HRVATSKA ILI SRPSKA

GRAMATIKA

ZA SREDNJE ŠKOLE.

ČETVRTO POPRAVLJENO IZDANJE.

NAPISAO

DR. T. MARETIĆ

KR. SVEUČ. PROFESOR.

1164

Obligatno uvedena u sve srednje i slične im škole po Hrvatskoj i Slavoniji naredbom kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 28. svibnja 1900., a naredbom c. kr. ministarstva za nastavu u Beču od 21. siječnja i 12. veljače 1901. br. 30420/1900. pripuštena u sve srednje i učiteljske škole u Dalmaciji s nastavnim jezikom hrvatsko-srpskim.

CIJENA K 1·60.

1913.

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA (STJ. KUGLI).

ZAGREB.

PG1232
M24
1913

Predgovor.

Velika hvala g. Đ. Gruboru, koji je s mnogo truda i ljubavi za školu i za nauku sastavio i u Zagrebu g. 1909. izdao na svijet veliku „Recenziju“ moje školske gramatike Iz te sam recenzije za ovo IV. izdanje upotrijebio sve, što sam držao da mojoj knjizi može biti na korist.

Tko isporedi ovo izdanje s pređašnjima, vidjet će, da sam i sam, mimo g. Grubora, koješta ispravio i dotjerao, kako bi knjiga što bolje svrsi svojoj odgovarala.

Osobita je novost u ovome izdanju, što se dugi nenaglašeni slogovi bilježe znakom ¯. Držim, da je to za školu, osobito za niže razrede, zgodnije od onoga bilježenja, po kojemu se isti znak uzima za nenaglašenu duljinu, koji se uzima i za silazni akcent. Poradi nužne jednoličnosti bilo bi dobro, da se pisci i drugih školskih knjiga u tome povedu za ovom mojom knjigom.

U gramatičkoj terminologiji zadržato je gotovo sve, kako je bilo u III. izdanju. Promijenio sam samo: *pomično* (a) u: *nepostojano* (kako ima već Vuk u „Danici“ 1828., str. 3, 6, 7 i t. d.), — *spona* (kopula) u: *sastavak* (kako ima Daničić u svojoj sintaksi, str. 2), — *svršeni* (glagoli) u *trenutni*. „Svršeni“ glagoli ne znače svagda s v r š e n u radnju, neki znače upravo početak, na pr. *načeti*, *protužiti*, *zapjevati*; zato je bolje zvati ih „trenutnima“. Žao mi je, što je pored sve pažnje na nekoliko mjesta riječ **svršeni** ostala nepromijenjena u: **trenutni** (vidi među popravcima na kraju knjige).

T. M.

Ćirilica štampana i rukopisna.

Pristup u gramatiku.

Početak pristupa.

Čovjek čovjeku izriče, što misli, riječima pribranima u rečenice. Može se dakle kazati: **Rečenica** je riječima izrečena misao.

Obično se rečenica sastoji od dvije riječi ili od više njih; na pr. *Sunce grije.* — *Seljaci oru njivu.* — *Umiljato jagnje dvije majke sisa.*

U takvim rečenicama glavne su riječi subjekt (podmet) i predikat (prirok).

Subjekt je ona riječ, o kojoj se nešto izriče, a **predikat** je ona riječ, kojom se o subjektu nešto izriče. U navedenim rečenicama subjekti su dakle riječi: *sunce, — seljaci, — jagnje;* a predikati su: *grije, — oru, — sisa.*

Ostale riječi u rečenici zovu se dodaci; dodaci su dakle u navedenim rečenicama riječi: *njivu, — umiljato, — dvije majke.*

Katkad se rečenica sastoji od jedne riječi; na pr. *Mislim.* — *Kažu.* — *Dođite.* U takovim rečenicama treba u misli nadopuniti subjekt; na pr. *ja* (mislim), — *ljudi* (kažu), — *vi* (dođite).

Kao što se rečenice sastoje od riječi, tako se riječi sastoje od glasova.

Glasovi su one najmanje izgovorne jedinice, koje u govoru razabiramo. Kad se izgovori na pr. riječ *selo,* tu razabiramo glasove *s, e, l, o.*

Glasovi se dijele u **vokale** (samoglasnike) i u **konsonante** (suglasnike).

Vokali su ovi glasovi: *a, e, i, o, u.* Ostali su glasovi konsonanti, na pr. *b, c, d, f, g* i t. d.

Glas je *r* ponajviše konsonant, na pr. u riječima: *car, grad, kora, ruka.* Katkad je *r* vokal, i to onda, kad stoji na početku koje riječi ispred konsonanta ili u sredini između dva konsonanta. Glas je *r* dakle vokal u riječima: *rđav, rzati, prst, zrno.*

Konsonanti se dijele u ove redove:

1. grleni (guturalni): *k, g, h,*
2. zubni (dentalni): *t, d,*
3. usneni (labijalni): *p, b, f, v, m,*
4. tekući (likvidni): *l, n, r,*
5. piskavi (sibilantni): *c, z, s,*
6. nepčani (palatalni): *č, ž, š; ć, đ; dž; j, lj, nj.*

Pismeni znakovi za pojedine glasove zovu se **slova.** Tako se kaže: slovo *a,* slovo *b* i t. d.

Skup svih slova u kojem pismu (na pr. u latinskom, ćirilovskom, njemačkom) zove se alfabet (ili abeceda ili azbuka).

Kao što ima rečenica, u kojima je samo jedna riječ, tako ima i riječi (ali vrlo malo), u kojima je samo jedan glas; takove su riječi na pr. *a, i, u, k, s.* Ponajviše imaju riječi više glasova od jednoga, na pr. *ja, mir, nebo, pamet, raditi, žalosno* i t. d.

Riječi se raspadaju ne samo u glasove, nego i u slogove. **Slog** je glasovna cjelina od jednoga vokala ili samoga ili skopčanoga s kojim konsonantom. Koliko je u kojoj riječi vokala, toliko je u njoj i slogova. Prema tome razlikujemo riječi jednosložne, dvosložne, trosložne i t. d.

Primjeri: car, drug, ti, um, — do-bro, ov-ca, žr-tva, — či-ta-ti, tr-gov-če, sra-mo-tan, — do-mo-vi-na, iz-mi-sli-o, vla-da-o-ci i t. d.

Gotovo svaka riječ ima akcent (naglasak). **Akcent** se zove izgovaranje kojega vokala osobitom silom.

Akcenta su četiri:

1. brzi, na pr. brȁt, glȅdati, mȉš, ȍpomena, pȕn, zȓno;
2. spori, na pr. stàza, izrèci, planìna, vòda, izgùbio, kȑstiti;
3. silazni, na pr. krâlj, mêso, sîn, grôblje, sûnce, cȓkvica;
4. uzlazni, na pr. národ, pétak, prepisívati, nóževi, posúditi, sŕna.

Na kojim vokalima stoji brzi ili spori akcent, oni su kratki; a na kojima je vokalima silazni ili uzlazni akcent, oni su dugi.

Znak se ¯ upotrebljava za one duge vokale, koji nijesu naglašeni; na pr. djèvōjka, pítānje, pògledājte, sàčūvājmo, vòjnīk, vòjnīče i t. d.

Vokali, koji nijesu dugi, svi su kratki; ako nijesu naglašeni, ne bilježe se nikakvim osobitim znakom.

Vrste riječi.

Riječi se dijele u ovih devet vrsta:

1. ìmenice (supstantivi), — 2. prídjevi (adjektivi), — 3. zàmjenice (pronomeni), — 4. brȍjevi (numerali), — 5. glàgoli (verbi), — 6. prílozi (adverbi), — 7. prijèdlozi (prepozicije), — 8. vêznīci (konjunkcije), — 9. ùzvici (interjekcije).

Imenice su riječi, kojima se imenuju različni predmeti, na pr. *brȁt, djèvōjka, óvca, pèro, stȁrōst, zadovóljstvo* i t. d.

Pridjevi su riječi, koje se pridijevaju imenicama i znače, kakav je koji predmet ili od čega je ili čij je, na pr. *crn* (konj), *dȍbar* (učenik), *drven* (plot), *gvȍzden* (most), *brȁtov* (prijatelj), *djèvojačkī* (posao) i t. d.

Zamjenice su riječi, kojima se zamjenjuju imenice (na pr. *jâ, tî, ôn*) ili pridjevi (na pr. *môj, nȁš, òvāj, ònāj*).

Brojevi su riječi, kojima se predmeti broje, na pr. *jèdan, dvâ, trî* . . . ili *prvī, drùgī, trèćī* . . .

Glagoli su riječi, koje znače radnju, koju tko radi, ili stanje, u kojemu se nalazi; na pr. *čìtati, kòpati, lòmiti, spávati, stàjati, vīsiti* i t. d.

Prilozi su riječi, koje se prilažu za bližu oznaku pridjevima, glagolima i prilozima; na pr. *veòma* (dobar), *slȁbo* (zadovoljan), *jùčer* (dođoh), *óvdje* (čekajte), *vȑlo* (često), *jâko* (mnogo).

Prijedlozi su riječi, koje se predlažu pred druge riječi te izriču različne odnošaje, u kojima se nalazi koja riječ prema drugima u rečenici; na pr. *iz* (kuće), *na* (stolu), *pred* (Božić), *u* (jesen), *s* (tobom) i t. d.

Veznici su riječi, koje vežu sad riječi s riječima (na pr. *i, īli, ni*), sad rečenice s rečenicama (na pr. *ȁko, jȇr, prȅmda*).

Uzvici su riječi, kojima uzvikujemo izričući različna čuvstva, dozivajući koga ili odzivajući se kome, na pr. *ȁh, jȁo, ȕh, êj, ôj.*

*

Riječi prvih pet vrsta (t. j. imenice, pridjevi, zamjenice, brojevi i glagoli) imaju po više oblika, na pr. *žen-a — žen-e — žen-i — žen-om, bogat bogat-a — bogat-o, moj — moj-a — mo-je, jedan — jedn-a — jedn-o, plet-em — plet-eš plet-e — plet-emo* i t. d.

Mijenjanje oblika u imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva zove se **deklinacija** (sklanjanje), a u glagola se zove **konjugacija** (sprezanje).

Ono, što u oblicima iste riječi ostaje bez promjene, zove se **osnova,** a što se osnovi dodaje, ono su **nastavci.** U oblicima na pr. *žen-a, žen-e, žen-i* osnova je *žen,* a nastavci su *-a, -e, -i*; tako isto u oblicima *plet-em, plet-eš, plet-e* osnova je *plet,* a nastavci su *-em, -eš, -e.*

Riječi posljednjih četiriju vrsta (prilozi, prijedlozi, veznici, uzvici) imaju samo po jedan oblik, t. j. ne mijenjaju se. Zajedničko im je ime partikule (čestice).

Deklinacija.

U deklinaciji razlikujemo dva broja: singular (jednina) i plural (množina).

U jednom i u drugom broju ima deklinacija 7 padeža, koji se zovu: 1. nominativ, — 2. genitiv, — 3. dativ, — 4. akuzativ, — 5. vokativ, — 6. lokativ, — 7. instrumental.

Nominativ je padež, kojim se odgovara na pitanje ***tko?*** ili ***što?*** na pr. *Tko je došao? — sluga. Što pada? — snijeg.*

Genitiv je padež, kojim se odgovara na pitanje ***koga?*** ili ***čega?*** na pr. *Koga se bojiš? — Boga. Čega ste željni? — mira.*

Dativ je padež, kojim se odgovara na pitanje ***kome?*** ili ***čemu?*** na pr. *Kome ste rekli? — ženama. Čemu se čudiš? — ničemu.*

Akuzativ je padež, kojim se odgovara na pitanje ***koga?*** ili ***čega?*** na pr. *Koga bih pitao? — učitelja. Što režeš? — nokte.*

Vokativ je padež, kojim se tko ili što doziva, na pr. *Pomozite, ljudi! — Raduj se, domovino!*

Lokativ se ne upotrebljava sam, nego samo s prijedlozima, na pr. *Bio sam u kući. — Doći ćemo o Božiću.*

Instrumental je padež, kojim se odgovara na pitanje ***kim?*** ili ***čim?*** na pr. *Kim ćeš se zakleti? — Bogom. Čim si odrezao? — nožem.*

Imenice.

Imenice su jedne muškoga roda, druge su ženskoga, a treće su srednjega.

Muškoga su roda one imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na konsonant, a u genitivu sing. nastavak im je *a*. Primjeri: *cȃr, hrȃst, jèlen*, genitiv sing. *cȃra, hrásta, jèlena*. Na kraju nominativa sing. može stajati i vokal *o*, koji je postao od *l*; na pr. *ȃnđeo, pȅpeo*, genitiv sing. *ȃnđela, pȅpela*.

Ženskoga su roda imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *-a*, osim toga još one, koje se u tome padežu svršuju na konsonant, a u genitivu sing. nastavak im je *-i*. Primjeri: *jȁbuka, rȉba, vòda, kȏst* (genitiv sing. kȍsti), *pȁmēt* (genitiv sing. pȁmēti), *zȁpovijed* (genitiv sing. zȁpovijedi). U nominativu sing. može na kraju biti i vokal *o*, koji je postao od *l*; na pr. *mîsao* (genitiv sing. mîsli).

Srednjega su roda imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *-o* (koje nije postalo od *l*) ili na *-e*; na pr. *kòljeno, sȅlo, zvȏno*, — *ȉme, jȁgnje, pȍlje*.

Imenice su jedne konkretne (stvarne), a druge su apstraktne (pomišljajne). Konkretne imenice znače predmete, koji doista jesu na svijetu, na pr. *čȏvjek, kȃmēn, òrao, pȍlje, vòda*; — apstraktne imenice znače ono, što se samo pomišlja kao predmet; na pr. *dobròta, mȉlōst, náčin, zadovóljstvo, žívot*.

Od konkretnih imenica jedne su apelativne (općene), t. j. koje služe za općenu oznaku mnogim predmetima; na pr. *kònj, môst, rȉba, rijèka, sȅlo*; druge su vlastita imena (nomina propria), t. j. pripadaju samo pojedinim predmetima; na pr. *Mȉlica, Stánko, Bȅč, Zágreb, Sáva, Rùsija*; — treće su opet kolektivne (zbirne) imenice, t. j. onakove, kojima se naznačuje cjelina od mnogo pojedinih predmeta; na pr. *jȁgnjād, mȍmčād, grȏžđe, kȃmēnje, lȉšće*.

Imenice muškoga roda.

	Singular.		*Plural.*	
N.	jèlen	òrāč	jèlen-i	oráč-i
G.	jèlen-a	oráč-a	jȅlēn-ā	oráč-ā
D.	jèlen-u	oráč-u	jèlen-ima	oráč-ima
A.	jèlen-a	oráč-a	jèlen-e	oráč-e
V.	jèlen-e	ȍrāč-u	jèlen-i	ȍrāč-i
L.	jèlen-u	oráč-u	jèlen-ima	oráč-ima
I.	jèlen-om	oráč-em	jèlen-ima	oráč-ima

Bilješke.

1. Deklinacija imenice *jèlen* razlikuje se od deklinacije imenice *òrāč* samo u **vokativu sing.** i u **instrumentalu sing.**, koji padeži glase *jèlenę* — *òrāču*, *jèlenǫm* — *orāčem*. Kao *jèlen* sklanjaju se imenice, koje u nominativu sing. imaju na kraju konsonant, koji nije nepčan; na pr. *bȉskup*, *národ*, *òbraz*, *rùkāv*; ovamo idu i riječi, koje imaju *o* mjesto *l*, na pr. *ânđeo*. — Kao *òrāč* sklanjaju se imenice, koje u nominativu sing. imaju na kraju nepčani konsonant; na pr. *kònj*, *mlàdīć*, *nôž*, *velìkāš*.

2. Konsonant *c* prelazi u **vokativu sing.** ispred nastavka *e* u *ć*, a u **instrumentalu sing.** iza *c* je nastavak *-em*; na pr. od *strîc* je vokativ sing. *strîče*, a instrumental sing. *strícem*.

3. Konsonanti *k—g—h* ispred *-e* u **vokativu sing.** prelaze u *č—ž—š*, a ispred *i* u **pluralu** prelaze u *c—z—s*. Zato od imenica *jùnāk*, *drûg*, *dȕh* glasi vokativ sing. *jùnāče*, *drûže*, *dȕše*, — nominativ plur. *junáci*, *drûzi*, *dȕsi*, dativ plur. *junácima*, *drûzima*, *dȕsima*.

4. Koje imenice znače što živo, njima je **akuzativ sing.** kao genitiv sing.; a koje znače što neživo, njima je akuzativ sing. kao nominativ. Na pr. od imenica *jèlen*, *òrāč*, *rȁk*, *ùčitelj* glasi akuzativ sing. *jèlena*, *oráča*, *rȕka*, *ùčitelja*; — a imenice *grâd*, *kȁmēn*, *nôž*, *ȍbičāj* glase jednako u nominativu i u akuzativu sing.

5. Neke imenice imaju u **nominativu sing.** ispred skrajnjega konsonanta vokal *a*, koji ispada u svim drugim padežima osim **genitiva plur.** Tako je na pr. nominativ sing. *mòmak*, genitiv sing. *mòmk-a*, dativ sing. *mòmk-u*, nominativ plur. *mòmc-i*, genitiv plur. *momák-ā*, dativ plur. *mòmc-ima* i t. d. Takove su i ove imenice: *òvan*, *pȁs*, *počétak*, *vjȅtar* i vrlo mnoge na *-ac*, na pr. *lònac*, *stȁrac*, *tkálac*, *trgovac* i t. d. Ovamo idu i neke imenice, koje u nominativu sing. na kraju imaju *o* mjesto *l*; na pr. nominativ sing. *pòsao*, genitiv sing. *pòsl-a*, dativ sing. *pòsl-u*, nominativ plur. *pòsl-i*, genitiv plur. *posál-ā*, dativ plur. *pòsl-ima* i t. d. Tako je i *kòtao*, *òrao*, *pijètao*.

Ovakovo *a*, koje stoji samo u nominativu sing. i u genitivu plur., zove se nepostojano.

6. Mnoge imenice, koje se u **nominativu sing.** svršuju na *-lac*, imaju također nepostojano *a*, osim toga u onim padežima, gdje *a* ispada, pretvara se *l* u *o*. Imamo na pr. nominativ sing.

prätilac, genitiv sing. *prätioca*, dativ sing. *prätiocu*, nominativ plur. *prätioci*, genitiv plur. *prätilācā*, dativ plur. *prätiocima* i t. d. Takove su imenice i: *kùdilac*, *slùšalac*, *vládalac*, *žètelac* i t. d.

(7) Mnoge imenice primaju u **pluralu** na osnovu, a ispred nastavaka glasove *-ov-* ili *-ev-*, i to *-ov-* iza konsonanta, koji nijesu nepčani, a *-ev-* iza konsonanta, koji jesu nepčani. Tako na pr. od *čäs*, *nôž* u pluralu je ne samo *čäsi*, *nóži*, već također *čäsovi*, *nóževi* (nom. i vok.), *čäsōvā*, *nóžēvā* (gen.), *čäsovima*, *nóževima* (dat., lok., instr.) *čäsove*, *nóževe* (akuzativ). Tako je i *drûzi* — *drûgovi*, *gȍlūbi* — *gȍlubovi*, *mìši* — *mìševi*, *pòsli* — *pòslovi*, *sùžnji* — *sùžnjevi* i t. d.

Imenice srednjega roda.

Singular.

N.	sèl-o	pȍlj-e	ïme	táne
G.	sèl-a	pȍlj-a	ïmen-a	tánet-a
D.	sèl-u	pȍlj-u	ïmen-u	tánet-u
A.	sèl-o	pȍlj-e	ïme	táne
V.	sèl-o	pȍlj-e	ïme	táne
L.	sèl-u	pȍlj-u	ïmen-u	tánet-u
I.	sèl-om	pȍlj-em	ïmen-om	tánet-om

Plural.

N.	sȅl-a	pòlj-a	imèn-a	tanèt-a
G.	sêl-ā	pólj-ā	imén-ā	tanét-ā
D.	sȅl-ima	pòlj-ima	imèn-ima	tanèt-ima
A.	sȅl-a	pòlj-a	imèn-a	tanèt-a
V.	sȅl-a	pòlj-a	imèn-a	tanèt-a
L.	sȅl-ima	pòlj-ima	imèn-ima	tanèt-ima
I.	sȅl-ima	pòlj-ima	imèn-ima	tanèt-ima

Bilješke.

(1.) Deklinacija imenica *sèlo*, *pȍlje* razlikuje se od deklinacije imenica *ïme*, *táne* u tome, što one prve dvije imenice imadu u **nominativu** i **genitivu sing.** isti broj slogova, a druge dvije imadu u genitivu sing. jedan slog više nego u nominativu sing. Osim toga sve imenice, koje se sklanjaju kao *ïme*, *táne*, imadu u nominativu sing. na kraju *e*; na pr. *plëme*, *rãme*, *sjëme*, *đûbre*, *mòmče*, *tèle*.

2. Kao *sèlo* sklanjaju se imenice, kojima zadnji konsonant od osnove nije nepčan, pa zato iza njega stoji *o*; takove su još imenice: *brđo*, *kòljeno*, *zlâto*, *žèljezo* i t. d. Kao *pòlje* sklanjaju se imenice, kojima je zadnji konsonant od osnove nepčan, pa zato iza njega stoji *e*; na pr. *jáje*, *òrūđe*, *píće*, *zdrâvlje*; ovamo idu još imenice, koje ispred *e* u nominativu sing. imadu *c* ili *št*, na pr. *líce*, *srce*, *nòćīšte*, *ognjīšte*, — i imenica *mòre*.

3. Imenice, koje se sklanjaju kao *sèlo*, *pòlje*, a na kraju osnove imadu dva konsonanta, one u **genitivu plur.** među ta dva konsonanta obično uzimaju nepostojano *a*; na pr. *brvānā*, *kopáljā*, *rèbārā*, *vesálā* od: *brvno*, *kòplje*, *rèbro*, *vèslo*.

Imenice ženskoga roda.

	Singular.			*Plural.*	
N.	žèn-a	stvâr	N.	žèn-e	stvâr-i
G.	žèn-ē	stvâr-i	G.	žèn-ā	stvár-ı
D.	žèn-i	stvâr-i	D.	žèn-ama	stvár-ima
A.	žèn-u	stvâr	A.	žèn-e	stvâr-i
V.	žèn-o	stvâr-i	V.	žèn-e	stvâr-i
L.	žèn-i	stvár-i	L.	žèn-ama	stvár-ima
I.	žèn-ōm	stvâr-ju ili stvâr-i	I.	žèn-ama	stvár-ima

Bilješke.

1. Grleni glasovi *k—g—h* ispred nastavka *i* u **dativu** i **lokativu sing.** obično prelaze u *c—z—s*; na pr. od *jābuka*, *mūka*, *brīga*, *túga*, *snàha*, *svrha* glasi dativ i lokativ sing. *jābuci*, *mūci*, *brīzi*, *túzi*, *snàsi*, *svrsi*.

2. Ženska vlastita imena, koja se u nominativu sing. svršuju na *-ica*, imaju u **vokativu sing.** nastavak *-e*; na pr. od *Jèlica*, *Mīlica*, *Rūžica* glasi vokativ sing. *Jèlice*, *Mīlice*, *Rūžice*.

3. Koje se imenice sklanjaju kao *žèna*, a na kraju osnove imadu dva konsonanta, od njih mnoge u **genitivu plur.** uzimaju među ta dva konsonanta nepostojano *a*; na pr. od *crkva*, *djèvōjka*, *gūska*, *mòlitva*, *trēšnja* glasi genitiv plur. *crkāvā*, *djèvojākā*, *gūsākā*, *mòlitāvā*, *trēšānjā*.

4. Gdjekoje imenice, koje se sklanjaju kao *stvâr*, imadu u **nominativu** i **akuzativu sing.** nepostojano *a* među dva konsonanta na kraju osnove; na pr. *bōjāzan*, *plījesan*, *râvan* (genitiv sing. *bōjāzni*, *plījesni*, *râvni*). Ovamo idu i riječi *mîsao*, *pōgībao*, kojima je skrajnje *o* postalo od *l* (genitiv sing. *mîsli*, *pōgībli*).

(5.) U **instrumentalu sing.** imenica, koje se sklanjaju kao *stvâr*, ostaje *j* od nastavka *-ju* iza nekih konsonanta bez promjene, na pr. *stvârju, kòkošju, lâžju, rȉječju;* a s nekim se konsonantima to *j* po svojim pravilima različno mijenja, na pr. *ljúbavlju* (mjesto: ljubav-ju), *mȉšlju* (mjesto: misl-ju), *nȍću* (mjesto: noć-ju), *pämëću* (mjesto: pamet-ju), *zàpovijeđu* (mjesto: zapovijed-ju), *žälošću* (mjesto: žalost-ju).

Pridjevi.

Pridjevi se dijele u određene i u neodređene. — Određenim se pridjevima predmeti određuju kao pobliže poznati, a neodređenim se pridjevima predmeti pobliže ne određuju.

Neodređeni se pridjevi u nominativu sing. muškoga roda svršuju na konsonant ili na *o*, koje je postalo od *l*; na pr. *bògat, nȍv, vrûć, mȉo.*

Određeni se pridjevi u nominativu sing. muškoga roda svršuju na *-ī*, na pr. *bògatī, nȍvī, vrûćī, mȉlī.*

Deklinacija neodređenih pridjeva.

	Singular.			*Plural.*		
muški rod	ženski rod	srednji rod	muški rod	ženski rod	srednji rod	
N. nȍv	nȍv-a	nȍv-o	N. nȍv-i	nȍv-e	nȍv-a	
G. nȍv-a	nȍv-ē	nȍv-a	G. nȍv-Ih			za sva
D. nȍv-u	nȍv-ōj	nȍv-u	D. nȍv-Im,	nȍv-Ima		tri roda
A. nȍv, nȍv a	nȍv-u	nȍv-o	A. nȍv-e	nȍv-e	nȍv-a	
V. nȍv	nȍv-a	nȍv-o	V. nȍv-i	nȍv-e	nȍv-a	
L. nȍv-u	nȍv-ōj	nȍv-u	L. nȍv-Im,	nȍv-Ima		za sva
I. nȍv-Im,	nȍv-ōm	nȍv-Im	I. nȍv-Im,	nȍv-Ima		tri roda

Bilješke.

1. U nominativu, akuzativu i vokativu sing. srednjega roda nastavak je *e* iza nepčanih konsonanta; na pr. *túđ-e, vrúć-e.*

2. Akuzativ sing. muškoga roda glasi kao nominativ ili kao genitiv prema tome, stoji li pridjev s imenicom, koja znači što neživo ili što živo; na pr. *nȍv pût, — nȍva prȉjatelja.*

(3.) Neki pridjevi imaju nepostojano *a* između dva konsonanta u nominativu sing. muškoga roda; na pr. *dȍbar* (dòbra—dòbro), *jäsan* (jäsna—jäsno), *múdar* (múdra—múdro), *šúpalj* (šúplja—šúplje), *vȉtak* (vȉtka—vȉtko), *zäo* mjesto *zal* (zlä—zlȍ).

Deklinacija određenih pridjeva.

Singular.

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N.	nȍv-ī	nȍv-ā	nȍv-ō
G.	nȍv-ōga	nȍv-ē	nȍv-ōga
D.	nȍv-ōmu	nȍv-ōj	nȍv-ōmu
A.	nȍv-ī, nȍv-ōga	nȍv-ū	nȍv-ō
V.	nȍv-ī	nȍv-ā	nȍv-ō
L.	nȍv-ōm	nȍv-ōj	nȍv-ōm
I.	nȍv-īm	nȍv-ōm	nȍv-īm

Plural.

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N. i V.	nȍv-ī	nȍv-ē	nȍv-ā
A.	nȍv-ē	nȍv-ē	nȍv-ā

ostali su padeži kao u neodređenih pridjeva.

Bilješke.

1. Nastavci *-o*, *-oga*, *-omu*, *-om* stoje iza konsonanta, koji nijesu nepčani; a nastavci *-e*, *-ega*, *-emu*, *-em* stoje iza nepčanih konsonanta. Zato je nominativ i akuzativ sing. srednjega roda *vrûće*, genitiv sing. muškoga i srednjega roda *vrûćega*, dativ i lokativ sing. muškoga i srednjega roda *vrûćemu*, *vrûćem*.

2. Za akuzativ sing. muškoga roda, na pr. *nȍvī*, *vrûćī* ili *nȍvōga*, *vrûćega* vrijedi ono, što je rečeno kod deklinacije neodređenih pridjeva.

Komparativ i superlativ.

Pridjevi imaju tri stepena, i to: prvi stepen ili pozitiv, na pr. *nȍv* ili *nȍvī*, — drugi stepen ili komparativ, na pr. *nȍvijī*, — treći stepen ili superlativ, na pr. *nâjnȍvijī*.

Nastavci su za komparativ: *-ijī, -jī, -šī*.

Nastavak *-ijī* dodaje se osnovi pozitiva, na pr. *nȍv-ijī*, *bogât-ijī*, *mùdr-ijī*, *tànn-ijī*, *zadovòljn-ijī*, *zdràv-ijī*.

Nastavak *-jī* dodaje se također osnovi pozitiva, samo se *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *bjȅljī* (mjesto: bjel-ji), *bržī* (mjesto: brz-ji), *crnjī* (mjesto: crn-ji), *dràžī* (mjesto: drag-ji), *gùšćī* (mjesto: gust-ji), *jâćī* (mjesto: jak-ji), *ljûćī* (mjesto: ljut-ji), *mlâđī* (mjesto: mlad-ji), *tûpljī* (mjesto: tup-ji), *žívljī* (mjesto: živ-ji) i t. d.

Nastavak *-ši* imaju samo komparativi: *lȁkši, ljȅpši, mȅkši* od: *lȁk, lijep, mȅk.*

Nepravilni su komparativi: *bȍlji, gȏrī, mànjī, vȅćī* od: *dȏbar, zȃo, màlen, vȅlik.*

Superlativ se tvori tako, da se pred komparativ metne riječca *nâj*; na pr. *nâjnòvijī, nâjmladī, nâjboljī.*

Komparativ i superlativ sklanjaju se u sva tri roda sasvim kao određeni pridjev na pr. *vrûćī.* Imamo na pr. nominativ sing. *nòvijī, nòvijā, nòvijē,* genitiv sing. *nòvijȇga, nòvijē, nòvijȇga* i t. d. Tako je i nom. *ljȅpši, ljȅpšā, ljȅpšē,* gen. *ljȅpšēga, ljȅpše, ljȅpšēga* i t. d.

Zamjenice.

Zamjenice se dijele ovako:

1. lične (personalne): *jâ, tî, ôn,*
2. povratna (refleksivna): *sèbe,*
3. posvojne (posesivne): *môj, tvôj, svôj, njègov, njézin, nâš, vâš, njîhov,*
4. pokazne (demonstrativne): *òvāj, tâj, ònāj,*
5. odnosne (relativne): *kòjī, tkȍ, štȍ, čijī,*
6. upitne (interogativne): *kòjī? tkȍ? štȍ? čijī?*
7. neodređene (indefinitne): *nȅtko, nȅšto, nȅkī, nîtko, nîšta, îtko, svȁtko* i t. d.

Lične zamjenice.

1. *jâ, tî.*

Singular.		*Plural.*	
N. jâ	tî	N. mî	vî
G. mène, me	tèbe, te	G. nâs, nas	vâs, vas
D. mèni, mi	tèbi, ti	D. nȁma, nam	vȁma, vam
A. mène, me	tèbe, te	A. nâs, nas	vâs, vas
L. mèni	tèbi	L. nȁma	vȁma
I. mnôm	tȍbōm	I. nȁma	vȁma

2. *ôn.*

Singular.			*Plural.*		
N. ôn	òna	òno	N. òni	òne	òna
G. njèga, ga	njê, je	njèga, ga	G. njîh, ih		
D. njèmu, mu	njôj, joj	njèmu, mu	D. njîma, im		za sva
A. njèga, ga	njû, je	njèga, ga	A. njîh, ih		tri roda
L. njèmu	njôj	njèmu	L. njîma		
I. njîm	njôm	njîm	I. njîma		

Povratna zamjenica

ima samo singular, a ni u njemu nema nominativa. Ostali padeži glase:

G. sèbe	A. sèbe, se
D. sèbi	L. sèbi
I. sòbōm.	

Posvojne zamjenice.

1. Zamjenica *môj—mòja—mòje* sklanja se u ostalim padežima singulara kao određeni pridjev *vrûći*, [samo je akuzativ sing. ženskoga roda *mòju* (a ne *mòjū*)]; a u pluralu se sklanja kao neodređeni pridjevi. — U genitivu i akuzativu sing. muškoga roda govori se ne samo *mòjega*, već i *môga*, isto tako u genitivu sing. srednjega roda; — u dativu sing. muškoga i srednjega roda govori se ne samo *mòjemu*, već i *môme*; — u lokativu sing. muškoga i srednjega roda nije samo *mòjem*, već i *môm*.

2. Kao *môj* sklanjaju se i zamjenice *tvôj, svôj*.

3. Zamjenica *nâš — nâša — nâše* sklanja se u singularu kao određeni pridjev *vrûći* (samo je drugi vokal u nekim oblicima kratak: *nâšega, nâšemu, nâšem* u G. D. L. sing. muškoga i srednjega roda, — *nâšu* u A. sing. ženskoga roda). U pluralu se ta zamjenica sklanja kao neodređeni pridjevi. — Kao *nâš* sklanja se *vâš—vâša—vâše*.

4. Zamjenice *njègov, njézin, njîhov* sklanjaju se kao neodređeni pridjev *nòv*.

Pokazne zamjenice.

Nominativ je sing. *òvāj—òvā—òvō, tâj — tâ — tô, ònāj — ònā — ònō*. Dalje se svuda i u singularu i u pluralu te zamjenice sklanjaju kao određeni pridjev *nòvī*, [samo što je u genitivu, dativu i lokativu sing. vokal ispred *g* i *m* kratak; dakle na pr. *òvoga, òvomu, òvom*.]

Odnosne i upitne zamjenice.

Ove se zamjenice ne razlikuju oblikom, već samo značenjem. U p i t n e su zamjenice, kad se njima pita; na pr. *tko* dolazi? — *kojega* si čovjeka vidio?, a o d n o s n e su, kad se o d n o s e ili protežu na drugu koju riječ (na imenicu ili na pokaznu zamjenicu); na pr. *tko* tako misli, on se vara, — došao je čovjek, *kojega* si jučer vidio.

Zamjenice *tkȍ* i *štȍ* imaju samo singular, koji im glasi:

N.	tkȍ	štȍ, štȁ
G.	kòga	čèga, štȁ
D.	kòme, kòmu	čèmu
A.	kòga	štȍ, štȁ
L.	kòme, kȍm	čèmu, čȅm
I.	kîm, kíme	čîm, číme

Zamjenica *kòjī — kòjā — kòjē* sklanja se kao određeni pridjev *vrûćī*.

Od zamjenice *čȉjī — čȉjā — čȉjē* može nominativ sing. muškoga roda glasiti također *čȉj*. U svim ostalim padežima sing. i plur. sklanja se ta zamjenica kao određeni pridjev *vrûćī*.

Neodređene zamjenice.

Zamjenice *nȅtko, nȉtko, ȉtko, svȁtko* sklanjaju se kao *tkȍ*; — zamjenice *nȅšto (nȅšta), nȉšta, ȉšto (ȉšta), svȁšto (svȁšta)* sklanjaju se kao *štȍ;* — zamjenice *nȅkojī, nȉkojī, ȉkojī, svȁkojī* sklanjaju se kao *kòjī;* — zamjenice *nȅčijī, nȉčijī, ȉčijī, svȁčijī* sklanjaju se kao *čȉjī;* — zamjenice *nȅkī — nȅkā — nȅkō, svȁkī — svȁkā — svȁkō* sklanjaju se kao određeni pridjev *nȍvī*.

Brojevi.

Najvažniji su brojevi g l a v n i (kardinalni) i r e d n i (ordinalni).

Glavni odgovaraju na pitanje k o l i k o? na pr. *jèdan, dvâ, trî, čètiri, pêt . . .*, a redni brojevi odgovaraju na pitanje k o j i p o r e d u? na pr. *prvī, drùgī, trèćī, čètvrtī, pêtī . . . .*

Broj *jèdan — jèdna — jèdno* osim nominativa sing. u svim drugim padežima singulara sklanja se kao određeni pridjev *nȍvī* (samo je drugi vokal u nekim oblicima kratak: G. D. L. sing. *jèdnoga, jèdnomu, jèdnom*, A. sing. ženskoga roda *jèdnu*). U pluralu se *jedan* sklanja kao neodređeni pridjevi.

Broj 2 sklanja se ovako:

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N. A. V.	dvâ	dvîje	dvâ
G.	dvájū	dvíjū	dvájū

D. L. I. dvjèma (za sva tri roda).

Brojevi 3 i 4 imaju u svim padežima isti oblik za sva tri roda i sklanjaju se ovako:

N. A. V.	trî	čètiri
G.	tríjū	četiríjū
D. L. I.	tríma	čètirma.

Ostali glavni brojevi osim *stòtina, tîsuća* (ili *hìljada*) i *milìōn* ne sklanjaju se; a ti sada navedeni brojevi sklanjaju se po imeničkoj deklinaciji, dakle na pr. genitiv sing. *stòtinē, tîsućē, milióna* i t. d.

Redni se brojevi sklanjaju sasvim kao određeni pridjevi; dakle na pr. nominativ sing. *prvî—prvā—prvō* ili *pêtī—pêtā—pêtō.*

Konjugacija.

U konjugaciji se nalaze ova vremena:

1. prezent (sadašnje vrijeme), na pr. *nòsīm,*
2. aorist (prvo predašnje vrijeme), na pr. *nòsih,*
3. imperfekt (drugo predašnje vrijeme), na pr. *nòšāh,*
4. futur (buduće vrijeme), na pr. *nòsit ću,*
5. futur eksaktni (buduće svršeno vrijeme), na pr. *bûdēm nòsio,*
6. perfekt (prošlo vrijeme), na pr. *nòsio sam,*
7. pluskvamperfekt (prošlo svršeno vrijeme), na pr. *bȉjāh nòsio.*

Zatim se u konjugaciji nalaze načini:

1. imperativ (zapovjedni način), na pr. *nòsi,*
2. kondicional (pogodbeni način), na pr. *nòsio bih.*

Osim toga nalazimo u konjugaciji četiri participa, od kojih su tri aktivna (tvorna), a jedan je pasivni (trpni):

1. particip prezenta (sadašnji prilog), na pr. *nòsēći,*
2. particip perfekta I. (prošli prilog), na pr. *nòsīvši,*
3. particip perfekta II. (glagolski pridjev tvorni), na pr. *nòsio—nòsila—nòsilo,*
4. particip pasivni (glagolski pridjev trpni), na pr. *nȍšen—nȍšena—nȍšeno.*

Napokon imamo još:

infinitiv (neodređeni oblik), na pr. *nòsiti.*

Neki su glagoli prelazni (transitivni), a neki su neprelazni (intrasitivni). Prelazni su glagoli, koji mogu uza se imati u akuzativu riječ, na koju prelazi glagolska radnja; na pr. *čúvati*

(kuću), *plèsti* (vijenac), *vòditi* (vojsku). — Neprelazni su glagoli oni, koji ne mogu uza se imati u akuzativu riječ, na koju bi im prelazilo ono, što znače; na pr. *gìnuti*, *pȁdati*, *vȉsiti*. Između neprelaznih glagola neki su povratni (refleksivni), a to su oni, koji uza se imaju povratnu zamjenicu *se*; na pr. *bòjati se*, *čùditi se*, *smìjati se*.

Neprelazni glagoli zajedno s povratnima ne mogu imati pasivnoga participa.

Jedni su glagoli trajni (imperfektivni), a drugi su trenutni (perfektivni). Trajni glagoli znače radnju ili stanje, koje dulje vremena traje, na pr. *hvàliti*, *kòpati*, *plàćati*, *sjèditi*, — a trenutni glagoli znače trenutnu radnju ili stanje, na pr. *pohvàliti*, *iskòpati*, *plàtiti*, *sjȅsti*.

Trenutni glagoli ne mogu imati imperfekta ni participa prezenta.

U svojim vremenima i načinima glagoli imaju dva broja; singular i plural, a u oba broja tri lica: prvo lice, drugo lice, treće lice.

Infinitiv.

U najviše glagola infinitiv se svršuje na *-ti;* na pr. *čù-ti*, *gìnu-ti*, *nòsi-ti*, *pìta-ti*, *trésti*.

Ispred *-ti* konsonanti *d* i *t* prelaze u *s*; na pr. *krȁsti*, *plèsti* (mjesto: krad-ti, plet-ti).

Nekoliko glagola svršuje se u infinitivu na *-ći*, na pr. *pèći*, *rèći*, *mòći*, *strìći* (mjesto: pek-ti, rek-ti, mog-ti, strig-ti).

Prezent.

Prezent ima nastavke:

1. *-em*, *-eš*, *-e*, *-emo*, *-ete*, *-u*,
2. *-jem*, *-ješ*, *-je*, *-jemo*, *-jete*, *-ju*,
3. *-am*, *-aš*, *-a*, *-amo*, *-ate*, *-aju*,
4. *-im*, *-iš*, *-i*, *-imo*, *-ite*, *-e*.

Sing.	1. trés-ēm	čùj-ēm	pît-ām	nös-ım
	2. trés-ēš	čù-jēš	pît-āš	nös-Iš
	3. trés-ē	čù-jē	pît-ā	nös-I
Plur.	1. trés-ēmo	čù-jēmo	pî-tāmo	nös-ımo
	2. trés-ēte	čù-jēte	pît-āte	nös-Ite
	3. trés-ū	čù-jū	pít-ajū	nös-ē

Ispred *-e* prelaze konsonanti *k — g* u *č — ž*; na pr. *pèč-ēm, pèč-ēš, pèč-ē, peč-émo, peč-éte* (pèk-ū), *strîž-ēm, strîž-ēš, strîž-ē, strîž-ēmo, strîž-ēte* (strig-ū); — tako je i: *tèč-ēm, žèž-ēm* i t. d.

Nastavci *-jem, -ješ* . . . stoje obično iza vokala, na pr. *čũ-jēm, kùpu-jēm, pĩ-jēm*. Kad se ti nastavci nađu iza kakvoga konsonanta, onda se *j* sa konsonantom, koji je pred njime, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *glòđem* (mjesto: glod-jem), *jâšćm* (mjesto: jah-jem), *kàpljem* (mjesto: kap-jem), *mẽćem* (mjesto: met-jem), *òrēm* (mjesto: or-jem), *pîšem* (mjesto: pis-jem), *strûžem* (mjesto: strug-jem), *vêžem* (mjesto: vez-jem), *vîčem* (mjesto: vik-jem).

Aorist.

Aorist ima dvoje nastavke:

1. *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše,*
2. *-h, —, —, -smo, -ste, -še.*

Sing.	1. trés-oh	čũ-h	píta-h	nòsi-h
	2. três-e	čũ	píta	nõsī
	3. três-e	čũ	píta	nõsī
Plur.	1. trés-osmo	čũ-smo	píta-smo	nòsi-smo
	2. trés-oste	čũ-ste	píta-ste	nòsi-ste
	3. trés-oše	čũ-še	píta-še	nòsi-še

Nastavci *-oh, -e* . . . stoje iza konsonanta, a oni drugi nastavci stoje iza vokala.

U 2. i 3. licu sing. ispred *-e* prelaze glasovi *k—g* u *č—ž*; na pr. *rèk-oh, rèč-e, rèč-e, rèk-osmo* . . ., *strîg-oh, strîž-e, strîž-e, strîg-osmo* . . .

Imperfekt.

Imperfekt ima troje nastavke:

1. *-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu,*
2. *-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu,*
3. *-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu.*

Sing.	1. trés-ijāh	čũ-jāh	pît-āh	nõš-āh (mjesto: nos-jah)
	2. trés-ijāše	čũ-jāše	pît-āše	nõš-āše (mjesto: nos-jaše)
	3. trés-ijāše	čũ-jāše	pît-āše	nõš-āše (mjesto: nos-jaše)
Plur.	1. trés-ijāsmo	čũ-jāsmo	pît-āsmo	nõš-āsmo (mj. nos-jasmo)
	2. trés-ijāste	čũ-jāste	pît-āste	nõš-āste (mj. nos-jaste)
	3. trés-ijāhu	čũ-jāhu	pît-āhu	nõš-āhu (mj. nos-jahu)

Ispred nastavaka *-ijah, -ijaše* . . . prelazi *k—g* u *c—z*; na pr. *pèc-ijāh, pèc-ijāše* . . ., *strìz-ijāh, strìz-ijāše* . . .

Kad se nastavci *-jah, -jaše* . . . nađu iza konsonanta, onda se *j* s konsonantom, koji je pred njim, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *gäžāh* (mjesto: gaz-jah), *lèćāh* (mjesto: let-jah), *ljûbljāh* (mjesto: ljub-jah), *mòrāh* (mjesto: mor-jah), *mûćāh* (mjesto: mut-jah), *slàvljāh* (mjesto: slav-jah), *tônjāh* (mjesto: ton-jah), *trpljāh* (mjesto: trp-jah), *vìđāh* (mjesto: vid-jah), *vòđāh* (mjesto: vod-jah).

Imperativ.

Pravi imperativni nastavci nalaze se samo u 2. licu sing. i u 1. i 2. licu plur. — U 3. licu sing. i plur. mjesto imperativa služi prezent, pred kojim stoji riječ *nèka (nèk)*. — Oblik za 1. lice sing. nije običan u imperativu.

Pravi su imperativni nastavci troji:

1. *-i, -imo, -ite,*
2. *-j, -jmo, -jte,*
3. *-ji, -jimo, -jite.*

Sing. 1.	—	—	—
2.	trés-i	čû-j	pîtā-j
3.	(nèka trésē)	(nèka čùjē)	(nèka pîtā)
Plur. 1.	trés-imo	čû-jmo	pîtā-jmo
2.	trés-ite	čû-jte	pîtā-jte
3.	(nèka trésū)	(nèka čùjū)	(nèka pítajū)

Sing.	1.	—
	2.	vézi (mjesto: vez-ji)
	3.	(nèka vêžē)
Plur.	1.	vézimo (mjesto: vez-jimo)
	2.	vézite (mjesto: vez-jite)
	3.	(nèka vêžū).

Ispred nastavaka *-i, imo, -ite* prelaze konsonanti *k—g* u *c—z*; na pr. *pèc-i, pèc-imo, pèc-ite, strìz-i, strìz-imo, strìz-ite.*

Nastavci *-ji, -jimo, -jite* stoje samo iza konsonanta, pa se *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *glòđi* (mjesto: glod-ji), *jâši* (mjesto: jah-ji), *käplji* (mjesto: kap-ji), *mèći* (mjesto: met-ji), *òri* (mjesto: or-ji), *piši* (mjesto: pis-ji), *strúži* (mjesto: strug-ji), *víći* (mjesto: vik-ji).

Particip prezenta.

Ovaj se oblik tvori tako, da se trećemu licu plur. prezenta doda nastavak *-ći*; na pr. *trésū-ći*, *čùjū-ći*, *pìtajū-ći*, *nòsē-ći*.

Pravilo je za ovaj particip, da se ne sklanja.

Particip perfekta I.

Ovaj particip ima dvoje nastavke:

1. *-av* ili *-avši*, na pr. *trés-āv* ili *trés-āvši*; *plèt-āv* ili *plèt-āvši*; *rèk-āv* ili *rèk-āvši*,

2. *-v* ili *-vši*, na pr. *ćû-v* ili *ćû-vši*; *pítā-v* ili *pítā-vši*; *nòsī-v* ili *nòsī-vši*.

Pravilo je i za ovaj particip, da se ne sklanja.

Particip perfekta II.

Nastavci su dvoji:

1. *-ao*, *-la*, *-lo*, na pr. *três-ao*, *trés-la*, *trés-lo*; *rȅk-ao*, *rèk-la*, *rèk-lo*; *strȉg-ao*, *strȉg-la*, *strȉg-lo*,

2. *-o*, *-la*, *-lo*; na pr. *ćù-o*, *ćù-la*, *ćù-lo*; *píta-o*, *píta-la*, *píta-lo*; *nòsi-o*, *nòsi-la*, *nòsi-lo*.

Ispred *-o* u muškom rodu mijenja se *-je-* u *-i-*, na pr. *lèti-o*, *lètje-la*, *lètje-lo*; *trpi-o*, *trpje-la*, *trpje-lo*; *vȉdi-o*, *vȉdje-la*, *vȉdje-lo*.

Particip pasivni.

Nastavci su ovi:

1. *-en*, *-ena*, *-eno*, na pr. *trés-en*, *trés-ena*, *trés-eno*; *plèt-en*, *grîz-en*,

2. *-jen*, *-jena*, *-jeno*, na pr. *nȍšen* (mjesto: nos-jen),

3. *-n*, *-na*, *-no*, na pr. *pîtā-n*, *vêzān*, *kȕpovā-n*,

4. *-t*, *-ta*, *-to*, na pr. *tȁknū-t*, *ùbī-t*, *ùzē-t*.

Ispred nastavaka *-en*, *-ena*, *-eno* glasovi *k—g* prelaze u *č—ž*, na pr. *pèč-en*, *strȉž-en*.

Gdje su nastavci *-jen*, *-jena*, *-jeno*, tamo se *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim pravilima različno mijenja; na pr. *gȁžen* (mjesto: gaz-jen), *kûpljen* (mjesto: kup-jen), *ljûbljen* (mjesto: ljub-jen), *mȍren* (mjesto: mor-jen), *mûćen* (mjesto: mut-jen), *slȁvljen* (mjesto: slav-jen), *vȉđen* (mjesto: vid-jen), *vȍden* (mjesto: vod-jen).

Futur.

Sing.	1. pítat ću	*Plur.* 1. pítat ćemo
	2. pítat ćeš	2. pítat ćete
	3. pítat će	3. pítat ćē

Tako je i: *nòsit ću, nòsit ćeš, trést ću* . . . .

Futur se tvori tako, da se infinitiv združi s nenaglašenim prezentom glagola *hòtjeti* (t. j. *ću, ćeš* i t. d.).

Naglašeni prezentski oblici glagola *hòtjeti* glase: *hòću, hȍćeš, hȍćē, hòćemo, hòćete, hȍćē.* — Prvo lice sing. ima, kako se vidi, nastavak *-u*; takav je oblik i *mògu* od *mòći.*

Kad se infinitiv svršuje na *-ti*, onda mu se u futuru skrajnje *i* ispred *ću, ćeš* . . . . odbacuje; a kad se infinitiv svršuje na *-ći*, onda se *i* ne odbacuje: *rèći ću, strìći ćeš.*

Futur eksaktni.

Sing.	1. bȕdēm pítao (pítala, pítalo)	
	2. bȕdēš pítao (pítala, pítalo)	
	3. bȕdē pítao (pítala, pítalo)	
Plur.	1. bȕdēmo pítali (pítale, pítala)	
	2. bȕdēte pítali (pítale, pítala)	
	3. bȕdū pítali (pítale, pítala).	

Tako je i: *bȕdēm nòsio* (nòsila, nòsilo), *bȕdēm trêsao* (trésla, tréslo) i t. d.

Futur eksaktni tvori se tako, da se particip perfekta II. združi sa trenutnim prezentom glagola *bȉti* (t. j. *bȕdēm, bȕdēš* i t. d.).

Perfekt.

Sing.	1. pítao (pítala, pitalo) sam	
	2. pítao (pítala, pítalo) si	
	3. pítao (pítala, pítalo) je	
Plur.	1. pítali (pítale, pítala) smo	
	2. pítali (pítale, pítala) ste	
	3. pítali (pítale, pítala) su.	

Tako je i: *nòsio* (nòsila, nòsilo) *sam, trêsao* (trésla, tréslo) *sam* i t. d.

Perfekt se tvori, da se particip perfekta II. združi s trajnim, i to s nenaglašenim prezentom glagola *bȉti* (t. j. *sam, si, je* i t. d.).

Trajni, naglašeni prezentski oblici toga glagola glase: *jèsam, jèsi, jȅst, jèsmo, jèste, jèsu.*

*

Pluskvamperfekt.

I.

Sing. 1. bȉjāh pítao (pítala, pítalo)
2. bȉjāše pítao (pítala, pítalo)
3. bȉjāše pítao (pítala, pítalo)

Plur. 1. bȉjāsmo pítali (pítale, pítala)
2. bȉjāste pítali (pítale, pítala)
3. bȉjāhu pítali (pítale, pítala).

II.

Sing. 1. bjȅh pítao (pítala, pítalo)
2. bjȅše pítao (pítala, pítalo)
3. bjȅše pítao (pítala, pítalo)

Plur. 1. bjȅsmo pítali (pítale, pítala)
2. bjȅste pítali (pítale, pítala)
3. bjȅhu pítali (pítale, pítala).

III.

Sing. 1. bȉo (bíla, bílo) sam pítao (pítala, pítalo)
2. bȉo (bíla, bílo) si pítao (pítala, pítalo)
3. bȉo (bíla, bílo) je pítao (pítala, pítalo)

Plur. 1. bíli (bíle, bíla) smo pítali (pítale, pítala)
2. bíli (bíle, bíla) ste pítali (pítale, pítala)
3. bíli (bíle, bíla) su pítali (pítale, pítala).

Pluskvamperfekt se tvori, da se imperfekt glagola *bȉti* (t. j. *bȉjāh* ili *bjȅh*) ili perfekt istoga glagola (t. j. *bȉo sam*) združi s participom perfekta II.

Kondicional.

Sing. 1. pítao (pítala, pítalo) bih
2. pítao (pítala, pítalo) bi
3. pítao (pítala, pítalo) bi

Plur. 1. pítali (pítale, pítala) bismo
2. pítali (pítale, pítala) biste
3. pítali (pítale, pítala) bi.

Kondicional se tvori, da se particip perfekta II. združi s nenaglašenim aoristom glagola *bȉti* (osim u 3. licu plur.).

Naglašeni aorisni oblici toga glagola glase: *bȉh, bî, bî, bȉsmo, bȉste, bȉše.*

Proste, čiste i raširene rečenice.

Koja rečenica stoji sama za se, t. j. nije združena s drugom kojom rečenicom, zove se **prosta.** Proste se rečenice dijele u čiste i u raširene.

Čista se zove ona prosta rečenica, u kojoj nema drugih riječi osim subjekta i predikata. Primjeri: *Sunce grije.* — *Seljak ore.* — *Ljudi se čude.* — *Ja ću otići.* Ovamo idu i ovakovi primjeri: *Pišem* (t. j. *ja*). — *Ne bojte se* (t. j. *vi*).

Za subjekte ponajviše služe imenice i zamjenice, a za predikate služe glagoli.

Subjekt stoji u nominativu.

Među čiste rečenice idu i onakove, u kojima se nalazi glagol *biti (jèsam)*, kojemu se poradi nepotpunosti njegova značenja dodaje kakva imenica ili pridjev, na pr.: *Konj je životinja.* — *Krv nije voda.* — *Hrvati su Slaveni.* — *Rimljani bijahu hrabri.* — *Otac će biti zadovoljan.*

U takovim primjerima glagol je *biti* samo dio predikata, a dio predikata također je ona imenica ili pridjev, što se glagolu *biti* dodaje. U rečenici na pr. *konj je životinja* potpun predikat čine riječi *je životinja.*

Glagol *biti* u takovim rečenicama zove se sastavak (ili spona, kopula), jer sastavlja subjekt sa drugim dijelom predikata.

Imenica dodata sastavku stoji obično u nominativu, katkad u instrumentalu; na pr. *Marko bijaše junakom.*

Raširena se zove ona prosta rečenica, u kojoj osim subjekta i predikata ima još i drugih riječi. Primjeri: *Žarko sunce grije.* — *Seljaci oru njivu.* — *Ljudi se vrlo čude.* — *Ja ću sutra otići.* — *Umiljato jagnje dvije majke sisa.*

Sve riječi osim subjekta i predikata u raširenim rečenicama zovu se dodaci.

Među dodatke pripada **objekt,** t. j. ona riječ, na koju prelazi radnja glagolom izrečena. Primjeri: Sunce grije *zemlju.* — Seljaci oru *njivu.* — Čekajte *nas.*

Objekt obično stoji u akuzativu, katkad u genitivu, i to onda, kad se misli samo dio predmeta, a ne sav, i onda, kad je prelazni glagol zanijekan. Primjeri: Kúpio sam *žita.* — Nabrat ću *cvijeća.* — Ne vidim *puta.* — Ne trošite *novaca.*

Među dodatke u raširenim rečenicama pripada i **atribut,** t. j. onakav pridjev ili zamjenica ili broj, kojim se izbliže ozna-

čuje koja imenica ili zamjenica u rečenici. Primjeri: *Žarko* sunce grije zemlju. — Živko čita *različne* knjige. — *Umiljato* jagnje *dvije* majke sisa. — Došao je red i meni *jadnome*.

Među dodatke ide i **apozicija**, t. j. onakva imenica, koja izbliže označuje drugu imenicu ili zamjenicu. Primjeri: Onda je vladao *car* Avgust. — Dođoše glasovi iz *grada* Beča. — Slušajte *gospodina* učitelja. — Smilujte se meni *starcu*.

U prostoj rečenici mogu biti po dva subjekta ili više, a samo jedan predikat; može i to biti, da je subjekt samo jedan, a predikata su dva ili više; napokon može i to biti, da su dva subjekta i dva predikata ili više. Primjeri: *Sunce i mjesec* obasjavaju zemlju. — *Milost i mir i ljubav* neka vam se umnoži. — Sunce zemlju *grije i obasjava*. — *Dođite*, ljudi, *i pomozite*. — *Mati* njegova i *braća* njegova *stajahu* na polju i *čekahu*.

Složene rečenice.

Kad se dvije rečenice ili više njih slažu u jednu cjelinu, nastaje **složena rečenica.**

U složenoj rečenici jedna je **glavna**; to je ona; koju druge s njom složene rečenice dopunjavaju; a od rečenica, koje glavnu dopunjavaju, jedne su usporedne, a druge su zavisne.

Usporedne su rečenice one, kojih smisao teče usporedo sa smislom glavne rečenice.

Zavisne su rečenice one, kojih smisao zavisi o smislu glavne rečenice.

Glavne rečenice zajedno s usporednima zovu se usporedno ili nezavisno složene rečenice.

Glavne rečenice zajedno sa zavisnima zovu se zavisno složene rečenice.

Usporedne rečenice vežu sa glavnima usporedni veznici; a zavisne rečenice sa glavnima vežu zavisni veznici i odnosne (relativne) zamjenice.

Usporedni su veznici:

1. sastavni: *i, pa, te,*
2. suprotni: *a, ali, nego, već,*
3. rastavni: *ili,*
4. zaključni: *dakle.*

Zavisni su veznici:

1. namjerni: *da,*
2. vremenski: *čim, dok, kada, pošto,*

3. načinski: *kako, kao što, nego,*
4. izrični: *da,*
5. uzročni: *jer, budući da, što,*
6. posljedični: *da, te,*
7. pogodbeni: *ako, da, kad,*
8. dopusni: *ako i, makar, premda.*

Prema tome su od usporednih rečenica jedne sastavne, druge su suprotne i t. d., — a od zavisnih rečenica jedne su namjerne, druge su vremenske i t. d.

Primjeri usporedno ili nezavisno složenih rečenica:

1. Dan osvanu, i ogranu sunce. — Milica je to rekla meni, pa će reći i tebi. — Ljudi dolaze k nama, te svašta čujemo od njih.

2. Tražio je, a nikako nije mogao naći. — Dat ću ti, ali mi moraš vratiti. — Lasno je naučiti, nego je muka odučiti. — Boj ne bije svijetlo oružje, već boj bije srce od junaka.

3. Sutra će kiša padati, ili će duvati vjetar.

4. Kravu sam ja kupio, dakle je moja.

Primjeri zavisno složenih rečenica:

1. Učenici idu u školu, da što nauče.

2. Čim ustadoh iz postelje, umih se. — Čekajte nas ovdje, dok se vratimo. — Kad mačke nije u kući, miši se vesele. — Pošto se sve svršilo, odosmo.

3. Kako tko zna, onako i pjeva. — Kazat ću ti, kao što sam čula. — Taj će sad još gori biti, nego je bio.

4. Mnogi ljudi misle, da se sunce okreće oko zemlje. — Rekoh mu, da ne znam.

5. Ne mogu ići, jer sam bolestan. — Budući da su Rimljani bili hrabri, pokorili su mnoge narode. — Bog nije kriv, što ljudi zlo čine.

6. Tako je snijeg zapao, da su svi putovi zasuti. — Već mu malaksaše ruke, te ne može više kopati.

7. Dat ću ti sve ovo, ako pogodiš. — Da sam to znao, ne bih učinio. — Kad bi trgovac svagda dobivao, zvao bi se dobivalac.

8. Sad treba mučati, ako nam se i ne će. — Čekat ću, makar bilo tri dana. — Nije im htio reći, premda je dobro znao.

9. Tko rano rani, ne kaje se. — Izgubila se knjiga, koju sam zimus kupio. — Dat ću ti sve, što imam.

Nije u pravom smislu složena rečenica onda, kad se nalaze jedna do druge po dvije rečenice ili po više njih, a ni jedna nije usporedna ni zavisna, nego su same glavne rečenice. Pri-

mjeri: *Ide vrijeme, nosi breme.* — *Danak prođe, noćca dođe.* — *Nesta blaga, nesta prijatéljā.* — *Junak potkiva konja hrabrena, vidjela ga je žaba zelena, podiže nogu, junaku reče: „Potkuj i mene, mladi junaće!“*

Takove se rečenice mogu zvati nanizane.

Upravni i neupravni govor.

Upravni je govor ono, kad se nečije riječi upravo onako navode, kako su izrečene, na pr. *Narod naš lijepo veli: „Ralo i motika svijet hrani.“*

Neupravni je govor ono, kad se nečije riječi navode u obliku izrične rečenice, na pr. *Narod naš lijepo veli, da ralo i motika svijet hrani.*

Razgoci (interpunkcije).

1. Točka se piše na svršetku proste i složene rečenice. (Vidi primjere na str. 21—23).

Točka se piše također iza pokraćenih riječi: *g.* (mjesto: gospodin), *str.* (mjesto: strana), *t. j.* (mjesto: to jest), *i t. d.* (mjesto: i tako dalje), *P.* (mjesto: Petar) Preradović.

2. Zarez se stavlja u složenim i u nanizanim rečenicama ondje, gdje se jedna rečenica svršuje, a druga se počinje. (Vidi primjere na str. 23—24).

Ispred veznika *i, te, pa, ili* ne piše se zarez, kad se njima ne vežu rečenice, već samo riječi; na pr. *Otac i sin dođoše.* — *Stani te slušaj.* — *On ga izvede pred kuću pa mu reče.* — *Kupit ću kravu ili konja.*

Zarezom se u izbrajanju rastavljaju pojedine riječi; na pr. *Grci, Rimljani, Misirci, Persijanci i Indijanci bijahu slavni narodi u staro doba.* — *Njegov pokojni brat bio je tih, čedan, marljiv i poslušan.*

3. Dvotočje se piše iza onih rečenica, kojima se uvodi upravni govor ili kakovo izbrajanje; na pr. *Prve su riječi svetoga pisma staroga zavjeta: „U početku stvori Bog nebo i zemlju“.* — *Najznatnije vinorodne zemlje u Evropi jesu ove: Grčka, Španjolska, Francuska, Italija i Ugarska.*

4. Upitnik se piše na svršetku upitne rečenice, koja nije zavisna o drugoj kojoj rečenici; na pr. *Zar i ti tako misliš?* — *Šta ljudi govore o tome?* (Ali: *Promisli, šta ćeš mu dati*).

5. Uzvičnik se stavlja, kad se uzvikuje od čuda, u želji, u radosti ili u žalosti, u zaklinjanju i u dozivanju; na pr. *Krasna li dana! — Bog te poživio! — Hvala Bogu, svega je dosta u mene! — Žali Bože tolike muke! — Tako mi vjere, koju vjerujem! — Na pomoć, ljudi!*

6. Crtica se upotrebljava, kad se u riječima slog od sloga rastavlja. A slogovi se rastavljaju tako, da u svakom bude jedan vokal, na pr. *či-ta-ti, do-mo-vi-na.* Zato se jednosložne riječi ne mogu rastavljati, na pr. *ja, mir, svi, um.*

Kad su u kojoj riječi dva vokala jedan do drugoga, oni se rastavljaju; na pr. *da-o, pa-uk, že-te-o-ci.*

Kad je među dva vokala jedan konsonant, on pripada drugome slogu: na pr. *o-ko, se-lo, vi-di-mo.*

Kad su u kojoj riječi po dva ili po tri konsonanta između dva vokala jedan do drugoga, onda ostaju nerastavljeni oni, koji se lako mogu izgovarati bez vokala pred sobom; na pr. *cr-kva, do-bro, mi-sli-ti, mje-sto, va-tra, i-skra, o-štro, se-stra.* Konsonantski skupovi, koji se teško izgovaraju bez kakvoga vokala pred sobom, rastavljaju se; na pr. *do-volj-no, maj-ka, ov-ca, prav-da, tan-ko, car-ski, kra-ljev-ski, voj-ska, bo-žan-stven, car-stvo, rop-stvo.*

Četiri konsonanta rastavljaju se svagda tako, da prvome vokalu pripada samo prvi konsonant, a ostali konsonanti pripadaju drugome vokalu. To vrijedi i za tri konsonanta, kad se rastavljaju.

Prijedlozi se rastavljaju od onoga, što iza njih dolazi u istoj riječi; na pr. *bez-u-man, iz-o-ra-ti, iz-va-di-ti, od-re-za-ti, za-kla-ti.*

Velika početna slova.

Velikim početnim slovima piše se:

1. prva riječ na početku članka, iza točke i na početku kakvoga natpisa;

2. pišu se vlastita imena.

Primjeri: *Poznato je, da je Nikola Zrinjski volio slavno umrijeti nego neslavno živjeti. Tako su uvijek radili pravi junaci. — Djed i unuk. Spjevao Petar Preradović. — Zagreb, Evropa, Dunav* i t. d.

Pravopis.

1. Konsonanti su neki **zvučni,** a neki su **bezvučni.**

Zvučni su ovi: *b, d, g, z, ž, đ, dž, v* — —

Bezvučni su: *p, t, k, s, ś, ć, č, f, h, c.*

Ostali konsonanti *(j, l, lj, m, n, nj, r)* ne broje se ni među zvučne ni među bezvučne.

Po dva konsonanta, koji u navedenom pregledu stoje jedan nad drugim, sačinjavaju među sobom par; parovi su na pr. *b – p*, onda *d—t* i t. d. — Konsonanti *h, c* nemaju svoga para.

Pred zvučnim konsonantom mijenja se bezvučni u zvučni, i to u onaj, s kojim je u paru. Primjeri:

tòbdžija	mjesto	*topdžija,*
svȁdba	„	*svatba,*
svàgda	„	*svakda,*
zbáciti	„	*sbaciti,*
zàdužbina	„	*zadušbina,*
svjèdodžba	„	*svjedočba.*

Pred bezvučnim konsonantom mijenja se zvučni u bezvučni, i to u onaj, s kojim je u paru. Primjeri:

vrápci	mjesto	*vrabci,*
opkòliti	„	*obkoliti,*
slȁtko	„	*sladko,*
pȍtpora	„	*podpora,*
drùkčijē	„	*drugčije,*
iscijèditi	„	*izcijediti,*
nȉsko	„	*nizko,*
téško	„	*težko,*
mnòštvo	„	*množtvo.*

Konsonant *v* ne mijenja se u *f* ispred bezvučnih konsonanta, na pr. *óvca, kòlijevka.*

Konsonant *d* ostaje ispred *s*, na pr. *gràdskī, òdsjeći.*

2. Konsonanti *d* i *t* ispadaju ispred *c* i *č:*

súca	mjesto	*sudca,*
súčev	„	*sudčev,*
òca	„	*otca,*
òčev	„	*otčev.*

3. Između dva konsonanta ne pišu se *d* i *t* ondje, gdje se ne izgovaraju:

nȕžno	mjesto	*nuždno,*
bȍlesna	„	*bolestna,*
žȁlosno	„	*žalostno,*
ùsmeno	„	*ustmeno,*
gòzba	„	*gostba.*

Ali gdje se *d* i *t* među dva konsonanta izgovaraju, tamo se i pišu; na pr. *zdrâv, ôštro, stvâr.*

4. Gdje bi imala dva jednaka konsonanta stajati jedan do drugoga, ostaje samo jedan; a gdje bi imala stajati jedan do drugoga onakova dva konsonanta, koji su među sobom u paru, tamo ostaje samo drugi. Primjeri:

bezákonje	mjesto	*bezzakonje,*
odijèliti	„	*oddijeliti,*
rùskī	„	*russki,*
dõgod	„	*dokgod,*
pedèsēt	„	*petdeset,*
ràsipati	„	*razsipati.*

5. Konsonant *z* ispada ispred *š* i *ž*:

rašíriti	mjesto	*razširiti,*
ražáriti	„	*razžariti.*

6. Konsonanti *s* i *z* ispred *č* i *ć* prelaze u *š*:

pàšče	mjesto	*pasće,*
lîšće	„	*lisće,*
ràdošću	„	*radosću,*
iščekívati	„	*izčekivati,*
ràščístiti	„	*razčistiti,*
bèšćutan	„	*bezćutan.*

7. Završetak *-ćtvo* prelazi u *-štvo*; na pr. *jùnāštvo, próroštvo.*

8. Konsonant *ć* postaje od *k* ili od *c*, — a konsonant *ć* postaje od *t*. Zato imamo na pr.

jùnāče	prema	*jùnāk,*
jâčī	„	*jâk,*
vîčēm	„	*víkati,*
pèčēm	„	*pèkū,*
strîće	„	*strîc,*
mȉčēm	„	*mȉcati,*
òvčica	„	*óvca,*
bràća	„	*brât,*
ljûćī	„	*ljût,*
smȓću	„	*smȓt,*
mȅćēm	„	*mètati.*

Osobito treba upamtiti, da se *ć* govori i piše:

a) u infinitivima na *-ći*, na pr. *pèći, rèći, strìći, žèći;*

b) u nastavku *-ći* za particip prezenta: *trésūći, čùjūći, pítajūći;*

c) u nastavku *-ić* za prezimena, na pr. *Jòvanović*, *Kováčević*, *Pètrović*, i za imenice umanjena značenja, na pr. *gràdić*, *lónčić*, *pòtočić*, *zùbić*;

d) u nastavku *-oća* za imenice ženskoga roda, na pr. *mirnòća*, *samòća*, *tjesnòća*;

e) u nastavcima *-aći*, *-eći* za pridjeve, na pr. *pìsaći*, *spàvaći*, *stàjaći*, *jàrećī*, *pìlećī*, *tèlećī*.

9. Oni Hrvati i Srbi, koji govore: *cvȉjet*, *dijète*, *pjȅvati*, *vjènčati*, zovu se po tom izgovaranju ijekavci; oni, koji govore *cvêt*, *dète*, *pȅvati*, *vènčati*, zovu se ekavci; oni napokon, koji govore *cvît*, *díte*, *pȉvati*, *vìnčati*, zovu se ikavci.

U ijekavskom govoru stoji *ije* ondje, gdje je u ekavskom dugo *e*, u ikavskom dugo *i*; — a *je* stoji u ijekavskom govoru ondje, gdje je u ekavskom kratko *e*, u ikavskom kratko *i*. Evo još četiri primjera:

ijekavski	*lȉjek:*	ekavski	*lêk*,	ikavski	*lȉk*,
„	*vrijème:*	„	*vréme*,	„	*vrîme*,
„	*vjȅra:*	„	*vȅra*,	„	*vȉra*,
„	*svjèdok:*	„	*svèdok*,	„	*svìdok.*

Ispred naglašenog vokala ne može nigda biti *ije*, već je mjesto njega uvijek *je*. Tako je na pr. *bjelìna*, *procjenjívati*, *tjesnòća* (premda se govori: *bȉjel*, *cijèniti*, *tijèsan*).

Iza *r* ijekavci mjesto *je* obično imaju *e*; na pr. *brȅgovi* (mjesto: brjegovi), *sredìna* (mjesto: srjedina), *vrèdnijī* (mjesto: vrjedniji), *vremèna* (mjesto: vrjemena).

10. *Slovo đ* se piše u svim riječima, gdje narod glas *đ* izgovara, na pr. *grâđa*, *rȍđen*, *slȁđī*, *tvrđava.*

Mjesto *đ* treba ispred *e* pisati *dj* u onim riječima, u kojima ekavci i ikavci imaju *d*, a ne *đ*; dakle treba pisati: *djèvōjka*, *djèca*, *vȉdjeti*, a ne *đevojka*, *đeca*, *viđeti* (jer ekavci govore: *dèvōjka*, *dèca*, *vȉdeti*, a ikavci: *dìvōjka*, *dìca*, *vȉditi*).

Pisati i izgovarati treba *dj*, a ne *đ* u onim riječima, koje imaju na početku kakav prijedlog, koji se svršuje na *d*, a onda dolazi *j*; na pr. *nadjàćati*, *òdjahati*, *pȍdjednāko.*

PRVI DIO.

ooo

GLASOVI.

Latinska slova.

§ 1. a) Hrvatski ili srpski jezik ima 30 glasova, koji se latinskim slovima pišu ovako:

a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

Slova su ova poređana po redu latinskoga pisma. Glasova je 30, a slova je 27; to je zato, jer za 3 glasa nema osobitoga slova, nego se za njih združuju po dva. Ta su združena slova *dž*, *lj*, *nj*.

b) Združena slova *dž* ne služe samo za jedinstveni glas, što ga imamo na pr. u *òtadžbina* ili u *svjèdodžba*, već se ona uzimaju i onda, kad se i *d* i *ž* izgovara svako svojim glasom, kako je na pr. u riječima *nadživjeti*, *podžèći*.

§ 2. a) Mjesto slova *đ* u mnogim se hrvatskim knjigama piše *dj;* na pr. piše se *medja*, *rodjen*, *sladji* mjesto: *mèđa*, *rôđen*, *slâđi* i t. d. Ovo pisanje *dj* mjesto *đ* nije dobro, jer ima mnogo riječi, u kojima se *dj* izgovara u dva glasa, t. j. izgovara se napose *d*, a napose *j;* takve su riječi na pr. *djȅlo*, *djèvōjka*, *nadjàćati*, *podjáriti*. Zato je potrebno, da se razlikuje *đ* od *dj*.

b) Mjesto *đ* mnogi pišu *gj* u nekim riječima, koje su uzete iz kojega tuđeg jezika, u kojem stoji na onome mjestu glas *g;* pišu na pr. *Gjûro (Gjûragj, Gjûrgjević)*, *ângjel*, *jevàngjèlje* (grčki: Georgios, angelos, euangelion, latinski: Georgius, angelus, evangelium). Oni, koji upotrebljavaju slovo *đ*, pišu i takve riječi s tim slovom, dakle: *Đûro (Đûrađ, Đûrđević)*, *ânđel*, *jevànđèlje*.

Bilješka. Združena slova *gj* upotrebljavaju gdjekoji svuda mjesto našega *đ* te pišu na pr. *megja*, *rogjen*, *slagji* i t. d.

§ 3. Glas *r* obično je konsonant, ali je katkad i vokal (vidi na str. 2). Između vokalnoga *r* i vokala bilježi se kvačica, na pr. *prȍdr'o, zȁ'rđao.*

Bilješka. Kad ovakovo *r* ima na sebi akcent te se akcent bilježi, onda ne treba kvačice, jer po tome, što na *r* stoji akcent, zna se, da je ono vokalno, na pr. *gŕoce, zarđati.*

§ 4. U velikom akademičkom „Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika" upotrebljava se također slovo *đ*, a mjesto združenih slova *dž, lj, nj* upotrebljavaju se jedinstvena *ǵ, ł, ń* te se piše na pr. *otaǵbina, svjedoǵba, łubav, łepota, ńemački, koń* i t. d. (ali pored toga *nadživjeti*, jer tu *dž* služi za dva glasa). Mjesto *'r* ili *r'* bilježi se u tom rječniku *ŕ*, na pr. *zarđao, gŕoce* i t. d. Držeći se toga rječnika upotrebljavaju i gdjekoji pisci u svojim djelima slova *ǵ, ł, ń, ŕ* (a dakako i *đ*).

Ćirilovska slova.

§ 5. a) Ćirilica ima toliko slova koliko i glasova, dakle 30, jer u njoj nema združenih dvaju slova za jedan glas, kao što su u latinici slova *dž, lj, nj*. Evo svih ćirilovskih slova navedenih po redu toga pisma:

а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

b) Mjesto *'r* pišu u ćirilici neki pisci ър, a neki ьр, na pr. заърђати, — заьрђати; mjesto *r'* pišu neki ръ, a neki рь, na pr. гръоце, грьоце. Slova ъ i ь tu se ne izgovaraju nikako, već samo znače, da je p *(r)* vokalno. Od novijeg vremena pišu neki pisci ӧ, na pr. заӧрђати, гӧоце i t. d.

Dioba glasova.

§ 6. Diobi glasova navedenoj na str. 2. dodajemo još ova dva konsonantska reda:

nosni (nazalni): *m, n,*

predušni (t. j. konsonanti, koji se mogu izgovarati, dogod traje daha, do „preduška", spiranti): *f, v, s, š, z, ž, h, j.*

Zatim dodajemo, da se među nepčane konsonante može brojiti i *c.*

Vokali.

Nepostojano *a*.

§ 7. a) Ima mnogo riječi, koje poradi lakšega izgovora imaju vokal *a* među posljednja dva konsonanta, a nemaju ga u onim

oblicima, gdje ona dva konsonanta ne stoje na kraju riječi. Tako je *pȁs* pored *psȁ*, — *sȁn* pored *snȉ*, — *mòmak* pored *mòmka*, — *òvan* pored *óvna*, — *stârac* pored *stârca*, — *krátak* pored *krátka*, — *slâvan* pored *slâvno*, — *tûžan* pored *tûžna*, — *vȉtak* pored *vȉtko*, — *jèsam* pored *jèsmo* i t. d. Ovakovo *a*, koje u jednim oblicima iste riječi stoji, a u drugima ga nema, zove se **nepostojano.**

Bilješka. Samo među konsonantima *st, št, zd, žd* nema nepostojanog *a*; govorimo na pr. *pôst, plâšt, grôzd, dâžd.*

b) Nepostojano *a* imaju i neki prijedlozi prema tome, je li riječ bez njega lako ili teško izgovoriti. Govori se na pr. *s* òcem, *s* tòbōm, *ȉz* neba, *k* lävu, *uz* mène i t. d., ali pored toga se govori: *sȁ* sīnom, *sà* zdravīm, *izà* sna, *ka* gròbu, *uza* Sávu i t. d. — Ovo je i onda, kad je prijedlog s drugom kojom riječi sastavljen u jednu. Imamo na pr. *bèzdušan, ìzmisliti, slòžiti, smîsao* i t. d., a pored toga je: *bezàzlen, izaslànīk, sàstaviti, sàšiti* i t. d.

Bilješka. 1. Mora se uzeti *sa* (mjesto *s*) ispred *s, š, z, ž* i ispred instrumentala *mnôm*; — *ka* (mjesto *k*) mora se uzeti ispred *k, g.*

Bilješka. 2. Gdjekoje s prijedlogom složene riječi mogu nepostojano *a* imati i nemati. Takove su na pr. *izàgnati* ili *ìzgnati, obàviti* ili *òbviti, razàpēti* ili *ràspēti, sàkupiti* ili *skùpiti, sávjet* ili *svjȅt* i t. d.

§ 8. Mjesto današnjega nepostojanog *a* bilo je u staro doba u jednim riječima ъ, a u drugima ь. Tim su se slovima naznačivali oni glasovi, što ih čovjek i nehotice izgovara, ako hoće da izgovori na pr. konsonante *gk, dt, bp* ili *kg, td, pb* jedan za drugim brzo, ali da se jedan i drugi dobro čuje; to se ne može drukčije učiniti, nego da se među njima izgovori osobiti vokal, koji će biti ъ ili ь; prvome izgovor naginje prema *u* ili *o*, drugome prema *i* ili *e*. Poradi toga svoga osobitog izgovora zovu se ъ, ь poluglasi; slovu ъ veli se debeli, a slovu ь tanki poluglas; veli se također: debeli ili tanki „jer" (ovo je ime „jer" slovima ъ, ь od starine). — Ti poluglasi nijesu prešli svuda u *a* (kao što su prešli na pr. u *pȁs, krátak*), već su u mnogo riječi naprosto iščezli, na pr. u *psȁ, krátka* (nekad je bilo пьsa, kratъka) i t. d.

Prelaženje vokala *o* u *e*.

§ 9. a) Iza nepčanih konsonanta prelazi *o* u *e*. Govori se u instrumentalu sing. *kònjem, mûžem, orâčem, prȉjateljem*, ali *brȁtom, junákom*, — u pluralu *krȁjevi, mûževi*, ali *drȕgovi, grȁdovi;* — u nominativu sing. srednjega roda *pȍlje, sȑce*, ali *brđo, sèlo;* — u pridjeva i zamjenica *vrúće, túđe, nȁše*, ali *jáko, mȉlo, njègovo*, ili *ćega, ćemu, njèga, njèmu*, ali *òvoga, ònomu, tòmu;* — u tri glagola *kraljèvati, sužnjèvati, vojèvati*, ali *daròvati, kupòvati, mȉlovati;* — u tvorbi riječi *králjev, Mȉlošev, orâčev*, ali *brȁtov, Dragùtinov, junákov* i t. d.

b) Od ovoga pravila ima dosta izuzetaka, t. j. *o* iza nepčanih konsonanta ne mijenja se svagda u *e*. Tako je: 1. u vokativu i u instrumentalu sing. imenica ženskoga roda, na pr. *dûšo, kùćo, lâđo, zèmljo*, — *dúšōm, kùćōm, lâđōm, zèmljōm*, — 2. u dativu i lokativu sing. pridjeva i zamjenica ženskoga roda, na pr. *túđōj, vrúćōj, nāšōj*, — 3. u mnogo imenica koje se govore od mila, na pr. *Bóžo, Míšo, újo*, — 4. u pridjeva na *ov* od imena bilja, koji znače, od čega je što: *òskorušov, trẽšnjov, višnjov*, — 5. u nekoliko glagola VI. vrste kao: *bičòvati, bòžićovati, pijānčovati, ùčiteljovati* (ali mnogi govore i po pravilu: *bičẽvati, bòžićevati, pijānčevati, ùčiteljevati*), — 6. u složenih riječi, na pr. *dušògubac, gornjòzemac, konjòkradica, sùncokrẽt, zèmljopīs* i t. d. — 7. u nekih riječi ostaje *o* na početku nepromijenjeno, na pr. *cokòtati* (ili cvokotati, t. j. drhtati od zime), *čövjek, ljȍsnuti* (t. j. pasti, da se sve čuje), *šȍbōt* (glas, koji se čuje nejasno i kao iz daljine). Mnoge su od ovakovih riječi uzete iz drugih jezika, na pr. *čòbanin, cȍrav, Đôrđije, Jòvan, jògunast* i dr.

c) U gdjekojim se riječima *o* iza *r* također mijenja u *e*; na pr. u instrumentalu sing. *cârem, gospodárem*; — u pluralu *cârevi, cârēvā*; — u pridjeva *cârev, gospodárev*. Tako je i *mȍre, šīrē* (srednji rod komparativa) U tim i sličnim riječima nekad je *r* bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj* u jednom glasu), pa je zato iza njega *o* prelazilo u *e*, i to je ostalo do danas, kad nikakvo *r* nije više nepčano. — Gdje *r* nije ni u starini bilo nepčano, tamo je iza njega stajalo *o*, pa stoji i danas; na pr. u instrumentalu sing. *dârom, ìzvorom*, u nominativu plur. *dârovi*, i u drugim riječima kao *stârōst, mûdro, darȍvati, mirȍvati* i t. d.

Vokal *ě*.

§ **10.** U staro je doba bio osobiti vokal *ě*, koji se u staroj ćirilici pisao znakom ѣ, kojemu je ime „jat“, a izgovarao se kao dugo *e*, koje malo naginje prema *i*. Od toga je glasa u jednom dijelu naroda nastalo *i*, na pr. *pȉvati, svȉdok, sîno, ríka* (to je ikavski ili zapadni govor); u drugom se dijelu naroda razvilo *e*, na pr. *pẽvati, svẽdok, sêno, réka* (to je ekavski ili istočni govor); u trećem dijelu nastalo je u kratkim slogovima *je*, u dugima *ije*, na pr. *pjẽvati, svjẽdok, sȉjeno, rijẽka* (to je ijekavski ili južni govor).

§ **11.** a) Ima slučajeva, gdje južni govor u dugim slogovima nema *ije*, kako bi bilo po pravilu, već *je*. Takve su riječi: *djéva, vjéštac, vjérnōst, zamjérati, sjênka, inòvjerka, inòvjerca* (genitiv sing. od: inòvjerac), *Nèdjeljko*. — Osobito se to nalazi u genitivu plur., kao što je na pr. *mjêrā, pjêgā, vjêrā; djêlā, ljêtā, mjêstā* od: *mjȅra, pjȅga, vjȅra; djȅlo, ljȅto, mjȅsto*; tako je i: *mȅdvjedā, ùvjetā; bȅsjedā, nȅdjeljā; kȍljenā*, koje su genitivi plur.

od: *mèdvjed, ùvjet; bèsjeda, nèdjelja; kòljeno.* — Isto je još u participu perfekta I. glagola, koji se u infinitivu svršuju na *-jeti*, na pr. *vȉdjēvši, polètjēvši, pretŕpjēvši, razùmjēvši*, i t. d. od *vȉdjeti, polètjeti, pretŕpjeti, razùmjeti.*

b) U kratkim slogovima iza *r* južni govor mjesto *je* obično ima *e*. Tako je na pr. *brȅgovi, vrȅmena, sredìna, srȅdnjī, ùvreda, vrèdnijī.* Samo u nekoliko riječi iza *r* stoji *je*: *gòrjeti, grjehòta, grjȅšan, grjȅšnīk, korjènčić, pògrješka, rješávati, rješénje, stȁrjeti (òstarjeti), strjèlica, strjèljāč, rjèčica* (t. j. mala rijeka), *rjèčit, rjèćnīk, starjèšina.*

c) Ispred glasova *o* i *j* prelazi *je* u *i*, na pr *dȉo* (genitiv sing. *dȉjela*), *cȉo* (ženski rod *cijèla*), *htȉo* (ženski rod *htjȅla*), *vȉdio* (ženski rod *vȉdjela*), *diòba* (prema: *dȉo—dȉjela*); *bȉjāh—bȉjāše* (u istočnom govoru: *bȅjāh — bȅjāše*), *smȉjem, dòspijȇm* (infinitiv: *smjȅti, dòspjeti*), *sȉjati* (u istočnom govoru: *sȅjati*), *smìjati* se (u istočnom govoru: *smèjati* se) i t. d.

d) U književnom jeziku **ne prelazi** *dj* u *đ*, ni *tj* u *ć*, kad iza *d* i *t* stoji *je*, koje je postalo od negdašnjega *ě* (ѣ), nego se tada *dj* i *tj* izgovara u dva glasa; dakle na pr. *djȅlo, djèvōjka, vȉdjeti, tjȅrati, ùtjeha, lètjeti* i t. d. ne izgovara se u književnom jeziku *đȅlo, đèvōjka, vȉđeti, ćȅrati, ùćeha, lèćeti* (premda se u mnogim krajevima južnoga govora tako govori). Osobito treba zapamtiti, da se u književnom jeziku govori *gdjȅ, óvdje, óndje*, a ne *gđȅ, óvđe, óndje.*

e) Negdašnje *ě* (ѣ) iza *j* prelazi u *a*. Prema oblicima *vȉdjeti, lètjeti, tŕpjeti* imamo *bòjati se, zújati*, što je postalo od *bojȅti (se), zujȅti* (kako je na pr. *vȉdjeti* postalo od *viděti*). Isti je prijelaz iz *ě* u *a* i u glagola: *krȉčati, lèžati*, o kojima vidi u § 24d.

Bilješka. Mjesto *ije* pišu mnogi Hrvati *ie*, na pr. *rieka, sieno* i t. d., ali gramatika to ne odobrava, jer je protivno dobru izgovoru.

Prelaženje glasova *el, er, ol, or* u *lě, rě, la, ra.*

§ **12.** U vrlo staro vrijeme nalazili su se često glasovi *el, er, ol, or* u sredini riječi među dva konsonanta; poslije se to promijenilo, te gdje drugi konsonant nije bio *j*, već drugi koji, tamo je *el* prešlo u *lě* (a što otud nastaje, vidi u § 10), *er* je prešlo u *rě* (a što otud biva, vidi u § 10. i 11b), *ol* je prešlo u *la*, a *or* u *ra*. Primjeri: prema prezentu *mȅljēm* (t. j. mel-jem) u infinitivu je *mljȅti*, što je postalo od *melti* (t. j. mel-ti); prema prezentu *dȅrēm* (t. j. der-em) glasi infinitiv

drijèti, što je postalo od *derti* (t. j. der-ti); prema imenici *pròstor* ima pridjev *pròstran*, koji je postao od *prostorn* (t. j. prostor-n, gdje je *n* nastavak za tvorbu pridjeva); govori se *slân*, koje je postalo od *soln* (t. j. sol-n, gdje je *n* isti nastavak, koji u *pròstran*); infinitiv *klȁti* je postao od *kolti* (t. j. kol-ti; prezent *kȍljēm*, t. j. kol-jem).

Bilješka. Danas ima dosta riječi, gdje ovi glasovi stoje u sredini riječi među dva konsonanta, na pr. *sȅlskī* (običnije: *sȅoskī*), *bérba, vȅrkati se, gȍlcāt* (kad se veli: gô gȍlcāt), *mòrskī, gôrnjī* i t. d. U starom jeziku te su i slične riječi iza *l, r* imale poluglas, dakle *el, er, ol, or* nije stajalo među dva konsonanta i za to se nije pretvorilo u *lě, rě, la, ra*

Prijevoj i prijeglas.

§ **13.** Često se u dvije riječi ili u više njih među sobom srodnih vokali po stalnim pravilima izmjenjuju. To pravilno izmjenjivanje vokala zove se **prijevoj.** I to ide u prijevoj, kad u kojoj riječi nema nikakvoga vokala na onome mjestu, gdje druge srodne riječi imaju ovaj ili onaj vokal.

Primjeri prijevoja:

a) sa dva lîka;

mȑk — mrâk; svŕbjeti — svrâb,
gȑmjeti — grôm,
bòsti — probádati; hrȍm — hrámati; mòći — pomágati,
plèsti — plôt,
ùljesti (prezent *ùljezēm*) — *ùlaziti,*
cvàsti (cvàtēm) — cvȉjet,
bȉti — bôj; lȉti — lôj,
ùhititi — hvȁtati; kȉseo — kvâs;

b) sa tri lîka:

vŕtjeti — vretèno (t. j. ono, što se vrti, mjesto *vrjeteno* po § 11b) — *òbraćati* (mjesto *obvratjati* po § 21b i 31e),
prevèsti — prevòditi — prevȁđati; uvèsti — uvòziti — uvážati,
pȉti — pòjiti — napájati,
dàhnuti — díhati — dȕh;

c) sa četiri lîka:

brȁti — bȅrēm — bírati — ìzbor; rȁzdrēm — dèrati — ràzdirati — rázdor,
tèći — ìstjecati — ȉstok — istákati,
rèći — prorícati — rȉječ — prórok;

d) sa pet likova:

smŕt — mrijèti (postalo od *merti* po § 12) — *ùmirati — mòriti — umárati.*

Bilješka. Prijevoj je ono, što se u njemačkoj gramatici zove Ablaut, na pr. *binden, gebunden, Band* ili *fliegen, geflogen, Flug* i t. d.

§ 14. **Prijeglas** se zove ono mijenjanje jednoga vokala u drugi, što ga ište koji glas ispred njega ili za njim. Prijeglas je dakle mijenjanje vokala *ě* (ѣ) u *i* ispred *o* i ispred *j*, na pr. *htîo* mjesto *htjeo* ili *sîjati* mjesto *sjejati* i t. d. (vidi u § 11c); prijeglas je i mijenjanje vokala *ě* (ѣ) u *a* iza *j*, *č*, *ž*, na pr. *zújati*, *kríčati*, *lèžati* (vidi u § 11e, 24d); tako isto mijenjanje vokala *o* u *e* iza nepčanih konsonanta, na pr. u instrumentalu sing. *mûžem*, *óráčem* mjesto *-om* ili u pluralu *krâjevi*, *mûževi* mjesto *-ovi* (vidi u § 9a).

Bilješka. Prijeglas je ono, što se u njemačkoj gramatici zove Umlaut, na pr. der *Gast* — die *Gäste* ili das *Buch* — die *Bücher* i t. d.

Zijev.

§ 15. Kad se u istoj riječi sastanu dva vokala jedan do drugoga, onda se to zove **zijev** (lat. hiatus). Primjeri: *čûo, dâo, naòštriti, neùgodan, pâūk, pòočim, poùčiti, vêseo, žêleoci* i t. d.

Katkad se zijev ukida tako, što se oba vokala stegnu u jedan; u nekim se krajevima govori na pr. *čúvō, kùpovō, rèzō* mjesto *čúvao, kùpovao, rèzao* i t. d.

Zijev je samo na pismu onda, kad je prvi vokal *i*, na pr. *bîo, diòba, mîo, nòsio, priònuti, priánjati.* Te i slične riječi tako se pišu, ali se izgovaraju *bîjo, dijòba* . . . .

Konsonanti.

Sljubljivanje (asimilacija) konsonanta.

§ 16. Kad se u riječi nađe bezvučni konsonant pred zvučnim ili zvučni pred bezvučnim, onda se u izgovoru sljubljuju tako, da se prvi promijeni prema drugome, i tako oba konsonanta budu zvučni ili oba bezvučni, na pr. *svàdba, têško* mjesto: *svatba, težko* i t. d. (Vidi na str. 26.).

Bilješka 1. Konsonant *d* ispred *s* i *š* piše se bez promjene, na pr. *gràdskī, òdsjeći, odšétati.* Tako je i *gospòdstvo, kàdšto,* premda gdjekoji pišu *gospòstvo, kàšto.*

*

Bilješka 2. Konsonant *t* ispred *s* ponajviše se piše bez promjene, na pr. *brȁtskī, hrvātskī, bògatstvo.* Tako je i *bògatstvo, proklétstvo,* premda gdjekoji pišu *bògastvo, prokléstvo.*

§ **17.** Ispred *b* i *p* mijenja se *n* u *m*; imamo na pr. *hìmba, hìmben* (mjesto: hinba, hinben), *zelèmbāć, crvèmpērka, stràmputica.*

§ **18.** a) Ispred *lje* i *nje,* gdje *je* stoji prema ekavskom *e,* ikavskom *i,* konsonant *s* ostaje, na pr. *pòsljednjī, nàsljedovati, sljèpačkī, snjȅžan, snjȅgovi.* Inače ispred *lj* i *nj* pretvara se *s* u *š,* na pr. *mȉšljāh* (mjesto: *misljah* od *mȉsliti*), *mȉšlju* (instrumental sing.), *ìzmišljen, pòšljēm* (t. j. *pòšaljēm* od: *pòslati*), *nòšnja, pròšnja, dànašnjī, tjȅšnjī.* — Izuzetak je složeni glagol *sljúbiti se.*

b) Ispred *č* i *ć* prelazi *s* u *š*; na pr. *pàšče, prȁščić, rȁdošću* (instrumental sing.), *lȉšće*; tako je od *izčupati, razčistiti* nastalo najprije *iščupati, rasčistiti,* a onda *išćùpati, ràščistiti; — bèšćutan* je postalo od *besćutan,* a ovo od *bezćutan.*

c) Ispred *lj* ostaje *z,* ako je na kraju prijedloga, na pr. *izljúbiti, razljútiti.* Inače ispred *lj* prelazi *z* u *ž,* na pr. *bojàžljiv, ljubèžljiv, pàžljiv.* — Izuzetak je *popùzljiv.*

d) Ispred *nj* prelazi *z* u *ž,* na pr. *gròžnja, vòžnja, ispražnjívati;* ali *z* na kraju prijedloga ostaje, na pr. *iznjíhati, raznjíhati se.*

e) Ispred *dž* i *đ* mijenja se *z* u *ž,* na pr. *prkòžđija* (od: *prkozdžija,* a ovo od: *prkosdžija*), *grôžđe, gvôžđe.*

§ **19.** Glas *h* ispred *ć* prelazi u *š*; glagoli *dàhtati* (t. j. teško dihati) i *dȓhtati* imaju u prezentu *dȁšćem, dȁšćeš, dȓšćem, dȓšćeš* . . . Od *Bȉhać* genitiv je *Bȉšća,* dativ *Bȉšću* i t. d., a čovjek iz toga mjesta zove se *Bȉšćanin.*

§ **20.** Glas *č* ispred *t* mijenja se u *š*; na pr. *štȍ* (od starijega: čto, genitiv *čèga,* dativ *čèmu*), *štȉti* (od starijega: čtiti, t. j. *čìtati*), *jùnāštvo* (mjesto: junačtvo), *próroštvo* (mjesto: proročtvo). — Izuzima se *ùčtiv.*

Ispadanje konsonanta.

(Vidi na str. 26 i 27).

§ **21.** a) Samo u jednom slučaju ostaju dva jednaka konsonanta jedan do drugoga; to je u superlativu onih pridjeva, koji se počinju s glasom *j,* na pr. *jâk, jùžan*; njihov superlativ glasi *nâjjačī, nâjjùžnijī* i t. d.

b) Gdje bi se imali sastati konsonanti *bv*, tamo *v* ispada i ostaje samo *b*, na pr. *ȍblāst* (mjesto: obvlast), *obrátiti* (mjesto: obvratiti), *ȍbičāj*, *ȍbiknuti se* (mjesto: obvičaj, obviknuti se), *ȍbjesiti* (mjesto: obvjesiti).

Bilješka. Katkad ostaje *bv* bez promjene, na pr. *obvèsti*, *obvòditi*, *ȍbviti*, *obvíjati* (ili *obàviti*, *obavíjati* s nepostojanim *a*, vidi u bilješki § 7 b).

§ **22.** a) U nastavcima *ski* (na pr. *cârskī*, *plànīnskī*, *rîmskī*) i *stvo* (na pr. *bláženstvo*, *cârstvo*, *prijatéljstvo*) ispada *s*, kad se nađe iza suglasnika *ć*, *š*; na pr. *bêćkī* (mjesto: bečki), *jùnāćkī* (mjesto: junački), *próročkī* (mjesto: proročki), *vàrošķī* (mjesto: varošski), *sirȍmaškī* (mjesto: siromašski), *lúpeškī* (mjesto: lupešski, a ovo mjesto lupežski), *jùnāštvo* (mjesto: junačstvo, ali je *ć* pred *t* prešlo u *ś* po § 20), *sirȍmaštvo* (mjesto: siromaštvo), *mnȍštvo* (mjesto: množstvo, ali je *ž* pred *t* po § 16 prešlo u *š*).

b) Iza *ć* ponajviše ispada *s* u nastavku *ski*, a u nastavku *stvo* ostaje; na pr. *plȅmićkī* (od: *plȅmić*), *tršićkī* (od: *Tršić*, ime selu), *mogúćstvo*, *pòkućstvo*.

c) Konsonant *t* ispada između dva konsonanta, od kojih je prvi *s* ili *š*, a drugi je *k*, *m*, *n*, *nj*; na pr. *líska* (genitiv sing. od *lístak*), *gróska* (postalo od: grostka, a ovo od: grozdka, nominativ sing. je *grózdak*, t. j. mali grozd), *ȕsmeno* (mjesto: ustmeno), *bȍlesna*, *rādosno* (mjesto: bolestna, radostno), *pòzorīšnī* (mjesto: pozorištni), *gòdišnjī*, *gòdišnjāk* (mjesto: godištnji, godištnjak, oboje izvedeno od imenice *gòdište*). — Tako je *t* ispalo između *s* i *b* u riječima *gòzba* (od: gosba, a to od: gostba), *tazbìna* (od: tasbina, a to od: tastbina).

d) Između dva konsonanta ispalo je *d* u *nȕžna* — *nȕžno* (muški rod: *nȕždan*) i u *grôznī* (na pr. vinograd, mjesto: grozdni).

O konsonantu *h*.

§ **23.** a) Veliki dio naroda našega ne izgovara glasa *h* nikako, nego ga ponajviše izostavlja te govori na pr. *oću*, *rast*, *dado*, *gra*, *usanuti*, *maati*; negdje ga pretvara u *v*, a negdje u *j*, na pr. *muva*, *suv*, *suva*, *njijati*, *kijati* i t. d. Sve te i slične riječi treba pisati sa slovom *h*, dakle: *hòću*, *hrâst*, *dādoh*, *grȁh*, *usàhnuti*, *máhati*, *mùha*, *sûh*, *súha*, *njihati*, *kíhati* i t. d. Tako isto treba pisati: *hvála*, *zahváliti*, *ùhvatiti*, a ne *fala*, *zafaliti*, *ufatiti*, kako mnogi govore.

b) Ali bez *h* treba pisati i govoriti ove riječi: *ŕđa*, *ŕđav*, *ŕvati se*, *ŕzati*, *ȕditi* (na pr. *udi* mi vino, t. j. škodi mi), *nàuditi*, *lȁk*, *lȁka*, *lȁko*, *mȅk*, *mȅka*, *mȅko*.

Prelaženje konsonanta *k—g—h* u *č—ž—š*.

§ 24. a) Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* pred vokalom *e*. Primjeri: od *jùnāk*, *drûg*, *dȕh* vokativ je sing. *jùnāče*, *drûže*, *dȕše*; — glagoli, kojima se osnove svršuju na *k—g*, na pr. *pek*, *strig* (infinitiv *pèći*, *strȉći*), imaju rečenu promjenu u prezentu, dakle na pr. *pèčēm—pèčēš—pèčē—pečémo—pečéte* (ali *pèkū*), *strížēm—strížēš—strížē—strížemo—strížete* (ali *strígū*), — u 2. i 3. licu sing. aorista glase ti glagoli: *pȅče*, *strȋže*; — u pasivnom participu *pèčen*, *strȉžen*.

b) Pred *i* mijenjaju se glasovi *k—g—h* u *č—ž—š* u tvorbi riječi; tako pred nastavkom *ica* u riječima na pr. *rùčica* (od *rúka*), *djevòjčica* (od *djèvōjka*), *nòžica* (od *nòga*), *knjȉžica* (od *knjȉga*), *mùšica* (od *mùha*); — pred nastavkom *ić*, na pr. *junàčić* (od *jùnāk*), *klobùčić* (od *klòbūk*), *kòvčežić* (od *kòvčeg*), *krùžić* (od *krûg*), *Vlāšić* (od *Vlāh*); — pred nastavkom *ina*, na pr. *junàčina* (od *jùnāk*), *veličìna* (od *vȅlik*), *drùžina* (od *drûg*), *množìna* (od *mnȍgī*), *grāšina* (od *grāh*); — pred *i* u glagola IV. vrste, na pr. *junáčiti se* (od *jùnāk*), *mùčiti* (od *mȕka*), *blážiti* (od *blâg*), *slúžiti* (od *slúga*), *strāšiti* (od *strâh*), *súšiti* (od *sûh*) i t. d.

Bilješka. U oblicima rečenu promjenu imaju samo imenice *ȍči*, *ūši* (od *ȍko*, *ūho*).

c) Ista je promjena i pred nepostojanim *a*, opet samo u tvorbi riječi, na pr. pred nastavkom *ac*: *lúčac* (od *lûk*), *dvònožac* (od *nòga*), *krùšac* (od *krûh*); — pred nastavkom *ak*: *jezíčak* (od *jèzik*), *mráčak* (od *mrâk*), *pȁrožak* (od *rôg*), *tȅžak* (pridjev od imenice *tȇg*, t. j. težina), *grášak* (od *grāh*), *siromášak* (od *sirȍmah*); — pred nastavkom *an*: *ȍblāčan* (od *ȍblāk*), *tûžan* (od *túga*), *brȉžan* (od *brȉga*), *grjȅšan* (od *grȉjeh*).

Bilješka 1. Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* također ispred nastavka *ski* i *stvo*, gdje iza *č*, *ž*, *š* ispada *s* (vidi § 22 a), na pr. *próročkī*, *jùnāčkī*, *vàroškī*, *sirȍmaškī*, *próroštvo* (mjesto *próročtvo*, vidi § 20), *mnòštvo*, *sirȍmaštvo* i t. d. Ista je promjena i ispred nastavka *je*, na pr. *náručje* (od *ruka*), *pòdnōžje* (od *noga*), *pòdstrēšje* (mjesto pod *strehom*) — i ispred nastavka *ji*, na pr. *vúčjī*, *Bȍžjī*. — Nekad su nastavci *ski*, *stvo*, *je*, *ji* imali pred sobom ь; dakle se može reći, da *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* ispred ь; pa i svuda, gdje tu promjenu vidimo pred nepostojanim *a*, postalo je ono od staroga ь (vidi § 8).

Bilješka 2. Kako *mònaškī*, *sirȍmaškī*, *vlāškī* dolazi od *mònah* (t. j. kaluđer), *sirȍmah*, *Vlāh*, tako od *Čȅh* mora biti *čȅškī*; što neki pišu *českí*, to nije dobro.

d) Konsonanti *k—g* prelaze ispred *ě* (ѣ) u *č—ž*, ali iza tako promijenjenih glasova pretvara se *ě* (ѣ) u *a*. Prema oblicima

vȉdjeti, *lètjeti*, *trpjeti* i t. d. (gdje *je* stoji mjesto staroga *ě*) imamo *kríčati*, *ležati*, koji su glagoli postali od *kríkěti*, *legěti*; tako je i *múčati*, *bjèžati* i t. d.

§ 25. a) Od pravila, da glasovi *k—g—h* pred *e—i* prelaze u *č—ž—š*, ima nešto izuzetaka. Tako riječi ženskoga roda, koje se u nominativu sing. svršuju na *ka*, *ga*, *ha*, nemaju ispred *e* u genitivu sing. i u nominativu i akuzativu plur. nikakve promjene, na pr. *muke*, *knjige*, *utjehe* i t. d.; nema nikakve promjene ni u akuzativu plur. riječi muškoga roda, na pr. *junáke*, *drûge*, *sirômahe*. — Katkad ostaju *k—g—h* nepromijenjeni pred *i* u tvorbi riječi, na pr. *kókica*; *bákin*, *sékin*, *slúgin*, *snàhin*; *bùhinjī* i t. d.

b) Gdje glasovi *k—g—h* ostaju bez promjene ispred *i*, tu je u davnini mjesto današnjega *i* obično bio osobiti vokal, koji se izgovarao nekako nalik na njemačko *ü*, pisao se u staroj ćirilici ъı, a danas se u latinici piše *y*. Imamo na pr. *kȉtiti*, *gíbati*, *hitrìna*, a nekad je bilo *kytiti*, *gybati*, *hytrina*. Takove su i riječi *dòjkinja*, *Gȓkinja*, *glòginja*, *Vlàhinja* i dr. — Taj je glas stajao na kraju i u oblicima *muke*, *junake* (vidi pod *a*), pa se pretvorio najprije u *i*, a poslije se *i* pretvorilo u *e*.

Prelaženje konsonanta *k—g—h* u *c—z—s*.

§ 26. Konsonanti *k—g—h* prelaze u *c—z—s* ispred *i* u ovim oblicima: u pluralnim padežima imenica muškoga roda, na pr. *junáci*, *drûzi*, *dûsi*; *junácima*, *drûzima*, *dûsima*; — u dativu i lokativu sing. imenica ženskoga roda, na pr. *mûci*, *knjȉzi*, *snàsi*; — u imperativu glagola, kojima se osnova svršuje na *k—g*; na pr. *pek*, *strig* (infinitiv *pèći*, *strȉći*), dakle; *pèci—pècimo—pècite*; *strízi—strízimo—strízite*; — u imperfektu istih glagola, na pr. *pècijāh—pècijāše . . ., strízijāh—strízijāše . . . .*

Bilješka. Veoma rijetko *k* prelazi u *c* ispred *i* u tvorbi riječi, kako je u *pĕcīvo*, *tĕcīvo*, *nĕkolicina*, *tolicìna*.

Prelaženje konsonanta *c—z* u *č—ž*.

§ 27. a) Konsonant *c* ostaje često ispred *e*, *i* bez promjene, na pr. u riječima *líce*, *sȓce*, *óvci* (dativ sing.), *ptȉci* i t. d. Mijenja se *c* u *č* ispred *e* u vokativu sing. imenica muškoga roda, na pr. *strîče*, *lôvče*, *mjĕsĕče* (nominativ *strîc*, *lòvac*, *mjĕsec*).

b) Ista je promjena i u tvorbi riječi, na pr. *stríčev*, *lóvčev*, *mjĕsĕčev*. Tako se *c* mijenja u *č* ispred *i* u nastavku *ica*, na pr. *òvčica*, *ptȉčica*, *pȁličica*; — u nastavku *ić*, na pr. *lónčić*, *zèčić*; — u nastavku *ina*, na pr. *mjĕsečina*, *lìsičina*, *lònčina*; — u nastavku *in*, na pr. *krȁljičin*, *udòvičin*, *Màričin*; — u glagola na pr. *gràničiti* (t. j. činiti granicu), *nàdničiti* (t. j. ići na nadnicu), *bèsposličiti*

(t. j. biti u besposlici). — Ta je promjena i ispred nepostojanog *a*; na pr. *pràvičan*, *pšèničan*, *strîčak*. Tako je promijenjeno *c* u *č* i pred nastavkom *ji*, na pr. *lìsičjī*, *ptîčjī*.

Bilješka. U pridjeva na pr. *lòvačkī*, *sljèpačkī* nekad je iza *č*, a ispred *k* bilo *ъ*, pak su oba ova glasa ispala (vidi u § 8. i 22 a), dakle je *c* promijenjeno u *č* ispred *ъ*; pa i svuda, gdje se ta promjena dogodila ispred nepostojanog *a*, postalo je ono od *ъ*. Taj se poluglas nalazio nekad i ispred *ji*, na pr. u *lìsičjī*, *ptîčjī*.

c) Konsonant *z* prelazi u *ž* samo u dvije riječi, a to su *knêz*, *vîtez*; od njih imamo sa *ž*: *knêže*, *vîteže* (vokativ sing.), *knéžev*, *knèžina* (t. j. kneževina), *sùknežica* (koji se samo zove knez, a nije pravi). Inače se *z* pred *e*, *i* ne mijenja; na pr. *mrâze*, *òbraze* (vokativ sing.), *òbrazina*, *vòziti*.

Bilješka. Pridjev *vîtéškī* stoji mjesto *viteški*; ovdje su nekad iza *ž*, a ispred *k* bili glasovi *ъs*, pak su oba ova glasa ispala (vidi u § 8. i 22 a).

O glasovima *kt*, *gt*.

§ 28. Glasovi *kt*, *gt* prelaze u *ć* u infinitivu onih glagola, kojima se osnova svršuje na *k* ili na *g*, na pr. *pèći* (od: pek-ti), *strîći* (od strig-ti). Isto je i u imenica ženskoga roda: *pêć* (od: pekt-t), *môć* (od: mog-t).

Bilješka. U drugim slučajevima nema promjene, na pr. *lâkti*, *nökti* (nominativ plur. od: *lâkat*, *nökat*), *klîktati*.

Konsonanti *t*, *d* pred *t* i pred *l*.

§ 29. a) Pred *t* prelaze glasovi *t* i *d* u *s*. Na pr. u infinitivu *plèsti* (postalo od: plet-ti), *mèsti* (od: met-ti), *krâsti* (od: krad-ti), *prêsti* (od: pred-ti); u tvorbi riječi: *slâst* (od: slad-t), *vlâst* (od: vlad-t), *pröpāst* (od: propad-t).

Bilješka. Riječi *òtjerati*, *natrčati* postale su od: *odtjerati*, *nadtrčati*. Tu nije *d* ispred *t* prešlo u *s*, jer je nekad između *d* i *t* stajao poluglas; a u *krâsti*, *slâst* . . . nije ispred *t* nikad bilo poluglasa.

b) Pred *l* ispadaju glasovi *t* i *d*. Na pr. u imenicama *omèlo* (od: omet-lo), *jêlo* (od: jed-lo), *sijèlo* (od: sijed-lo), *prélo* (od: pred-lo); — u participu perf. II. *plèla*, *plèlo* (od: plet-la, plet-lo), *krâla*, *krâlo* (od: krad-la, krad-lo); muški rod *plèo*, *krâo* postao je (po § 30 a) od *plel*, *kral*, a to od: *plet-l*, *krad-l*.

Bilješka. U navedenim primjerima nije između *t*, *d* i između *l* nikad bilo poluglasa; a gdje *t*, *d* ispred *l* ostaje, tamo je nekad bio poluglas; takve su riječi *kötlić*, *mètla*, *svjètlōst*, *odlúčiti*, *podlòžiti*, *sèdlo*.

Prelaženje glasa *l* u *o*.

§ **30.** a) Pravilo je za glas *l*, da se pretvara u *o*, gdje stoji na svršetku riječi ili na svršetku sloga. Po tom su pravilu na pr. riječi: *čȕo*, *dȁo*, *govòrio*, *pjëvao*, *kòtao*, *pòsao*, *mȉo*, *vládaoci*, *žȅteoca*, *seòba*, *žȕo* i t. d., koje su postale od: *čul*, *dal* . . . — Kad se *o*, koje je postalo od *l*, nađe iza drugoga *o*, onda se oba *o* stegnu u jedno dugo *o*; na pr. *sòkō*, (mjesto: sokoo, a to od: sokol), tako je i: *vô*, *sô*, *bô*, *ùbī*, *pròbō* (od: *bòsti*, *ubòsti*, *probòsti*); tako je *kóca* (mjesto: kooca, a to od: kolca, genitiv sing.), *pódne* (mjesto: poldne).

b) Od ovoga pravila o prelaženju glasa *l* u *o* ima dosta izuzetaka. Tako na kraju ostaje *l* bez promjene u riječima: *bôl*, *glàgol*, *òhol*, *pòmōl* (kad se kaže *nàpomōl*, na pr. napomol Zagrebu), *Ràdmil* (ime čovjeku), *Rädul* (ime čovjeku), *spȍl*, *tȍpal* (ženski rod *tȍpla*). *vâl*; takove su i tuđe riječi, na pr. *apostol*, *Ćiril*, *instrumental*, *kanal*, *konzul*, *žurnal* i dr.

c) Još češće ostaje *l* nepromijenjeno u sredini riječi, osobito iza dugih vokala, na pr. *anđèlka* (genitiv sing. od: anđèlak), *bijèlca* (genitiv sing. od: bijèlac), *đavólka* (od: đavólak), *nevàljālca* (od: nevàljalac), *tkálca* (od: tkálac), *ubílca* (od: ubilac), *žâlca* (od: žălac). Tako je i: *bólnica*, *đavólstvo*, *kâlfa*, *málko*, *mòlba*, *náčelnīk*, *nevaljálština*, *òkolnī*, *prijèstōlnī*, *stakàlce*, *stôlnjāk*, *žàlba* i t. d.

d) Ima i takovih riječi, u kojih može biti i *l* i *o*; na pr. *ânđel* i *ânđeo*, *čȉjel* i *čȉo*, *dȉjel* i *dȉo*, *prijèstol* i *prijèstō*, *rázdjel* i *rázdio*, *ùgal* i *ùgao*, *sȅlskī* i *sȅoskī*, *stradálca* i *strádaoca* (nominativ sing. stradálac), *vlàstelskī* i *vlästeoskī* i dr. U tih je riječi obično je; — u nekih je obično *l*; takove su: *bȉjel* i *bȉo* (mjesto *bjeo*, vidi u § 11c), *čȉl* i *čȉo*, *ȍbal* i *ȍbao*, *ždrâl* i *ždrȁo*; *bólna*, *bólno* i *bóna*, *bóno* (muški rod: bȍlan), *bôlnīk* i *bônīk*, *krvopílca* i *krvòpioca* (nom. sing. krvopilac), *tòbōlca* i *tòbōca* (nom. sing. tòbolac).

Glas *j* iza različnih konsonanta.

§ **31.** a) Skupovi ***bj, pj, vj, mj*** prelaze u ***blj, plj, vlj, mlj.*** Na pr. u izvedenim imenicama: *grôblje* (od: grobje), *snôplje* (od: snopje), *zdrâvlje* (od: zdravje), *bèzūmlje* (od: bezumje); — u instrumentalu sing. *zôblju* (od: zobju), *kâplju* (od: kapju), *ljúbavlju* (od: ljubavju); — u pridjevima: *žäbljī* (od: žabji), *krävljī* (od: kravji), *sòmljī* (od: somji); — u komparativu: *dëbljī* (od: debji), *tûpljī* (od: tupji), *žīvljī* (od: živji); — u presentu: *zȍbljem* (od: zobjem), *käpljem* (od: kapjem), *hrâmljem* (od: hramjem); — u imperfektu: *slȁbljāh* (od: slabjah), *kûpljāh* (od: kupjah), *slävljāh* (od: slavjah), *lòmljāh* (od: lomjah); — u pas. participu: *òslabljen* (od: oslabjen), *kûpljen* (od: kupjen), *pròslavljen* (od: proslavjen), *slȍmljen* (od: slomjen).

b) Skup ***cj*** prelazi u ***č***; na pr. ***bâčen*** (od: bacjen), ***Kârlovčanin*** (od: Karlovcjanin), ***tàmničār*** (od: tamnicjar).

c) Gdje bi se imali sastati skupovi ***ćj, đj, ljj, njj, jj,*** tu ostaje samo ***ć, đ, lj, nj, j.*** Na pr. u izvedenoj imenici ***pòkuće*** (od: pokućje, t. j. pokućstvo); — u instrumentalu sing. ***nòću*** (od: nоćju), ***čâđu*** (od: čađju), ***obítelju*** (od: obiteljju); — u komparativu: ***vrûći*** (od: vrućji), ***rîđī*** (od: riđji), ***krȓnjī*** (od: krnjji); — u imperfektu: ***tûđāh se*** (od: tuđjah se), ***bròjāh*** (od: brojjah); — u pas. participu: ***ùljen*** (od: uljjen; inf. ***ùljiti***, t. j. začinjati uljem), ***ùmânjen*** (od: umanjjen), ***òsvojen*** (od: osvojjen).

d) Skupovi ***čj, šj, žj*** ostaju bez promjene. Na pr. ***rȉječju, kȍkošju, lâžju*** (instrumentali sing. od: ***rȉječ, kȍkōš, lâž***); — ***náručje, òblīčje, pòdūšje*** (što se daje za dušu), ***pòdstrēšje*** (mjesto pod strehom), ***òrūžje, pòdnōžje;*** — ***lìsičjī, vúćjī, mȉšjī, kokòšjī, Bȏžjī.***

e) Skupovi ***dj, tj*** prelaze u ***đ, ć.*** Na pr. u izvedenim imenicama: ***milòsrđe*** (od: milosrdje), ***sûđe*** (od: sudje), ***cvȉjeće*** (od: cvijetje), ***prûće*** (od: prutje); — u instrumentalu sing. ***zàpovijeđu*** (od: zapovijedju), ***smȓću*** (od: smrtju); — u pridjevima: ***gòveđī*** (od: govedji), ***tèlećī*** (od: teletji); — u komparativu: ***lùđī*** (od: ludji), ***ljùćī*** (od: ljutji); — u prezentu, imperfektu i u pas. participu: ***glòđēm*** (od: glodjem), ***mȅćēm*** (od: metjem); — ***vȏđāh*** (od: vodjah), ***mûćāh*** (od: mutjah); — ***rȍđen*** (od: rodjen), ***vrâćen*** (od: vratjen).

f) Skupovi ***kj, gj, hj*** prelaze ponajviše u ***č, ž, š.*** Na pr. u izvedenim imenicama: ***opànčār*** (od: opankjar), ***knjȉžār*** (od: knjigjar); — u komparativu: ***jâčī*** (od: jakji), ***drâžī*** (od: dragji), ***tȉšī*** (od: tihji); — u prezentu i u participu prez. ***skâčēm*** (od: skakjem), ***strûžēm*** (od: strugjem), ***mâšīm*** (od: mahjem); — ***vȉćūći*** (od: vikjući), ***lâžūći*** (od: lagjući), ***jâšūći*** (od: jahjući).

Bilješka. Rijetko se ***kj, gj, hj*** mijenja u ***c, z, s,*** kako je u imenici ***lȋce*** (od: likje, riječ srodna sa ***lȋk, ȍblīk***). u glagolima ***nȉcati*** (od: nikjati), ***prorícati*** (od: prorikjati), ***ùtjecati*** (od: utěkjati), ***dȉzati*** (od: digjati), ***stȉzati*** (od: stigjati), ***ùžizati*** (od: užigjati), ***dísati*** (od: dihjati).

g) Skupovi ***l-j, n-j*** (t. j. ćirilicom лj, нj) prelaze u jedinstvene glasove ***lj, nj*** (t. j. ćirilicom љ, њ). Na pr. u izvedenim imenicama: ***veséље***, t. j. весéље (od: vesel-je), ***grânje***, t. j. грâње (od: gran-je); — u instrumentalu sing. ***sôlju***, t. j. сôљу (od: sol-ju), ***zȅlēnju***, t. j. зȅлēњу (od: zelen-ju); — u komparativu: ***bjȅljī***, t. j. бjȅљӣ (od: bjel-ji), ***cȓnjī***, t. j. цр̏њӣ (od: crn-ji);

— u imperfektu i u pas. participu; *hvâljāh*, t. j. хвâљāх (od: hval-jah), *hrânjāh*, t. j. хрâњāх (od: hran-jah); — *hvâljen*, t. j. хвâљен (od: hval-jen), *hrânjen*, t. j. хрâњен (od: hran-jen).

h) Skup *rj* ostaje negdje bez promjene, a negdje se mijenja u *r*. Tako je u jednu ruku *stvârju* (instrumental sing. od: *stvâr*), *zàgōrje*, *zvȉjerje*, *pûrjī* (pridjev od: *pûra*). — U drugu je ruku *šȉrī* (mjesto *širji*, komparativ od *šìrok*), *stvȍren* (od: stvorjen), *ȍrēm* (od: orjem).

i) Skupovi *šj*, *žj* ostaju negdje bez promjene, a negdje se mijenjaju u *š*, *ž*. Bez promjene je na pr. *klâsje*, *tȓsje*, *lôzje*; *pȁsjī*, *kȍzjī*. — Promijenjeno *šj*, *žj* u *š*, *ž* imaju riječi *vȉšī* (od: visji, komparativ od: *vìsok*), *bȓžī* (od: brzji), *tȅšēm* (od: tesjem), *vêžēm* (od: vezjem), *nȍšen* (od: nosjen), *pâžen* (od: pazjen).

Bilješka 1. Skupovi *rj*, *šj*, *žj* ostaju bez promjene ondje, gdje je nekad među *r* i *j*, među *š* i *j*, među *ž* i *j* bio poluglas; a gdje poluglasa nikad nije bilo, tamo je od *rj*, *šj*, *žj* nastalo *r*, *š*, *ž*.

Bilješka 2. Nikakva se promjena ne događa, kad se nađe *je*, koje je postalo od negdašnjega *ě*, iza kojega konsonanta osim iza *l*, *n*. Primjeri: *bjelìna*, *pjȅsma*, *vjȅra*, *mjȅsto*, — *cjelívati*, — *djȅlo*, *djèca*, *tjȅrati*, *tjȅšiti*, — *sjȅme*, *zjȅnica*; ali *vòljeti*, *pocŕnjeti*, t. j. вòљети, поцр̀њети (postalo od: vol-jeti, pocrn-jeti); tako je i *ljepòta*, *njèmačkī*, t. j. љепòта, њèмачкӣ (prema: *Ljȉjep*, *Nijèmac*). O glasovima *je* iza *r* vidi § 11b.

Bilješka 3. Nema nikakve promjene u složenim riječima, gdje *j* stoji iza kojega prijedloga, na pr. *objàčati*, *òbjužiti*, *nadjàčati*, *podjáriti*, *sjàhati*, *izjáviti*.

O glasovima *šč*, *šć*, *št*.

§ 32. a) U nekim riječima ostaje *šč* bez promjene, na pr. *dàščica*, *dàščara*, *gȕščica*, *gȕščār*, *kòščica*, *pȕščica*, *puščànī* i t. d. — a u nekim se riječima *šč* mijenja u *št*, na pr. *gòrštāk*, *lúpeština*, *ljúštiti*, *mŕštiti se* (na pr. *mŕštī* mu se čelo), *siròmaština*, *vójštiti*, *voštànica* i t. d.

Bilješka 1. Glas je *č* u navedenim riječima postao od negdašnjega *k* ispred *i* (po § 24b) ili od *kj* (po § 31f); *s* ispred *č* prešlo je po § 18b u *š*, pa je to *š* ostalo i onda, pošto je u nekim riječima *č* prešlo u *t*. Tako je *daščica* postalo od *dask-ica*, — *guščica* od *gusk-ica*, — *koščica* od *kostk-ica* (*t* je po § 22c ispalo), — *puščica* od *pušk-ica*, — *lupeština* od *lupešk-ina* (a ovo od: lupežk-ina), *ljuštiti* od *ljusk-iti*, — *mrštiti se* od *mrskiti se* (t. j. kad se kupe mrške na čelu), — *siromaština* od *siromašk-ina*, — *vojštiti* od *vojsk-iti*. U drugu je ruku *daščara* postalo od *dask-jara*, — *gorštak* od *gorsk-jak*, — *guščar* od *gusk-jar*, — *puščani* od *pušk-jani*, — *voštanica* od *vosk-janica*.

Bilješka 2. Rijetko se pored *št*, koje je postalo od *šč*, govori *šć*; tako je *ȉštēm* i *ȉšćēm* (mjesto: iščem, od: *ìskati*), *pljȅštēm* i *pljȅšćēm* (mjesto: plješčem, od: *pljȅskati*). Pravilnije je *ištem* i *plještem*.

b) Gdje je *št* postalo od *šć*, tamo po zakonu treba da iza njega mjesto *o* stoji *e*, jer (po § 9a) iza *č* prelazi *o* u *e*. Zato riječi *plâšt*, *prîšt* imaju u instrumentalu sing. *pláštem*, *príštem*, u nominativu plur. *pláštevi*, *príštevi*; tako i u *gòdište*, *ògnjīšte* stoji *e* mjesto *o*.[1]

Bilješka. U riječi *štȍ* nije moglo *o* prijeći u *e*, jer u njoj nije *t* postalo od *č* (vidi u § 20).

§ **33.** a) Gdje se sastanu glasovi *š* i *ć*, tamo se u nekim riječima pored *šć* govori i *št*; na pr. *kȑšćen* i *kȑšten*, *kršćénje* i *kršténje*, *kršćávati i krštávati*, *nàmješćen* i *nàmješten*, *nàmješćati* i *nàmještati*, *ispúšćati*, *dopúšćati* i *ispúštati*, *dopúštati*. Svuda je tu pravilnije *št*.

b) Mnoge se riječi govore samo sa *šć*, na pr. *gȍšća* (žena, koja je u gostima, postalo od: gostja), *gòšćāh—gòšćāše*, *gòšćēnje*, *gȕšćī* (komparativ od *gûst*), *pòšćāh—pòšćāše*, *kȑšćanin* ili *hrìšćanin*, *lȉšće*, *ȕšće*. Osobito vrijedi to za instrumental sing., na pr. *rȁdošću*, *stȁrošću*, *žȁlošću* i t. d.

O kvantiteti i akcentu.

O kvantiteti.

§ **34.** Vokali su u riječima neki kratki, a neki su dugi. Kratkoća i dužina vokala zove se zajedničkim imenom kvantiteta (t. j. količina). Kratki su vokali u riječima na pr. căr, răt, vŏdă, mĭslĭtĭ, kŭpŏvătĭ i t. d., a dugi su na pr. u krālj, rēd, žēnā (genitiv plur.), pītām (1 lice sing.), stūpōvā (genitiv plur.) i t. d. Različne su kvantitete vokali u mnogim riječima, na pr. rūkă, žĕnōm (instrumental sing.), krāljĕvĭć, mĭšljāsmŏ (1 lice plur. imperfekta), pŏmŏćnīk i t. d.

Bilješka. Navedeni znak za kratkoću rijetko se upotrebljava, jer se zna i bez njega, da su svi vokali kratki, koji nijesu dugi.

O akcentima uopće.

§ **35.** a) Akcent ̏ (na pr, u *brȁt*, *mȉš*) zove se zato **brzi**, jer se izgovara brže od ikojega drugog. Akcent ̀ (na pr. u *stàza*, *vòda*) zove se zato **spori**, jer se izgovara nešto sporije nego li brzi, premda su oba kratki.

---

[1] Kajkavci (t. j. oni Hrvati, koji mjesto *što* kažu *kaj*) govore *godišče*, *ognjišče*; tako oni govore i *plašč*, *prišč*; oni su dakle tu sačuvali stariji izgovor.

b) Akcent ˆ zove se **silazni,** jer sila izgovora kao da silazi na niže; na pr. riječi *krâlj*, *mêso* izgovaraju se kao *krȁalj*, *mȅso*, ali tako, da među *ȁa*, *ȅe* nema nikakvoga prekida; sila izgovora silazi dakle s naglašene polovine na nenaglašenu.

c) Akcent ´ zove se **uzlazni,** jer sila izgovora kao da uzlazi na više; na pr. riječi *národ*, *pétak* izgovaraju se kao *naȁrod*, *peȅtak*, ali tako, da među *aȁ*, *eȅ* nema nikakvoga prekida; sila izgovora uzlazi dakle s nenaglašene polovine na naglašenu.

§ **36.** Od nenaglašenih vokala mogu imati duljinu samo oni, koji stoje **iza** akcenta. Dugo je na pr. *a* u riječi *žénā* (genitiv plur.), dugo *e* u riječi *krȁljicē* (genitiv sing.), dugo *i* u riječi *vòjnīk*, dugo *o* u riječi *tr̀gōvca* (genitiv sing.), dugo *u* u riječi *nàsūti* i t. d. U jednoj istoj riječi može i više vokala od jednoga biti dugih; na pr. *nárōdā* (gen. plur.), *sàčūvājmo*, *tr̀govācā*, *djèvojākā*, *pèkārnicā* (gen. plur).

§ **37.** a) Za mjesta, na kojima u riječima može stajati koji akcent, vrijede ova pravila:

1. riječi od **jednoga sloga** mogu imati samo brzi i silazni akcent;

2. riječi od **dva sloga** mogu na prvome imati sva četiri akcenta, a na drugome ni jedan;

3. riječi od **tri sloga ili od više** na prvome mogu imati sva četiri akcenta, na posljednjemu ni jedan, a na ostalim slogovima može stajati samo spori i uzlazni akcent.

b) Izuzetaka od rečenih pravila ima vrlo malo. Pravilima *2.* i *3.* protive se riječi: *alà* (na pr. alà čuda!), *uvȑh* ili *povȑh* (na pr. uvȑh ili povȑh gòrē), *usrȅd* ili *posrȅd* (na pr. usrȅd ili posrȅd vinogrāda), *kojigȍd*, *kojekȕd*, *kojekȕd*, *kojegdjȅ*, *kolikogȍd*, *očevȉdnī*, *zlomȉšljenīk*, *ranorànilac*, *svojevȍljno*, *jedinodȕšno* i još gdjekoja takova složena riječ.

c) Vrlo rijetko ima koja riječ dva akcenta; to je u superlativu, na pr. *nâjstàrijī*, *nâjbogàtijā*, *nâjpamètnijēga* i t. d. Takve su i složene riječi *kàkavgȍd*, *svȑzibráda* (t. j. čovjek, koji je nosio bradu, pak je obrijao), *svȑzimàntija* (čovjek, koji je ostavio mantiju), *ìzjedipògača* (čovjek izjelica). Budući da je takvih riječi vrlo malo, može se postaviti pravilo, da riječi mogu imati samo po jedan akcent.

Bilješka. Nenaglašeni dugi vokali bilježe se u ovoj knjizi znakom ¯. Mjesto toga znaka mnogi uzimaju za takve vokale znak ˆ (onaj isti, koji služi za silazni akcent) te pišu n. pr. *žénâ*, *vòjnîk*, *sàčûvâjmo* i t. d. To nije po-

grješka, jer se zna, da riječi mogu imati samo po jedan akcent; ako dakle znak ^ stoji iza drugoga kojeg akcenta, onda on ne može drugo značiti nego nenaglašenu duljinu.

Akcenti na ě (ѣ).

§ 38. a) Kad je zapadno (ikavsko) *i*, istočno (ekavsko) *e* kratko i naglašeno, onda je isti akcent i u govoru južnom (ijekavskom); na pr. *pȉsma, vìnčati, pȅsma, vènčati,* — *pjȅsma, vjènčati.*

b) Kad je pak zapadno *i*, istočno *e* dugo i naglašeno, onda se u južnom govoru glas *ě* cijepa; tako je na pr. *lȋk, vríme,* — *lêk, vréme,* ali *lȉjek, vrijème.* U prva dva govora je dakle po jedan slog sa silaznim ili uzlaznim akcentom, a u južnom se govoru *ě* rascijepilo u dva sloga, te prema zapadnom i istočnom *î—ê* ima južni govor *ȉje,* a prema zapadnom i istočnom *í—é* ima *ијè.* To lijepo odgovara onome, što je rečeno u § 35, da se na pr. *krâlj* izgovara kao *krȁalj,* — *národ* kao *nàarod* i t. d. Evo još primjera: *nȉjem* (nêm, nîm), *sȉjeno* (sêno, sîno), *vȉjenče* (vênče, vînče, vokativ sing.), *rijèka* (réka, ríka), *prijèstōlje* (préstōlje, prístōlje), *procijèniti* (procéniti, procíniti) i t. d.

c) Ima i takovih primjera, gdje je vokal, što je postao od *ě*, u zapadnom i u istočnom govoru kratak i bez akcenta: n. pr. *pòbići, prȍmina* ili *pòbeći, prȍmena.* Tako je i u južnom govoru: *pòbjeći, prȍmjena.* A kad je u zapadnom i istočnom govoru vokal, što je postao od *ě*, dug, ali bez akcenta, onda u južnom govoru *ije* ostaje bez ikakvoga znaka, n. pr. *dȍnijela, prȍmijenjen* (zap. *dȍnīla, prȍmīnjen,* ist. *dȍnēla, prȍmēnjen*).

d) Budući da pred naglašenim vokalom ne može (po § 36.) biti duljine, zato ni *ije,* kao zamjena dugoga *ě*, ne stoji nikad pred naglašenim vokalom; govori se n. pr. *bȉjel, bijȅla, bijèljeti se, bijèlac,* — ali *bjelìna;* tako je *cijèna, cijèniti, procijèniti, prȍcijenjen,* — ali *procjenjívati;* ili *tijèsan, tijèsna, tijèsniti,* — ali *tjesnȍća* i t d.

Skakanje akcenta na prijedlog.

§ 39. a) Kad pred koju riječ, koja ima **spori** ili **uzlazni** akcent (makar na kojem slogu), dođe prijedlog, onda riječ zadržava svoj akcent, a prijedlog ga nema. Na pr. *na jèzik, za jèzik, pri žêni, u planìni, po dogovòru, bez králja, u rúci, pod rúkōm, na junáke, za gospodáre* i t. d. (i bez prijedloga je: *jèzik, žêni, planìni, dogovòru, králja, rúci, rúkōm, junáke, gospodáre).* — Ovo vrijedi i za glagole; tako prema nesloženima *nòsiti, gòvorīm, gòvorīš, govòriti, pítati, žívīm, žívjeti* imamo složene s prijedlozima: *raznòsiti, progòvorīm, progòvorīš, progovòriti, zapítati, dožívīm, dožívjeti* i t. d.

b) Ako riječ ima **brzi** ili **silazni** akcent, onda ga ona stojeći iza prijedloga gubi, a prijedlog sam dobiva sad spori, sad brzi akcent. Riječ na pr. *brȁt* ima u genitivu sing. *brâta*, a s prijedlogom će biti *òd brata*, *bèz brata*; tako isto u akuzativu sing. govori se *rȉbu*, a s prijedlogom je *pò ribu*, *zà ribu*; tako je i ovo: *lâđu*, — ali *ù lāđu*, *nà lāđu*; *cârstvo*, — ali *zà cārstvo*, *prèd cārstvom*. Isto pokazuju i glagoli; na pr. *mȉsliti* — ali *pòmisliti*, *ràzmisliti*; *rȅžēm*, *rȅžeš* — ali *pòrežēm*, *òdrežēš*; *hvâlīm*, *hvâlīš* — ali *pòhvālīm*, *zàhvālīš*; *ćûvājmo*, *ćûvājte* — ali *sàćūvājmo*, *prìćūvājte* i t. d. — U drugu je ruku na pr. *Bȏga*, *vȍdu*, *grâda*, *glâvu*, — ali *zȁ Boga*, *prȅd Boga*, *pȍ vodu*, *zȁ vodu*, *ȉz grāda*, *ȍd grāda*, *nȁ glāvu*, *ù glāvu*; tako je i: *glȍdao*, *glȍdāla*, *tȅsān*, *tȅsāna*, *grâdī*, *hvâlī*, *kvàsī* (2. i 3. lice sing. aorista), — ali: *ȍglodao*, *ȍglodāla*, *ȉstesān*, *ȉstesāna*, *sȁgrādī*, *pȍhvālī*, *nȁkvasī* i t. d.

Bilješka. Kad prijedlog dobiva spori, a kad brzi akcent, tome se pravila ne mogu ovdje navoditi, jer ih je mnogo i dosta su zamršena.

c) Prijedlozi od dva sloga, na pr. *među*, *oko*, *pokraj* imaju spori akcent na drugom slogu u slučaju, kad bi na prijedlogu od jednoga sloga stajao isti akcent, na pr. *pokràj brata*, *međù ribama*, *predòmisliti se* i t. d. — Takvi prijedlozi imaju brzi akcent na prvom slogu u slučaju, kad bi prijedlog od jednoga sloga imao isti akcent, na pr. *ȍko grāda*, *mȅđu vodu*, *pȍnakvasī* i t. d.

Bilješka. Rečeno pravilo vrijedi i za trosložni prijedlog *između*, na pr. *između górā*, *između brаćē*, *ȉzmeđu grāda* (i sèla). Za druge trosložne prijedloge ne vrijedi to, na pr. *nasùprot*, *ȍkolo*, jer oni imaju svoj samostalni akcent, koji se ne mijenja.

d) Lasno je razumjeti, zašto prijedlozi sad ostaju bez akcenta, a sad ga dobivaju. Govori se: *pri žèni*, *u kràlja*, jer se prijedlog sa svojom riječi izgovara tako, kao da je oboje jedna riječ, kao da je napisano: *prižèni*, *ukrálja*. Spori i uzlazni akcent mogu (po § 37a) stajati na svakom slogu osim na posljednjem ili na jedinom, zato dakle može biti *prìžèni*, *ukrálja*, t. j. *pri žèni*, *u kràlja*. — Brzi i silazni akcent mogu (po istom §-u) stajati samo na prvom slogu ili na jedinom, zato dakle ne može biti: *od brȁta*, *na lâđu*, jer to bi se izgovaralo, kao da je napisano: *odbrȁta*, *nalâđu*, a tu akcenti brzi i silazni ne bi stajali na prvom slogu, stoga je potrebno, da bude *ȍdbrata*, *nàlāđu*, t. j. *òd brata*, *nà lāđu*.

e) Ako imenica ili pridjev ima četiri sloga ili više, pa je na prvom brzi ili silazni akcent, onda ti akcenti mogu ostati iza prijedloga, n. pr. *na trȅpavicu*, *po ȍpomenama*, *na mȉlostivo*, *za lâđicama* ili *nà trepavicu*, *pò opomenama*, *nà milostivo*, *zà lāđicama*. U glagola to ne može biti, već akcent mora pasti na prijedlog, na pr. *pòmilovati* (: mȉlovati), *pòvjerujēmo* (: vjȅrujēmo), *ùlōgoriti* (: lôgoriti).

f) Što vrijedi za prijedloge, vrijedi i za veznike *a, i, da, ni*; na pr. *à brat, ì sīn, dà vidīm, nì cŕkva* i t. d. Ali ako riječ iza tih veznika ima dva sloga ili više, može ona zadržati i brzi i silazni akcent; može se n. pr. reći također *da vìdīm, ni cŕkva, i gȍdine* i t. d.

g) Veoma rijetko stoji na prijedlogu uzlazni ili silazni akcent; to je samo pred zamjeničkim oblicima *me, te, se, nj (njga);* na pr. *ná me, zá te, ú se, nâ nj, pô nj* (ili *nánjga, pónjga*). U tom slučaju prijedlozi od dva sloga imaju duljinu na drugom vokalu, na pr. *ûzā me, nàdā te, prědā se, pȍdā nj* (ili *pȍdānjga.)*

Enklitike.

§ **40.** a) Ima nekoliko riječi, koje nemaju akcenta, nego se zajedno izgovaraju s onom naglašenom riječju, koja stoji pred njima. Takve se riječi zovu enklitike (to je grčka riječ, koja bi se mogla prevesti: naslonjenice, jer se kao naslanjaju na riječ, koja je pred njima). Među enklitike idu ovi oblici zamjenički: *me, mi; te, ti; se, si; nam, vam; nas, vas* (ali ima i *nâs, vâs*, što nijesu enklitike); *ga, je; mu, joj; ih, im;* — ovi glagolski: *sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, ću;* — veznici: *li, bo* (ovaj se drugi rijetko upotrebljava). — Oblici *bih, bi, bismo, biste*, kad služe za tvorbu kondicionala (na pr. *hválio bih, znäli bismo* i t. d.), enklitični su svagda, osim ako stoje na početku rečenice (na pr. *bìste* li vi to rekli?).

b) Piše se: *dâj mi, vìdīm te, ćûvājmo se, pòznājēm ga, bȉo sam, govòrili ste, mȉslit ću, kúpit ćemo, čȕjēte li?*, a izgovara se, kao da se piše *dâjmi, vìdīmte, ćûvājmose* i t. d, dakle kao jedna jedina riječ.

c) Često se događa, da se po dvije ili po tri enklitike nađu jedna do druge; ni onda nijedna nema akcenta. Na pr. *nàšao sam ga, pròdat ću vam, prědāli su mu se, pokázao sam ti ga;* to se izgovara, kao da je napisano: *nàšaosamga, pokázaosamtiga* i t. d.

DRUGI DIO.

□□□

OBLICI.

Deklinacija.

Imenice muškoga roda.

Nepostojano *a*.

§ 41. a) Nepostojano *a* stoji u nominativu sing., na pr. *mòmak, nòvac, pȁs, sȕžanj* i t. d. zato, da ne budu dva konsonanta jedan do drugoga na kraju riječi (da ne bude na pr. *momk, novc* i t. d., što bi neprilično bilo izgovarati); a gdje dva konsonanta ne stoje na kraju, tamo nema među njima nepostojanog *a*, jer se riječ i bez njega lako izgovara, dakle na pr. *mòmka, nóvca, nóvcu, psȁ, psȕ, psȍm, psȉ, sȕžnja* i t. d. Samo još treba dodati, da nepostojano *a* stoji i u genitivu plur., na pr. *momákā, nȍvācā, pásā, sȕžānjā* i t. d.

Bilješka. Ovo se na prvi pogled čini protivno pravilu, jer u genitivu plur. na pr. *nȍvācā* ne stoje konsonanti na kraju riječi, dakle ih ne bi trebalo rastavljati nepostojanim *a*. Ali ovaj se padež govorio nekad bez današnjega skrajnjeg *a*; govorilo se na pr. *nȍvāc*. Tu dakle nepostojano *a* (koje je produljeno) stoji po zakonu, jer bi bez njega bila na kraju dva konsonanta. Ovo je *a* ostalo u genitivu plur. i onda, kad se na kraju dodalo *-ā*; tako je od negdašnjega *nȍvāc* nastalo današnje *nȍvācā*.

b) Od *hȑbat* je ne samo *hȑbata, hȑbatu*, već i *hȓpta, hȓptu* i t. d. Od *Bȉhać* (ime mjestu) je i *Bȉšća* (vidi u § 19.) i *Bȉhaća*.

c) Od osnova *mozg, drozg* glasi nominativ sing. *mȍzak, drôzak* (ime ptici, koja se zove i *drôzd*); u svim drugim oblicima ostaje *g*, na pr. *mȍzga, drôzga*, gen. dat. *mȍzgu, drôzgu* i t. d.

§ 42. a) U mnogo riječi *a* ne ispada ni u jednom obliku. Na pr. od *cȃr, drȁgan, Mȉlan, šȁran, tòvar, sirȍmah* genitiv je

càra, dràgana, Mìlana, šàrana, tòvara, siròmaha. — Ponajviše je takvo *a* dugo; na pr. *kòpāč, ôbičāj, jùnāk, žùpān, čùvār, velìkāš, Hřvāt, rùkāv* i t. d.; dakle gen. *kopáča, ôbičāja, junáka* i t. d.

b) Imenice, kojima se osnova svršuje na *st, št, zd, žd,* na pr. *lîst, plâšt, grôzd, dâžd,* ne primaju nepostojano *a.*

c) Budući da od svih vokala samo *a* može biti nepostojan, za to nijedan drugi, koji u nominativu sing. među dva konsonanta stoji, ne može u drugim padežima ispadati. Riječi na pr. *bìser, pȅpeo, kòsiter, Jùpiter* ne mogu u genitivu glasiti drukčije nego *bìsera, pȅpela, kòsitera, Jùpitera.* — Nije dobro u nominativu *Aleksander,* jer od toga bi genitiv morao glasiti *Aleksandera*; ali kad se tako u genitivu ne govori i ne piše, nego *Alèksāndra,* zato i nominativ mora glasiti *Alèksāndar* (ili *Alèksāndro* kao *Mârko,* vidi u § 54).

d) U imenica uzetih iz drugih jezika (ponajviše iz latinskoga i grčkoga) često ostaju dva konsonanta na kraju nominativa sing. nerastavljeni vokalom *a*; na pr. *àgent, ăkt, dìftong, kòncert, pàtent, prezìdent, pȕnč, rècept, smàragd, tālent* i dr. To vrijedi i za vlastita imena uzeta iz drugih jezika, na pr. *Aristarh, Dàmask, Kòrint, Lȅopold, Màrt, Rȍbert, Sîgismund* i dr. U gdjekojih ovih riječi i iménā može stajati *a* među skrajnja dva vokala; na pr. dobro je također: *kòncerat, pàtenat, tàlenat, Dàmasak*; ali bi neobično bilo na pr. *diftonag, punač, recepat, Aristarah.* — Imena *Lȅopold, Rȍbert, Sîgismund* i dr. nitko ne govori s umetnutim *a*; ali može također biti *Lȅopoldo, Rȍberto, Sîgismundo* i t. d., a tako je i *Mârko.* Samo ako je na kraju konsonant *r,* onda se mora umetnuti *a*; tako na pr. imamo *Alèksāndar* (pored *Alèksāndro*), *Kȉpar, skȅptar* (gen. *Alèksāndra, Kȉpra, skȅptra*); takvo je ime i *Pȅtar* (gen. *Pètra*). — Sve, što je ovdje rečeno o nominativu sing., vrijedi i za genitiv plur. Dobro je dakle u tom padežu *āgēntā, âktā, dîftōngā, kòncērtā, pàtēntā, rȅcēptā, tālēntā* i t. d., ali može biti i *kòncerātā, pàtenātā, tàlenātā*; neobično bi bilo: *diftonaga, recepata* i dr. — Od *germanìzam* je gen. i dat. sing. *germanìzma, germanìzmu,* gen. pl. *germanìzāmā.* Takve su i druge riječi na *-izam,* na pr. *fanatìzam, organìzam, patriotìzam, realìzam* i t. d.

Mijenjanje konsonanta *l* u *o.*

§ **43.** a) Prema genitivu *kòtla, pȅpela, pòsla* i t. d. glasi nominativ *kòtao, pȅpeo, pòsao* i t. d., a ne *kotal, pepel, posal,* jer *l* na svršetku riječi prelazi u *o.*

b) Imenice na *lac,* na pr. *kûdilac, prâtilac, vládalac, žȅtelac,* imaju u genitivu sing. *kûdioca, prâtioca, vládaoca, žȅteoca,* u dat. *kûdiocu, prâtiocu* i t. d. Ne može biti *kudilca, žetelca* ni *kudilcu, žetelcu* i t. d., jer tu *l* stoji na svršetku sloga (t. j. ku-dil-ca, že-tel-cu), pak se mora pretvoriti u *o.* U genitivu plur. svršuju se te riječi na *-lācā,* dakle na pr. *kûdilācā, žȅtelācā* i t. d. — Pogrješka je u nominativu sing. *-oc* i u genitivu plur. *-oca,* na pr. *kudioc, kudiōcā.*

c) Od *oo*, koje je postalo od *ol*, nastaje *ō*, na pr. u nominativu sing. *sòkō*, *stô*, *vô* (gen. *sokòla*, *stòla*, *vòla*), tako i u gen. *kóca*, *vóka* u dat. *kócu*, *vóku* (nom. *kòlac*, *vòlak*) i t. d. — Ima riječi, koje u nominativu sing. ostavljaju na kraju *l*, na pr. *äpostol*, *bôl*, *Ćiril*, *vâl* i t. d., a nekima u sredini riječi *l* ostaje, osobito iza dugih vokala, nepromijenjeno, na pr. *anđélka* (od *anđélak*), *kozàlca* (od *kozàlac*), *pâlca* (od *pälac*), *tkálca* (od *tkálac*), *ubílca* (od *ubílac*), *žâlca* (od *žälac*) i t. d. — Neke riječi mogu imati i *l* i *o*, i to jedne u nominativu sing., na pr. *ânđeo* (i *ânđel*), *dîo* (i *dîjel*, gen. *dîjela*), *ždrâl* (i *ždrâo*), a jedne u drugim padežima, na pr. *krvòpioca* (i *krvopílca*), *strádaoca* (i *stradálca*) od *krvopílac*, *stradálac*.

O akuzativu singulara.

(Vidi na str. 6.).

§ 44. a) Akuzativ sing. imaju kao nominativ one riječi, koje znače skup od većega ili manjega mnoštva ž i v i h bića, na pr. *čôpōr*, *národ*, *nāraštāj*, *òdbor*, *pûk*, *rôd* (kad znači: rodbina), *sábor*.

b) Riječ *dȕh* može imati akuzativ sing. na dva načina; može se na pr. reći: mišljahu, da vide *duha* — i *duh*.

c) Kad se pod riječima, koje same sobom znače nešto neživo, misli kakvo čeljade, onda i one imaju akuzativ jednak s genitivom; na pr. da pita *mjeseca*, — ona iziđe pred *vjetra* (u narodnoj pripovijetki, gdje se o mjesecu i o vjetru govori kao o ljudma), — izabran je za pravoga *člana* učenoga društva. Tako i riječi *mŕtvac*, *pòkōjnīk* imaju u akuz. sing. *mrtvàca*, *pòkōjnīka*.

d) Kad se riječ, koja sama sobom znači što živo, uzima za kakvu stvar, akuzativ je često jednak s genitivom; na pr. čitao sam *„Pobratima“* (ime novinama); — kupio sam *drvena psa*; a katkad je jednak s nominativom, i to osobito vrijedi za mjesna imena, na pr. idemo u *sv. Ivan* (ime selu); popeo se na *Sòkō* (ime brdu).

O vokativu singulara.

(Vidi na str. 6.).

§ 45. a) Imenice *knêz*, *vîtēz* imaju u vokativu sing. *knêže*, *vîtēže*; i to su jedine dvije riječi, u kojih se *z* ispred *e* mijenja u *ž*. Zato od *mràz*, *òbraz* glasi vokativ sing. *mràze*, *òbraze*.

b) Imenice na *-ar*, kao što su na pr. *glàvār*, *ljèkār*, *pìsār*, — mogu imati u vokativu *-u*, dakle: *glàvāru*, *ljèkāru*, *pìsāru*, zato, jer im je *r* nekad bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj*

*

u jednom glasu, vidi u § 9c); ali one mogu imati također *e*, dakle: *glâvāre, ljȅkāre, pȉsāre*. Od *gospòdār* je običnije *gòspodāru* nego li *gòspodāre*. I u riječi *pàstīr* je bilo *r* nekad nepčano, zato je vokativ *pàstīru* (ali može biti i *pàstīre*). Imenice *cār, Làzār* također su nekad imale nepčano *r* (to se vidi otud, što se govori *cārev, Làzārev*, kao *králjev, oráčev*) pa ipak im je vokativ *cāre, Làzāre*. — Koje su imenice u davnini imale obično *r* (t. j. takovo, koje nije nepčano), one imaju vokativ sing. samo na *-e*, na pr. *dòbrotvore, kàluđere, mâjstore, Tòdore, Vlàdimīre*, od: *dòbrotvor, kàluđer, mâjstor, Tòdor, Vlàdimīr*.

c) Riječi na *-čak, -dak, -tak* s nepostojanim *a* slabo se govore u vokativu sing., a kad im treba taj padež, izlazi im na *-u*, dokle na pr. *máčku, hlâtku, pâtku* (od *máčak, hládak, pátak*). Ovako bi se po svoj prilici, kad bi trebalo, reklo i *Òtočcu, stàraču* od *Otòčac, staràčac*; tako isto *òplećku* od *òplećak* i *čâsku, glâsku* od *čásak, glásak*. Riječ *tétak*, koja se češće govori, ima u tom padežu pravilno *téče*. Od imenica *drôzak, mȍzak* također nije vokativ običan, ali kad bi trebalo, reklo bi se *drôzgu, mȍzgu*.

d) Riječ *sȉnak* ima u vokativu sing. *sînko*, a *pòsinak* ima pravilno *pòsīnče* (u pjesmama se nalazi i *pòsīnko*).

O instrumentalu singulara.

(Vidi na str. 6.).

§ 46. a) Koje su imenice nekad imale na kraju osnove nepčano *r*, one su po pravilu imale u instrum. sing. samo *-em*, a danas ponajviše imaju i *-em* i *-om* (ali je *-om* gotovo običnije); na pr. *glavárem* i *glavárom, gospodárem* i *gospodárom, pisárem* i *pisárom, Làzārem* i *Làzārom, pastírem* i *pastírom*. Riječ *cār* ima samo *cārem*. Gdje *r* nije bilo nepčano, tamo je samo *-om*; na pr. *bìserom, dârom, dòbrotvorom, ìzvorom, mâjstorom* i t. d.

b) Imenice na *št* imaju u instrum. sing. *-em*; na pr. od *plâšt, prîšt* glasi taj padež *pláštem, príštem*. Imenica *dȁžd* ima u tom obliku *dȁžđem*.

c) Imenica *pût* ima *pútem* i *pútom*; prvi se oblik govori, kad je bez prijedloga, na pr. ode svojim *pútem*, — kojim ćeš *pútem* udariti?; drugi se oblik govori s prijedlozima, na pr. stoji pod *pútom*, — za onim *pútom* ima livada. Od *kàžipūt* je ovaj padež *kàžipūtom*.

d) Imenice *jȇž, zêc* imaju u instrum. sing. *jȇžom* i *zêcom*. Neke imenice iza nepčanoga konsonanta mogu imati i *-em* i *-om*; tako je *Béćem* i *Béćom, hmèljem* i *hmèljom, kŕpežem* i *kŕpežom*,

lúpežem i *lúpežom*, *mjèsēcem* i *mjèsēcom*, *pàdežem* i *pàdežom*, *Sènjem* i *Sènjom* od: *Bêč*, *hmêlj*, *kŕpež*, *lúpež*, *mjèsēc*, *pàdež*, *Sènj*. Sve te imenice imaju, kako se vidi, vokal *e* pred nepčanim konsonantom. Ali imenice na *-telj*, na pr. *prìjatelj*, *ùčitelj*, imaju samo *-em* u instrum. sing.

O kratkom i dugom pluralu.

§ **47.** a) Jedne imenice muškoga roda imaju **kratki,** a druge **dugi** plural; kratki je na pr. pr. *crvi*, *kònji* od *crv*, *kònj*, a dugi je na pr. *mùževi*, *tòpovi* od *mûž*, *tôp*. Mnoge imenice mogu imati i jedan i drugi plural, na pr. *čàsi* i *čàsovi*, *drûzi* i *drûgovi*, *grâdi* i *grâdovi*, *nóži* i *nóževi*, od *čàs*, *drûg*, *grâd*, *nôž*.

b) Imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *z*, a imaju dugi plural, ostavljaju *z* bez promjene, i iza njega stoji *o*, na pr. *mràzovi*, *vîtezovi* od *mràz*, *vîtez*; — od *knêz* je *knêzovi* ili (rjeđe) *knèževi*.

c) Imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *c*, obično imaju kratki plural; kad je plural dug, neke imaju *-cev-*, a neke *-ćev-*; tako je *òcevi* (od *òtac*), *pàlcevi* (od *pàlac*, kad znači ono u točka), — *jàrčevi* (od *jàrac*), *šànčevi* (od *šànac*). Od *strîc* je u dugom pluralu *strícevi* i *strićevi*, a *zêc* ima *zècevi*, *zèćevi* i *zècovi*.

Bilješka. Imenica *pàlac* u navedenom značenju ima u pluralu i *pàoci*; a kad *pàlac* znači onaj prst u ruke, onda ima u pluralu *pâlci*; u ovom drugom značenju genitiv sing. glasi *pâlca*, a u onome prvom *pàoca*.

d) Od imenica, koje se u nominativu sing. svršuju na *r*, samo jedna ima u dugom pluralu *-ev-*, a to je *càr: càrevi;* sve druge imaju *-ov-*, na pr. *dârovi*, *ćîrovi*, *vjètrovi* od *dâr*, *ćîr*, *vjètar*.

e) Koje imenice u nominativu sing. imaju na kraju *št*, *žd*, one u dugom pluralu dobivaju *-ev-*, na pr. *hrûštevi*, *prîštevi*, *dâždevi* od *hrûšt*, *prîšt*, *dâžd*.

§ **48.** a) Ponajviše imenica od jednoga sloga u nominativu sing. ima i kratki i dugi plural. Rijetke su, koje imaju samo kratki; od *crv*, *kònj*, *mrâv*, *pâs*, *pŕst*, *râk*, *vlâs* plural je samo: *crvi*, *kònji* . . ., a nikad *crvovi*, *konjevi* . . . Ovakova su i narodna imena; od *Čèh*, *Grk*, *Prûs*, *Rûs*, *Vlâh* plur. je samo *Čèsi*, *Grci*, *Prûsi*, *Rûsi*, *Vlâsi* i nikako drukčije. — Malo ima jednosložnih imenica, koje su obične samo u dugom pluralu, takove su *càr*, *grôb*, *mûž*, *pôp*, *tôp*, *vô;* dakle: *càrevi*, *gròbovi*, *mùževi* . . . (neobično bi bilo *cari*, *grobi* . . .). — Od *pût* dugi plural glasi *pútovi* (*putevi* nije dobro); od *sân* u dugom pluralu je i *snôvi* i *sànovi* (običnije *snî*). Riječ *šâv*, koja ima u genitivu sing. *švà* i t. d. ima u pluralu *šâvovi*.

b) Koje imenice u nominativu sing. imaju dva sloga i nepostojano *a*, od njih neke mogu imati kratki i dugi plural. Tako na pr. *bûbnji* i *bûbnjevi*

(od: bûbanj), *čẽšlji* i *čẽšljevi* (od čẽšalj), *čvórci* i *čvȍrkovi* (od čvórak), *lâkti* i *lâktovi* (od: lâkat), *òci* i *òcevi* (od: òtac), *sùžnji* i *sùžnjevi* (od: sùžanj), *svèkri* i *svèkrovi* (od: svèkar), *žîvnji* i *žîvnjevi* (od: žîvanj) i t. d. Tako je i: *kòtli* i *kòtlovi*, *órli* i *òrlovi*, *pòsli* i *pòslovi* od: *kòtao*, *òrao*, *pòsao*. Imenice *òvan*, *tòčak*, *trȍšak*, *vẽpar*, *vjẽtar* nijesu obične u kratkom pluralu, već u dugom: *òvnovi*, *tòčkovi*, *trȍškovi*, *vẽprovi*, *vjẽtrovi*. Mnogo ima imenica, koje imaju u nominativu sing. dva sloga i nepostojano *a* te tvore samo kratki plural; na pr. *bògac*, *kòsac*, *lònac*, *mòmak*, *nȍkat*, *nòvac*, *pápak*, *pẽdalj*, *stârac* i t. d. Te riječi glase u pluralu *bókci*, *kòsci*, *lônci*, *mòmci*, *nȍkti*, *nôvci*, *pápci*, *pẽdlji*, *stârci* i t. d.

c) Od imenica, koje u nominativu sing. imaju dva sloga, a nemaju nepostojano *a*, samo neke mogu (ali ne moraju) imati dugi plural. Takve su na pr. *gàvrān*, *gȍlūb*, *jàstrēb*, *kȍlūt*, *lăbūd*, *mjẽhūr*, *nẽrāst*, *pȍjās*, *slûčāj*, *vîtēz*; one u pluralu glase *gàvranovi*, *gȍlubovi*, *jàstrebovi*, *kȍlutovi*, *lăbudovi*, *mjẽhurovi*, *nẽrastovi*, *pȍjasovi*, *slûčajevi*, *vîtezovi*, — ali je dobro i *gàvrāni*, *gȍlūbi*, *kȍlūti* i t. d. Sve te riječi imaju, kako se vidi, u nominativu sing. brzi akcent na prvom slogu, a na drugom duljinu. — Veliko je mnoštvo riječi od dva sloga u nominativu sing. bez nepostojanog *a*, koje imaju samo kratki plural; tako su na pr. *bîskup*, *ìzvor*, *jẽlen*, *lûpež*, *mlàdîć*, *národ*, *òbraz*, *òrāč*, *pûtnīk*, *ràčūn*, *zákon*, *zlȍtvor* i t. d.

d) Od imenica, koje u nominativu sing. imaju više od dva sloga, tvori se samo kratki plural, na pr. od: *dòbrotvor*, *krăstavac*, *òpanak*, *pomòćnīk*, *sirômah*, *vodẽničār* i t. d.

O pluralu imenica na *in*.

§ 49. Koje se imenice muškoga roda u nominativu sing. svršuju na *in* te znače kakove ljude, one imaju plural bez *in*. Tako na pr. od *Àrapin*, *Bùgarin*, *kàurin*, *kŕšćanin*, *Rímljanin*, *Srbin*, *Vînkovčanin* glasi nominativ plur. *Àrapi*, *Bùgari*, *kàuri*, *kŕšćani*, *Rímljani*, *Srbi*, *Vînkovčani*, genitiv plur. *Ärāpā*, *Bùgārā*, *kāūrā* i t. d., dativ, lokativ i instrumental plur. *Àrapima*, *Bùgarima* i t. d., akuzativ plur. *Àrape* i t. d. Evo još nekoliko takovih imenica: *Banáćanin*, *čòbanin*, *dvòranin*, *grãđanin*, *Hrváćanin*, *Jèvrejin*, *Làtinin*, *Líčanin*, *Ŭgrin*, *Zágrepčanin* i t. d. Ovim se riječima pridružuje i *Tùrčin* (od: Turk-in), kojoj nominativ plurala glasi *Tûrci* (od: Turk-i), genitiv plur. *Tûrākā* (s nepostojanim *a*), dativ *Tûrcima*, akuzativ *Tûrke*.

Bilješka. Od pravila o ispadanju rečenoga *-in-* u pluralu ima nekoliko izuzetaka; tako riječi *domàćin*, *gònčin*, *tùđin* imaju u pluralu: *domàćini*, *gònčini*, *tùđini*. Tako i kad treba plural od vlastitih imena na *-in*, na pr. *Dragùtin*, *Milùtin*, *Vukàšin*, ne izbacuje se *-in-*, te se govori na pr. *Dragùtini* i t. d. Ništa se ne izbacuje ni u imenica, koje se u nominativu sing. svršuju na *-īn*, te ne znače ljude, na pr. *àršīn*, *cẽkīn*, *dùrbīn*, *magàzīn*, *pèrčīn*, *šārīn* (t. j. šaren konj) i dr. — Kakav plural imaju imaju imenice *gospòdin*, *vlastèlin*, reći će se u § 52 a.

O genitivu plurala.

§ **50.** a) Nekoliko imenica muškoga roda ima u genitivu plur. nastavak *ī*; to su *cŕv*, *dìnār*, *gôst*, *hvât*, *mjȅsēc*, *mrâv*, *nȍkat*, *pâr* (na pr. kad se veli: *pâr* pilića), *pŕst*, *pût* (na pr. kad se veli; bio sam *jedàn pût*, *dvá pûta*), *sàhat* (ili *sât*). Genitiv plur. tim imenicama glasi: *cŕvī*, *dinárī* (ili *dinárā*), *gòstī*, *hvátī* (ili *hvátā*), *mjesécī* (ili *mjesécā*), *mrávī*, *nòktī*, *párī* (ili *párā*), *pŕstī*, *pútī* (ili običnije *pútā*), *sahátī* ili *sátī* (ili *sahátā*). — Mjesto *gòstī* govori se i *gòstijū*, mjesto *nòktī* također *nòktijū* i *nokátā*, mjesto *pŕstī* također *pŕstijū* i *pŕstā*.

b) U genitivu plur. ne produljuje se *je* u *ije*, već u *jē*; na pr. od *mèdvjed*, *òbjed*, *ùvjet* glasi taj padež *mȅdvjēdā*, *ȍbjēdā*, *ȕvjetā*. Tako i od riječi *djȅd* glasi genitiv plur. *djȇdā* (ali može biti i *djȅdōvā*).

c) Ako se genitiv plur. svršuje na *a*, zadnja su dva vokala svagda duga. Na pr. *jȅlēnā*, *oráćā*, *gradóvā*, *kónjā*, *králjā*, *làvōvā*, *mìšēvā*, *lâvā*, *mîšā*, *gospodárā*, *dòbrotvōrā*, *domàćīnā* i t. d. Iz nekih od ovih primjera vidi se, da prvi od rečenih vokala može biti i naglašen.

O dativu, lokativu i instrumentalu plurala.

§ **51.** a) U dativu, lokativu i instrumentalu plur. imenice *kònj*, *zûb* imaju *kònjma* i *kònjima*, *zúbma* i *zúbima*.

b) Za tri pluralna padeža, koji danas izlaze na *-ima*, nalaze se i starinski oblici, i to za dativ na *-om (em)*, na pr. *jèlenom*, *oráčem*, *grädovom*, *králjevom* i t. d.; — za lokativ oblik na *-ih*; na pr. *jèlenih*, *oráčih*, *grädovih*, *Vînkōvcih* i t. d.; — za instrumental oblik na *i*, na pr. *jèleni*, *oráči*, *grädovi*, *pòtočići* i t. d. Ti se oblici rijetko upotrebljavaju.

O imenicama *brat*, *gospodin*, *vlastelin*, *čovjek*.

§ **52.** a) Imenice *brȁt*, *gospòdin*, *vlastèlin* mjesto pravoga plurala imaju zbirne (kolektivne) oblike *brȁća*, *gospòda*, *vlastèla*, koji se sklanjaju sasvim kao singular imenica ženskoga roda na *a* (na pr. *žèna*). — Od *vlastèlin* ima i pravi plural: *vlastèli*, *vlastélā*, *vlastèlima*, *vlastèle*.

b) Od imenice *čȍvjek* plural glasi *ljûdi* u nominativu i vok., *ljúdī* u genitivu, *ljúdima* ili *ljúdma* u dat., lok., instr., *ljûde* u akuzativu. Od *nȅčovjek* plural je *nȅljūdi*.

O imenicama *dan, veče.*

§ **53.** a) Imenica *dân* može sve padeže imati posve pravilno, na pr. u genitivu sing. *dâna*, u dativu sing. *dânu* i t. d., ali se nalaze još i drukčiji oblici: za genitiv, dativ i lokativ sing. *dnê* i *dnêvi* (oba oblika samo kad se misli kakav praznik), — za nominativ plur. *dnî* i *dnêvi*, za akuzativ plur. *dnê* i *dnêvi*. Na pr. uoči Đurđeva *dâna, dnê, dnêvi*, — veselim se Petrovu *dânu, dnê, dnêvi*, — to je bilo o Spasovu *dânu, dnê, dnêvi*, — propadoše mi toliki *dâni, dnî, dnêvi*, — izgubio sam tolike *dâne, dnê, dnêvi.*

Bilješka. Nalaze se i oblici *dânjōm, dânju*, koji su nekad bili instrumental sing., a danas se govore samo kao prilozi u značenju: *obdân.*

b) Imenica *vȅče* izgubila je na kraju *r*; genitiv sing. glasi joj *vȅčera*, dat. *vȅčeru* i t. d. Kad se tako sklanja onda je muškoga i srednjega roda; govori se na pr. *dobȁr večē, lijèpo vȅče.* To vrijedi samo za singular; u pluralu je ta riječ ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr*, na pr. u nom. plur. *lijèpe vȅčeri.* I u singularu može ta riječ biti ženskoga roda, samo onda ima u nominativu na kraju *r*, a u drugim padežima sing. sklanja se kao *stvâr*; dakle nom. *prvā vȅčēr*, gen. *prvē vȅčeri* i t. d.

O imenicama muškoga roda na *o* i na *e.*

N.	Mȁrk-o	Mȉloj-e
G.	Mȁrk-a	Mȉloj-a
D.	Mȁrk-u	Mȉloj-u
A.	Mȁrk-a	Mȉloj-a
V.	Mȁrk-o	Mȉloj-e
L.	Mȁrk-u	Mȉloj-u
I.	Mȁrk-om	Mȉloj-em.

§ **54.** a) Nastavak *o* u nominativu sing. kao *Mȁrko* imaju i neka druga vlastita imena i općene (apelativne) imenice, na pr. *Alèksāndro, Dànilo, Gàvrilo, Mànōjlo, Mȉrko, Žȉvko, bábo, póbro, próto, stríko, zèlēnko.* Dosta se često ovo *o* nalazi također iza nepčanih konsonanta, na pr. *Bóžo, Grújo, Mȉšo, Vújo, mȑšo, ríđo, róđo, újo.*

b) Vokal *e* ne stoji samo iza nepčanih konsonanta, na pr. *Blȁgoje, Đȏrđe, Mȉloje, Rȁdoje, Vȁsilije*, već i iza drugih, na pr. *Ráde, Víde, Vúle, brále* (od milosti mjesto: *brȁt*), *kále* (od milosti mjesto: *kàluđer*). — U instrumentalu sing. stoji *-em* samo iza

nepčanih konsonanta, na pr. *Đôrđem*, *Mȉlojem*, *Vàsilijem*; iza drugih je konsonanta u tom padežu *-om*, makar bilo u nominativu *e*, na pr. *Rádom*, *Vúlom*, *brálom*.

c) Koje imenice imaju dva sloga, i na prvom je uzlazni akcent, one se sklanjaju često kao riječi ženskoga roda, koje se u nom. sing. svršuju na *-a* (na pr. *žèna*). Dakle na pr. nom. *Đúro*, *bábo*, *Ráde*, gen. *Đúrē*, *bábē*, *Rádē*, dat. i lok. *Đúri*, *bábi*, *Rádi*, akuz. *Đúru*, *bábu*, *Rádu*, vok. *Đûro*, *bâbo*, *Râde*, instr. *Đúrōm*, *bábōm*, *Rádōm*. Tako je još: *Fránjo*, *Jóvo*, *Máto*, *Mićo*, *Péro*, *Váso*, *próto*, *stríko*, *újo* i dr.

Bilješka 1. U istočnom govoru (vidi § 10.) ovakove riječi imaju i nominativ po deklinaciji riječi ženskoga roda, te im izlazi na *a*, na pr. *Đúra*, *Péra*, *Vása*, *próta*, *úja* i t. d.

Bilješka 2. Ona imena, koja u nom. sing. izlaze na *-ije* i narodu su dobro poznata, na pr. *Dimìtrije*, *Ignjàtije*, *Timòtije*, mogu izlaziti u tom padežu također na *-ija*, dakle na pr. *Dimìtrija*, *Ignjàtija*, *Timòtija* i t. d. Tko veli u nominativu *Dimìtrije*, on sklanja to ime kao *Mȉloje*, a koji veli *Dimìtrija*, on ga sklanja kao *žèna*, dakle gen. *Dimìtrijē*, dat. *Dimìtriji* i t. d.

Bilješka 3. Sve ove imenice s nastavkom *o* ili *e* u nominativu sing. vrlo se rijetko govore u pluralu, a kad im treba plural, sklanjaju se jedne kao imenice muškoga roda, na pr. nom. *Mârci*, *Mȉloji*, gen. *Mȁrākā* (ili *Mârkā*), *Mȉlōjā*, dat. *Mârcima*, *Mȉlojima*, akuz. *Mârke*, *Mȉloje*; tako bi bilo i *Đúri*, *póbri*, *Rȁdoji*, *zèlēnci*. — A gdje se singular sklanja kao *žena*, tamo je i plural po toj deklinaciji, na pr. nom. *Đúre*, *Váse*, *próte*.

O dualu (dvojini).

§ 55. U deklinaciji imenica muškoga roda ima pored singulara i plurala još i dual (dvojina), ali samo za nominativ, akuzativ i vokativ. Oblik za ta tri padeža glasi sasvim onako kao i za genitiv sing. U ostalim padežima nema razlike među dualom i pluralom. Dual se govori samo uz brojeve *dvâ*, *ȍba*, *trî*, *čètiri*; na pr. dvâ *jèlena*, ȍba *oráča*, trî *kònja*, čètiri *mjȅsēca*. — Tako je i dvâ (trî) *dâna*; pored toga ima i dvá *dnī*, trí *dnī*.

O akcentu ove deklinacije.

§ 56. a) Koje dvosložne imenice u genitivu sing. imaju spori ili uzlazni akcent, one u vokativu sing. imaju akcent brzi (mjesto sporoga) ili silazni (mjesto uzlaznoga). Imamo na pr. u genitivu sing. *kònja*, *králja*, *òca*, *órla*, u vokativu sing. *kȏnju*, *krâlju*, *ȏče*, *ôrle*. Kad su u genitivu sing. tri sloga ili više, pa je na pretposljednjem spori ili uzlazni akcent, onda je u vok. sing. na prvom slogu brzi; na pr. genitiv sing. *sokòla*, *oráča*, *gospodára*, *ljegúnca*, *čudotvórca*, a u vokativu sing. *sȏkole*, *ȏrāču*, *gȏspodāru*, *ljȅgūnče*, *čȕdotvōrče*. —

Kad vokativ plur. ima isti broj slogova, koji je u vokativu sing., onda je u ta dva oblika isti akcent; na pr. vokativ plur. *kȍnji, krâlji, gȏspodāri* (a nominativ plur. *kònji, králji, gospodári*).

b) Za dativ i lokativ sing. služi jedan oblik, na pr. *jèlenu. oráču.* Ali u mnogo riječi ima između dativa i lokativa sing. razlika u akcentu. Tako na pr. imenice *bȏj, dâr, dȍgađāj, gȍvōr, grâd, kȁmēn, kljûn, lȇd, mjȅsēc, mȏst, ȍbičāj, ȍblāk, plȁmēn, slȕčāj* glase u dativu sing. *bȍju, dâru, dȍgađāju, gȍvoru, grâdu, kȁmenu, kljûnu, lȇdu, mjȅsēcu, mȍstu, ȍbičāju, ȍblāku, plȁmenu, slȕčāju,* — a u lokativu sing. *bòju, dáru, događáju, govòru, grádu, kamènu, kljúnu, lèdu, mjesécu, mòstu, običáju, obláku, plamènu, slučáju.* Ovo se razlikovanje nalazi samo u imenica, koje znače što **neživo**; zato na pr. riječi *Bȏg, djȅvēr, drûg, gȁvrān, gȏst, gȕštēr, mȉš, rȉbār, vûk, zmâj* i t. d. imaju isti akcent i u dativu i u lokativu sing., t. j. *Bȏgu, djȅveru, drûgu, gȁvrānu, gȍstu, gȕšteru, mȉšu, rȉbāru, vûku, zmâju.*

Bilješka. Ima dosta imenica, koje znače što neživo, pa imaju isti akcent u pomenuta dva padeža; takve su na pr. *grȍb, hrâst, komàdić, mlȉn, nôž, plûg, rùkāv, snȍp, tjèsnac* i t. d., — one za oba padeža imaju: *gròbu, hrástu, komádiću, mlînu, nóžu, plúgu, rukávu, snópu, tjesnácu.*

Imenice srednjega roda.

§ 57. a) Među ovim imenicama jedne u nominativu i u genitivu sing. imaju isti broj slogova, na pr. nom. sing. *sèlo, pȍlje*, gen. sing. *sèla, pȍlja*; druge imaju u genitivu sing. jedan slog više, nego je u nominativu, na pr. nom. sing. *ȉme, táne*, gen. sing. *ȉmena, táneta.*

b) Gdjekoje se imenice mogu sklanjati i kao *sèlo* (pȍlje) i kao *táne.* Tako *úže* ima u genitivu sing. *úža* i *úžeta*, u nominativu plur. *úža* i *užèta* i t. d.; tako i *pȕce* (mjesto: putce) ima u genitivu sing. *pȕca* i *pȕceta*, u nominativu plur. *pȕca* i *pȕceta*, u genitivu plur. *pûca* i *pȕtācā* (s nepostojanim *a*) i *pȕcētā.* — Imenice *jáje, pséto, zvónce* mogu dvojake oblike imati samo u singularu; dakle na pr. u genitivu *jája* i *jàjeta, psèta* i (rijetko) *psèteta, zvónca* i *zvónceta*; u pluralu prva riječ ima samo *jája*, treća samo *zvónca*, a drugoj za množinu služe oblici *psȉ* (od: päs) ili *päščād.*

c) Riječ *dȓvo* ima dva različna značenja: 1. ono, što je isječeno za vatru ili za građu, 2. ono, što iz zemlje raste sa stablom i granama. U oba smisla je singular *dȓveta, dȓvetu* (rijetko *dȓva, dȓvu*); plural je *dȓva, dȓvā, dȓvima* u prvom smislu, a u drugom smislu je *drvèta, drvétā, drvètima.*

Bilješka. Ista je razlika i u zbirnim imenicama od pomenute riječi: *dȓvlje* se uzima u prvom smislu, a *dȓvēće* u drugome.

§ **58.** Imenice *čȕdo, nȅbo, tȉjelo* u singularu se sklanjaju kao *sèlo*, a u pluralu riječ *nȅbo* ima *nebèsa*; od *čùdo* i *tȉjelo* je ne samo *čudèsa, tjelèsa*, već također *čȕda, tȉjela*. Od riječi *kòlo* singular je kao od *sèlo*, a u pluralu je *kolèsa*, kad znači isto, što točkovi; inače je *kȍla*.

§ **59.** a) Imenica, koje se sklanjaju kao *ȉme*, nalazi se samo nekoliko: *brȅme, plȅme, prèzime, rȁme, sjȅme, šljȅme, tjȅme, vȉme, vrijȅme* (kako se vidi, sve izlaze u nom. sing. na *-me*). Imenica, koje idu kao *táne*, ima mnogo više; takve su na pr. *dijète, golúpče, jâre, júne, Làtīnče, mòmče, prâse, ròpče, siròče, tèle, Tȕre, ùnuče, zvijère, ždrȉjebe* i t. d. Ove i slične imenice znače mlado od ljudi i od životinja; osim njih ima i drugih riječi, koje su uzete iz tuđih jezika (ponajviše iz turskoga) te znače različne stvari; takve su na pr. *bȕre, ćȅbe* (ili *ćȅpe*), *dùgme, đȕbre, japȕndže* (t. j. kabanica), *sìrće, táne*.

b) Od imenica, što se sklanjaju kao *táne*, vrlo ih malo ima plural po ovoj deklinaciji; takove su *drvèta, pȕceta, užèta, ćȅbeta* (ili *ćȅpeta*) i *tanèta*. — Pravi se plural imenicama, što idu kao *táne* različno naknađava: uzima se plural takav, kao da je imenica u singularu muškoga roda i izlazi na *-ac* ili *-ić*; na pr. *tȅoci* (mjesto: telci), gen. *tȅlācā, jȁgānjci*, gen. *jȁganjācā, jȁrići, pȉlići* od: *tèle, jȁgnje, jâre, pȉle*; često se uzimaju zbirne imenice ženskoga roda na *-ad*, na pr. *tȅlād, jȁgnjād, jȁrād, pȉlād, mòmčād, Tȕrād, zvjȅrād, bȕrād*; tako je i *čȅljād* (od: *čeljáde*). Zbirna je imenica i *djèca*, koja ima samo padeže singulara, i to kao *žèna*, a govori se mjesto plurala riječi *dijète*.

O genitivu plurala.

(Vidi na str. 8.)

§ **60.** a) Budući da je imenica *pȕce* postala od: *putce*, zato ima u genitivu plur. *pȕtācā* (ili *pûcā*), pa tako i *sȓce* (postalo od: *srdce*) ima *sȓdācā* i *sȓcā*.

b) Imenice *gȓoce, kriòce, seòce* imaju svoje *o* mjesto negdašnjega *l*, pa se to *l* u genitivu plur. javlja: *gȓlācā, krilácā, selácā*.

c) Kojim se imenicama osnova svršuje na *št, št, zd, žd*, one u genitivu plur. ostaju bez nepostojanog *a;* tako od *mjȅsto, ògnjȉšte, gnijèzdo, gvôžđe* glasi taj padež: *mjêstā, ògnjīštā, gnijèzdā, gvóžđā*.

d) Imenice, koje u nominativu sing. izlaze na *-stvo*, na pr. *cârstvo, čívstvo, svjedočànstvo*, imaju genitiv plur. obično bez ne-

postojanog *a*, dakle: *cârstvā*, *čúvstvā*, *svjedočánstvā*, rjeđe s nepostojanim *a*, na pr. *cârstāvā*. Tako i imenice na *-štvo*, na pr. *drúštvo*, *próroštvo* imaju obično bez *a*: *drúštvā*, *prórōštvā*, rjeđe sa *a*: *drûštāvā*.

e) Imenice *djȅlo*, *ljȅto*, *mjȅsto*, *kòljeno* imaju u genitivu plur. *djȇlā*, *ljȇtā*, *mjȇstā*, *kȍljenā* (a ne: *dijela*, *lijeta*, *mijesta*, *kolijena*). Vidi u § 50 b.

f) Posljednja su dva vokala u genitivu plur. svagda duga, na pr. *sȇlā*, *póljā*, *iménā*, *tanétā*, *kȍljenā*, *kòpītā*, *pòvjesāmā*, *prèzimēnā* i t. d. Iz prva četiri primjera vidi se, da prvi od rečenih vokala može biti i naglašen.

O dativu, lokativu i instrumentalu plurala.

§ 61. U staro vrijeme bio je u dativu plur. mjesto današnjega *-ima* nastavak *-om* ili *-em*, na pr. *selom*, *poljem*. Toga oblika nema danas više u narodu. — Mjesto *-ima* u lokativu i instrumentalu plur. čuje se još i danas *-ih*, *-i*, na pr. *po selih*, *na brdih*, *pod koli*, *s imeni*, ali rijetko.

O imenicama *oko*, *uho*, *pleće*, *doba*.

§ 62. a) Imenice *ôko*, *ûho* sklanjaju se u singularu kao *sèlo*. U pluralu je ovako:

N. A. V. ôči, ûši
G. ôčijū ili ôčī, ûšijū ili ûšī
D. L. I. ôčima, ûšima.

Imenica *ôko* ima navedeni plural, kad se uzima u pravom značenju; a kad joj je značenje preneseno (kad se misli na pr. *ôko* u mreže), onda joj je plural:

N. A. V. ôka
G. ókā
D. L. I. ôčima

Od *ûho* govori se plural i *ušèsa*, *ušésā*, *ušèsima*, kad se misle velike uši.

Pluralni oblici *ôči*, *ûši* ženskoga su roda; govori se na pr. *crnē ôči*, *mòje ûši*.

b) Imenica *plèće* može i u pluralu biti srednjega roda: nom. *plèća*, gen. *pléćā* i t. d.; ali u pluralu može ona biti i ženskoga roda, pa joj je nom. *plȅći*, gen. *plèćī* i t. d. Govori se na pr. *mòje plȅći* pored *mòja plèća*.

c) Imenica *dȍba* je srednjega roda i ne sklanja se; na pr. **bilo** je *doba* putovati, iz *doba* cara Dušana, u gluho *doba*, u ovo *doba* godine, od svakoga *doba*, u sva *doba* godine, četiri *doba*, **već** je na tom *doba* (t. j. vrijeme je već). Često se ni pokazna **zamjenica** uz tu imenicu ne sklanja, na pr. od *to doba*, do *to doba*, od *ono doba*. — Kad je nužno, da se riječ *doba* sklanja, **uzme** se mjesto nje riječ *vrijeme*; na pr. s tim *vremenom*. — **Ima** i imenica *dôb*, koja je ženskoga **roda** i sklanja se kao *stvâr* (**gen.** sing. *dȍbi* i t. d.); na pr. nas dvojica smo jedne *dȍbi* (t. j. **istih** smo godina).

O dualu.

§ 63. a) Za dual imenica srednjega roda vrijedi isto, što je rečeno za dual imenica muškoga roda u § 55., na pr. *dvâ sèla, ȍba pȍlja, trî ȉmena, čètiri táneta.*

b) Imenice *ȍko, ȕho* u dualu glase *ȍka, ȕha*, na pr. *dvâ ȍka, ȍba ȕha;* u pjesmama se nalazi i *dvȉje ȍči.*

Bilješka. Da su oblici *sèla, pȍlja, ȉmena, táneta* pravi dual, a ne plural, to im dokazuje akcent, jer u pluralu se govori *sȅla, pòlja, imȅna, tanȅta.* U mnogo riječi nema ove razlike u akcentu; tako su na pr. oblici *djȅla, kòpita, líca, próroštva* i t. d. i dual i plural.

Imenice ženskoga roda.

O rodu imenica ove deklinacije.

§ 64. Sve imenice, koje se sklanjaju kao *stvâr*, ženskoga su roda; a takove su gotovo i sve one, što se sklanjaju kao *žȅna;* izuzima se samo nekoliko imenica, koje su poradi svoga značenja muškoga roda, na pr. *kâlfa, mladòženja, pâpa, pòglavica, pòturica, slúga, starjèšina, vlàdika, vȍjvoda, Àndrija, Lûka, Nȉkola, Tàdija* i dr.

O nominativu sing.

§ 65. a) Ima nekoliko ženskih imena i drugih imenica, koje se sklanjaju kao *žȅna*, a u nominativu sing. svršuju se na *-e;* na pr. *Káte, Máre, Stáne, gȑle* (t. j. grlica), *néve* (t. j. nevjesta), *sȅle* (t. j. sestra). Ovaj se oblik na *-e* govori u južnim krajevima, a inače se obično govori i piše *Káta, Mára, néva, sȅla* i t. d. — Gdje se govori *Káte* i t. d. u nominativu, tamo i vokativ izlazi na *e;* na pr. *Kâte, Mâre, sȇle* i t. d., a u ostalim padežima pomenute riječi imaju oblike sasvim kao *žena.*

b) Kao što je u imenica *mîsao*, *pögíbao* (gen. sing. *mîsli*, *pögíbli*) skranje *o* postalo od *l*, tako se dogodilo i u riječi *sô* (gen. sing. *sòli*), koja je postala od: *soo*, a to od: *sol*.

O dativu i lokativu sing.

§ 66. a) U dativu i lokativu sing. konsonanti *k*, *g*, *h* ispred nastavka *i* po pravilu prelaze u *c*, *z*, *s*; na pr. od *brîga*, *mûka*, *svřha* glasi dativ i lokativ sing. *mûci*, *brîzi*, *svřsi* i t. d.

b) Glasovi *k*, *g* ostaju bez promjene u imenica, koje pred *k* ili *g* u nominativu sing. imaju konsonant, osobito ako su vlastita imena; tako je *bîtki* (od: bîtka), *Gràdiški* (od: Gràdiška), *güski* (od: güska), *mäćki* (od: mäćka) *Ölgī* (od: Ölga), *pätki* (od: pätka), *psôvki* (od: psôvka), *Zlàtki* (od: Zlätka) i t. d. — Neke takve imenice mogu promjenu imati i nemati, ali je pravilnije s promjenom; na pr. *dàsci* i *dàski* (od: dàska), *djèvōjci* i *djèvōjki* (od: djèvōjka), *kâvzi* i *kâvgi* (od: kâvga), *kòlijevci* i *kòlijevki* (od: kòlijevka), *mâjci* i *mâjki* (od: mâjka), *pripòvijeci* i *pripòvijetki* (od: pripòvijetka), *püšci* i *püški* (od: püška), *tëci* i *tëtki* (od: tëtka), *vójsci* i *vójski* (od: vójska), *zagònēci* i *zagònētki* (od: zagònētka) i t. d.

c) Ima dosta imenica, koje pred *k* ili *g* ili *h* u nominativu sing. nemaju konsonanta, pa se opet govore i s promjenom i bez promjene, ali je pravilnije s promjenom; na pr. *Pöžezi* i *Pöžegi* (od: Pöžega), *slúzi* i *slúgi* (od: slúga), *Líci* i *Líki* (od: Líka), *Lûci* i *Lûki* (od: Lûka), *snàsi* i *snàhi* (od: snàha), *mäćesi* i *mäćehi* (od: mäćeha) i dr.

d) Ne mijenjaju konsonanta imenice, koje se govore od milosti kao *báka*, *kóka*, *sóka*, *Bóga*; one u dativu i lokativu sing. glase: *báki*, *kóki*, *séki*, *Bógi*. Ni riječ *àga* nema drukčije nego *àgi*. Ne mogu promjene imati riječi, u kojih bi se našlo *cc*, *zz*, *ss*, kad bi im se glasovi *k*, *g*, *h* promijenili; takove su riječi *kòcka*, *màzga*, *pàsha* (crkvena riječ mjesto: uskrs).

e) Neke imenice, koje se u nominativu sing. svršuju na *a*, po svojem su postanju upravo pridjevi ženskoga roda; pa to im se vidi u dativu i lokativu sing. Tako riječ *mlâda* ima za ta dva padeža oblik *mlâdōj* pored *mlâdi*. — Riječi *Bâčkā*, *drâgā*, *Hřvātskā*, *Njèmačkā* i druge takve pravi su pridjevi (što se vidi po skrajnjemu *ā*); zato ne mogu u pomenuta dva padeža imati drukčije nego *Bâčkōj*, *drâgōj*, *Hřvātskōj*, *Njèmačkōj*. — Imenica *Bösna* nije pridjev, zato je pogrješka u dativu i lokativu *Bösnoj*, već mora biti *Bösni*.

O vokativu singulara.

§ 67. a) Ženska imena na *-ica*, na pr. *Jèlica, Mîlica, Rûžica* imaju u vokativu sing. nastavak *e*, dakle: *Jèlice, Mîlice, Rûžice* i t. d., ali im vokativ može biti i kao nominativ, na pr. dođi, draga *Jèlice* i: dođi draga *Jèlica*.

b) Općene (apelativne) imenice na *-ica*, koje imaju tri sloga ili više, mogu u vokativu sing. imati ne samo *-ice*, već također *-ico*; na pr. *bànice* ili *bànico, mâjčice* ili *mâjčico, stârice* ili *stârico, kûkavice* ili *kûkavico, pòglavice* ili *pòglavico, siròtice* ili *siròtico, zàručnice* ili *zàručnico, prijatèljice* ili *prijatèljico* i t. d.

Bilješka. Imenice na *-ica*, koje imaju samo dva sloga, ne mogu drukčije u vokativu sing. imati nego *-ico*; na pr. *klîco, ptîco, žîco* od *klîca, ptîca, žîca*. — Imenica *kćérca* ima u tom padežu *kćérce*.

§ 68. a) Ženska dvosložna imena, koja se u nominativu sing. svršuju na *-a*, pa na prvom slogu im je uzlazni akcent, imaju u vokativu *-o*; tako od iménā *Jéla, Júla, Káta, Mára, Stána* i t. d. vokativ je *Jêlo, Jûlo, Kûto, Mâro, Stâno* i t. d. Od *Cvijèta* (po istočnom govoru *Cvéta*, po zapadnom *Cvîta*) vokativ je *Cvîjeto* (ist. *Cvêto*, zap. *Cvîto*).

b) Sva druga ženska imena, na pr. *Mârta, Mîlka, Bòsīljka, Jèlena, Màrija, Zlàtija, Anđèlija, Doròtija, Vùkosava* i t. d. imaju vokativ ponajviše kao i nominativ; slabo im kada vokativ ima nastavak *-o*, na pr. *Hâjko*, (od *Hâjka*, žensko tursko ime), *Jèleno, Màrijo, Anđèlijo*. — Muška se imena ne govore s *-o* u vokativu, već samo s *-a*; oblici na pr. *Kòsta, Lûka, Sâva, Àleksa, Ìlija, Nìkola, Pantèlija* i t. d. služe i za nominativ i za vokativ. To vrijedi i za muška imena na *-ica*, na pr. *Grûjica, Nôvica, Radòjica*.

c) Neke imenice muškoga i ženskoga roda, koje znače čeljad te po pravilu imaju u vok. sing. *o*, dosta se često govore i s *a* u tom padežu; na pr. *àgo* i *àga, bäbo* i *bäba, tětko* i *tětka, ûjno* i *ûjna, dèlijo* i *dèlija, djĕvōjko* i *djĕvōjka, gȍspođo* i *gȍspođa, Tûrkinjo* i *Tûrkinja, vȁjvodo* i *vȁjvoda, hàrambašo* i *hàrambaša, mladòženjo* i *mladòženja, starjèšino* i *starjèšina* i t. d.

O instrumentalu singulara.

§ 69. Imenice, koje se sklanjaju kao *stvâr*, imaju u instrumentalu sing. dva nastavka: *-i* i *-ju*. S različnim konsonantima veže se *j* od nastavka *ju* po svojim pravilima ovako:

Iza *b, p, v, m* prelazi *j* u *lj*; na pr. *zôblju* (od: zôb), *kâplju* (od: kâp), *ljúbavlju* (od: ljúbav), *ȍzīmlju* (od: ȍzīm, t. j. zimski usjev).

Iza *ć, đ, lj* ispada *j*; na pr. *nȍću* (od: nôć), *čâđu* (od: čađ), *obítelju* (od: obitelj).

Glasovi *č, ž, š, r, s, z* ostaju bez promjene, a i *j* iza njih; na pr. *rȉječju* (od: rȉječ), *lâžju* (od: lâž), *kȍkošju* (od: kȍkōš), *stvârju* (od: stvâr), *rȍsopāsju* (od: rȍsopās, neka biljka), *slûzju* (od: slûz).

Glasovi *d, t* prelaze s *j* u *đ, ć*; na pr. *zàpovijeđu* (od: zàpovijed), *smȑću* (od: smȑt), *prȅgrśću* (od: prȅgrst); ispred ovako postaloga *ć* prelazi *s* u *š*, na pr. *mȉlošću, rȁdošću* (od: mȉlōst, rȁdōst).

Glasovi *l, n* mijenjaju se s *j* u *lj, nj* (t. j. u ćirilici љ, њ); na pr. *sôlju* (t. j. côљy, od: sô, gen. sȍli), *zȅlenju* (t. j. зȅлењy, od: zȅlen); ispred *lj, nj* (љ, њ) prelazi *s* u *š*, na pr. *mȉšlju* (od: mȉsao, gen. mȉsli), *plȉješnju* (od: plȉjesan, gen. plȉjesni); ispred *nj* (њ) prelazi *z* u *ž*, te imamo na pr. *bȍjāžnju* (od: bȍjāzan, gen. bȍjāzni).

§ **70.** Kad u kojoj rečenici instrumental sing. od imenica, što se sklanjaju kao *stvâr*, stoji u svezi s kojim prijedlogom ili pridjevom, onda se može uzeti i oblik na *-i* i oblik na *-ju*. Na pr. jednako je dobro: sa *žalosti* priznajem; to je u sobi za *peći*; ljubio ga je bratskom *ljubavi*; — i: sa *žalošću* priznajem; to je u sobi za *peću*; ljubio ga je bratskom *ljubavlju*. Ako s instrumentalom ovakovih imenica nema ni prijedloga ni pridjeva, onda je bolje uzeti oblik na *-ju* nego li na *-i*; na pr. *solju* ga je posuo; ona se namaže *mašću*; ugojio konja *zoblju*; odlikovahu se *ljubavlju* k svome narodu i t. d.

O genitivu plurala.

§ **71.** Koje se imenice sklanjaju kao *žȅna*, one po pravilu u genitivu plur. uzimaju nepostojano *a*, ako im se osnova svršuje na dva ili na tri konsonanta. Imamo na pr. *cȓkāvā, dasákā, djèvojākā, gȕsākā, mòlitāvā, pjȅsāmā, pripòvijedākā, pȕšākā, sȁbāljā, sestárā, smȍkāvā, tȕđināākā, ȗsānā, vȁtārā, žȓtāvā* i t. d. od imenica: *cȓkva, dȁska, djèvōjka, gȕska, mòlitva, pjȅsma, pripòvijetka, pȕška, sȁblja, sèstra, smȍkva, tȕđīnka, ȗsna, vȁtra, žȓtva* i t. d. — Kojim se imenicama osnova svršuje na *st, št, zd, žd*, one nepostojano *a* ne mogu imati; na pr. od riječi *krȁsta, tȁšta* (t. j. punica), *zvijèzda, nȕžda* glasi genitiv plur. *krâstā, tâštā, zvijèzdā, nûždā*. Ni riječi s osnovom na *šć, šć* ne mogu imati nepostojano *a*; imamo na pr. *gȏšćā* (od: *gȏšća*, t. j. žena, koja je u gostima), *bâščā* (od: *bâšća*).

§ 72. a) Dosta ima imenica, kojima se osnova svršuje na dva ili na tri konsonanta, pa bi s nepostojanim *a* u genitivu plur. bile vrlo neobične; takve su na pr. *kâlfa*, *mâjka*, *màzga*, *nèprāvda*, *vójska*; zatim imenice, koje u nominativu sing. pred *-ba* i pred *-nja* imaju kakav konsonant; na pr. *bòrba*, *mòlba*, *svjèdodžba*, *tùžba*, *žènidba*, *gròžnja*, *rádnja*, *smétnja*, *súmnja* i dr. Genitiv plur. tim imenicama tvori se ili bez nepostojanog *a*, na pr. *kâlfā*, *vójskā*, *bórbā*, *súmnjā* i t. d., — ili tako, da se uzme za nastavak *-ī* bez nepostojanog *a;* na pr. *kâlfī*, *vójskī*, *bòrbī*, *súmnjī* i t. d.

Bilješka. Izuzeci su: *sûkānjā*, *trěšānjā*, *vîšānjā* od: *sûknja*, *trěšnja*, *vîšnja*, — i *náredābā*, *ùredābā* od: *náredba*, *ùredba*.

b) Nastavak *-ī* mogu imati i gdjekoje imenice između onih, koje su navedene u § 71; na pr. *cȓkvī* i *cȓkāvā*, *pripòvijetkī* i *pripòvijedākā*, *sûbljī* i *sûbāljā*, *vātrī* i *vātārā*; — tako je i *brázdī* ili *brázdā*, *vŕstī* ili *vŕstā* (od: *brázda*, *vŕsta*). Svuda je tu oblik na *-ī* manje običan od onoga drugog. Manje je obično i *lâđī* negoli *lâđā*. — Od *mlâda* je genitiv plur. *mlâdī*.

c) Imenice, kao što su *mjȅra*, *pjȅga*, *vjȅra*, *bèsjeda*, *nèdjelja* glase u genitivu plur. *mjêrā*, *pjêgā*, *vjêrā*, *bȅsjedā*, *nȅdjeljā*, t. j. ne prelazi im *je* u *ije*, nego u *jē*. (Vidi u § 50b, 60e).

d) Riječi *nòga*, *rúka* imaju u genitivu plur. pravilno *nógā*, *rúkā*, ali mjesto tih oblika mogu također imati *nògū*, *rùkū*. Ovo su u starom jeziku bili oblici za genitiv i lokativ duala, a danas se govore i za dual i za plural, i to ne samo za genitiv, nego i za lokativ, na pr. šta imaš u *rùkū?* nije mi obuće *nà nogū* (t. j. u *rukama*, na *nogama*). — I riječ *slúga* ima u genitivu plur. dvojako: *slúgā* i *slùgū*.

e) Imenice *kòkōš*, *kôst*, *ûš* glase također dvojako u genitivu plur.: *kokòšī*, *kòstī*, *ùšī* i *kokòšijū*, *kòstijū*, *ùšijū*. Tako i riječ *pŕsi*, koja se govori samo u pluralu, ima u genitivu *pŕsī* i *pŕsijū*. Oblik ovaj na *-iju* također je u starom jeziku služio za dual (i to za genitiv i za lokativ), a danas se govori za dual i za plural (ali samo za genitiv kao i *slùgū*).

f) Genitiv plur. svagda u imenica ženskoga roda ima posljednji vokal dug; ako se taj padež svršuje na *ā*, onda je svagda dug i onaj vokal, koji je pred tim *ā;* na pr. *stvárī*, *kòstī*, *kokòšī*, *gròžnjī*, *mâjkī*, — *žénā*, *rîbā*, *ovácā*, *krùšākā*, *gȍdīnā* i t. d. Iz primjera *žénā*, *rîbā*, *ovácā* vidi se, da dugi pretposljednji vokal može biti i naglašen.

O dativu, lokativu i instrumentalu plur.

§ **73.** a) Dativ, lokativ i instrumental plur. od imenica *rȉječ, stvâr* glasi ne samo *rijèčima, stvárima*, već također *rijèčma, stvárma.*

b) Zbirne imenice na *-ād*, na pr. *mòmčād, tèlād, Tùrād* i dr. sklanjaju se kao *stvâr;* na pr. N. A. *tèlād*, G. D. V. L. *tèlādi*, I. *tèlādi* ili *tèlāđu.* Za dativ, lokativ i instrumental govori se također oblik na *-adma*, na pr. *teládma* (ne: *teladima*); tako je i *momčádma, Turádma, ùnučādma, zvjerádma* i t. d.

c) Starinski je oblik za dativ plur. *ženam, stvarim*, za lokativ plur. *ženah, stvarih*, za instrumental plur. *ženami, stvarmi.* Ti se oblici i danas gdješto čuju, ali je mnogo običniji za ta tri padeža zajednički oblik *žènama, stvárima.*

Osobine nekih imenica.

§ **74.** a) Imenice *kćî, māti* sklanjaju se ovako:

Sing.	N. kćî, māti	*Plur.*	N. kćëri, mātere
	G. kćëri, māterē		G. kćërī, mātērā
	D. kćëri, māteri		D. kćèrima, māterama
	A. kćêr, mātēr		A. kćëri, mātere
	V. kćëri, māti		V. kćëri, mātere
	L. kćëri, māteri		L. kćèrima, māterama
	I. kćêrju, kćëri, māterōm		I. kćèrima, māterama.

b) Samo u pluralu govori se riječ *pȓsi*, koja se sklanja: N. A. V. *pȓsi*, G. *pȓsī* ili *pȓsijū* (v. § 72e), D. L. I. *pȓsima.* Ali u N. A. V. može ova riječ biti i srednjega roda, te onda glasi *pȓsa*; tako isto i u genitivu *pȓsā.*

c) Riječ *tlȏ* srednjega je roda i sklanja se kao *sèlo*; od nje se govori i plural, ali u ženskom rodu, te glasi *tlȅ* ili *tlȉ* u N. A. V., — u gen. je *tálā* i *tlī*, u D. L. I. *tlȉma.*

d) Riječ *glâd* može biti ženskoga i muškoga roda pa se prema tome može i sklanjati dvojako; genitiv sing. može na pr. glasiti *glâdi* i *glâda*, dativ sing. *glâdi* i *glâdu* i t. d.

e) Riječi *gȕsle* i *jȁsle*, koje se govore samo u pluralu, idu u svim padežima kao *žèna*; dakle gen. *gȕsālā, jȁsālā*, D. L. I. *gȕslama, jȁslama*; a akuzativ i vokativ je kao nominativ. Ali u N. A. V. može također biti *gȕsli, jȁsli*, u D. L. I. također *gȕslima, jȁslima.*

f) Riječ *nȉt* u singularu i u dualu je muškoga roda; govori se na pr. *òvāj nȉt, ù dvā nȉta* i t. d., u pluralu je ženskoga te glasi u N. A. V. *nȉti*, u gen. *nîtā*, u D. L. I. *nȉtima*, i govori se na pr. *crne nȉti* i t. d. Mnogi i u singularu i u dualu uzimaju *nȉt* kao riječ ženskoga roda te kažu *òvā nȉt, ù dvije nȉti.*

g) Imenica *zvȉjer* u singularu je ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr*; u pluralu može biti i ženskoga i muškoga, te na pr. nom. glasi *zvȉjeri* i *zvjȅrovi*, gen. *zvijèrī* i *zvjȅrōvā* i t. d.

O akcentu i kvantiteti.

§ 75. a) Rjeđe nego imenice muškoga roda (vidi § 56 b) imaju razliku u akcentu među dativom i lokativom sing. imenice ženskoga roda; na pr. od riječi *dúša, gláva, rúka; mèđa, vòda, zȅmlja; kȏst, lâž, rȉječ, stvâr; lȕdōst, mȉlōst, rȁdōst, stȁrōst* glasi dativ sing. *dûši, glâvi, rûci; mèđi, vòdi, zȅmlji; kȍsti, lâži, rȉječi, stvâri; lȕdosti, mȉlosti, rȁdosti, stȁrosti*; — a lokativ sing. *dúši, glávi, rúci; mèđi, vòdi, zèmlji; kòsti, làži, rijèči, stvári; ludòsti, milòsti, radòsti, staròsti* i t d.

b) Koje imenice na *a* u nomin. sing. imaju na pretposljednjem slogu spori ili uzlazni akcent, one u vokativu sing. na prvom slogu imaju akcent brzi (mjesto sporoga) ili silazni (mjesto uzlaznoga). Primjeri: nominativ sing. *vòda, zèmlja, žèna; dúša, slúga, vila; budàla, planìna, siròta*; — vokativ sing. *vȍdo, zȅmljo, žȅno; dûšo, slûgo, vîlo; bȕdalo, plȁnino, sȉroto* i t. d. Tako i od *olúja* glasi vokativ sing. *ólūjo*. — Kakav je akcent u vokativu sing., takav je i u vokativu plur., dakle: *vȍde, zȅmlje; plȁnine, sȉrote*.

c) Sve imenice, koje se sklanjaju kao *žèna*, imaju zadnji vokal dug u genitivu i u instrumentalu sing.; na pr. *žènē, žènōm*; tako je i *rȉbē, rȉbōm, gȍdinē, gȍdinōm* i t. d.

Pridjevi.

§ 76. a) Neki pridjevi mogu biti samo neodređeni. Takovi su oni posvojni pridjevi, koji se u nominativu sing. muškoga roda svršuju na *-ov (-ev)* i na *-in*, na pr. *bánov, brȁtov, králjev, sèstrin, vòjvodin* i t. d. Ovamo idu i posvojne zamjenice *njègov, njézin, njȉhov*. — U genitivu sing. muškoga i srednjeg roda pravilno je na pr. *brȁtova, sèstrina, njègova*; u dativu i lokativu sing. istih dvaju rodova pravilno je: *brȁtovu, sèstrinu, njègovu* i t. d. Nije pravilno u genitivu sing. *bratovoga, sestrinoga, njegovoga*, u dativu i lokativu sing. *bratovomu (bratovom), sestrinomu (sestrinom), njegovomu (njegovom)*.

b) Ima dosta pridjeva, koji su svagda samo određeni; takovi su na pr. *dànašnjī, dèsnī, dìvljī, dòmāćī, lȉjevī, pòkōjnī, vȉšnjī, zȕdnjī* i dr.; zatim svi pridjevi na *-ski* (od kojih neki po zakonu gube *s*), na pr. *cârskī, gȍspodskī, žȅnskī, jùnāčkī, mȕškī, siròmaškī* i t. d. Takvi pridjevi imaju u svim padežima oblike po određenoj deklinaciji.

c) Prezimena, koja se u nominativu sing. svršuju na *i*, na pr. *Mušicki, Rački, Zrinjski* i t. d., sklanjaju se kao određeni pridjevi dakle na pr. genitiv i akuzativ *Mušickoga, Zrinjskoga*, dativ *Račkome*, lokativ *Zrinjskom*

Vrlo je rđavo: *Mušickija, Račkija, Zrinjskiju.* — Ovo vrijedi i za slična prezimena iz drugih slavenskih jezika, kao što su na pr. *Kraševski, Palacki, Žukovski;* njima genitiv i akuzativ glasi *Kraševskoga, Palackoga, Žukovskoga,* dativ *Kraševskome* ili *Palackomu,* lokativ *Žukovskom* i t. d. Pogrješka bi bila: *Kraševskija, Palackiju* i t. d. — Talijanska i madžarska imena na *i* imaju u genitivu i akuzativu *-ija,* u dativu i lokativu *-iju;* na pr. *Farlati, Farlatija, Farlatiju.* — *Hunjadi, Hunjadija, Hunjadiju* i t. d.

§ 77. a) Genitiv sing. određenih pridjeva za muški i za srednji rod izlazi na *-ga* i na *-g,* na pr. *bògatōga* i *bògatōg, vrûćega* i *vrûćēg* i t. d. Kraći se genititiv uzima, kad je pred njim koji dulji, na pr. iz *maloga,* a *lijepog* sela ili: iz *onoga maloga,* a *lijepog* sela. — Ovo vrijedi također za akuzativ, kad je jednak genitivu, na pr. opazih *svojega starog* prijatelja. Inače se genitiv (ili akuzativ) na *-g* rjeđe uzima.

b) U dativu i lokativu sing. muškoga i srednjeg roda određenih pridjeva nalaze se također kraći i dulji oblici. Iza konsonanta, koji nijesu nepčani, u dativu je *-omu* ili *-ome* ili *-om,* u lokativu samo *-ome* ili *-om.* Iza nepčanih je konsonanta u dativu i lokativu *-emu* ili *-em.* Dakle na pr. dativ: *bògatōmu* ili *bògatōme* ili *bògatōm, vrûćēmu* ili *vrûćēm,* — lokativ: *bògatōme* ili *bògatōm, vrûćēmu* ili *vrûćēm.* To vrijedi i za zamjenice, na pr. dativ *ònomu* ili *ònome* ili *ònom, nȁšemu* ili *nȁšem,* — lokativ *ònome* ili *ònom, nȁšemu* ili *nȁšem.* Kraći dativni i lokativni oblik rijetko stoji pred duljim, na pr. dao si *mojem starome* prijatelju, — u *onom malome* selu; ovo bi se bolje reklo: dao si *mojemu starome* (ili *starom*) prijatelju, — u *onome malome* selu ili: u *onome malom* selu: ili: — u *onom malom* selu.

c) U instrumentalu sing. pored nastavka *-im* govori se i nastavak *-ijem,* na pr. *bògatijem, nȍvijem, vrûćijem* pored *bògatīm, nȍvīm, vrûćīm;* tako je i u zamjenica, na pr. *nȁšijem, ònijem* pored *nȁšīm, ònīm.* — Isti nastavak *-ijem* govori se i za dativ, lokativ i instrumental plur., na pr. *bògatijem, vrûćijem, nȁšijem* pored *bògatīm, vrûćīm, nȁšīm* (ili *bògatima, vrûćima, nȁšima*). — Napokon se govori i u genitivu plur. na pr. *bògatijeh, vrûćijeh, nȁšijeh* pored *bògatīh, vrûćīh, nȁšīh.*

d) Oblik na *-ima* u dativu, lokativu, instrumentalu plur. obično se uzima, kad je pridjev ili zamjenica sama, bez imenice, na pr. blago *gladnima* i *žednima* pravde; to su zemlje, u *kojima* rodi dobro vino.

e) Ima dosta pridjeva, koji se razlikuju akcentom u neodređenoj i u određenoj deklinaciji. Primjeri: *mlâd, mlâda, mlâdo* prema *mlādī, mlādā, mlādō;* — *žût, žúta, žúto* prema *žûtī, žûtā, žûtō;* — *stȁr, stàra, stàro* prema

stârī, stârā, stârō; — *hládan, hládna, hládno* prema *hládnī, hládnā, hládnō;* — *rávan, rávna, rávno* prema *râvnī, râvnā, râvnō;* — *visok, visòka, visòko* prema *vìsokī, vìsokā, vìsokō;* — *zèlen, zelèna, zelèno* prema *zèlenī, zèlenā, zèlenō;* — *vàljān, valjána, valjáno* prema *vàljānī, vàljānā, vàljānō* i dr. Ali mnogo ima i takovih pridjeva, koji nemaju razlike u akcentu, bili određeni ili neodređeni; takovi su na pr. *čîst, nȍv, bògat, màrljiv, mȓšav, slâvan, kòristan, mȉlostiv, strahòvit* i dr.

Komparativ i superlativ.

§ 78. a) Pridjevi, koji znače, oda šta je što ili čije je što, koji znače mjesto i vrijeme, a i drugi neki, nemaju komparativa i superlativa; takvi su na pr. *gvȍzđen, lȉpov, brȁtov, cârskī, ȍvdašnjī, tàmošnjī, ljȅtnī, zîmskī, bôs, gô, mȓtav, nȉjem, šúpalj.* Ali katkad se, osobito u prenesenom značenju, i ovakovi pridjevi govore u komparativu i superlativu, na pr. čovjek *drvenije* ćudi, — on je *najmrtviji* (t. j. najmirniji, najtiši).

b) Gdjekoji pridjevi nemaju komparativa, već samo pozitiv i superlativ; takovi su: *dônjī—nâjdōnjī, gôrnjī—nâjgōrnjī, strážnjī —nâjstražnjī, zádnjī—nâjzadnjī*; ovamo ide i broj *prvī—nâjprvī.* — Pozitiva nema prema *vòljī—nâjvòljī.* Govori se na pr. *volija* sam ostati ovdje nego tamo ići (t. j. volim); *najvoljī* su na miru ostati (t. j. oni to najvole) i t. d.

§ 79. a) Komparativ ima ova tri nastavka za nominativ sing. muškoga roda: *-ji, -iji, -ši.* — Gdje se komparativ tvori s nastavkom *-ji*, tamo se *j* od toga nastavka združuje s konsonantom, koji se pred njim nađe, po svojim osobitim pravilima. Dakle:

bj, pj, vj	prelazi u	*blj,*	*plj,*	*vlj,*	
dj, tj,	„ „	*đ,*	*ć,*		
kj, gj, hj	„ „	*č,*	*ž,*	*š,*	
l-j, n-j (ćir. лj, нj)	„ „	*lj,*	*nj*	(ćir. љ, њ),	
sj, zj,	„ „	*š,*	*ž.*		

Iza glasova *ć, đ, nj* (њ), *r* ispada *j.* — Skupovi *snj* i *stj* prelaze u *šnj* i *šć.*

b) Nastavak *-ji* imaju u komparativu pridjevi, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitiva imaju samo jedan slog, a na njemu je silazni akcent. Tako na pr. pridjevi *grûb, tûp, žîv, mlâd, ljût, jâk, drâg, sûh, crn, brz, vrûć, rîđ, krnj, čvrst, gûst* glase u komparativu: *grȕbljī, tȕpljī, žívljī, mlȁđī, ljȕćī, jȁčī, drȁžī, sȕšī, crnjī, bržī, vrȕćī, rȉđī, krnjī,*

čvr̂šćī, *gûšćī*. Ovamo idu i pridjevi *bȉjel*, *blȉjed*, *prȉjek*, u kojima *ije* odgovara ekavskome *e*, ikavskome *i* (*bêl*, *blêd*, *prêk*, — *bȉl*, *blȉd*, *prȉk*). Komparativ im glasi: *bjȅljī*, *bljȅđī*, *prȅćī* (mjesto: *prječi*).

Bilješka. Od ovoga pravila malo ima izuzetaka; to su pridjevi *lȉjen*, *pûst*, *slân*, *svêt*, kojima komparativ glasi: *ljènijī*, *pùstijī*, *slànijī*, *svètijī*. Izuzetak je i: *lȉjep—ljȅpšī*.

§ **80.** a) Od onih pridjeva, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitiva imaju dva sloga, malo ih tvori komparativ s nastavkom *-ji*. Ovamo idu pridjevi na *-ak*: *blȉzak*, *glȁdak*, *krátak*, *mȑzak*, *nȉzak*, *plítak*, *rijèdak* (*rédak*, *rídak*), *slȁdak*, *tȁnak*, *téžak*, *ȕzak*, *žídak*. Njima komparativ postaje tako, kao da u nominativu sing. muškoga roda pozitiva imaju samo jedan slog, i to bez skrajnjega *ak*; oni dakle u komparativu glase: *blȉžī*, *glȁđī*, *krȁćī*, *mȑžī*, *nȉžī*, *plȉćī*, *rjȅđī* (ili *rȅđī*), *slȁđī*, *tȁnjī*, *tȅži*, *ȕžī*, *žȉđī*. Pridjev *gŕdan* (rječe *gŕd*) ima u komparativu *gȑdnijī* i *gȑđī*.

b) Pridjevi *dàlek*, *dèbeo* (postalo od: *debel*), *dùbok*, *šìrok*, *vìsok*, *žèstok* imaju u komparativu također nastavak *-ji*: *dȁljī*, *dȅbljī*, *dȕbljī*, *šȉrī*, *vȉšī*, *žȅšćī*, dakle kao da im pozitiv glasi *dal*, *deb*, *dub* i t. d.

c) Pridjevi *bijèsan*, *górak*, *lȁsan*, *tijèsan* glase u komparativu dvojako: *bjȅšnjī*, *gòrčī*, *lȁšnjī*, *tjȅšnjī* ili *bjèsnijī*, *gòrčijī*, *làsnijī*, *tjèsnijī*, t. j. s nastavkom *-ji* i *-iji*.

Bilješka 1. U komparativu *tȅžī* (od: *téžak*) nije *ž* postalo od *žj*, nego od *gj*, t. j. *tȅžī* od: *teg-ji* (i u *téžak* je *ž* postalo od *g*, vidi u § 24 c).

Bilješka 2. Govori se i *visòčijī*, *žestòčijī*, ali rijetko.

§ **81.** a) Nastavak *-iji* u komparativu imaju pridjevi, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitiva imaju jedan slog, a na njemu je brzi akcent. Primjeri: *čȉst—čìstijī*, *hròm—hròmijī*, *lòš—lòšijī*, *nòv—nòvijī*, *prȁv—pràvijī*, *prȍst—pròstijī*, *pûn—pùnijī*, *sȉt—sìtijī*, *slȁb—slàbijī*, *spȍr—spòrijī*, *stȁr—stàrijī*, *stȑm—strmijī*, *tròm—tròmijī*, *vjȅšt—vjèštijī*, *zdrȁv—zdràvijī*.

Bilješka. Izuzetak čine pridjevi *dûg*, *mȑk*, *tȉh*, kojima komparativ glasi: *dȕžī*, *mȑćī*, *tȉšī*.

b) Pridjevi, koji u nominativu sing. muškoga roda pozitiva imaju tri sloga ili više, tvore komparativ s nastavkom *-iji*, na pr. *òbilan—obìlnijī*, *pàmetan—pamètnijī*, *govòrljiv—govorljìvijī*, *čùdnovāt—čudnovàtijī*, *zàdovōljan—*

zadovòljnijī i t. d. (Izuzetak je *dèbeo—dèbljī*, § 80 b). Pridjevi od dva sloga u pomenutom obliku pozitiva ponajviše tvore komparativ s nastavkom *-ijī* (izuzima se samo ono nekoliko pridjeva, za koje je u § 80 rečeno da im komparativ ima nastavak *-jī*); na pr. *bògat—bogàtijī, màrljiv—marljìvijī, mȓšav—mršàvijī, rùmen—rumènijī, hȉtar—hìtrijī, krúpan—krùpnijī, múdar—mùdrijī, slâvan—slàvnijī* i t. d.

Bilješka. Od *gȉbak, krȅpak, ljȕbak* glasi komparativ *gìpčijī, krèpčijī, ljùpčijī*, gdje je *k* ispred *i* promijenjeno u *č*; tako je i *opȁčijī* od *ȏpāk*; bez te promjene imaju komparativ pridjevi *krȏtak, vȉtak*, dakle: *krȏtkijī, vȉtkijī*.

c) Nastavak *-ši* za komparativ imaju samo pridjevi *lȁk, lȉjep, mȅk*, dakle: *lȁkšī, ljȅpšī, mȅkšī*. Pored *lȁkšī, mȅkšī* govori se također *làgljī, mȅkljī*.

d) Nepravilnim komparativima (navedenim na str. 11.) mogu se još dodati: *prètio—prȅtljī*; ovamo ide i *dȕg—dȕljī* (pored pravilnoga *dȕžī*), *nȁopāk—naopȁćnijī*. — Nepravilan je komparativ i prilogu *mnȍgo*, jer glasi *vȉše*.

§ **82.** Akcent komparativa i superlativa vrlo je lako upamtiti: kad komparativ ima u nominativu sing. muškoga roda dva sloga, svagda je na prvom slogu brzi akcent, i on ostaje bez promjene kroza sve padeže svijeh triju rodova singulara i plurala, na pr. *bȏljī, jȁčī, krȁćī, ljȅpšī, mlȁđī, ùžī* i t. d. A gdje komparativ u pomenutom obliku ima tri sloga ili više, tamo je svagda na trećemu od kraja spori akcent, i on na istom slogu ostaje kroza sve oblike; na pr. *stàrijī, hìtrijī, bogàtijī, pamètnijī* i t. d. U superlativu svagda je silazni akcent na riječci *nâj*; iza toga *nâj* gubi se brzi akcent komparativa, a spori ostaje, i tako imamo na pr. *nâjmlađī, nâjkraćī, nâjmlađega, nâjkraćemu, — nâjstàrijī, nâjbogàtijī, nâjstàrijega, nâjbogàtijemu* i t. d. — U ovom drugom slučaju vidi se dakle, da riječ ime dva akcenta.

Zamjenice.

Lične zamjenice.

(Vidi na str. 11.)

§ **83.** a) Lične su zamjenice: *jâ* (prvoga lica), *tî* (drugoga lica), *ôn* (trećega lica). One u genitivu, dativu i akuzativu imaju po dva oblika, jedan naglašen, a drugi nenaglašen:

genitiv sing.	*mène—me,*	*tèbe—te, njèga—ga, njȇ—je,*
dativ sing.	*mèni—mi,*	*tèbi—ti, njèmu—mu, njȏj—joj,*
akuzativ sing.	*mène—me,*	*tèbe—te, njèga—ga, njû—je,*
genitiv i akuzativ plur.	*nâs—nas,*	*vâs—vas, njîh—ih,*
dativ plur.	*nàma—nam,*	*vàma—vam, njìma—im.*

Nenaglašeni oblici zovu se enklitični.

b) Naglašeni se oblici upotrebljavaju u ova četiri slučaja: 1. kad je na zamjenici sila govora, na pr. daj *mèni*, a ne Stojanu; tko *tèbe* poznaje, ne će to vjerovati; ako *vàma* kažem, kazat ću i drugima; — 2. na početku rečenice, na pr. *mèni* se čini, — *njîma* nitko ne vjeruje; — 3. s prijedlozima, na pr. k *mèni*, od *mène*, k *njèmu*, iz *tèbe*, bèz *vās* i t. d. (ali u akuzativu sing. mogu za 1. i 2. lice s prijedlozima stajati i enklitični oblici, na pr. *ná me*, *zá te*, *pòdā me*, *ùzā te*); — 4. iza veznika *a*, *i*, *ni*, na pr. došao si, a *mène* nijesi opazio; sutra ću i *tèbi* dati; ni *mèni* se ne će. Osim ova četiri slučaja uzimaju se enklitični oblici na pr. dâj *mi*, — mòlīm *te*, — äko *ih* nađe i t. d.

c) U instrumentalu sing. su za 1. lice dva oblika: *mnôm* i *mnóme*, od kojih se prvi obično uzima s prijedlozima, a drugi sam; na pr. sà *mnōm*, pòda *mnōm*, — da oblada *mnóme*; udri *mnóme* o zemlju i t. d. — Oblik *menom*, koji se gdješto govori, nije dobar.

d) Za dativ plur. bili su nekad oblici *nàm*, *vàm*, *njîm*, a danas ih više u narodu nema (drugo je enklitično *nam*, *vam*). Za lokativ plur. bili su nekad oblici *nâs*, *vâs*, *njîh*, za instrumental plur. *nàmi*, *vàmi*, *njîmi*. Ovi se starinski oblici i danas gdješto čuju u narodu, ali su oblici *nàma*, *vàma*, *njîma* mnogo obični̇ji. — Mjesto *njih*, *ih* u akuzativu plur. starinski su oblici *nje*, *je*, kojih danas ne valja upotrebljavati.

§ 84. a) U akuzativu sing. muškoga i srednjeg roda zamjenica 3. lica ima i oblik *nj*, koji se uzima samo s prijedlozima, na pr. *nâ nj*, *pô nj*, *zâ nj*, *prĕdā nj*. Mjesto *nj* govori se i *njga*, na pr. *zá njga*, *prĕdā njga*.

b) Mjesto *njèga* (u genitivu i akuzativu sing.) i *njèmu* (u dativu sing.) nalaze se katkad u pjesmama krnji oblici *njĕg*, *njĕm*, ali tako nije dobro ni govoriti ni pisati. — I u lokativu sing. bolje je *njèmu* nego *njĕm*.

c) Za enklitični oblik akuzativa sing. ženskoga roda uzima se riječca *je*; na pr. vîdīm *je*; mòlili smo *je* i t. d. Mjesto toga *je* upotrebljava se *ju* ispred glagolskoga oblika *je*, da ne budu dva *je* zajedno, na pr. danas *ju je* vidio; ako *ju je* našao i t. d. Nije dobro, što gdjekoji ovo *ju* uzimaju i izvan ovoga slučaja, na pr. vidim *ju*; molili smo *ju*.

d) U dativu i lokativu sing. pored *njôj* govori se i *njójzi*, a u instrumentalu sing. govori se ne samo *njîm*, *njôm*, već također *njíme*, *njóme*.

Povratna zamjenica.

(Vidi na str. 12.)

§ 85. a) Ova se zamjenica uzima, kad se hoće da naznači, da radnja ne prelazi na drugoga, već ostaje pri onome, koji je čini, bio on lice prvo ili drugo ili treće u singularu ili u pluralu; na pr. gradim kuću *sebi*; ti čuvaš *sebe*; ovi ljudi rade za *se* i t. d. Zato se i zove ova zamjenica povratna, jer se radnja kao vraća na onoga, koji je čini.

b) Enklitični oblik *se* u akuzativu sing. može stajati i s prijedlozima, na pr. *ná se*, *ú se*, *prèdā se*. U dativu se običnije govori *sèbi* nego *si*; na pr. odreži *sèbi* hljeba; ali nije zlo ni: odreži *si* hljeba, kao ni: pomozi *si* sam i t. d.

Bilješka. Gdjegod smisao dopušta, treba i *si* i *sèbi* izostaviti; na pr. za što ste to izabrali?, uzmi ovu knjigu; — tako je bolje negoli: za što ste *si* (ili *sebi*) to izabrali?, uzmi *si* (ili *sebi*) ovu knjigu i t. d. Ne valja: ja ću *si* (ili *sebi*) to zapamtiti; ako *si* (ili *sebi*) pomislimo, — jer se glagoli *zapamtiti, pomisliti* ne slažu s dativom. Vrlo je rđavo i: pogledaj *si* ovo — mjesto: pogledaj ovo i t. d.

Posvojne zamjenice.

(Vidi na str. 12.)

§ 86. Mjesto *njézin* (njézina, njézino) govori se također *njên* (njêna, njêno); mjesto *njîhov* (njîhova, njîhovo) govori se i *njîn* (njîna, njîno), a u gdjekojim krajevima i *njîhan* (njîhna, njîhno). Sve se ove posvojne zamjenice sklanjaju kao neodređeni pridjevi.

Pokazne zamjenice.

(Vidi na str. 12.)

§ 87. a) Od zamjenice *tâj* glasi instrumental sing. za muški i za srednji rod *tîm* ili *time*; ovo drugo uzima se osobito onda, kad je zamjenica sama bez imenice, na pr. meni *time* ne možeš pomoći.

b) Među pokazne zamjenice (osim *tâj*, *òvāj*, *ònāj*) idu još neke; od tih se kao određeni pridjevi sklanjaju: *tàkī*, *tàkovī*, *tolìkī*, *ovàkī*, *ovàkovī*, *ovolìkī*, *onàkī*, *onàkovī*, *onolìkī*; a kao neodređeni pridjevi sklanjaju se: *tàkav (tàkva, tàkvo)*, *ovàkav (ovàkva, ovàkvo)*, *onàkav*, *tàkov (tàkova, tàkovo)*, *ovàkov*, *onàkov*, *tòlik*, *ovòlik*, *onòlik*.

c) Među pokazne zamjenice mogu se brojiti još pridjevi *ìstī (ìstā, ìstō)* i *sâm (sáma, sámo)*. Prva se riječ sklanja sasvim

kao određeni pridjev (na pr. *nȍvī, nȍvā, nȍvō*), a *sâm* se sklanja kao neodređeni pridjev (na pr. *nȍv, nȍva, nȍvo*), samo treba dodati, da u genitivu, dativu i lokativu sing. muškoga i srednjeg roda može imati oblike i kao određeni pridjevi, ali s kratkim *o*. Imamo dakle:

G. sám-a, sám-oga, sám-og
D. sám-u, sám-omu, sám-ome, sám-om
L. sám-u, sám-ome, sám-om.

Svi oblici mogu značiti: bez ikoga drugog (njemački *allein*, latinski *solus*), na pr. nađoh u sobi Milana *sama* ili *samoga* (t. j. nikoga drugog); nije dobro čovjeku *samu* ili *samome* (t. j. kad nema nikoga drugog). Samo oblici: *samoga, samomu (samome) samom* mogu se uzimati, kad se hoće reći: glavom (njemački *selbst*, latinski *ipse*), na pr. to je potpis *samoga* kralja; tužio se *samome* načelniku i t. d.

Odnosne i upitne zamjenice.

(Vidi na str. 12.)

§ 88. a) Od zamjenice *kòjī* može za muški i srednji rod u genitivu sing. biti ne samo *kòjēga*, već i *kôga*, u dativu ne samo *kòjēmu*, već i *kôme, kômu*, a i u lokativu može biti *kôme* ili *kôm*.

b) U genitivu i akuzativu od *tkȍ* rijetko se govori *kȍg* mjesto *kòga*, a još je rjeđi oblik *čȅg* mjesto *čèga* u genitivu od *štȍ*. — Pored *čèga* i *štȁ* ima za genitiv još i treći, manje običan, oblik: *čèsa*. — U dativu mjesto *kòme (kòmu)* katkad se govori i *kȍm*, rijetko je u istom padežu i *čȅm* mjesto *čèmu;* u lokativu su oblici *kȍm* i *čȅm* posve obični.

c) Među odnosne i upitne zamjenice idu još: *kàkī, kàkav* (ili *kàkov*), *kòlik (kolìkī)*, koje se sklanjaju kao *tàkī, tàkav (tàkov), tòlik (tolìkī)*. Vidi u § 87 b.

Neodređene zamjenice.

(Vidi na str. 13.)

§ 89. a) Kad neodređene zamjenice, koje imaju na početku *ni*, stoje s kojim prijedlogom, on se meće u sredinu; na pr. to nijesam *ni od koga* naučio; — vi se *ni za što* ne brinete; — *ni s kim* nijesmo govorili; — nemaš *ni u čemu* pravo; — toga nema *ni u kakvom* gradu. Po tom je pravilu načinjeno i *nìpošto* (t. j. ni po što).

b) Neodređenoj zamjenici *sȃv kolik, svȁ kolika, svȅ koliko* sklanjaju se oba dijela, od kojih je složena; za to i nominativ plur. glasi za muški rod *svȉ koliki* ili *svȉ kolici*. Ova riječ glasi također *vȁskolik, vȁskolika, vȁskoliko*, a onda se *vas* na početku ne sklanja.

c) Neodređenim zamjenicama *kojèšta, kojekàkī (kojekàkā, kojekàkō)* sklanja se samo drugi dio, a *koje* na početku ostaje bez promjene; na pr. genitiv. *kojećèga* ili *kojèšta*, dativ *kojećèmu* i t. d. Prijedlog se može, ali se ne mora umetati; na pr. krivili su ga *koje źȁ što* (ili: *za koješta*); dogovaraju se *koje o ćèmu* (ili: *o kojećèmu*); on sudi ljudma *koje za kàkē* (ili: *za kojekàkē*) sitnice.

d) Zamjenicama *gdjèkojī, gdjèšto* sklanja se samo ono, što stoji iza *gdje;* dakle na pr. gen. sing. *gdjèkojēga, gdjećèga* i t. d.

e) Zamjenicama *tkȍgod, štȍgod, čȉjgod, kojigȍd, kàkavgȍd* sklanja se samo prvi dio, t. j. ono, što stoji pred *god*, a *god* ostaje bez promjene; imamo na pr. genitiv *kogagȍd*, dativ *ćemugȍd*, nominativ sing. ženskoga i srednjeg roda *kojagȍd, kàkvogȍd* i t. d. Mjesto *god* može svuda biti *gođ*, dakle na pr. *tkȍgođ, štȍgođ, kogagȍđ* i t. d.

Bilješka. Enklitike (t. j. nenaglašene riječce) kad imaju stajati s ovim zamjenicama, dolaze vrlo rado u sredinu; na pr. tko *se* gȍd boji; što *bi* gȍd učinio; koji *je* gȍd došao; čega *se* gȍd dotakneš; koji *ti* gȍd padne u šake i t. d. Ovako se mogu namjestiti i po dvije enklitike, na pr. tko *bi mi* gȍd učinio; što *ti je* gȍd rekao i t. d. Ali ovako se enklitike ne moraju umetati, već je također dobro stavljati ih iza *god;* na pr. tkȍgod *se* boji; — štȍgod *bi* učinio; — štȍgod *mi je* rekao i t. d. Enklitike se mogu umetati, i kad je koji prilog složen s *god*, na pr. kad *bi* gȍd došli; — gdje *je* gȍd trebalo; — kako *sam* gȍd mogao.

§ **90.** Među neodređene zamjenice može se staviti i pridjev *sȃv* (svȁ, svȅ), koji osim nominativa sing. muškoga roda u svim drugim padežima singulara i plurala ima nastavke kao određeni pridjev na pr. *vrûćī* (vrûćā, vrûćē). Prema tome dakle imamo za muški i srednji rod u genitivu sing. *svèga*, u dativu sing. *svèmu*, u lokativu sing. *svèmu* ili *svȅm*. — U genitivu plur. za sva tri roda oblik je ne samo *svîh*, već također *svíjū*. U dativu, lokativu i instrumentalu plurala nije samo *svîm* ili *svìma*, nego je i *svjèma*. — U nominativu sing. muškoga roda pored *sȃv* govori se i *vȃs*.

Brojevi.

§ **91.** a) Broj *jèdan—jèdna—jèdno* govori se i u pluralu, i to *1.* kad *jèdan* znači isto, što *nȅkī* i *ȉstī;* na pr. *jedni* vele, da to ne može biti, — mi smo *jednih* godina, — *2.* uz riječi, koje se govore samo u pluralu, na pr. *jedne* vile, *jedne* gaće, *jedna*

kola, *jedna* vrata, — *3.* uz riječi, koje imaju doduše singular, ali tek u pluralu čine osobitu cjelinu, na pr. kupio sam *jedne* opanke, *jedne* čarape, tako je i: *jedna* rebra, *jedni* jadi, *jedni* svatovi.

b) Da se *nijèdan* sklanja kao *jèdan,* to se razumije samo po sebi, ali treba dodati, da se prijedlozi umeću među *ni* i među *jedan;* na pr. nije daleko *ni od jednoga* nas; to ne rodi *ni na jednom* drvetu. To je dakle kao: *ni od koga, ni s kim* i dr.; vidi u § 89a.

c) Broj *ôbadvā—ôbadvije* sklanja se kao *dvâ, dvîje;* u nominativu i akuzativu govori se također *ôba* (za muški i za srednji rod) — *ôbje* (za ženski); u dativu, lokativu i instrumentalu može za sva tri roda biti i *obadvjèma* i *ôbjema;* — u genitivu *obaju—obiju* nije u običaju, nego *obadvájū* (za muški i srednji rod), *obadvíjū* (za ženski).

d) Evo primjera za sklanjanje brojeva 2, 3, 4: za zdravlje *dvaju* braće svoje; žao mi je *dviju* sirota; granice *dvaju* polja; kuće *triju* gospodara; slika *triju* sestara; u hladu *četiriju* hrasta ili *četiriju* lipa; dao sam *dvjema (trima, četirma)* učenicima, ženama; odrezao *dvjema (trima, četirma)* nožima, sabljama i t. d.

§ **92.** a) Kad brojevi 2, 3, 4 i *ôba (ôbadvā)* stoje iza kojega prijedloga, onda ti brojevi zajedno s riječma, koje su uza njih, glase ponajviše onako kao u nominativu. Može se doduše reći na pr. iz *dvaju* gradova; kod *dviju* sestara; bio sam u *trima* kućama; sa *četirma* putnicima i t. d., ali je običnije: iz *dva* grada; kod *dvije* sestre; bio sam u *tri* kuće; sa *četiri* putnika. Tako je i ovo: kod *dva* hrasta; među *dva* brda; ispod *dvije* kuće; stoji na *dvije* noge; preko *tri* vode studene; preko *tri* gore zelene; bio sam na *dva* mjesta; bîli su se oko *dva* velika grada; kod *tri* konja; sa *četiri* sina ode na vojsku; pri *obje* kuće ima klupa i t. d.

b) Kad bi brojevi 2, 3, 4 i *ôba (ôbadvā)* imali stajati u genitivu i bez prijedloga, mogu se uzimati onako kao u nominativu. Na pr. učinio je s dopuštenjem *dva starija brata* (ili: dvaju starije braće); iz knjiga *obadva pomenuta spisatelja* (ili: obadvaju pomenutih spisatelja); na svršetku *ove tri nedjelje* (ili: ovih triju nedjelja); zemlje *sva četiri kralja* (ili: svih četiriju kraljeva) i t. d.

§ **93.** a) Brojevi 5, 6 . . . . 11, 12 . . . . 20, 30 . . . . 90 ne sklanjaju se, već ostaju i s prijedlozima i bez prijedloga nepromijenjeni. Na pr. izgorjelo je *sedam* kuća; posjekao je *deset* hrasta; imena *dvanaest* apostola; sestra *devet* Jugovića; čuvari *sedam* crkava; on je glava svih *deset* gradova. Pogotovu ostaju ovi brojevi nepromijenjeni iza prijedloga: iz *devet* sela; pri *petnaest* lipa; kroz *dvadeset* prozora; s *osamdeset* ljudi i t. d.

b) Mjesto brojeva 2—99 mogu se uzeti brojne imenice *dvòjica (obòjica), tròjica, petòrica, devetòrica, tridesetòrica, devedesetòrica* i t. d., kad ona riječ, s kojom ima broj stajati, znači kakvo muško čeljade. Govori se na pr. poznaješ li ovu *trojicu* putnika?, reci onoj *sedmorici* seljaka; što se tiče one *desetorice* vojvoda i t. d. Te se imenice govore i same, bez druge imenice, na pr. jača su *dvojica* od jednoga; on radi za *trojicu.*

c) Druge imenice, kako se iz navedenih primjera vidi, stoje uz ove brojne imenice u genitivu plur. Zamjenice stoje također u tom padežu, na pr. *nas* dvojica dođosmo; pred *vas* trojicom. Ali kad brojna imenica nije u nominativu, može se zamjenica slagati u padežu s njom, na pr. pred *vama* trojicom.

d) Imenice *dvòjica, tròjica* i sve druge takve na *-ica* sklanjaju se kao *žèna.*

Bilješka. Ovih brojnih imenica nikako nema za brojeve 21, 31, 41 i druge dalje, koji na kraju imaju brojku 1; dakle na pr. prema *dvadesetorica* ili *tridesetorica* ili dvadeset i *petorica* vojnika ne možemo drukčije reći nego: dvadeset i *jedan* vojnik i t. d. Brojnih imenica na *-ica* nema ni za brojeve 100, 1000.

§ **94.** a) Brojne imenice: *dvòje (òboje), tròje, čètvoro, pètoro, šèstoro, dèsetoro, pètnaestoro, četrdèsetoro* i t. d. upotrebljavaju se *1.* uz riječ *jáje* i uz riječi, koje su u sing. srednjega roda i znače što živo; *2.* kad su pomiješani rodovi; *3.* upotrebljavaju se, kad stoje same bez ikakve imenice. Imamo na pr. *1. dvoje* jaja, *troje* jaradi, pilića, *sedmoro* djece; — *2.* nas *dvoje* (kad je jedno muško, a drugo je žensko ili dijete), vas *troje* (kad je jedno muško, a drugo dvoje žensko ili kad je dvoje muško, a jedno žensko ili kad je koje od njih dijete), *osmoro* goveda (kad nijesu ni sva muška ni sva ženska); — *3.* to *dvoje* valja pamtiti; danas mislim na *troje.*

b) Mjesto *dvòje, tròje, čètvoro* mogu stajati i oblici *dvâ, trî, čètiri* uz imenice srednjega roda; dobro je na pr. *dva* jareta, *tri* pileta, *četiri* djeteta.

Bilješka. Prema imenicama *dvòje, tròje* i t. d. nikako nema imenica za one brojeve, za koje nema ni imenica na *-ica;* dakle na pr. ne može se drukčije reći nego: *dvadeset* i *jedno* jare, *sto* ili *stotina* jaradi i t. d.

c) Brojne imenice *dvòje, tròje* . . . sklanjaju se ovako:

N. A. V. dvòje, tròje, čètvoro,
G. dvóga, tróga, četvórga,
D. L. I. dvóma, tróma, četvórma.

Dativ i lokativ (ali ne i instrumental) može glasiti još *dvóme, tróme, četvórme.* — Kao *čètvoro* sklanjaju se svi brojevi dalje, što se svršuju na *-ro*, na pr. *pètoro, šèstoro* i t. d., a kao *dvòje* ide i *òboje*, samo što u genitivu pored *obóga* može imati i *òbojega.* Primjeri: što je starije od ovoga *dvoga;* sramota je *dvome* na jednoga; vino pije s *dvoma* Arapčadi; blagoslov Božji bio na vama *dvoma* (t. j. na mužu i na ženi); od *troga* se nalazim u muci; kože *četvorga* jaradi; kupio *sedmorma* djece opanke i t. d.

d) Kad se ove brojne imenice nađu uz kakav prijedlog, onda obično glase onako kao u nominativu; na pr. kod *troje* jaradi; kvočka sa *sedmoro* pilića; ostavio kuću na *dvoje* djece i t. d.

e) Prema brojnim imenicama imamo i brojne pridjeve: *dvòji, tròji, čètvori, pètori, šèstori* i t. d. Te se riječi govore samo u pluralu, a upotrebljavaju se: *1.* uz imenice, koje se govore samo u pluralu, *2.* uz riječi, koje imaju doduše singular, ali u pluralu čine osobitu neku cjelinu. Primjeri: *1. dvoje* vile, *troja* vrata, *troje* gaće, *četvora* kola, u *petorim* novinama i t. d.; *2. dvoji* opanci, *dvoja* rebra, *troji* jadi, *troji* svatovi (t. j. nekoliko jada jedne, nekoliko druge, a nekoliko treće ruke, — jedni svatovi jednoga mladoženje, drugi drugoga, treći trećega) i t. d. Vidi u § 91a plural *jedni.*

Bilješka. Pored *čètvoro, pètoro, šèstoro . . . čètvori, pètori, šèstori . . .* govori se također *čètvero, pètero . . . čètveri, pèteri . . .*

§ 95. a) Broj *stô* ima osim toga oblika samo još jedan, i to *sta,* koji se nalazi u *dvjèsta, trìsta* (ili: *dvje sta, tri sta*). Pored *stô* govori se i *stòtina,* koja se riječ sklanja kao *žena,* a pored *dvjèsta, trìsta* govori se i *dvìje stòtine, trî stòtine.* Ovo je osobito onda, kad brojeve 100, 200, 300 treba uzeti u kojem drugom padežu osim nominativa i akuzativa, na pr. dao sam *stotini* ljudi; — posao *dviju stotina* žena; — rekao je *trima stotinama* vojnika.

b) Brojevi *sto, dvjesta, trista* ni uz prijedloge se ne mijenjaju, na pr. od *sto* ljudi jedva to može jedan; pri *dvjesta* kuća; pored *trista* knjiga.

c) Za brojeve 400, 500 . . . ne upotrebljava se *stô,* već *stòtina*; dakle mjesto *četiri sto, pet sto, devet sto* treba govoriti *čètiri stòtine, pêt stòtīnā, dèvēt stòtīnā* i t. d.

Bilješka. Nije dobro reći: *dvjesto, tristo* (ili *dvje sto, tri sto*). — Oblik *sta* u *dvjèsta, trìsta* upravo je nominativ (i akuzativ) duala prema singularu *sto* (kako je na pr. *sèla* dual prema *sèlo*). U broju *dvjèsta* oblik *dvje* ostatak je negdašnjega duala broja *2,* koji je u ostalim prilikama zamijenjen oblikom *dvâ* (na pr. *dvâ sèla*).

d) Za broj 1000 nalaze se dvije riječi: *hìljada* i *tîsuća*, koje se obje sklanjaju kao *žèna*. Akuzativni oblik *hiljadu* ili *tisuću* može stajati mjesto drugih padeža; na pr. *hiljadu (tisuću)* dukata nijesu mali novci; — to je bilo prije *hiljadu (tisuću)* godina; — došao je s *hiljadu* vojnika i t. d.

e) Tako se u akuzativnome svojem obliku može upotrebljavati i riječ *stotina*; na pr. bilo mu je *stotinu* godina; — doći će sa *stotinu* drugova.

§ **96.** Kad treba sastaviti po dva broja ili više, svagda su poređani po veličini tako, da manji dolazi iza većega. Ako su glavni brojevi, treba među njih uzimati riječcu *i;* na pr. dvadeset *i* jèdan, dvadeset ȉ dvā, trideset ȉ šēst, pedeset ȉ sedam, devedeset ȉ devēt, — sto *i* pedèsēt ȉ trī, dvjesta *i* sedamdèset ȉ šēst, osam stotina *i* devedèsēt ȉ pēt, — tisuću *i* sedam stotina *i* sedamdeset *i* pet, četrdeset *i* pet tisuća *i* šest stotina *i* pedeset, šest stotina *i* tri tisuće *i* pet stotina *i* dvanaest i t. d. Među tisućama i stotinama može se izostaviti riječca *i*, na pr. dvadeset i dvije tisuće, dvjesta i sedamdeset i tri. — Gdje su redni brojevi, tamo se *i* obično ne uzima; govori se na pr. dvadeset sedmi, pedeset drugi, sto dvadeseti, trista osamdeset sedmi, pet stotina devedeset osmi, tisuću dvadeset treći i t. d.

§ **97.** a) Osim glavnih i rednih brojeva imamo još brojeve dijelne, priložne i množne.

b) Dijelni (distributivni) brojevi su, kojima se odgovara na pitanje: po koliko? To su brojevi: *po jèdan, pȍ dvā, pȍ trī, po čètiri, pȍ pēt* i t. d.

c) Priložni (adverbijalni) brojevi su oni, kojima se odgovara na pitanje: koliko puta? ili na pitanje: koji put? To su brojevi: *jedȁmpūt* (jedan put), *dvápūt* (dvá pūta), *trí pūt* (trí pūta), *čètiri pûta, pêt pútā* (pét pútî) i t. d, — *prvī pūt, drùgī pût, trèćī pūt* i t. d.

d) Množni (multiplikativni) su brojevi, kojima se odgovara na pitanje: kolikostruk? To su brojevi: *jednòstruk, dvòstruk, tròstruk* i t. d. ili *jednògub, dvògub* i t. d.

Konjugacija.

§ **98.** a) Jedni su glagolski oblici prosti, t. j. koji se sastoje samo od jedne riječi, na pr. *plètēm, plètijāh;* a drugi su složeni, t. j. koji se sastoje od dvije ili od tri riječi, na pr. *plȅo sam, bȉo sam plȅo.*

b) Sva glagolska vremena, i prosta i složena, često se zovu zajedničkim imenom indikativ (izjavni način).

c) U konjugaciji se razlikuje aktiv (tvorni lik) i pasiv (trpni lik). Od prostih oblika u aktiv idu svi osim pasivnoga participa; a među složenim oblicima neki su aktivni (na pr. *hválio sam*), a neki su pasivni (na pr. *bȉjāh hvâljen*).

d) Drugo lice sing. imperativa uzima se katkad i za 3. lice sing., na pr. *pomozi* Bog! ne *budi* uroka! *budi* volja tvoja!

§ 99. a) Nije dobro odbacivati skrajnje *i* u infinitivu i u participu prezenta; bolje je: *čúvati, glẽdati, mȉsliti, plètūći, mȍlēći* i t. d. nego li *čuvat, gledat, mislit, pletuć, moleć* i t. d.

Bilješka. Samo ispred *ću, ćeš* . . . . u futuru otpada *i* (vidi na str. 19).

b) Particip prezenta upotrebljava se ponajviše u jednom jedinom obliku, koji se ne sklanja. Govori se na pr. *idući* ja onim putem opazio (opazila) sam, — *idući* lovac onim putem opazio je, — *idući* lovci onim putem opazili su, — *idući* djevojka onim putem opazila je, — *idući* djevojke onim putem opazile su, — *idući* dijete onim putem opazilo je i t. d.

c) Oblik *budući* može se sklanjati, kadgod zatreba, na pr. za *bùdūćū* nesreću; u *bùdūćem* životu i t. d., a druge ovakove oblike na *-ći* narod ne sklanja. Zato ne treba govoriti na pr.: zašto druguješ s čovjekom *uvodećim* te u zlo? — vidjeh Milicu *šijućу*; — moli milostinju od sviju *izlazećih* iz crkve i t. d., već treba ovako: zašto druguješ s čovjekom, koji te *uvodi* u zlo? — vidjeh Milicu, *gdje šije*; — moli milostinju od sviju, koji *izlaze* iz crkve.

Bilješka 1. Samo u prijekoj potrebi, t. j. gdje bi ovakovo opisivanje bilo neprilično, može se oblik na *-ći* sklanjati; na pr. *vladajuća* kraljica, *ravnajućega* učitelja, *držćućom* rukom i t. d.

Bilješka 2. Budući da se od svršenih glagola ne tvori particip prezenta, zato su pogrješni oblici *rekući, dojdući*, na pr. on je, tako *rekući*, naš sluga; — otputovat ću *dojduće* nedjelje. Mjesto toga treba govoriti: on je, tako *rekavši* (ili: tako *reći*, ili: *da tako rečem*), naš sluga. Samo je jedan izuzetak, a to je particip *bùdūćī*, koji je načinjen prema svršenom prezentu *bȕdēm*; dakle: otputovat ću *buduće* nedjelje.

Bilješka 3. Gdjekoji participi prez. postali su potpuno pridjevi te se sklanjaju, kadgod treba; ovamo idu: *mògūć, sràmēć, tèglēć, tèkūć, vrûć* (od vrěti); na pr. ako je *mogúće*, — bila je *sraméća*, — za *tèglēćē* volove, — u *tèkūćīm* vodama, — kod *vrúćē* peći.

d) Particip perfekta I. ima dva oblika, kraći i dulji, na pr. *plètāv* i *plètāvši, vȉdjēv* i *vȉdjēvši* i t. d. Dulji je oblik običniji od kraćega, a razlike u značenju među njima nema. I taj particip ostaje ponajviše bez promjene; tako u svim

rečenicama, što su pod b) navedene, mjesto *iduć*i može biti *išavši*, na pr. *išavši* onim putem opazio (opazila) sam i t. d. Budući da narod ni toga oblika ne sklanja, zato ne treba govoriti na pr. učitelj je pohvalio učenike *naučivše* pjesmu naizust, već treba: učenike, *koji su naučili* i t. d.

Bilješka. Samo u prijekoj potrebi, t. j. kad bi opisivanje bilo neprilično, može se pomenuti oblik sklanjati; na pr. sastadoh se sa svojim *bivšim* učiteljem; — tako se živjelo u *bivšoj* Krajini. Sklanjati se može i oblik *pròšāvši* (u značenju: *pròšlī, pròšastī*); na pr. *pròšāvšēga* ljeta bio je u Beču, — to mi je plaća za *pròšāvšū* godinu.

§ 100. Prema tvorbi svojih oblika dijele se glagoli u **šest vrsta,** a neke od tih vrsta dijele se u **razrede.**

a) U I. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred nastavka *-ti* u infinitivu svršuje na kakav konsonant ili na vokal *i, u, je* (t. j. ekavski *e,* ikavski *i*), na pr. *trés-ti, lȉ-ti.* Ova se vrsta dijeli u sedam razreda; u prvih šest razreda nastavci su za prezent *-em, -eš* . . ., a u sedmom su *-jem, -ješ* . . ., na pr. *trés-ēm, lȉ-jēm.*

U 1. se razredu osnova svršuje na *d* ili na *t* (na pr. osn. *krad, plet*, infinitiv *krȁsti, plèsti* mjesto: kradti, pletti);

u 2. se razredu osnova svršuje na *z* ili na *s* (na pr. osn. *griz, tres*, infinitiv *grȉsti, trésti*);

u 3. se razredu osnova svršuje na *b* ili na *p* (na pr. osn. *greb, crp*, infinitiv *grèpsti, cŕpsti*);

u 4. se razredu osnova svršuje na *g* ili na *k* (na pr. osn. *žeg, pek*, infinitiv *žèći, pèći* mjesto: žegti, pekti);

u 5. se razredu osnova svršuje na *n* ili na *m* (na pr. osn. *počn, uzm*, prez. *pȍčnēm, ȕzmēm*, infinitiv *pòčēti, ùzēti*, postalo od: početi, uzemti);

u 6. se razredu osnova svršuje na *r* (na pr. osn. *mr*, infinitiv *mrijèti*, postalo od: merti);

u 7. se razredu osnova svršuje na *i, u, je* (na pr. osn. *li, ću, smje*, infinitiv *lȉti, čȕti, smjȅti*).

b) U II. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-nu-* (na pr. osn. *ginu*, infinitiv *gȉnuti*), a za prezent su nastavci *-em, -eš* . . . ispred kojih stoji osnovni konsonant *n* (na pr. *gȉn-ēm*).

c) U III. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-je-* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*), na pr. *vȉdje-ti,*

ili na *a*, na pr. *bjèža-ti*, a u prezentu su nastavci *-im*, *-iš* . . . na pr. *vîd-īm*, *bjèž-īm*; ti se nastavci dodaju osnovi bez infinitivnoga *je* ili *a*. Treća se vrsta dijeli u dva razreda:

u 1. razredu stoji *-je-* u infinitivu (na pr. osn. *vidje*, *trpje*, infinitiv *vîdjeti*, *trpjeti*);

u 2. razredu mjesto *je* iza nekih je konsonanta u infinitivu *a* (na pr. osn. *bježa*, *kriča*, *zuja*, infinitiv *bjèžati*, *kričati*, *zújati*).

d) U IV. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-i-* (na pr. osn. *nosi*, infinitiv *nòsiti*), a za prezent su nastavci *-im*, *-iš* . . . (na pr. *nôs-īm*).

e) U V. vrstu idu glagoli, kojima se osnova ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-a-*, na pr. *čúva-ti*; nastavci se u prezentu dodaju osnovi bez infinitivnog *a*. Ova se vrsta dijeli u četiri razreda:

u 1. razredu nastavci su za prezent *-am*, *-aš* . . . (na pr. osn. *čuva*, infinitiv *čúvati*, prezent *čûv-ām*);

u 2. razredu nastavci su za prezent *-jem*, *-ješ* . . . (na pr. osn. *veza*, infinitiv *vézati*, prezent *vêžēm*, postalo od: vez-jem);

u 3. razredu nastavci su za prezent *-em*, *-eš* . . . (na pr. osn. *rva*, infinitiv *rvati* se, prezent *rv-ēm* se);

u 4. razredu osnova se u infinitivu svršuje na *-ja-* ili na *-va-*, a za prezent su nastavci *-jem*, *-ješ* . . . (na pr. osn. *sija*, *kljuva*, infinitiv *sîjati*, *kljúvati*, prezent *sî-jēm*, *kljû-jēm*).

f) U VI. vrstu idu glagoli, kojima se osnova u infinitivu ispred *-ti* svršuje na *-ova-* ili na *-iva-*, a za prezent su nastavci *-jem*, *-ješ* . . ., ispred kojih mjesto *-ova-* ili *-iva-* stoji *-u-* (na pr. osn. *kupova*, *kaziva*, infinitiv *kupòvati*, *kazívati*, prezent *kùpu-jem*, *kàzu-jēm*).

Prva vrsta.

§ **101.** Osnova ispred nastavka *-ti* u infinitivu svršuje se na kakav konsonant ili na vokal *i*, *u*, *je* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*).

Prvi razred.

Osnova se svršuje na *d*, *t*. Ti glasovi ispadaju u participu perfekta II. ispred *l* i ispred *o*, koje je postalo od *l*; isti glasovi *d*, *t* u infinitivu ispred *t* prelaze u *s*. — Od osnove *plet* glase oblici:

Prezent: plèt-ēm, plèt-ēš, plèt-ē, plet-émo, plet-éte, plèt-ū.
Imperativ: plèt-i, plèt-imo, plèt-ite.
Aorist: plèt-oh, plèt-e, plèt-e, plèt-osmo, plèt-oste, plèt-oše.
Imperfekt: plèt-ijāh, plèt-ijāše, plèt-ijāše, plèt-ijāsmo, plèt-ijāste, plèt-ijāhu.
Particip prezenta: plèt-ūći.
Particip perfekta I.: plèt-āvši, plèt-āv.
Particip perfekta II.: plè-o, plè-la, plè-lo.
Particip pasivni: plèt-en, plet-èna, plet-èno.
Infinitiv: plès-ti.

Drugi su ovakovi glagoli: *cvâsti—cvàtēm, gnjèsti—gnjètēm, mèsti—mètēm* (na pr. sobu), *mésti—métēm* (na pr. svinjama), *krâsti—krádēm, prèsti—prédēm, dovèsti* (*zavèsti* i t. d.)—*dovèdēm* (*zavèdēm* i t. d.).

§ 102. a) U imperfektu mjesto nastavka *-ijah* može biti i samo *-ah*; dakle ne samo *plètijāh*, već također *plètāh, plètāše, plètāsmo* i t. d. Dulji je oblik običniji od kraćega.

b) Glagolu *rásti* osnova je *rast*, od koje se tvore svi oblici sasvim onako kao od osnove *plet* osim muškoga roda sing. u participu perfekta II.; taj oblik glasi *râstao*, a dalje je po pravilu *rásla, ráslo*; oblik *râstao* postao je od *rast-l* tako, što je umetnuto nepostojano *a* i što je *l* pretvoreno u *o*.

Bilješka. Infinitiv *rásti* postao je od *rast-ti*, t. j. prvo je *t* prešlo u *s*, a onda je od *ss* postalo *s*.

c) Glagoli *sjȅsti, srȅsti* imaju osnove *sjed, sret* te idu sasvim po ovom razredu; na pr. prezent *sjȅdēm, srȅtēm*, imperativ *sjȅdi, srȅti*, particip perf. I. *sjȅdāvši, srȅtāvši;* u muškom rodu sing. participa perf. II. imaju ta dva glagola *sjȅo, srȅo* i *sȉo, srȉo*. Ali obadva glagola mogu prezent i imperativ imati također po II. vrsti te glasiti: *sjȅdnēm, srȅtnēm, sjȅdni, srȅtni*.

Bilješka 1. Mjesto *sjȅsti* u infinitivu i mjesto *sjȅdāvši* u participu perf. I. može također biti *sjȅdnuti, sjȅdnūvši*.

Bilješka 2. U *srȅsti* stoji *e* mjesto *je* (poradi *r*), pa je u obliku *srȉo* to *je* prešlo u *i* kao i u *vȉdio, lètio* (mjesto: vidjeo, letjeo).

d) Glagol *jȅsti* nema u imperfektu *jedijah*, nego *jȅdāh* ili još običnije *jȅđāh*; u muškom rodu sing. participa perf. II. govori se *jȅo* i *ȉo*.

*

Bilješka. Od glagola *jȅsti* prezent je pravilno *jȅdēm*, ali se u nekim krajevima govori i: *jȇm, jȇš, jȇ, jémo, jéte, jédū* ili *ȉjem, ȉješ, ȉje, ȉjemo, ȉjete ȉjū*. U aoristu je po pravilu *jȅdoh*, ali se gdješto govori i: *jȅh, jȅ, jȅsmo, jȅste, jȅše*. U imperativu pored *jȅdi* govore gdjekoji i *jȅđi*.

e) U ovaj razred ide i glagol *pȁsti* (prema kojemu trajni glasi *pȁdati*), ali ne sasvim. Prezent, imperativ i particip perf. I. sprežu se samo po II. vrsti, glase dakle: *pȁdnēm, pȁdni, pȁdnūvši*; po prvoj vrsti je aorist, infinitiv i particip perf. II: *pȁdoh, pȁsti, pȁo—pȁla*. Ovaj glagol ne može imati pasivnoga participa, jer je neprelazan, ali ga može imati, kad se složi s nekim prijedlozima te postane prelazan, i taj je oblik načinjen samo po II. vrsti, dakle na pr. *nàpadnūt, spòpadnūta* (od: *nàpasti, spòpasti*).

Bilješka. Pored *pȁdoh, pȁsti, pȁo—pȁla* ima i *pȁdnuh, pȁdnuti, pȁdnuo —pȁdnula* (ali rijetko). — U svim oblicima, koji su glagolu *pȁsti* načinjeni po II. vrsti, može *d* ispred *n* ispasti, te može na pr. biti: *pȁnēm, pȁnūvši, pȁnuti, pȁnuo* i t. d.

f) Glagolu *bȍsti (bȍdēm)* muški rod sing. participa perf. II. glasi *bô* (mjesto *boo*, a to mjesto *bol*), tako je i *pròbō, ùbō* od *probȍsti, ubȍsti*.

Drugi razred.

§ **103.** Osnova se svršuje na *z*, *s*. Ovi se glagoli sprežu sasvim onako kao i glagoli prvoga razreda, samo što im u participu perf. II. muški rod izlazi na *-ao*. Od osnove *tres* glase dakle oblici:

Prezent: trés-ēm, trés-ēš, trés-ē, trés-ēmo, trés-ēte, trés-ū.
Imperativ: trés-i, trés-imo, trés-ite.
Aorist: trés-oh, três-e, três-e, trés-osmo, trés-oste, trés-oše.
Impefekt: trés-ijāh, trés-ijāše, trés-ijāše, trés-ijāsmo, trés-ijāste, trés-ijāhu.
Particip prezenta: trés-ūći.
Particip perfekta I.: trés-āvši, trés-āv.
Particip perfekta II.: três-a-o, trés-la, trés-lo.
Particip pasivni: trés-en, trés-ena, trés-eno.
Infinitiv: trés-ti.

Drugi su ovakovi glagoli: *pȁsti—pásēm, grȉsti—grízēm, mȕsti —múzēm, vésti—vézem, dovèsti* (*uvèsti* i t. d.)—*dovèzēm* (*uvèzēm* i t. d.), *ùljesti* (*ìzljesti* i t. d.)—*ùljezēm* (*ìzljezēm* i t. d.), *vȑsti se —vȑzēm se*. — I glagol *spȁsti—spásēm* ide ovamo, ali mnogi govore po IV. vrsti: *spásiti—spâsīm*.

§ **104.** a) Imperfekt može i u ovom razredu pored duljega oblika imati i kraći, na pr. *trésāh, trésāše* i t. d., ali je i ovdje dulji oblik običniji.

b) Glagol *nèsti* ponajviše se govori složen s prijedlozima, na pr. *do, po, u,* i t. d. U aoristu je dvojako: *donèsoh—donèsosmo —donèsoste—donèsoše* ili *dònijeh—dònijesmo — dònijeste — dòniješe;* u 2. i 3. licu sing. samo je *dònese.* U infinitivu je *dònijeti* (običnije nego *donèsti*); tako je i u participu perf. II. *dònio—dònijela —dònijelo* (običnije nego *dònesao—donèsla—donèslo*); u pasivnom se participu govori *donèsen—donesèna* (običnije nego *dònijet, dònijeta*). U prezentu, u imperativu i u participu perf. I. sasvim je pravilno po ovom razredu: *donèsēm, donèsi, donèsāvši.* Što je ovdje rečeno za glagol *dònijeti,* to vrijedi i za *òdnijeti, pònijeti, ùnijeti* i t. d.

c) Budući da *s, z* ispred *e* ne prelazi u *š, ž,* zato su pogrješke u pasivnom participu *donešen, odnešen, trešen, ugrižen;* mora biti: *donèsen, odnèsen, trésen, ùgrizen.*

Treći razred.

§ **105.** Osnova se svršuje na *b, p.* Većina glagola ovoga razreda prima *s* ispred nastavka *-ti* u infinitivu. Od osnove *greb* imamo oblike:

Prezent: grèb-ēm, grèb-ēš, grèb-ē, greb-émo, greb-éte, grèb-ū.
Imperativ: grèb-i, grèb-imo, grèb-ite.
Aorist: grèb-oh, grèb-e, grèb-e, grèb-osmo, grèboste, grèb-oše.
Imperfekt: grèb-āh, grèb-āše, grèb-āše, grèb-āsmo, grèb-āste, grèb-āhu.
Particip prezenta: grèb-ūći.
Particip perfekta I.: grèb-āvši, grèb-āv.
Particip perfekta II.: grèb-a-o, grèb-la, grèb-lo.
Particip pasivni: grèb-en, greb-èna, greb-èno.
Infinitiv: grèp-s-ti.

Drugi su glagoli ovoga razreda: *dúpsti — dúbēm, skúpsti — skúbēm, zépsti—zébēm, cŕpsti—cŕpēm, tèpsti se—tèpēm se.*

Bilješka. Nije dobro *crpiti—crpim,* kako gdjekoji govore; ali je dobro *cŕpati—cŕpām* (po V. vrsti).

§ **106.** a) U ovom razredu ima također kraći i dulji oblik za imperfekt, na pr. *grèbāh* i *grèbijāh.* Ovdje je kraći oblik običniji.

b) Budući da je *v* usneni glas kao i *b*, *p*, zato se u ovaj razred meće i glagol *pljȅti*, kojemu je osnova *pljev*; u infinitivu nije umetnuto *s*, a k tome je još osnovno *v* ispalo. Prezent je *plijèvēm*, *plijèvēš* i t. d., imperativ *plijèvi*, aorist *pljȅh*, *pljȅ*, *pljȅsmo*, *pljȅste*, *pljȅše*, participp prez. *plijèvūći*, particip perf. I. *pljêvši*, *pljêv*, particip perf. II. *pljȅo*, *pljȅla*, pas. particip *plijèven*, *plijèvena*.

Bilješka. Ovaj glagol može ići i po IV. vrsti, te mu onda infinitiv glasi *plijèviti*, a prezent *plijèvīm*; samo po toj vrsti je imperfekt *plijèvljāh*.

c) Od osnove *sup* ili *sp* tvori se po ovom razredu glagol, koji se govori samo s prijedlozima složen, na pr. *nàsūti*, *pòsūti*, *ùsūti*. U infinitivu nema *s* ispred nastavka *-ti*, a k tome je još osnovno *p* ispalo. Prezent je *nàspēm*, *nàspēš*, imperativ *nàspi*, aorist *nàsūh*, *nàsū*, *nàsūsmo*, particip perf. I. *nàsūvši*, *nàsūv*, particip perf. II. *nàsuo*, *nàsūla*, pasivni particip *nàsūt*, *nàsūta*. Osnovno *p* nije dakle ispalo samo u infinitivu, već i u drugim oblicima, gdje iza *s* stoji *u*.

d) Samo infinitivom, prezentom i participom prezenta ide po ovom razredu glagol, kojemu je osnova *živ*, a pomenuti oblici *živsti*, *živȅm—živȅš*, *živūći*; ostali se oblici tvore od glagola III. vrste *živjeti—živīm*. Oblici *živsti—živȅm—živūći* govore se samo u gdjekojim krajevima, pa je mnogo običniji ovaj glagol u svim oblicima po III. vrsti.

Četvrti razred.

§ **107.** Osnova se svršuje na *g*, *k*. Ovi se glasovi u infinitivu s glasom *t* od nastavka *-ti* pretvaraju u *ć*; ispred *e* prelaze glasovi *g*, *k* u *ž*, *č*, a ispred *i* u *z*, *c*. Od osnove *pek* glase oblici:

Prezent: pèč-ēm, pèč-ēš, pèč-ē, peč-émo, peč-éte, pèk-ū.
Imperativ: pèc-i, pèc-imo, pèc-ite.
Aorist: pèk-oh, pèč-e, pèč-e, pèk-osmo, pèk-oste, pèk-oše.
Imperfekt: pèc-ijāh, pèc-ijāše, pèc-ijāše, pèc-ijāsmo, pèc-ijāste, pèc-ijāhu.

Particip prezenta: pèk-ūći.
Particip perfekta I.: pèk-āvši, pèk-āv.
Particip perfekta II.: pèk-a-o, pèk-la, pèk-lo.
Particip pasivni: pèč-en, peč-ėna, peč-ėno.

Infinitiv: pèći.

U imperfektu pored *pècijāh* ima i *pèčāh*; tako je i *sijècijāh* ili *sijèčāh*, *tècijāh* ili *tèčāh*, *túcijāh* ili *túčāh*, *vúcijāh* ili *vúčāh*, *strízijāh* ili *strížāh*, *žèzijāh* ili *žèžāh*.

Bilješka. Kako se vidi, u kraćem obliku pred nastavkom *-ah* pretvaraju se glasovi *g, k* u *ž, č*; to je zato, jer je tu iza *g, k* nekad stajalo *ě*, pa se *-gě-, -kě-* pretvorilo u *-ža-, -ča-* (onako kao u *lèžati, kríčati*, koji su oblici postali od *legěti, krikěti*; vidi u § 24 d).

§ 108. a) Glagol *mòći* (od osnove *mog*) ima u 1. licu sing. prezenta *mògu*; ostala su lica: *mȍžēš, mȍže, mȍžēmo, mȍžēte, mȍgū*. Kad je složen s prijedlogom *po*, onda je nastavak *-em* u 1. licu sing: od *pomòći* je dakle prezent *pòmožēm, pòmožēš* i t. d.

b) Kad treba, da se *mòći* upotrebi kao trenutni glagol, onda se spreže po II. vrsti: *mȍgnēm, mȍgnēš* . . . (ovo se obično govori iza riječce *ne*). Pa i od *pomòći* prezent ne glasi samo *pòmožēm*, već također *pòmognēm, pòmognēš* i t. d.; a glagoli *iznemòći, zanemòći* i nemaju prezenta drukčije nego po II. vrsti, dakle: *iznèmognēm, zanèmognēš*, pa tako je i imperativ *iznemògni, zanemògnite*.

c) Imperfekt glagolu *mòći* glasi *mògāh*; imperativa nema, a od *pomòći* je imperativ pravilno *pomòzi*.

Bilješka 1. Mjesto *mȍžēš, mȍžē, mȍžēmo, mȍžēte* govori se i *mȍrēš, mȍrē, mȍrēmo, mȍrēte* (ali ne govori se *pomoreš* . . .).

Bilješka 2. Što se u 1. licu sing. prezenta govori *mògu*, to je ostatak iz starine. U starom se jeziku na *-u* svršivalo 1. lice sing. prezenta gotovo svih glagola; govorilo se ne samo *mogu*, već također *beru, čuju, kupuju, molju* (t. j. molim), *nošu* (t. j. nosim), *pletu* i t. d. Osim u *mògu* sačuvala se ta starina do danas još u *hòću* (i *né ću*); a pored *vîdīm, vèlīm* govori se gdješto i *vîđu, vèlju*.

d) Pored *lȅžēm* (od *lèći*) govori se prezent i po II. vrsti: *lȅgnēm*; tako je i u imperativu *lègni* pored *lèzi*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu.

e) Glagol *rèći* ima u prezentu *rȅčēm* i *rȅknēm*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu.

§ 109. a) Ima nekoliko glagola, koji neke oblike imaju po ovom razredu, a neke po II. vrsti. To su glagoli: s osnovnim konsonantom *g*: *dȉći, stȉći, vȑći*, zatim koji su u običaju samo složeni: *pòbjeći, ùljeći* (isto što: *ùljesti*, vidi u § 103.), *zapréći, doséći*; — s osnovnim konsonantom *k*: *cȑći, klȉći, màći, nȉći, pȕći*, zatim koji su u običaju samo složeni: *nàvići, natàći*. — Infinitiv svi ovi glagoli mogu imati i po II. vrsti, na pr. *dȉgnuti, pòbjegnuti, màknuti, natàknuti* i t. d.

b) Prezent svi oni imaju samo po II. vrsti: *dȉgnēm, pòbjegnēm, mȁknēm, nàtaknēm*; po istoj vrsti tvori se i imperativ: *dȉgni, pòbjegni, màkni, natàkni*.

Bilješka. Od *vȑći, pòvrći* može imperativ glasiti *vȑzi, pòvrzi* (pored *vȑgni, pòvrgni*).

c) Aorist imaju pomenuti glagoli i po ovom razredu i po II. vrsti: *dȉgoh—dȉže—dȉgosmo, pòbjegoh, màkoh—màče—màkosmo, natàkoh* i *dȉgnuh—dȉgnū—dȉgnusmo, pòbjegnuh, màknuh, natàknuh.* Particip perf. I. također se tvori dvojako: *dȉgāvši* i *dȉgnūvši. natàkāvši* i *natàknūvši.* Dvojaki su oblici i u participu perf. II.: *dȉgao — dȉgla* i *dȉgnuo — dȉgnula, nàtakao — natàkla* i *natàknuo — natàknula.*

d) Pasivni particip tvori se po II. vrsti, *dȉgnūt — dȉgnūta, nàtaknūt—nàtaknūta.*

§ **110.** U ovaj razred ide i jedan glagol, kojemu se osnova svršuje na *h*; to je glagol, kojemu osnova glasi *vrh*, a infinitiv *vrȉ* ili (običnije) *vrijèći*; tu je dakle *ht* prešlo u *ć* onako isto kao *kt* i *gt* u *pèći*, *mòći*. Prezent glasi *vȑšēm, vȑšēš, vȑše, vȑšemo, vȑšēte, vȑhū*; imperativ *vȑsi, vȑsimo, vȑsite*; aorist *vȑhoh, vȑše, vȑhosmo, vȑhoste, vȑhoše*; imperfekt *vȑsijāh, vȑsijāše* . . . ili *vȑšāh, vȑšāše* . . . particip prez. *vȑhūći*, particip perf. I. *vȑhāvši*, particip perf. II. *vȑhao, vȑhla*, pasivni particip *vȑšen, vȑšena.* — Ovaj glagol govore mnogi po IV. vrsti: *vȑšiti, vȑšīm* i t. d.

Bilješka. Što je u infinitivu toga glagola *-ije-*, a u ostalim ga oblicima nema. to je prijevoj (vidi § 13.).

Peti razred.

§ **111.** Osnova se svršuje na *n, m*, ali to se *n, m* vidi samo u nekim oblicima, i to u onima, kojima se nastavak počinje s vokalom (izuzevši *o*, koje je postalo od *l*). U drugim oblicima se osnova svršuje na *e*, samo jednome glagolu svršuje se na *u*. — Glagol, kojemu osnova glasi za jedne oblike *kun*, a za druge *kle*, spreže se ovako:

Prezent: kùn-ēm, kùn-ēš, kùn-ē, kun-émo, kun-éte, kùn-ū.
Imperativ: kùn-i, kùn-imo, kùn-ite.
Aorist: klê-h, klê, klê, klé-smo, klé-ste, klé-še.
Imperfekt: kùn-ijāh, kùn-ijāše, kùn-ijāše, kùn-ijāsmo, kùn-ijāste, kùn-ijāhu.
Particip prezenta: kùn-ūći.
Particip perfekta I.: klê-vši, klê-v.
Particip perfekta II.: klȅ-o, klé-la, klé-lo.
Particip pasivni: klê-t, klê-ta, klê-to.
Infinitiv: klé-ti.

U imperfektu ima i kraći oblik, koji glasi *kùnjāh, kùnjāše* . . .

Bilješka. Današnja osnova *kun* postala je od negdašnje *kln*, t. j. što mi danas govorimo na pr. u 2. licu plur. prezenta *kunéte*, to je negda glasilo *kln-ete*, pa je *l* stojeći među dva konsonanta prešlo po zakonu u *u*. Vokal pak *e* u osnovi *kle* (na pr. inf. *kle-ti*) postao je od negdašnjih glasova *en*, t. j. negda je osnova bila *klen* (na pr. inf. *klen-ti*), pa je od toga *en* nastao najprije osobiti nosni vokal, a iz toga nosnog vokala razvilo se današnje *e*. Vidi se dakle, da se osnova negda za sve oblike svršivala na *n*. — U negdašnjem obliku *klnete* bilo je *l* vokalno (kao što je danas *r* vokalno na pr. u *sŕna*). I mnoge druge riječi imale su među dva konsonanta u starini vokalno *l*, na pr. *mlčati*, *slza*, *vlk* (danas *múčati*, *sùza*, *vûk*).

§ **112.** a) Od osnove *čn* ili *če* u običaju su samo složeni glagoli: *nàčęti*, *pòčęti* i t. d. Prezent je na pr. *pȍčnēm*, imperativ *pòčni*, aorist *pòčēh*, *pòčē*, *pòčēsmo*, particip perf. I. *pòčēvši*, particip perf. II. *pȍčeo*, *pȍčela*, particip pasivni *pȍčēt*, *pȍčęta*.

b) Sasvim ovako idu i glagoli *òtęti*, *ùzęti*, kojima je osnova *m* i *e*, a složeni su s prijedlozima *ot*, *uz*; prezent je na pr. *ȍtmēm*, *ȕzmēm*, pasivni particip *ȍtēt*, *ȕzēt* i t. d.

Bilješka 1. Prijedlog *ot* glasi danas *od*; kao u *òtęti* imamo *ot* još u *otíći*; u starini je taj prijedlog svuda glasio *ot*, govorilo se na pr. *ot* mene, *ot* naroda, *otvesti* i t. d.

Bilješka 2. Starinski su oblici za particip perf. I. *uzamši*, *počamši*; njih ne valja upotrebljavati, već treba govoriti *ùzēvši*, *pòčēvši*.

c) Po ovom razredu ide i glagol *žęti* (koji znači: stiskivati, na pr. limun, mokru krpu i t. d.), kojemu je osnova *žm* ili *že*; prezent glasi mu *žmēm*, *žmēš*, *žmê*, *žmémo*, *žméte*, *žmû*; imperativ *žmí*, *žmímo*, *žmíte*; aorist *žêh*, *žê*, *žésmo*, *žéste*, *žéše*; imperfekt *žmâh*, *žmâše*, *žmâsmo*, *žmâste*, *žmâhu*; particip prezenta *žmúći*, particip perf. I. *žêvši*, particip perf II. *žêo*, *žêla*, pasivni particip *žêt*, *žêta*. Tako ide i s prijedlogom složeni *sàžęti*; prezent *sàžmēm*, imperativ *sàžmi* i t. d.

d) Sasvim kao *pòčęti* sprežu se glagoli *pròpęti*, *sàpęti*, *zàpęti* i t. d.; prezent *prȍpnēm*, imperativ *pròpni* i t. d. Može također biti bez prijedloga: *pęti*, ali tome prostom načinjeni su po ovom razredu samo ovi oblici (osim infinitiva): aorist *pêh*, *pê*, *pésmo*, participi *pêvši*, *pẽo—péla*, *pêt—pêta*. Ostali se oblici uzimaju od glagola istoga značenja *pènjati*, koji ide u 2. razred V. vrste (prezent *pènjēm*, imperativ *pènji* i t. d.).

Bilješka. Od *pènjati* mogu ove oblike uzimati i složeni *ìspęti*, *pòpęti*; dakle je prezent ne samo *ìspnēm*, *pȍpnēm*, već također *ìspenjēm*, *pòpenjēm*, imperativ ne samo *ìspni*, *pòpni*, već također *ispènji*, *popènji* i t. d.

§ **113.** a) Glagol *žęti* (štogod srpom) ima u prezentu *žnjêm*, *žnjêš*, *žnjê*, *žnjémo*, *žnjéte*, *žnjû*; u imperativu *žnjí*, *žnjímo*, *žnjíte*; u participu prez. *žnjúći*; u imperfektu *žnjâh*, *žnjâše* . . . Među *ž* i *nj* može u ovim olbicima stajati *a*, te imamo: *žànjēm*, *žànjēš* . . .,

žànji . . ., žànjūći, žànjāh, žànjāše . . . Drugi se oblici tvore od osnove *že*, infinitiv je dakle *žèti*, aorist *žèh, žè, žèsmo*, participi *žêvši; žèo, žèla; žêt, žêta.* — Glagoli s prijedlozima složeni, na pr. *nàžeti, pòžeti*, sprežu se sasvim kao nesloženi *žèti.*

b) Glagolu *nàduti* osnova je *dm* i *du*. Prezent mu je *nädmēm . . .*, imperativ *nàdmi . . .*, aorist *nàduh, nàdu, nàdusmo*, participi *nàdūvši*; *nàduo, nàdula*; *nädūt, nädūta* ili *nadùven, naduvèna.* Obično se govori taj glagol s riječcom *se*, dakle *nàduti se, nädmēm se* i t. d.

Bilješka. Glagola, koji bi se sprezao kao *nàduti*, nema nijednoga drugog. — Osnova je upravo *dzm* (o slovu *z* vidi u § 8.), od nje je bio infinitiv najprije *dzmti*, poslije je od *-ъm-* nastao osobiti nosni vokal (drukčiji nego od *en* u *klęsti*), a od njega se razvilo današnje *u (nàduti)*. Od *dzm* ispred vokala nastalo je *dm*, na pr. u 2. licu plur. prez. *nadmete* (od *nadzmete*).

Šesti razred.

§ **114.** Osnova se svršuje na *r*. Od glagola, kojemu je osnova *mr*, oblici glase:

Prezent: mr-êm, mr-êš, mr-ê, mr-émo, mr-éte, mr-û.
Imperativ: mr-ì, mr-ìmo, mr-ìte.
Aorist: mr̀je-h, mr̀je, mr̀je, mrijè-smo, mrijè-ste, mrijè-še.
Imperfekt: mr-âh, mr-âše, mr-âše, mr-âsmo, mr-âste, mr-âhu.
Particip prezenta: mr-úći.
Particip perfekta I.: mr̂-vši, mr̂-v.
Particip perfekta II.: mr̀-o, mŕ-la, mŕ-lo.
Infinitiv: mrijè-ti.

Pasivnoga participa ovaj glagol budući neprelazan nema, a prelazni ga imadu, na pr. dr̂-t, dr̂-ta, dr̂-to.

Osnova *mr* jasno se vidi u većini oblika; samo u infinitivu i aoristu osnova je *mrije.* — Glagol *mrijèti* običnije se govori s prijedlozima složen nego li sam, na pr. *pòmrijeti, ùmrijeti.* Ti se složeni glagoli sprežu sasvim kao i nesloženi *mrijèti.*

Bilješka. Za infinitiv i aorist upravo je osnova *mer*, samo je *-er-* stojeći među dva konsonanta prešlo (po § 12.) u *-ije-*, i tako je od *merti, merh* postalo *mrijèti, mr̀ijeh.* Vidi se dakle, da se i u infinitivu i u aoristu osnova svršuje također na *r*. — Za 2. i 3. lice sing. aorista *mr̀je* vrijedi ono, što se kaže za oblike *klȁ, mljè* u bilješki § 120.

§ **115.** a) Glagol *dèrati—dèrēm* ima sve oblike po 2. razredu V. vrste, ali neke može imati i po ovom razredu; to su: aorist *dr̀ijeh, dr̀je, drijèsmo*, particip perf. I. *dr̂vši*, particip perf.

II. *dȓo, dȓla,* particip pasivni *dȓt, dȓta,* infinitiv *drijèti.* To vrijedi i za složene, na pr. *prodèrati, razdèrati,* samo što oni mogu još i prezent i imperativ imati po ovom razredu: *ràzdrēm, ràzdrēš . . ., ràzdri* (pored *ràzderēm, ràzderēš . . . razdèri*).

b) Glagol *ždèrati—ždèrēm* ide u svim oblicima po 2. razredu V. vrste, ali infinitiv može mu glasiti i *ždrijèti* po ovom razredu. Složeni *proždèrati* može po ovom razredu imati sve one oblike, koje i glagol *prodèrati;* dakle: prezent *pròždrēm,* imperativ *pròždri,* aorist *pròždrijeh,* participi *pròždrvši; pròždr'o, pròždrla; pròždrt, pròždrta,* infinitiv *pròždrijeti.*

c) Kao *ùmrijeti* sprežu se u svim oblicima složeni glagoli *nàstrijeti, pròstrijeti, zàstrijeti, — ùprijeti, zàprijeti, podùprijeti.* Pasivni particip glasi *pròstrt—pròstrta; ùprt—ùprta.*

§ 116. a) Od glagola, kojemu je osnova *tr,* glase oblici: prezent *trêm, trêš, trê, trémo, tréte, trû;* imperativ *trî, trìmo, trîte;* aorist *tȓh, tȓ, tȓsmo, tȓste, tȓše;* imperfekt *tȓāh, tȓāše, tȓāsmo, tȓāste, tȓāhu* (s vokalnim *r*), ili *trâh, trâše* (s konsonantskim *r*) i t. d., participi *trúći; tȓvši; tȓo, tȓla; trȅn, trèna* ili *tȓven, trvèna* ili *tȓt, tȓta.* — U prezentu, u imperativu i u participu prezenta među *t* i *r* može se umetnuti *a,* te rečeni oblici glase također *tàrēm, tàri, tărūći;* tako isto *sàtarēm, sàtarēš, satàri, zàtarēm* i t. d.

Bilješka. Što u 2. i 3. licu sing. aorista imamo *tȓ,* to je sasvim u redu. jer ako prema *čùh—čùsmo* i prema *ùmjeh—ùmjesmo* pomenuti oblik glasi *čȕ, ùmje* i t. d., onda prema *tȓh – tȓsmo* ne može drukčije biti nego *tȓ.* Tako je i onda, kad je ovaj glagol složen s prijedlogom, na pr. *pòtrh, pòtr, pòtrsmo, sàtrh, sàtr, sàtrsmo* i t. d.

b) Prema *ije* u *mrijèti* imaju neki glagoll *e* (mjesto *je* iza *r*); tako je: *prȅti* (t. j. tužiti), *nàzreti* (t. j. nejasno vidjeti), *obàzreti se* (sámo nesloženo *zreti* u značenju „gledati“ ne govori se). Ovi se glagoli sprežu u prezentu, u imperativu, u imperfektu i u participu prez. sasvim kao *mrijèti (ùmrijeti);* u aoristu nemaju *ije* kao ni u infinitivu, već *e;* na pr. *prȅh, prȅ, prȅsmo, nàzreh, nàzre, nàzresmo;* participi glase: *prêvši, nàzrēvši; prȅo, prȅla, obàzrco se, obàzrela se; prêt, prêta, nȁzrēt, nȁzrēta.*

c) Glagol *zrȅti* (koji znači „zreo bivati“) sa svojima složenim (na pr. *dòzreti*) ima prezent po ovom razredu: *zrêm, zrêš, zrê, zrémo, zréte, zrû* (*dòzrēm* i t. d.), ali mjesto *e* može imati također *i,* dakle *zrîm, zrîš, zrî, zrímo, zríte.* Ostali su svi oblici kao u *prȅti.* Pored *zrȅo* (u muškom rodu participa perf. II.) ima i *zrìo.*

Sedmi razred.

§ 117. Osnova se svršuje na *i*, *u* i na *je* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*); još se broje ovamo dva glagola *(klȁti*, *mljȅti)*, kojima se osnova svršuje na *l*. Od glagola, kojemu je osnova *ću*, glase oblici:

Prezent: čù-jēm, čù-jēš, čù-jē, čù-jēmo, čù-jēte, čù-jū.
Imperativ: čȗ-j, čȗ-jmo, čȗ-jte.
Aorist: čù-h, čù, čù, čù-smo, čù-ste, čù-še.
Imperfekt: čù-jāh, čù-jāše, čù-jāsmo, čù-jāste, čù-jāhu.
Particip prezenta: čù-jūći.
Particip perfekta I.: čȗ-vši, čȗ-v.
Particip perfekta II.: čù-o, čù-la, čù-lo.
Particip pasivni: čù-v-en, ču-v-ėna, ču-v-ėno.
Infinitiv: čù-ti.

Osnova se svršuje na *u* i glagolima *ìzuti*, *nàzuti*, *òbuti*; *u* pasivnom participu pored *izùven* može također biti *ȉzūt*; inače se *ìzuti* i t d. spreže sasvim kao *ćùti*. — Ovamo ide i glagol *dȕti—dȕjēm* (t. j. duhati).

§ 118. a) Glagoli, kojima se osnova svršuje na *i*, sprežu se kao *ćȕti*; takvi su: *bȉti* (u značenju „udarati"), *krȉti*, *lȉti*, *mȉti*, *pȉti*, *šȉti*, *vȉti*. Prezent glasi: *bȉjēm*, *krȉjēm*, *lȉjēm* i t. d., imperativ *bȋj—bȋjmo—bȋjte*, *krȋj*, *lȋj* . . . U pasivnom su participu po dva oblika; jedan izlazi na *-t*, drugi na *-en*, a ispred toga *-en* stoji *j* ili *v*. Imamo dakle:

bȋt—bȋta ili *bȉjen—bijėna*,
krȋt—krȋta ili *krȉven—kricėna*,
lȋt—lȋta ili *lȉven—livėna*,
mȋt—mȋta ili *mȉven—mivėna*,
pȋt—pȋta ili *pȉjen—pijėna*,
šȋt—šȋta ilȋ *šȉven—šivėna*,
vȋt—vȋta ili *vȉjen—vijėna*.

Kao ovi glagoli sprežu se i *gnjȉti*, *vàpiti* (ili *ùpiti*); dakle na pr. prezent *gnjȉjēm*, *vàpijēm* i t. d.. samo što ovi glagoli neprelazni budući nemaju pasivnoga participa.

b) Ovamo ide još i glagol *bȉti* (u značenju, da što jest), ali samo s nekim oblicima. Aorist glasi: *bȉh*, *bȋ*, *bȉsmo*, *bȉste*, *bȉše*, particip perf. I. *bȋvši*, particip perf. II. *bȉo—bȉla*; kad je složen s prijedlogom, ima po ovoj vrsti i pasivni particip: *dȍbīt—dȍbīta*

ili *dobȉjen—dobijèna* ili *dobȉven—dobivèna*. U imperfektu je dvojako: *bjȅh, bjȅše, bjȅsmo, bjȅste, bjȅhu,* — ili: *bȉjāh, bȉjāše, bȉjāsmo, bȉjāste, bȉjāhu.*

Bilješka. U 2. i 3. licu sing. imperfekta mjesto *bjȅše* nije dobro *bje.*

§ **119.** a) Kojim se glagolima osnova svršuje na *je* te idu u ovaj razred, njima se *je* mijenja po zakonu u *i* ispred *j* i ispred vokala *o*. Tako je od *ùmjeti* prezent *ùmijēm, ùmijēš*, imperativ *ùmȉj, ùmījmo, ùmījte*; aorist *ùmjeh, ùmje, ùmjesmo*, imperfekt *ùmijāh, ùmijāše*, participi *ùmijūći, ùmjēvši, ùmio, ùmjela.* Tako se sprežu i složeni *izùmjeti, razùmjeti, dòspjeti, prìspjeti* i glagol *smjȅti.* — Pasivni particip imaju samo dva: *ìzumljen, ìzumljena* i *dospjèven, dospjevèna* (t. j. svršen). Od *smjȅti* nema ni imperativa; aorist je tome glagolu *smjȅh* i *smjȅdoh, smjȅde*, imperfekt je *smȉjāh* i *smjȅdijāh.* U prezentu, kad treba trenutni glagol, govori se *smjȅdnēm.*

b) Trenutnome glagolu *djȅti* osnova je *dje*, od koje su po ovom razredu osim infinitiva još ovi oblici: aorist *djȅh*, particip perf. I. *djȇvši*, particip perf. II. *dȉo, djȅla, djȅlo*, pasivni particip *djȅven, djevèna.* — Infinitiv može također glasiti *djȅsti*, kao da je osnova *djed*, a od iste je osnove i prezent *djȅdēm*, aorist *djȅdoh.* — Imperativ je načinjen po II. vrsti: *djȅni*, a po toj vrsti mogu biti i drugi oblici: prezent *djȅnēm*, aorist *djȅnuh*, participi *djȅnūvši, djȅnuo, djȅnūt*, infinitiv *djȅnuti.* — Kad je taj glagol složen s prijedlozima, ima sve oblike kao i bez prijedloga; a prezent i imperativ mogu biti i po ovom razredu: *zàdijēm — zàdij, dòdijēm se — dòdij se.*

§ **120.** U ovaj razred idu još i glagoli *klàti, mljȅti*, kojima se osnova svršuje na *l*. Osnove *kol, mel* vide se u prezentu: *kòljēm, mȅljēm* (t. j. *kol-jem, mel-jem* kao *čū-jēm*), u imperativu *kòlji, mèlji*, u imperfektu *kòljāh, mȅljāh*, u participu prezenta *kòljūći, mȅljūći.* U ostalim oblicima osnova je *kla, mlje:* aorist *klȁh, klà, klàsmo, mljȅh, mljȅ, mljȅsmo*, particip perf. I. *klȃvši, mljȇvši*, particip perf. II. *klȁo, klȁla, mljȅo* (ili *mlȉo*), *mljȅla*, participi pasivni *klȃn, klâna* ili *klât, klâta, mljȅven, mljevèna.* Imperfekt može od *klàti* biti i *klâh, klâše, klâsmo.*

Bilješka. Po § 12. glasovi *ol, el* kad stoje među dva konsonanta, od kojih drugi nije *j*, prelaze u *la, lě* (t. j. *lje* ili *lije*); dakle je *klàti, mljȅti* po zakonu postalo od *kolti, melti.* U 2. i 3. licu sing. aorista je *klȁ, mljȅ;* tu stoji *la, lje* mjesto *ol, el* zato, jer su u vrlo staro vrijeme i ti oblici imali na kraju konsonante, koji su poslije otpali; dakle je i tu *ol, el* stajalo među dva kon-

sonanta, te se po zakonu pretvorilo u *la, lje.* — U oblicima *klȁo, mljȅo* postalo je *o* od starijega *l*, dakle je i tu *ol, el* nekad stajalo među dva konsonanta pa je po zakonu prešlo u *la, lje.*

Druga vrsta.

§ **121.** Ispred nastavka *ti* u infinitivu stoji slog *-nu-*; ovo se *-nu-* nalazi još u aoristu, u participu perf. I. i II. i u pasivnom participu; u ostalim oblicima mjesto *-nu-* stoji *-n-*. Ispred *nu* i ispred *n* ispadaju konsonanti *b, d, p, t*; na pr. *gȉnuti* (mjesto: gibnuti) *skȉnuti* (mjesto: skidnuti), *tònuti* (mjesto: topnuti), *krénuti* (mjesto: kretnuti); a u glagola *ohròmnuti* (mjesto: ohromnuti, t. j. postati hrom) ispalo je *m* ispred *n*. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *tonu*, glase oblici:

Prezent: tȍn-ēm, tȍn-ēš, tȍn-ē, tȍn-ēmo, tȍn-ēte, tȍn-ū.
Imperativ: tòn-i, tòn-imo, tòn-ite.
Aorist: tònu-h, tȍnū, tȍnū, tònu-smo, tònu-ste, tònu-še.
Imperfekt: tȍnjāh (od: ton-jah), tȍnjāše (od: ton-jaše), tȍnjāsmo, tȍnjāste, tȍnjāhu.
Particip prezenta: tȍn-ūći.
Particip perfekta I.: tònū-vši, tònū-v.
Particip perfekta II.: tònu-o, tònu-la, tònu-lo.
Infinitiv: tònu-ti.

Pasivnoga participa ovaj glagol budući neprelazan nemà, a prelazni ga imadu, na pr. dȉgnūt, dȉgnū-ta, dȉgnū-to.

§ **122.** a) U § 109. navedeno je nekoliko glagola, koji aorist i infinitiv mogu imati s *-nu-* i bez njega, na pr. *dȉgnuh* i *dȉgoh, màknuh* i *màkoh; dȉgnuti* i *dȉći, màknuti* i *màći*. Ima dosta i takovih glagola, koji infinitiv imaju samo po ovoj vrsti, a aorist tvore i s *-nu-* i bez njega; takovi su glagoli: *protégnuti* (*natégnuti* i t. d.) — protégnuh i protégoh (protéže i t. d.), *tȓgnuti* — tȓgnuh i tȓgoh (tȓže i t. d.), *nàgnuti* — nàgnuh i nàgoh (nàže), *ògreznuti* — ògreznuh i ògrezoh (ògreze), *òmrznuti* — òmrznuh i òmrzoh (òmrze), *ìščeznuti* — ìščeznuh i ìščezoh (ìščeze), *kȉsnuti* — kȉsnuh i kȉsoh, *ùskrsnuti* — ùskrsnuh i ùskrsoh (ùskrse), *pòginuti* — pòginuh i pògiboh, *skȉnuti* (òtkinuti i t. d.) — skȉnuh i skȉdoh, *gȓnuti* — gȓnuh i gȓtoh, *krénuti* — krénuh i krȅtoh, *osvȓnuti se* — osvȓnuh se i òsvrtoh se. Iz zadnjih se primjera vidi, da se konsonanti *b, d, t* u aoristu javljaju, kad je aorist bez *-nu-*.

b) U nekoliko ovakovih glagola ispada *k* između *s* i *n;* gdje se *sk* nađe ispred *e*, prelazi u *št;* na pr. *stȉsnuti* (pritisnuti i t. d.) — stȉsnuh i stȉskoh (2. i 3. lice sing. stȉšte), *vrísnuti* — vrísnuh i vrískoh (2. i 3. lice sing. vríšte), *pȉsnuti* — pȉsnuh i pȉskoh (pȉšte); sasvim su takovi i glagoli *pȓsnuti*, *prȃsnuti*, *svȉsnuti*, *òbisnuti* (t. j. ostati viseći, — postalo od: *obvisnuti*).

c) Koji glagoli ovako imaju aorist s *-nu-* i bez *-nu-*, a infinitiv samo s *-nu-*, oni obično imaju particip perf. I. s *-nu-*, na pr. *ùskrsnūvši* (rijetko bez *nu*, na pr. *ùskrsāvši*).

d) Oni od rečenih glagola, kojima ispred *n* ne ispada *d* ili *t*, ponajviše se u participu perf. II. govore s *nu* i bez njega. Tako je na pr. *protégnuo—protégnula* i *pròtēgao—protégla*, *nàgnuo —nàgnula* i *nàgao—nàgla*, *ògreznuo—ògreznula* i *ògrezao—ògrezla*, *ùskrsnuo—ùskrsnula* i *ùskrsao—ùskrsla*, *prìtisnuo—prìtisnula* i *prìtiskao—prìtisla* (ovdje je između *s* i *l* ispalo *k*), *pȓsnuo—pȓsnula* i *pȓskao—pȓsla* i t. d. Od *pòginuti* je običnije *pòginuo—pòginula* nego li *pògibao—pògibla*. — Od glagola, kao što su *skȉnuti*, *krénuti*, ne može biti drukčije nego samo *skȉnuo—skȉnula*, *krénuo—krénula*, jer je u prvoga od tih glagola ispred *n* ispalo *d*, a u drugoga *t*.

e) Gdjekoji glagoli mogu biti bez *-nu-* samo u participu perf. II.; takovi su: *usàhnuti (presàhnuti)*, *ùvenuti*, *ìstruhnuti;* pomenuti im oblik glasi *usàhnuo — usàhnula* i *ùsahao — usàhla*, *ùvenuo — ùvenula* i *ùveo—ùvela*, *ìstruhnuo — ìstruhnula* i *ìstruo— ìstruhla*.

Treća vrsta.

§ **123.** Osnova se ispred nastavka *ti* u infinitivu svršuje na *je* (t. j. ekavsko *e*, ikavsko *i*); to *je* iza većine konsonanta ostaje, a iza *j*, *ć*, *ž*, *št*, *žd* mijenja se u *a*.

Prvi razred.

Osnovno *je* ostaje u infinitivu, u aoristu i u participu perfekta I. i II.; u ostalim oblicima *je* otpada. U imperfektu i u pasivnom participu nastavci se počinju s konsonantom *j*, i to *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, združuje se po svojim pravilima. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *vidje*, tvore se oblici ovako:

Prezent: vȉd-im, vȉd-iš, vȉd-i, vȉd-imo, vȉd-ite, vȉd-ē.
Imperativ: vȉd-i, vȉd-imo, vȉd-ite.
Aorist: vȉdje-h, vȉdje, vȉdje, vȉdje-smo, vȉdje-ste, vȉdje-še.
Imperfekt: vȉđāh (od: vid-jah), vȉđāše (od: vid-jaše), vȉđāsmo, vȉđāste, vȉđāhu.
Particip prezenta: vȉd-ēći.
Particip perfekta I.: vȉdjē-vši, vȉdjē-v.
Particip perfekta II.: vȉdi-o, vȉdje-la, vȉdje-lo.
Particip pasivni: vȉđen, vȉđena, vȉđeno (od: vid-jen, vid-jena, vid-jeno).
Infinitiv: vȉdje-ti.

U muškom rodu sing. participa perf. II. prelazi *je* ispred *o* po pravilu u *i*; imamo dakle *vȉdio—vȉdjela, lètio—lètjela, tŕpio—tŕpjela* i t. d.

§ **124.** U imperfektu i u pasivnom participu združuje se *j* od nastavka sa posljednjim konsonantom od osnove ovako:

bj, pj, vj, mj prelazi u *blj, plj, vlj, mlj*,
dj, tj „ „ *đ, ć*,
l-j, n-j (ćir. лj, нj) „ „ *lj, nj* (ćir. љ, њ).

Iza *r* ispada *j*.

Primjeri: *svŕbjeti* —svŕbljāše, *tŕpjeti* (ili *pretŕpjeti*)—tŕpljāh, pretŕpljen, *žívjeti*—žívljāh, *gŕmjeti*—gŕmljāše, *štédjeti* (ili *uštédjeti*) —štéđāh, uštéđen, *vŕtjeti* — vŕćāh, vŕćen, *žèljeti*—žèljāh, žèljen, *glàdnjeti*—glàdnjāh, *gòrjeti* (ili *sagòrjeti*)—gòrāh, sagòren.

Bilješka 1. Pogrješni su oblici za imperfekt na *-ijah,* na pr. *gorijah, letijah, trpijah* i t. d.

Bilješka 2. U mnogim krajevima južnoga govora govori se *vȉđeti, lèćeti;* tako je isto *štéđeti, vŕćeti* i t. d., ali u književnom je jeziku uzeto za pravilno *vȉdjeti, lètjeti, štédjeti, vŕtjeti* i t. d. Tako isto onamo se govori *svŕbljeti, tŕpljeti, žívljeti, zanijèmljeti,* a u književnom je jeziku *svŕbjeti, tŕpjeti, žívjeti, zanijèmjeti* i t. d. Skupovi *lj, nj* izgovaraju se ovdje kao i svuda u jednom glasu (t. j. kao љ, њ); dakle na pr. *bòljeti, pocŕnjeti* izgovara se **бољети, поцрњети,** a ne **болјети, поцрнјети.**

Bilješka 3. Da se od glagola *vȉdjeti* u 1. licu sing. prezenta govori gdješto i *vȉđu* (pored običnijega *vȉdīm*), to je rečeno u 2. bilješki § 108. Isti glagol u 2. licu imperativa prezenta pored oblika *vȉdi, vȉdite* ima i *vȉđi, vȉđite.*

§ **125.** a) Glagol *vrȅti* (mjesto: vrjeti) ide po ovom razredu; samo u 3. licu plur. prezenta i u participu prezenta ide po I. vrsti, i ti mu oblici glase: *vrȕ, vrȕći.* Inače je *vrîm, vrîš, vrî,*

vrímo, vríte, imperativ *vrî, vrîmo, vrîte*, aorist *vrȅh, vrȅ, vrȅsmo*, imperfekt *vrâh, vrâše, vrâsmo*, particip perf. I. *vrêvši*, particip perf. II. *vrȅo* (ili *vrȉo*), *vrȅla*.

b) Glagolu *bdjȅti* (t. j. budan biti) oblici su ovakovi: prezent *bdîm, bdîš, bdî, bdímo, bdíte, bdê* ili (rjeđe) *bdîjēm, bdîješ* . . ., imperativ *bdî, bdîmo, bdîte* ili (rjeđe) *bdîj, bdîjmo, bdîjte*, aorist *bdjȅh, bdjȅ, bdjȅsmo*, imperfekt *bđâh, bđâše, bđâsmo* ili (rjeđe) *bdîjāh* . . . participi *bdéći; bdjêvši; bdȉo, bdjȅla*.

c) Glagol *vèlīm, vèlīš* . . . ide također u ovaj razred, ali osim prezenta ima još samo imperfekt *(vèljāh, vèljāše)* i particip prezenta *(veléći)*.

Bilješka. Mjesto *vèlīm* u 1. licu sing. prezenta govori se gdješto i *vèlju*.

Drugi razred.

§ 126. U kojim oblicima glagoli 1. razreda ove vrste ostavljaju *je*, u onima glagoli ovoga razreda imaju *a*, osim toga još u pas. participu. To se *a* nalazi samo iza konsonanta *j, č, ž, št, žd*. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *držu*, glase oblici:

Prezent: dr̄ž-ım, dr̄ž-ıš, dr̄ž-ı, dr̄ž-ímo, dr̄ž-íte, dr̄ž-ē.
Imperativ: dr̄ž-i, dr̄ž-imo, dr̄ž-ite.
Aorist: dr̄ža-h, dr̄žā, dr̄žā, dr̄ža-smo, dr̄ž-aste, dr̄ž-aše.
Imperfekt: dr̄žāh, dr̄žāše (od: drža-ah, drža-aše), dr̄žāsmo, dr̄žāste, dr̄žāhu.
Particip prezenta: dr̄ž-éći.
Particip perfekta I.: dr̄žā-vši, dr̄žā-v.
Particip perfekta II.: dr̄ža-o, dr̄žā-la, dr̄žā-lo.
Particip pasivni: dr̄žā-n, dr̄žā-na, dr̄žā-no.
Infinitiv: dr̄ža-ti.

U pasivnom participu govori se također: *dr̄žāt, dr̄žāta, dr̄žāto*.

Drugi su ovakovi glagoli: *blȅjati, bòjati se, zújati; klȅčati, kríčati, múčati, trčati; bjȅžati, lèžati, rȅžati; pljúštati, tíštati, vríštati; zvíždati*.

Bilješka. Kao što je u *vȉdjeti, lètjeti, trpjeti* i t. d. *je* postalo od negdašnjega glasa *ě*, tako su i glagoli drugoga razreda treće vrste negda imali na kraju osnove glas *ě*. Taj se glas iza *j* po zakonu pretvorio u *a*, i tako je na pr. od *zujěti* postalo *zújati*. Ispred *ě* prešli su konsonanti *k, g* u *č, ž*, a onda se iza *č, ž* pretvorilo *ě* u *a*, i tako se na pr. od *kričěti, ležěti* razvilo *kríčati, lèžati*. — Gdje su se ispred *ě* našli glasovi *sk, zg*, tamo se od *skě, zgě* razvilo *šta, žda*, i tako je od *tiskěti, zvizgěti* postalo *tíštati, zvíždati*.

§ 127. a) Glagol, kojemu prezent glasi *stòjīm, stòjīš* . . ., imperativ *stôj, stôjmo, stôjte*, particip prezenta *stojéći*, mijenja *o* u

a u onim oblicima, koji imaju *a* iza *j;* dakle: *stàjati, stàjah, stàjāvši, stàjao, stàjāla.* U imperativu je *j* mjesto *ji: stôj* mjesto *stoji* i t. d.

b) Tako i od *bòjati se* imperativ je *bôj* se, *bôjmo* se, *bôjte* se. Glagoli, koji u imperativu ispred *j* imaju drugi koji vokal, a ne *o*, oni imaju *-ji, -jimo, -jite;* na pr. *blȅji, ùjimo* (od: *ùjati,*) *zùjite.*

Četvrta vrsta.

§ **128.** Ispred nastavka *-ti* u infinitivu osnova se svršuje na *i*, koje ostaje još u aoristu i u participu perfekta I. i II., a u drugim oblicima otpada. U imperfektu i u pasivnom participu se *j* od nastavka s posljednjim konsonantom od osnove združuje po svojim pravilima. Od glagola, kojemu je za infinitiv osnova *nosi*, glase oblici:

Prezent: nȍs-ım, nȍs-ıš, nȍs-ı, nȍs-ımo, nȍs-ıte, nȍs-ē.
Imperativ: nòs-i, nòs-imo, nòs-ite.
Aorist: nòsi-h, nȍsı, nȍsı, nòsi-smo, nòsi-ste, nòsi-še.
Imperfekt: nȍšāh (od: nos-jah), nȍšāše (od: nos-jaše), nȍšāsmo, nȍšāste, nȍšāhu.
Particip prezenta: nȍs-ēći.
Particip perfekta I.: nȍsı-vši, nȍsı-v.
Particip perfekta II.: nòsi-o, nòsi-la, nòsi-lo.
Particip pasivni: nȍšen, nȍšena, nȍšeno (od: nos-jen, nos-jena, nos-jeno).
Infinitiv: nòsi-ti.

§ **129.** a) U imperfektu i u pasivnom participu *j* od nastavka združuje se s posljednjim konsonantom od osnove ovako:

bj, pj, vj, mj	prelazi u	*blj, plj, vlj, mlj,*
cj	„ „	*ć,*
dj, tj	„ „	*đ, ć,*
l-j, n-j (ćir. лj, нj)	„ „	*lj, nj* (ćir. љ, њ),
sj, zj	„ „	*š, ž.*

Iza glasova *ć, đ, j, lj* (љ), *nj* (њ), *r* ispada *j.*

Primjeri: *ljùbiti*—ljûbljāh, ljûbljen, *kŭpiti*—kŭpljāh, kŭpljen, *slàviti*—slàvljāh, slàvljen, *lòmiti*—lòmljāh, lòmljen, *báciti*—bâčen, *vòditi*—vȍđāh, vȍđen, *mútiti*—mûćāh, mûćen, *mòliti*—mȍljāh, mȍljen, *brániti*—brânjāh, brânjen, *pròsiti*—prȍšāh, prȍšen, *gàziti*—gàžāh, gàžen, *bròćiti* (t. j. bojadisati crvenilom, koje se zove

„brȍć“, genitiv „brȍća“) — brȍćāh, brȍćen, *túđiti se* (otúđiti) — tûđah se, òtûđen, *brȍjiti* — brȍjāh, brȍjen, *ûljiti* — ûljāh, ¡ûljen, *tánjiti* — tânjāh, tânjen, *mòriti* — mòrāh, mȍren.

b) U imperfektu i u pasivnom participu *s* ispred *lj* i *nj* prelazi u *š*, a *z* ispred *đ* i *nj* prelazi u *ž*; na pr. *mȉsliti* (ìzmisliti) — mȉšljāh, ìzmišljen, *stijèsniti* — stȉješnjen, *gnijèzditi se* — gnȉježđāh se, *ispràzniti* — ìsprāžnjen.

c) U gdjekojih glagola *st* sa *j* prelazi u *šć*, a u gdjekojih prelazi u *št*; na pr. *čàstiti* — čàšćāh, čāšćen, *gòstiti* — gòšćāh, gȍšćen, *pòstiti* — pòšćāh; ali: *krštiti* — krȓšten, *pùstiti* — pûšten, *nàmjestiti* — nàmješten (rjeđe: *krȓšćen*, *pûšćen*, *nàmješćen*).

d) Konsonanti *č*, *ž*, *š* ispred osnovnoga *i* u infinitivu postali su od *k*, *g*, *h*; na pr. *tòčiti*, *slúžiti*, *súšiti* postalo je od: *tokiti*, *slugiti*, *suhiti*. U imperfektu i u pasivnom participu od *kj*, *gj*, *hj* postalo je *č*, *ž*, *š*; oblici na pr. *tòčāh* — *tȍčen*, *slûžāh* — *slûžen*, *sûšāh* — *sûšen* postali su od: *tokjah* — *tokjen*, *slugjah* — *slugjen*, *suhjah* — *suhjen*.

e) U glagola *ljúštiti*, *vójštiti*, *smòžditi* postalo je *-šti-*, *-ždi-* od starijega *-ski-*, *-zgi-*; u imperfektu i u pasivnom participu od *-skj-*, *-zgj-* postalo je po pravilu *št*, *žd*, dakle: *ljûštāh*, *ljûšten*, *vôjštāh*, *smȍžden*.

Bilješka. Pogrješni su oblici za imperfekt na *-ijah-*, na pr. *branijah*, *nosijah*, *vodijaše*, *branijasmo*, *nosijaste* i t. d. Pogrješni su također oblici *nosah*, *dolazah*, *odlazah*. — Gdješto se govori u pasivnom participu na pr. *govorit* — *govorita*, *izbavit* — *izbavita*, *pokvarit* — *pokvarita*, *oslobodit* — *oslobodita* i t. d., ali tako ne valja pisati nego: *gòvoren* — *gòvorena*, *ìzbavljen*, *pòkvāren*, *oslòbođen* i t. d.

§ **130.** a) Koji glagoli ispred *j* imaju *o*, oni u imperativu iza *j* nemaju *i*; tako na pr. od *brȍjiti* imperativ je *brôj*, *brôjmo*, *brôjte*; tako je i od *dȍjiti*, *krȍjiti*, *napȍjiti*, *osvȍjiti*: dôj, krôj, nàpōjmo, òsvōjte i t. d. Koji pak glagoli ispred *j* imaju drugi kakav vokal, oni iza *j* u imperativu ne odbacuju *i*; tako od *tájiti* imamo *táji*, *tájimo*, *tájite*, od *pájiti* (t. j. spavati, veli se djeci) govori se *páji* i t. d.

b) Glagol *mnȉti* ima sve oblike po ovoj vrsti, samo u imperfektu pored *mnjâh* može još imati *mnìdijāh*, a gdjekoji govore i *mljâh* i *mlìdijāh* (to je kao *súmlja*, *mlȍgo* pored pravilnijega *súmnja*, *mnȍgo*).

c) Od *blagoslòviti* ili *blagosòviti* glasi pasivni particip po pravilu *blagòslovljen* ili *blagòsovljen*, ali se govori i *blagoslòven*, *blagoslovèna*, *blagoslovèno*.

§ **131.** Koji glagoli imaju u infinitivu tri sloga i spori akcent na prvome, pa im taj akcent ostaje i u prvom licu sing. prezenta, oni gotovo svi, kad se slože s prijedlozima, odstupaju u prezentu od pravila navedenoga u § 39. a. Tako na pr. od *čìniti*, *lòmiti*, *trìšiti*, *ùčiti* prezent je *čînīm*, *lòmīm*, *lomīš*, *trìšīš*,

tròšī, učímo, učíte, ùčē, a prema tome je: *ùčinīm, prèlomīm, prèlomīš, pòtrošīš, pòtrošī, nàučīmo, nàučīte, nàučē.* — Po pravilu je *mòliti, mȍlīm, ùmolīm* ili *pùstiti, pùstīm, zàpustīm* i t. d.

Peta vrsta.

§ 132. Osnova se pred nastavkom *ti* u infinitivu svršuje na *a*. Prema tome, kako se tvori u ovoj vrsti prezent, dijeli se ona u 4 razreda.

Prvi razred.

Vokal *a*, koji stoji u infinitivu ispred *ti*, ostaje u većini oblika; otpada u prezentu i u participu prezenta. Glagol, kojemu je osnova *čuva*, spreže se ovako:

Prezent: čûv-ām, čûv-āš, čûv-ā, čûv-āmo, čûv-āte, čúv-ajū.
Imperativ: čûvā-j, čûvā-jmo, čûvā-jte.
Aorist: čúva-h, čúva, čúva, čúva-smo, čúva-ste, čúva-še.
Imperfekt: čûvāh, čûvāše (od: čuva-ah, čuva-aše), čûvāsmo, čûvāste, čûvāhu.

Particip prezenta: čúv-ajūći.
Particip perfekta I.: čúvā-vši, čúvā-v.
Particip perfekta II.: čúva-o, čúva-la, čúva-lo.
Particip pasivni: čûvā n, čûvā-na, čûvā-no.

Infinitiv: čúva-ti.

U pasivnom participu govori se također: *čûvāt, čûvāta, čûvāto.*

§ 133. a) Glagolu *ìmati* tvore se svi oblici po ovom razredu, ali neki mogu biti i drukčiji. Tako u prezentu pored *ìmām* govori se također *imádēm*, u aoristu je ne samo *ìmah*, već i *ìmadoh*, u imperfektu ne samo *ìmāh*, nego i *imàdijāh* ili *ìmađāh*. U prezentu kad treba oblik trenutnoga glagola, govori se *ìmadnēm*.

Bilješka. Kad je ovaj glagol zanijekan, glasi u infinitivu *ne ìmati* ili *nêmati*, a tako je i u drugim oblicima, na pr. u prezentu *ne ìmām* ili *nêmām* i t. d.

b) Glagol *vàljati* u prezentu pored *vàljām* ima i rjeđi oblik *valjádēm*; — ali od *mórati* nije dobro u aoristu *moradoh* ni u imperfektu *morađah* ili *moradijah*, kako gdjekoji pišu, već treba kao od *čúvati*.

b) Ovdje je vrlo malo glagola, koji u infinitivu imaju samo dva sloga. To su: *znàti, dàti, stàti, sjàti* (govori se i *sìjati*), *zjàti* (govori se i *zìjati*), za tim još dva glagola, koji se govore samo s prijedlozima složeni: *sàzdati, ùžgati* (prižgati). Glagol *sjàti* spreže se sasvim kao *čúvati*, to isto vrijedi i za *zjàti* i za *sàzdati, ùžgati* (prižgati).

Bilješka. Pogrješka je u prezentu *ùžgem, ùžgeš, prižgem, prižgemo* i t. d., u imperativu *ùžgi, ùžgimo, prižgite.* Mora biti: *ùžgām, ùžgāš, ùžgāj* i t. d.

c) Sve oblike kao *čúvati* može imati i glagol *znàti*, ali neke može imati i drukčije; tako mu prezent glasi ne samo *znâm, znâš . . . znàjū*, već također *znádēm, znádeš . . . znádū;* u aoristu je *znàh, znà, znàsmo* i *znàdoh, znàde, znàdosmo*, u imperfektu *znâh, znâše, znâsmo* i *znàdijāh, znàdijāše* ili *znàđāh, znàđāše.*

d) Glagol *dàti* ima u 3. licu plur. prezenta samo oblik *dádū*, a u ostalim licima sing. i plur. ima dvojako kao i *znàti*, dakle: *dâm* i *dádēm*, — u aoristu je *dàh* i *dàdoh*; imperfekta *dàti* (kao trenutni glagol) nema, ali ga ima *nè dati*, te mu glasi: *ne dàdijāh* ili *nè dāh;* ostali su oblici glagolu *dàti* kao glagolu *čúvati.* Prezent može od *dàti* glasiti i po II. vrsti: *dàdnēm* i t. d.

e) Glagol *stàti* spreže se u prezentu i u imperativu po II. vrsti: *stànēm, stàni* i t. d.; u aoristu ima dvojako (kao i *dàti* i *znàti*), t. j. *stàh* i *stàdoh*; particip perf. I. i II. *stâvši; stào, stàla*; drugih oblika glagol ovaj (budući trenutan i neprelazan) nema.

Drugi razred.

§ 134. Vokal *a*, koji u infinitivu stoji pred nastavkom *ti*, ne ostaje u svim oblicima; nema ga u prezentu, imperativu i u particípu prezenta. U tim oblicima nastavci se počinju s glasom *j*, pa se ovo *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, združuje po svojim pravilima. Glagol, kojemu je za infinitiv osnova *veza*, spreže se ovako:

Prezent: vêžēm (od: vez-jem), vêžēš (od: vez-ješ), vêžē, vêžēmo, vêžēte, vêžū.
Imperativ: véži (od: vez-ji), vézimo (od: vez-jimo), vézite.
Aorist: véza-h, véza, véza, véza-smo, véza-ste, véza-še.
Imperfekt: vêzāh, vêzāše (od: veza-ah, veza-aše), vêzāsmo, vêzāste, vêzāhu.
Particip prezenta: vézūći (od: vez-jući).
Particip perfekta I.: vézā-vši, vézā-v.
Particip perfekta II.: véza-o, véza-la, véza-lo.
Particip pasivni: vêzā-n, vêzā-na, vêzā-no.
Infinitiv: véza-ti.

U pasivnom particípu govori se također *vêzāt, vêzāta, vêzāto.*

§ 135. a) U prezentu, imperativu i u particípu prezenta *j* s konsonantom, koji se pred njim nađe, združuje se onako kao u imperfektu i u pasivnom particípu IV. vrste (vidi u § 129.).

Primjeri: *zòbati*—zòbljēm, zòblji, zòbljūći, *kàpati*—kàpljēm, kàplji, kàpljūći, *dozívati*—dòzīvljēm, dozívlji, dozívljūći, *hrámati*—hrâmljēm, hrámlji, hrámljūći, *kvòcati*—kvòčēm, kvòči, kvòčūći, *glòdati*—glòđēm, glòđi, glòđūći, *mètati*—mèćēm, mèći, mèćūći, *písati*—pîšēm, píši, píšūći, *rèzati*—rèžēm, rèži, rèžūći, *kàšljati*—kàšljēm, kàšlji, kàšljūći, *pènjati*—pènjēm, pènji, pènjūći, *òrati*—òrēm, òri, òrūći.

Glasovi *kj, gj, hj* prelaze u pomenuta tri oblika po zakonu u *č, ž, š*: na pr. *víkati*—vîčēm, víči, víčūći, *strúgati*—strûžēm, strúži, strúžūći, *jâhati*—jâšēm, jâši, jâšūći.

c) Od *slàti* glasi prezent *šàljem* ili *šljêm*, koje je postalo od *sljem*; tako je i *pòšaljem* ili *pòšljēm* od *pòslati*.

d) Od *ìskati, pljèskati* govori se *ìštēm, pljèštem*, rjeđe *ìšćēm, pljèšćem*. Od *dàhtati, dȑhtati* (ili *dàktati, dȑktati*) imamo *dàšćem* (ili *dàkćem*), *dȑšćem* (ili *dȑkćem*); tako i *bàhtati* (ili *bàktati*, t. j. topotati, o konju) ima *bàšćem* (ili *bàkćem*).

e) Ima nekoliko glagola, koji idu i u prvi i u drugi razred V. vrste; takovi su: *gíbati*—gîbām i gîbljēm, *drijèmati*—drijemām i drijemljēm, *kúpati*—kûpām i kûpljēm, *pljèskati*—pljèskām i pljèštēm (pljèšćem), *sîpati*—sîpām i sîpljēm, *sîsati*—sîsām i sîšēm, *skítati se*—skîtām se i skîćēm se, *zídati*—zîdām i zîđēm, *dozívati* (*nazívati* i dr.)—dòzīvām i dòzīvljēm, *ùzimati*—ùzimām i ùzimljēm. Običniji su od tih glagola oblici po prvom razredu. — Glagol *pomágati* ide po 2. razredu V. vrste, dakle ima u prezentu *pòmāžēm*, u imperativu *pomáži* i t. d., ali kad se u nevolji više u pomoć, onda je u imperativu *pòmāgāj, pòmāgājte!* — Glagol *tkàti* u prezentu ima *tkâm, tkâš, tkâ, tkámo, tkáte, tkājū* i *čêm, čêš, čê, čémo, čéte, čû* (mjesto *tčem* . . .); u 3. licu plur. govori se i *tkû*. — Rđavi su oblici *tkêm, tkêš* . . .

Treći razred.

§ **136.** Vokal *a*, koji u infinitivu stoji ispred *-ti*, ne ostaje u prezentu, imperativu i u participu prezenta. U ovaj razred ide vrlo malo glagola; neki od njih imaju u infinitivu po dva konsonanta na početku, te se u prezentu, imperativu, participu prezenta, a katkad i u imperfektu umeće među njih vokal, i to *e* (u tri glagola) i *o* (u jednome glagolu). Glagol, kojemu je osnova za infinitiv *bra*, a za pomenute oblike *ber*, spreže se ovako:

Prezent: bȅr-ēm, bȅr-ēš, bȅr-ē, bȅr-ēmo, bȅr-ēte, bȅr-ū.
Imperativ: bèr-i, bèr-imo, bèr-ite.
Aorist: brȁ-h, brâ, brâ, brȁ-smo, brȁ-ste, brȁ-še.
Imperfekt: brâh, brâše (od: bra-ah, bra-aše), brâsmo, brâste, brâhu.

Particip prezenta: bȅr-ūći.
Particip perfekta I.: brâ-vši, brâ-v.
Particip perfekta II.: brȁ-o, brá-la, brá-lo.
Particip pasivni: brâ-n, brâ-na, brâ-no.

Infinitiv: brȁ-ti.

U pasivnom participu govori se također *brât, brâta, brâto.* U imperfektu pored *brâh* još su dva oblika: *bȅrāh* i *bȅrijāh,* ali je onaj prvi oblik najobičniji.

§ 137. a) S glagolom *brȁti* u sprezanju se potpuno slaže glagol *prȁti, pȅrēm.*

b) Glagolu *gnȁti* (mjesto kojega se običnije govori *gòniti*), može se u prezentu, imperativu i u participu prezenta umetnuti među prva dva konsonanta *e,* pa mu onda *g* po zakonu prelazi u *ž*, i tako mu osnova za ta tri oblika glasi *žen*; ali se ti oblici mogu tvoriti i od osnove *gna*; prezent dakle glasi *žȅnēm, žȅnēš* . . . ili *gnâm, gnâš* . . ., imperativ *žèni* ili *gnâj*, particip prezenta *žȅnūći* ili *gnȁjūći.* Ostali se oblici tvore samo od osnove *gna;* dakle aorist *gnȁh*, imperfekt *gnâh* i t. d. Složeni na pr. *dògnati, nàgnati, pògnati* posve su obični; oni imaju u prezentu i u imperativu također dvojako: *dòženēm* ili *dògnām, dožèni* ili *dògnāj* i t. d.

Bilješka. Takove oblike imaju i složeni *ìzgnati, pròg nati,* samo što se pored *ìžénēm, pròženēm* u prezentu govori također *ìždenēm, pròždenēm.*

c) Glagol *zvȁti* ima za prezent, imperativ i particip prezenta osnovu *zov* te glasi *zòvēm, zòvi, zòvūći.* Ostali se oblici tvore od osnove *zva.* U imperfektu ovaj glagol ima ne samo *zvâh, zvâše,* već također *zòvijāh,* ali rijetko.

d) Glagoli *rvati se, rèvati* (t. j. vikati kao magarac) imaju za prezent, imperativ i particip prezenta osnove *rv* i *rev*, a za ostale oblike *rva* i *reva.* Prezent dakle glasi *rvēm se, rvēš se — rèvēm, rèvēš*, imperativ *rvi se — rèvi*, particip prezenta *rvūći se — rèvūći*, particip perf. I. *rvāvši se — rèvāvši* i t. d.

Bilješka. Zlo je, što gdjekoji pišu *hrvati se,* a u prezentu *hrvam se, hrvaš se.* I s prijedlogom složeno mora biti bez *h;* dakle *nadȑvati, obȑvati.*

e) Po ovom razredu ide i *sȁti* (t. j. sisati), prez. *sêm*, *sêš* i t. d.; ide i složeni *pòsati* (t. j. posisati), prez. *pȍsēm*, *pȍsēš* i t. d.

Četvrti razred.

§ **138.** Osnova se ispred *-ti* u infinitivu svršuje na *-ja* ili na *-va;* u prezentu, imperativu i u participu prezenta toga *-ja* ili *-va* nema, a nastavci se u tim oblicima počinju s glasom *j*. Tako na pr. od glagola *sȉjati*, *kljùvati* osnove su *sija* i *si*, *kljuva* i *klju*. Prvi od ta dva glagola spreže se ovako:

Prezent: sȉ-jēm, sȉ-jēš, sȉ-jē, sȉ-jēmo, sȉ-jēte, sȉ-jū.
Imperativ: sî-j, sî-jmo, sî-jte.
Aorist: sȉja-h, sȉjā, sȉjā, sȉja-smo, sȉja-ste, sȉja-še.
Imperfekt: sȉjāh, sȉjāše (od: sija-ah, sija-aše), sȉjāsmo, sȉjāste, sȉjāhu.
Particip prezenta: sȉ-jūći.
Particip perfekta I.: sȉjā-vši, sȉjā-v.
Particip perfekta II.: sȉja-o, sȉja-la, sȉja-lo.
Particip pasivni: sȉjā-n, sȉjā-na, sȉjā-no.
Infinitiv: sȉja-ti.

U pasivnom participu govori se također *sȉjāt*, *sȉjāta*, *sȉjāto*.

§ **139.** a) Drugi su primjeri: *bȁjati*, *brȉjati*, *grȉjati*, *hȁjati*, *kȁjati se*, *lȁjati*, *pòjati*, *smìjati se*, *trȁjati* i t. d.

b) Glagol *dávati* ide također u ovaj razred, te mu osnova glasi *dava* i *da;* on se u sprezanju od glagola *sȉjati* razlikuje samo u imperativu, koji mu glasi *dáji*, *dájimo*, *dájite;* — prezent je *dâjēm*, *dâjēš*, aorist *dávah*, imperfekt *dâvāh*, particip prezenta *dájūći* i t. d. Ovaj glagol može u prezentu glasiti također *dâvām*, u imperativu *dâvāj*, u participu prezenta *dávajūći;* može dakle ići sasvim po 1. razredu V. vrste, ali običnije ide po ovom razredu. Kao *dávati* (prodávati, udávati) sprežu se glagoli: *doznávati*, *poznávati*, *priznávati* i t. d. (nesloženo *znavati* nije u običaju).

Bilješka. Drugi glagoli na *-avati* sprežu se po 1. razredu V. vrste; na pr. *dopunjávati*, *obećávati*, *puštávati*, *ranjávati*, *uništávati* i t. d.

c) U ovaj razred idu i glagoli *kljùvati*, *bljùvati*, *pljùvati*, prezent *kljȕjēm*, *bljȕjēm*, *pljȕjēm*, imperativ *kljûj* i t. d.

Šesta vrsta.

§ **140.** Ispred *-ti* u infinitivu svršuje se osnova na *-ova* ili na *-iva;* u prezentu, imperativu i u participu prezenta svršuje

se na *-u*. Glagol, kojemu je osnova *kupova* i *kupu*, spreže se ovako:

Prezent: kùpu-jēm, kùpu-jēš, kùpu-jē, kùpu-jēmo, kùpu-jēte, kùpu-jū.

Imperativ: kùpū-j, kùpū-jmo, kùpū-jte.

Aorist: kupòva-h, kùpovā, kùpovā, kupòva-smo, kupòva-ste, kupòva-še.

Imperfekt: kùpovāh, kùpovāše (od: kupova-ah, kupova-aše), kùpovāsmo, kùpovāste, kùpovāhu.

Particip prezenta: kùpu-jūći.

Particip perfekta I.: kupòvā-vši, kupòvā-v.

Particip perfekta II.: kùpova-o, kùpovā-la, kùpovā-lo.

Particip pasivni: kùpovā-n, kùpovā-na, kùpovā-no.

Infinitiv: kupòva-ti.

U pasivnom participu govori se također *kùpovāt*, *kùpovāta*, *kùpovāto*.

Bilješka. Što se u nekim oblicima osnova svršuje na *-ova*, a u nekima na *u*, to je postalo tako, što je *a* otpalo, a onda su glasovi *ov* zamijenjeni vokalom *u*. Takvo zamjenjivanje vidimo katkad i drugdje, t. j. *ov* stoji pred vokalom, a *u* pred konsonantom; na pr. *ȍsnova — osnútak; plòviti — plùtati* (t. j. ploviti povrh vode kao *pluto*). Za glagolima na *-ovati* poveli su se i oni na *-ivati*, te se i njima u prezentu, imperativu i participu prez. osnova svršuje na *u*.

§ **141.** a) Mjesto *-ova* imaju u osnovi *-eva* glagoli *kraljèvati, sužnjèvati, vojèvati;* tu se *o* pretvorilo u *e* poradi nepčanoga konsonanta, koji je pred njime. Nije se pretvorilo u: *bičȍvati, bȍžićovati, pȉjānčovati, prijateljȍvati, učiteljovati* (ali mnogi govore i *bičèvati, bȍžićevati* i t. d.).

b) Ponajviše glagola ove vrste ima u infinitivu četiri sloga ili više, na pr. *kupȍvati, darȍvati, gladȍvati, mȉlovati, svjȅtovati, trgȍvati, vjȅrovati, kāmenovati, rázlikovati, vȍjvodovati* i t. d.; samo tri sloga imaju glagoli *kȍvati, psȍvati, snȍvati, štȍvati, trȍvati;* prezent *kȗjēm, psȗjēm, smȗjēm* i t. d., imperativ *kȗj, psȗj* i t. d.

c) Glagoli na *-ivati* ponajviše se sprežu po ovoj vrsti, i to sasvim kao oni na *-ovati*, samo što ispred *-vati* imaju *i* mjesto *o*, na pr. od *kazívati* glasi prezent *kàzujēm, kàzujēš*, imperativ *kàzūj*, particip perf. I. *kazívāvši* i t. d. Takovi su još glagoli: *darívati, dovikívati, noćívati, ograđívati, osuđívati, pokraćívati, primamljívati, stiskívati, zabranjívati* i t. d.

Bilješka. Ima nekoliko glagola na *-ivati*, koji se sprežu po 1. razredu V. vrste; to su glagoli, koji u infinitivu imaju tri sloga, na pr. *bívati, plȉvati snívati;* ako li imaju četiri sloga, onda je prvi slog kakav prijedlog, n. pr. *do-*

bívati, počívati, pokrívati (sakrívati), potkívati, prežívati, prošívati, umívati. Njima prezent ne može drukčije glasiti nego na pr. *bîvām, ùmīvām* i t. d. — Tako je još i *cjelívati, cjèlīvām* (pored toga i *cjelòvati, cjèlujēm).*

Nepravilni glagoli.

§ **142.** a) Glagolu *bȉti,* koji znači. da što jest, već su u § 118b navedeni oblici, što ih ima po 7. razredu I. vrste. U prezentu ima taj glagol dvojako: *bûdēm, bûdēš, bûdē, bûdēmo, bûdete, bûdū* — i *jèsam, jèsi, jȅst, jèsmo, jèste, jèsu.* Oblici *bûdēm* ... upotrebljavaju se u trenutnom značenju, a oblici *jèsam* ... u trajnome. Imperativ je *bûdi, bûdimo, bûdite,* a particip prepenta *bûdūći* (vidi § 99 c i bilj. 2).

b) U obliku *jèsam* za 1. lice sing. je *a* umetnuto, da ne budu na kraju riječi dva konsonanta; u 2. i 3. licu sing. *jèsi, jȅst* takvi su nastavci, kakovih ni jedan drugi glagol nema. U 3. licu sing. pored *jȅst* govori se katkad *jȅste.*

c) Pored *jèsam* ... govore se i kraći ili enklitični oblici: *sam, si, je, smo, ste, su.* Dulji se govore, kad je na njima sila govora ili kad stoje na početku rečenice; na pr. danas *jesmo,* sjutra nijesmo; — *jest* istina, da se to onda još nije znalo i t. d. Ovako stoji dulji oblik također na početku onoga, što dolazi iza uklopljene rečenice, n. pr. neprijatelj, koji ga je posijao, *jest* đavo; — tako isto na početku onakove rečenice, pred kojom stoji koja druga; na pr. koji ulazi na vrata, *jest* pastir ovcama. Iza veznika *a, i* stoje također samo dulji oblici; na pr. veliš, da nijesam učinio, a *jesam*; — ako i *jesmo* siromašni, ali smo pošteni; — a upravo i *jest* tako. Osim ovih slučajeva upotrebljavaju se enklitični oblici.

Bilješka 1. Kad koga pitam na pr. je li Stanko došao kući?, onaj treba da mi odgovori: *jȅst,* a ne: *je* (jer je tu na glagolu sila govora, pa mora biti puniji oblik), kao što i na pitanje: jesi li čuo? ne može se odgovoriti: *sam,* nego: *jèsam.*

Bilješka 2. Na početku rečenice može stajati oblik *je* samo kad se nađe pred veznikom *li;* na pr. *jȅ* li ta jabuka dobra? *jȅ* li Stanko došao kući? Vrlo bi neobično bilo reći: *jest* li ta jabuka dobra? *jest* li Stanko došao? — Pogrješka je uzimati *je li* u značenju upitnoga kakvog veznika, n. pr. *je li* Stanko dobro uči? *je li* se sjećate one noći? i t. d. To se mora reći: *da li* Stanko dobro uči? *da li* se sjećate? — ili: uči *li* Stanko? sjećate *li* se?

d) U staro doba od sveze riječce *ne* i glagola *jesam* razvio se u prvom slogu vokal *é,* od kojega je nastalo današnje *ije,* te imamo: *nijèsam, nijèsi, nijèsmo, nijèste, nijèsu*; za 3. lice sing. oblik je *nije.*

§ 143. a) Glagol *hòtjeti* ili *htjȅti* glasi u prezentu: *hòću* (o tom obliku vidi u § 102 c bilj. 2), *hòćeš, hòće, hòćemo, hòćete, hòće*; ovi oblici imaju trajno značenje, a kad treba trenutno, onda se govori *htjȅdnēm, htjȅdnēš* ... Pored punih oblika *hòću, hòćeš* ... nalaze se i kraći, enklitični: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*, koji se onako isto upotrebljavaju kao i enklitični oblici *sam, si* i t. d. (vidi u § 142 c), samo što nijedan enklitičan oblik od *hòću* ne može stajati ispred *li* na početku upitne rečenice (kako je na pr. *je* li ta jabuka dobra?). Kad je prezent zanijekan, govori se: *nè ću, nȅ ćeš, nȅ će, nè ćemo, nè ćete, nè će.*

b) Imperativ se od glagola *hòtjeti (htjȅti)* ne govori; a aorist glasi: *htjȅh, htjȅ, htjȅsmo, htjȅste, htjȅše* ili *htjȅdoh, htjȅde, htjȅdosmo, htjȅdoste, htjȅdoše* (rijetko *hòtjeh, hòtje, hòtjesmo, hòtjeste, hòtješe).* — Imperfekt glasi *hòćāh, hòćāše* (rijetko je *hòtijāh* i *htȉjāh*; u južnim krajevima govori se i: *šćâh, šćáše,* — *šćàdijāh, šćàdijāše;* tu je *šć* po zakonu postalo od *hć* kao *dȑšćem* od *drhćem*, vidi u § 135 d). Participi su *hòteći*; *hòtjevši* ili *htjȇvši*; *htȉo, htjȅla* ili *hòtio, hòtjela.*

c) Od složenih *ùshtjeti, zàhtjeti, pròhtjeti se* glasi prezent *ùshtjednēm, zàhtjednēm, pròhtjednē se* ili *ùshtijēm, zàhtijēm, pròhtijē se;* ostali su oblici kao nesloženome, samo što složeni ne mogu između *h* i *t* imati *o* (t. j. nema oblika na pr. *prohotjelo se).*

§ 144. a) Mjesto *ìti* govori se u infinitivu ponajviše *ìći.* Ovo je tome glagolu jedini oblik, koji je načinjen od osnove *i;* najviše ih je načinjeno od osnove *id:* prezent *ȉdēm, ȉdēš*, imperativ *ìdi, ìdimo, ìdite*, aorist *ìdoh, ìde, ìdosmo*, imperfekt *ȉđāh, ȉđāše* (rijetko *ȉdāh*), particip prezenta *ȉdūći.* — Ni od osnove *i* ni od *id*, već sasvim drukčije tvori se particip perfekta I. i II. *ìšāvši*; *ìšao, ìšla.*

b) Kad je ovaj glagol složen s prijedlozima *na, po, pro*, onda *i* stojeći iza vokala prelazi u *j;* prema tome bi bilo *najti, pojti, projti*, otud je dalje nastalo *náći, póći, próći;* tako je i u prezentu *i* najprije prešlo u *j: najdem, pojdem, projdem*, a otud je dalje nastalo *nâđem, pôđem, prôđem;* prema tome je i: *dôđem, ûđem* od *dóći, úći.* Tako je i *izáći—ìzađēm, obáći—òbađēm, sáći—sâđēm* (gdje je svuda nepostojano *a)*, a govori se i *izíći, obíći, síći*, tako i *uzíći, príći*, u prezentu *ìzađēm, òbađēm* i t. d. Kako stoji *đ* u prezentu, tako stoji i u imperativu i u aoristu; na pr. *náđi, póđi, izáđi; náđoh. póđoh, izáđoh;* — *izíđi, síđi; izíđoh, síđoh* i t. d.

c) Složeni glagoli, koji iza prijedloga imaju *i*, mogu mjesto *đ* u prezentu, u imperativu i u aoristu imati također *d*, dakle: *ìzīdēm, izídi, izídoh, òbīdēm, obídi, obídoh* i t. d. Od glagola *otíći* (ili *òtīći*) u pomenutim je oblicima također dvojako: *òtīđēm* i *òtīdēm, otíđi* i *otídi, otíđoh* i *otídoh;* a za prezent i za aorist ima još i na treći način: *ȍdēm, ȍdēš* ... i *òdoh, òde, òdosmo.*

d) Koji složeni glagoli u infinitivu iza prijedloga nemaju *i*, oni ga nemaju ni u participu perfekta I. i II, zato se govori na pr. *nàšāvši, nàšao, nàšla, dòšāvši, dòšao* i t. d., — ali *otìšāvši, otìšao.* Dobro je *izìšāvši, izìšao, obìšāvši, obìšao* kao i *izàšāvši, izàšao, obàšāvši, obàšao.*

e) Od svih glagola, o kojima se ovdje govori, samo *náći* ima pasivni particip, i taj glasi *nâđen, nâđena.*

Bilješka. Gdjekoji pišu *našast, našasta,* ali tako narod danas ne govori. — O prijedlogu *ot* u *otíći* vidi u 1. bilješki § 112 b.

§ 145. Glagol *spàti* (mjesto kojega se obično govori *spávati)* ima prezent *spîm, spîš, spî, spímo, spíte, spê,* imperativ *spî, spímo, spíte,* particip prezenta *spéći;* ostali se oblici tvore pravilno od osnove *spa,* kao da ide u 1. razred V. vrste. Tako se spreže i posve obični složeni glagol *zàspati—zàspīm.*

Složeni glagolski oblici.

(Vidi na str. 19—20).

§ 146. a) Kad se u perfektu 3. lice *je* nađe iza riječce *se,* onda se *je* često izostavlja, na pr. Milan *se* mnogo trudio; — govorilo *se* i o tome. Ali nije pogrješka ni: Milan *se je* mnogo trudio; — govorilo *se je* i o tome.

b) Riječ *nȅka* (ili *nȅk*) združena s prezentom 3. lica sing. i plur. služi za imperativ tih dvaju lica, na pr. *nȅka hvâlī, nȅka hvâlē.* — Katkad se *nȅka* (ili *nȅk*) združuje i s 1. licem sing. i plur. prezenta; govori se na pr. *nȅka ȕmrēm,* ako to nije istina; — *nȅka* ga *čȕjēmo.*

c) Kad je imperativ zanijekan, može se reći na pr. *ne hváli, ne hválimo, ne hválite;* ali pored toga se govori također: *nèmōj hváliti, nèmōjmo hváliti, nèmōjte hváliti;* t. j. uzmu se oblici *nèmōj, nèmōjmo, nèmōjte* s infinitivom.

d) Mjesto *bismo, biste* u 1. i 2. licu plur. kondicionala govori se i samo *bi,* na pr. mi *bi* hvalili, vi *bi* rekli i t. d., ali je pravilnije: mi *bismo* hvalili, vi *biste* rekli. — Oblici *bih, bi* ... kad služe za tvorbu kondicionala, obično su enklitični, ali opet

mogu stajati na početku rečenice i iza veznika *i* (a druge enklitike ne mogu se tako uzimati); na pr. *bȉ* on poginuo, da je tamo bio; — *bȉ* rekao *ì bi* se zakleo. Tako se i pita: *bȉ* li mi ti znao reći? — a odgovara se: *bȉh*.

§ **147.** Pasivni oblici sastoje se od sveze pasivnoga participa i od različnih oblika glagola *bȉti, bívati*. Takovi su na pr. oblici:

za sadašnjost: bîvām pòhvāljen (pòhvāljena, pòhvāljeno), pòhvāljen (pòhvāljena, pòhvāljeno) sam;

za prošlost: hvâljen (hvâljena, hvâljeno) sam,
bȉh hvâljen (hvâljena, hvâljeno),
bȉjāh (bjëh) hvâljen (hvâljena, hvâljeno),
bȉo (bíla, bílo) sam hvâljen (hvâljena, hvâljeno),
bívao (bívala, bívalo) sam hvâljen (hvâljena, hvâljeno);

za budućnost: bȉt ću hvâljen (hvâljena, hvâljeno);

za imperativ: bùdi hvâljen (hvâljena, hvâljeno);

za kondicional: bȉo (bíla, bílo) bih hvâljen (hvâljena, hvâljeno);

za infinitiv: bȉti hvâljen.

TREĆI DIO.

□□□

SINTAKSA.

§ **148.** Sintaksa (od grčke riječi „syntaxis“. koja znači: slágānje, namještanje t. j. rijèčī) dijeli se u tri razdjela: u prvom se razdjelu govori o rečenici i o njezinim dijelovima, o slaganju i namještanju riječi u rečenici, u drugom se razdjelu govori o upotrebljavanju dijelova govora (vrsti rijèčī), a u trećemu o upotrebljavanju padeža i glagolskih oblika.

Rečenica.

O subjektu i predikatu.

(Vidi na str. 1)

§ **149.** a) Subjekt je obično imenica ili zamjenica; na pr. *sunce* grije zemlju; — *ljudi* svašta govore; — *ja* mislim; — *tko* viče? — *to* boli.

b) Subjekt može biti i pridjev; na pr. *mudri* mudruju, *ludi* luduju; — *sit* gladnu ne vjeruje. Ovamo se mogu brojiti i primjeri, gdje za subjekt služi particip perfekta II. i pasivni particip, koji oblici po svome značenju stoje vrlo blizu pridjevima; na pr. *odrasli* uče mlađe; — *žežen* kašu hladi.

c) Subjekt može biti i broj; na pr. *dva* trećega ne čekaju; — *jedan* drobi, *drugi* kusa; — *stotina* je manja od hiljade.

d) Subjekt može biti i prilog; na pr. *malo* me zapade; — *mnogo* je propalo.

e) Infinitiv često služi za subjekt; na pr. lasno je iza grma *strijeljati*; — neumivenim rukama *jesti* ne pogani čovjeka; — *biti* građanin dubrovački držaše se za veliku stvar.

f) Svaka riječ može biti subjekt, kad se o njoj što izriče; na pr. *i* je veznik; — *pred* znači mjesto; — *jao* se više u žalosti.

g) I čitava rečenica može se katkad upotrebiti kao subjekt, kad se o njoj što izriče; na pr. *živio kralj!* orilo se po gradu; — *ruka ruku pere* narodna je poslovica.

§ 150. a) Kad je koja lična zamjenica subjekt, a na njoj nije sila govora, ima se izostaviti; na pr. *mislim*, — *pitate* (mjesto: *ja* mislim, — *vi* pitate). I riječ *ljudi* se izostavlja, kad se na pr. veli: *kažu*, *govore*, *pripovijedaju*. — U tim primjerima subjekt se razumijeva, ako i nije izrečen.

b) Ima rečenica, u kojima upravo nema subjekta, t. j. ne može se reći, da se subjekt razumijeva, ali da nije izrečen. Ovamo osobito idu rečenice, u kojima je kakav bezlični (impersonalni) glagol, t. j. takav, od kojega se upotrebljava ili uvijek ili u osobitim nekim značenjima samo 3. lice sing.; na pr. *grmi*, *sviće*, *vedri se*, *unoćalo se*. — Ovamo idu i primjeri: *ide se*, *govori se*, *misli se* i slični.

c) Budući da subjekt od riječi, koje se sklanjaju, stoji u nominativu, zato za rečenice, u kojima nema nominativa ili onoga, što stoji mjesto njega (§ 149 d—g), treba reći da su bez pravoga subjekta. Takove su rečenice: otkako je svijeta; — dok je meni na ramenu glave; — na svijetu ima zlih ljudi, ali ima i dobrih; — dokle traje sunca i mjeseca; — mojega je noža nestalo; — meni se drijema; — putnicima se hiti; — odlahnulo joj je; — bode ga u prsima; — boli me u duši; — prošlo je godinu dana.

Bilješka. Za genitive, dative i akuzative u tim i sličnim primjerima može se reći da su logički subjekti (t. j. subjekti po smislu). Pravi ili gramatički subjekti su oni, koji stoje u nominativu.

§ 151. a) Kao što se glagolu *biti (jèsam)* poradi nepotpunosti njegova značenja mora često dodati kakova imenica ili pridjev (vidi na str. 21.), tako se upotrebljavaju i drugi neki glagoli nepotpuna značenja. Takovi su: *ostati*, *postati*, *činiti se*, *graditi se*, *stvoriti se*, *vidjeti se*. Primjeri: Marko *ostade siromašan;* — Janko *postade trgovac;* — ovi *se* ljudi *čine pobožni;* — vi *se gradite pravedni* pred ljudima; — ja ću *se stvoriti lijep konj;* — koji *se* spolja *vide bijeli*.

b) U tim sada navedenim primjerima rečeni su glagoli samo dio predikata, a drugi su dio predikata imenice i pridjevi, koji

su glagolima dodati poradi nepotpunosti njihova značenja. To je dakle sasvim onako kao i u rečenicama na pr. konj *je* životinja; — Rimljani *bijahu* hrabri.

c) Kao što predikat u rečenicama sa sastavkom (kopulom) može stajati katkad u instrumentalu (na pr. Marko bijaše *junakom*), tako nalazimo katkad predikat u instrumentalu i uz druge glagole nepotpuna značenja, na pr. Janko postade *trgovcem*; — ja ću se stvoriti *lijepim konjem*.

Bilješka. I glagol *bȉti (jèsam)* i oni pod a) navedeni mogu katkad sami, bez pomoći kakove imenice ili pridjeva izricati o subjektu što treba; na pr. danas *jesmo*, sjutra *nijesmo*; — čim on to izreče, *postade* velika tišina; — ja odoh, a Živko *ostade*.

§ **152.** a) Uz glagole nepotpuna značenja može u predikatu stajati ne samo kakova imenica ili pridjev, već također zamjenica i broj; na pr. knjiga je *moja;* — i ja sam *netko*; — tri i tri je *šest;* — Milica je *drȕgā* za mnom.

b) Kad je u predikatu pridjev ili pridjevni broj ili pridjevna zamjenica (t. j. takav broj ili takva zamjenica, koji imaju sva tri roda), onda se predikat sa subjektom mora slagati u rodu i u broju.

c) U predikatu može stajati genitiv, koji pokazuje, čije je što ili kakvo je što; na pr. vinograd je *Ljutice Bogdana*; — Mirko je *slaba zdravlja*; — naš je Rade *srca junačkoga*.

d) U predikatu se može nalaziti svaki padež s kakvim prijedlogom; na pr. sad sam ja *na konju*; — crkva je *na lijepu mjestu;* — stolovi su *od kamena;* — Marko ostade *u siromaštvu*.

e) U predikatu napokon mogu stajati različni prilozi; na pr. planina je *blizu;* — car je *daleko*, a Bog je *visoko*; — to mi je *malo*.

§ **153.** a) Glagol *bȉti (jèsam)* često se u poslovicama izostavlja, a katkad i u običnom govoru; na pr. duga bolest gotova smrt; — mladost ludost; — nezvanu gostu mjesto za vratima; — svaka sila za vremena; — kamo ti braća? — neka radi, kako mu drago; — šteta, što ne možeš ići; — ako dođe, dobro.

b) Katkad se i drugi glagoli izostavljaju, osobito u življem govoru; među takove glagole idu oni, koji znače kakovo kretanje (na pr. *ići*, *otići*) ili govorenje, a i drugi gdjekoji. Primjeri: onda on upravo k caru (t. j. *ode*); — danas sjutra, dok i smrt za vrat (t. j. *dođe*); — kad ja tamo (t. j. *dođoh*), ali nikoga ne nađoh; — krsti vuka, a vuk u goru (t. j. *bježi*); —

pročitah mu pismo, a on ni riječi (t. j. *ne reče*); — ja njima (t. j. *rekoh*): „Pomozi Bog, ljudi!“ a oni meni (t. j. *rekoše*, *odgovoriše*): „Bog pomogao, sinko!“ — uzme nož te njime sama sebe usred srca (t. j. *probode*); — od zrna postane mačak pa vrapca za vrat (t. j. *zgrabi*); — Turci se rasrde pa njih svu trojicu pod stražu (t. j. *metnu*).

c) Vrlo se često izostavlja glagol u uzvikivanju; na pr. vatra! — na noge! — s Bogom! — laku noć! — hvala! — žalosna mu majka! — na čast mu laž!

d) Rečenice s izostavljenim glagolom zovu se eliptične.

O dodacima.

(Vidi na str. 21—22.)

§ 154. a) Dodaci (ili dopune), t. j. objekt i atribut, u raširenim rečenicama dodaju se subjektu ili predikatu ili i jednome i drugom; na pr. seljaci oru *njivu*; — *marljivi* seljaci oru; — *marljivi* seljaci oru *njivu*. U prvom primjeru dodatak je objekt, u drugome je atribut, a u trećemu imamo i atribut i objekt. I dodaci mogu imati svoje dodatke; na pr *vrlo* marljivi seljaci oru *široku* njivu.

b) Za dodatke (dopune) služe različne riječi: imenice (na pr. dođe mu *jedinica* kći), pridjevi (na pr. življahu u *malom* selu), brojevi (na pr. to mu je *deveta* briga), zamjenice (na pr. pročitaj *ovu* knjigu) i prilozi (na pr. *sutra* će mi gosti doći).

c) Od glagolskih oblika služe za dodatke participi i infinitiv; na pr. žeteoci žanju *pjevajući*; — *došavši* k meni Marko sve mi reče; — popesmo se na brdo *obraslo* jelama; — vratio sam ti *pročitanu* knjigu; — učenici stadoše *čitati*.

d) Objekt uz prelazne glagole u akuzativu (na pr. seljaci oru *njivu*) ili u genitivu (na pr. kúpio sam *vina*; — ne vidim *puta*) zove se bliži. Osim toga objekta ima i dalji objekt, koji stoji u genitivu ili u dativu ili u instrumentalu uz neke glagole; na pr. bojim se *nesreće*; — sin vjeruje *ocu*; — Bog se brine *sirotama*. Dosta ima rečenica, u kojima se nalazi bliži objekt pored daljega; na pr. oslobodi *nas nesreće*; — dao sam *bratu knjigu*; — Živko završi *pismo ovim riječma*.

Bilješka. Kad se naprosto kaže objekt, misli se bliži.

e) Vrlo često za dodatke služe padeži s prijedlozima; — na pr. iziđoše *iz grada*; — dođite *k meni*; — uvenu vijenac *od ruža*; — ljubav *prema narodu* moramo hvaliti; — Luka kopa *s Markom*.

§ **155.** a) Atribut može katkad biti imenica, na pr. *desnica* ruka, — *jedinica* kći, — *siromasi* ljudi. Da su riječi *desnica, jedinica, siromasi* u tim primjerima atributi, to se vidi otud, što se mjesto njih mogu uzeti pridjevi te reći: *desna* ruka, — *jedina* kći, — *siromašni* ljudi.

b) Atribut se s riječju, kojoj je dodat, mora slagati u padežu, broju i rodu.

c) Apozicija može uza se imati svoj dodatak, jedan ili više njih; na pr. u ono je vrijeme vladao *hrvatski kralj* Zvonimir; — to je odredio *blagorodni gospodin* načelnik; — živio je u Zagrebu, *glavnom gradu kraljevine Hrvatske*; — mene starca, *ovom poslu vješta*, poslušajte; — Numa Pompilije, *drugi kralj rimski*, bijaše vrlo pobožan.

d) Apozicija s riječju, kojoj je dodata, mora, se slagati samo u padežu; a u rodu i u broju slaže se samo ako je moguće; na pr. *car* Avgust, *carica* Katarina, — *bog* Jupiter, *boginja* Minerva, — *pjevač* Marko, *pjevačica* Stana i t. d. Nije moguće slaganje u rodu i u broju, kad velimo na pr.: *grad* Atena, iz *rijeke* Dunava, u *varoši* Vinkovcima i t. d.

e) Kad je apozicija složena od dvije riječi ili od više pa stoji iza onoga, čemu se dodaje, ona se rastavlja zarezom od ostalih dijelova rečenice.

Izjavne, upitne i željne rečenice.

§ **156.** a) Rečenice se po svome smislu dijele u troje; jedno su izjavne (diktivne), drugo su upitne (interogativne), a treće su željne (optativne).

b) Izjavne su rečenice one, kojima se nešto izjavljuje ili izriče, što doista jest ili je moguće; na pr. zdravlje je najveće bogatstvo; — ja bih to drukčije učinio.

c) Upitne su rečenice one, kojima se što pita; na pr. tko je stvorio svijet? — jeste li tamo bili?

d) Željne su rečenice one, kojima se izriče želja ili zapovijed (jer zapovijed nije drugo do želja u jačem stepenu); na pr. živio napredak! — donesite mi vode.

Jesne i niječne rečenice.

§ 157. Jesne (afirmativne) su rečenice one, kojima se izriče, da nešto jest; na pr. sunce danas grije; — što vidite? — slušaj Marka. Niječne (negativne) su rečenice one, kojima se izriče, da nešto nije; na pr. sunce danas ne grije; — što ne vidite? — ne slušaj Marka.

Upravni i neupravni govor.

(Vidi na str. 24.)

§ 158. a) U neupravnom (indirektnom) govoru upravlja se lice prema onome, koji navodi sadržaj čijega govorenja ili mišljenja, i tako se događa, te je lice u upravnom (direktnom) i u neupravnom govoru sad isto, a sad različno. — Primjeri:

upravni govor.	neupravni govor.
1. Često sam znao reći: „*Ja* se ne dam lako prevariti.	1. Često sam znao reći, da se *ja* ne dam lako prevariti.
2. Marko tebi reče: „*Ti* si zahvalna kći“.	2. Marko tebi reče, da si *ti* zahvalna kći.
3. Učitelj reče za Stanka: „*On* je dobar učenik“.	3. Učitelj reče za Stanka da je *on* dobar učenik.
4. Još i danas mislim: „To je sreća za *nas* i *naše* prijatelje“.	4. Još i danas mislim, da je to sreća za *nas* i *naše* prijatelje.
5. Luka često veli: „*Ja* se ne dam lako prevariti“.	5. Luka često veli, da se *on* ne da lako prevariti.
6. Onda nam rekoste: „U *vašoj* je kući lijepo stanovati“.	6. Onda nam rekoste, da je u *našoj* kući lijepo stanovati.
7. Svatko za me misli: „To je *njegova* zasluga“.	7. Svatko za me misli da je to *moja* zasluga.
8. Učitelj reče za te: „*On* je dobar učenik“.	8. Učitelj reče za te da si *ti* dobar učenik.

b) Kao što je razlika među upravnim i neupravnim govorom, tako ima razlika i među upravnim i neupravnim pitanjima. Upravno je pitanje onda, kad se nečije pitanje navodi onako, kako je izrečeno; a neupravno je pitanje onda, kad se nečije pitanje navodi u obliku zavisne rečenice. Za istovetnost ili različnost lica u upravnom i u neupravnom pitanju vrijedi ono isto, što je o toj stvari rečeno za upravni i neupravni govor. Primjeri:

*

upravno pitanje.	neupravno pitanje.
1. Pitam te: „Hoćeš li i *ti* doći?“	1. Pitam te, hoćeš li i *ti* doći.
2. Želimo znati: „Što su *oni* učinili?“	2. Želimo znati, što su *oni* učinili.
3. Pitala me Milica: „Mogu li *ja* to naučiti?“	3. Pitala me Milica, može li *ona* to naučiti.
4. Pitaju nas ljudi: „Gdje je *vaša* domovina?“	4. Pitaju nas ljudi, gdje je *naša* domovina.

U prva dva primjera nema nikakve razlike među upravnim i među neupravnim pitanjem u samim riječima, ali je razlika u izgovoru, jer se upravno pitanje izgovara s nekim osobitim upitnim glasom, kojega u neupravnim pitanjima nema, već se ta pitanja izgovaraju kao obične izjavne (diktivne) rečenice; osim toga je ispred upravnoga pitanja dulji odmor u govoru negoli ispred neupravnog.

c) Ispred upravnoga i govora i pitanja stoji dvotočje, ako su pred jednim i pred drugim riječi, kojima se taj govor ili to pitanje popraćuje, na pr. opominjite se riječi, koju vam rekoh: „Nije sluga veći od gospodara svojega“. — Milica me upita: „Hoću li ja to ikad moći naučiti?“

d) Ako su riječi kojima se upravni govor ili pitanje popraćuje, uklopljene, onda pred njima iza njima stoji zarez, na pr. „Nije sluga“, ja vam to već rekoh, „veći od gospodara svojega“. — „Hoću li ja to“, upita me Milica, „ikad moći naučiti?“.

e) Ako su riječi, kojima se upravni govor ili pitanje popraćuje, iza toga govora ili pitanja, onda iza upravnoga govora stoji zarez, a iza upravnoga pitanja upitnik, na pr. „Nije sluga veći od gospodara svojega“, ja vam to već davno rekoh. „Hoću li ja to ikad moći naučiti?“ pitala me Milica.

f) Upravni se govor i upravno pitanje označuju i sprijeda i straga navodnicima (t. j. znacima „ i “).

g) Ispred neupravnoga i govora i pitanja piše se zarez, ako su sprijeda riječi, kojima se taj govor i to pitanje popraćuje.

Nepotpune rečenice.

§ 159. a) Često je koja rečenica nepotpuna ili krnja, t. j. u njoj nije štogod izrečeno, što se lako razumije iz predašnje rečenice. Primjeri: mnogo sam se i danas trudio, pa opet

bez ikakve koristi (t. j. *trudio sam se*); — mi smo jučer bili u školi, a vi nijeste (t. j. *jučer bili u školi*); — ona bi znala lijepo pripovijedati, da hoće (t. j. *pripovijedati*); — kad su svi stali plakati, i ja sam (t. j. *stao plakati*).

b) Nepotpune su rečenice često u odgovorima, kad se iz pitanja razumije, šta je izostavljeno. Kad koga pitamo: „Jesi li pročitao ovu knjigu?“, on može odgovoriti samo: *jesam* ili samo *nijesam*, jer se iz pitanja razumiju riječi: *pročitao ovu knjigu.* — Tako i na pitanje „Tko je donio tu čašu?“ može se odgovoriti samo na pr. *ja* ili samo *Stanko*, jer se sve drugo razumije iz pitanja.

c) Osobita vrsta nepotpunih rečenica je onda, kad se u sklopu više rečenica izostavi koja takova, koja se iz ostaloga lako razumije. Primjeri: ako trošim, za svoje novce trošim, a ti *ako misliš, da ja nemam novaca* (t. j. reci mi), po što ćeš mi prodati svoj grad? — kad su Turci čuli, da je Miloš u Biogradu (t. j. tako im je bilo), *kao da ih je sunce ogrijalo*; — seljaci neka ostanu ovdje, pa *kako se pogodimo s njima* (t. j. tako će biti); — oni se prepadoše, a zmaj već (t. j. bješe blizu) *da ih stigne.*

Bilješka 1. Budući da se uz pitanje *kamo ćeš? kamo putuješ?* u narodu obično dodaje: *akò Bōg dā,* zato se često samo ta pogodbena rečenica (kao važnija) veli, a sámo se pitanje ne izriče, jer se samo sobom razumije. Tako se govori: *ako Bog da,* Stojane? (t. j. *kamo ideš,* Stojane, ako Bog da?); — *ako Bog da* ste zaputili? (t. j. *kamo ste zaputili,* ako Bog da?).

Bilješka 2. Nepotpune ili krnje rečenice ne treba miješati s eliptičnima, o kojima se govori u § 153.

Složene rečenice.

§ **160.** a) Kad je u složenoj rečenici osim glavne još samo jedna, onda se to zove prosto složena rečenica; a kad su osim glavne još dvije rečenice ili više njih, onda je to mnogostruko složena rečenica.

b) Prosto složena rečenica je u ovim primjerima: *san je laža, a Bog je istina; — kad nije mačke u kući, miši su gospodari; — trla baba lan, da joj prođe dan.*

c) Primjeri mnogostruko složene rečenice: *bila je nekaka djevojka, koja nije rođena od majke, nego su ju načinile vile od snijega; — kad careva kći odraste, jedno veče zamoli oca svoga, da joj dopusti izići s braćom u šetnju, i otac joj dopusti: — kad*

Marko Kraljević u nekakih kiridžija vidi šareno gubavo ždrijebe, učini mu se, da će od njega dobar konj biti, i uzme ga za rep, da omahne njime oko sebe, kao što je ostale konje oglédao, ali ono se ne dadne ni s mjesta pomaći.

d) Rečenice, kakve su u primjerima pod b) i pod c) mogu se zvati rečenični sklop, a sveza od nanizanih rečenica (vidi na str. 24.) može se zvati rečenični niz.

Uklopljene rečenice.

§ **161.** a) Uklopljena se rečenica zove onakova, koja stoji među dijelovima druge koje rečenice. Primjeri: ova bi njiva, *kad bi je gospodar njezin bolje obrađivao*, vrijedila još mnogo više; — onda bjegunci, *da bi im lakše bilo bježati*, zbace sa sebe kabanice i oružje; — nato se svi oni ljudi, *koji su bili u kući*, razbježe na sve strane; — susjedi mu stadoše prijetiti, da će oni, *ako se ne smiri*, udariti na nj.

b) Ponajviše se uklapaju zavisne rečenice, sasma rijetko glavne i usporedne, kao što je u primjerima: mnogi su ljudi, *svi to dobro znamo*, nezahvalni svojim dobrotvorima; — i najsitnije pogrješke, *a krupnih i nema*, popravljene su na kraju knjige; — tvoja pokojna majka — *bila joj zemljica laka!* — vrlo me je milovala.

§ **162.** a) Često se po dvije ili po tri rečenice uklapaju jedna do druge; u tom je događaju bar jedna od uklopljenih rečenica zavisna. Primjeri: Janković je Stojan, *kad ga je našao lički Mustaj-beg, gdje spava pod jelom*, osim kape bio odjeven upravo kao današnji Rišnjani; — i tako oni, *premda su bili poslije Miloša najbogatiji knezovi, a Miloš ih je pazio kao svoju braću i poštovao ih većma od svoje braće*, naume da se pobune protiv Miloša; — gnijezdo Nemanjina plemena, *odakle se najprije javljalo otimanje o prijesto, i gdje je živjelo silno vlasteostvo, koje najviše mogaše u državnim poslovima*, bi uništeno.

Bilješka. Katkad se u pisaca nalaze i po četiri uklopljene rečenice ili još više njih jedna do druge, ali toga se treba čuvati, jer može nastati teškoća za razumijevanje.

b) U uklopljenu rečenicu može druga koja biti uklopljena, na pr. Dobroćani, *za koje se, kao što je i prije kazato, pripovijeda, da su se saselili s Cetinja*, na ovakim mjestima ne izgovaraju nikako samoglasno slovo.

c) I to se događa, da su u koju rečenicu na dva različna mjesta uklopljene druge rečenice, na pr. blizu crkve ima nekoliko velikih grobnih kamenova, za koje mi ondašnji seljaci, *koji su svi kršćani,* na moje pitanje, *kakvo je ono kamenje,* odgovoriše, da je starovjersko.

d) Uklopljene rečenice imaju pred sobom i za sobom zarez; ali ako je uklopljena rečenica glavna ili usporedna, može se mjesto zareza uzeti stanka (t. j. znak —) i pred njom i za njom.

Usporedno ili nezavisno složene rečenice.

(Vidi na str. 22—23.)

§ **163.** a) Usporedne rečenice mogu biti: sastavne (kopulativne), suprotne (adversativne), rastavne (disjunktivne), zaključne (konkluzivne), izuzetne (ekskluzivne), a vežu ih sa glavnima istoimeni veznici, t. j. sastavni, suprotni i t. d.

b) Sastavnim veznicima *i, pâ, te* (primjere vidi na str. 23) može se dodati *nîti,* koji ima niječno značenje; na pr. to nije nikakav posao, *niti* ćeš tako što zaslužiti; — ja sam, gospodine star, *niti* mi treba kuća.

§ **164.** a) Suprotnim veznicima *a, ăli, nègo, vèć* (primjere vidi na str. 23) dodajemo još veznike: *ìpāk, li, nŏ, òpēt, pâ (pâk), sămo.* Primjeri: mnogo su se mučili oko toga posla, *ipak* nijesu ništa mogli učiniti; — gdje mu je oružje, gdje *li* mu je konj? — lijep je gledati, *no* kakav je mirisati? — dugo sam učio, *opet* ne znam jesam li naučio; — evo dva dana, kako se s aždajom bori, *pa* mu ništa ne naudi; — ja sam carica, *pak* nemam toga; — častit ćemo se i veseliti, *samo* najprije idi, da doneseš trave za konje.

b) Veznici *pa* i *opet* mogu se pojačenja radi združiti: prodat ćemo makar za groš, *pa* smo *opet* na dobitku.

c) Suprotni veznici *a, pa* mogu se združiti sa sastavnim *i,* te nastaje suprotno-sastavna sveza *a i, pa i*: stane konja hraniti i timariti, te za mjesec dana opravi se konj kao kakva ptica, *a i* onako je bio krilat i zmajevit; — počne kazivati, štogod tko čini u svijetu, *pa i* što kraljevi misle.

d) Mjesto samoga *a* upotrebljava se dosta često *a to* ili *a ono,* kad se hoće da naznači što nenadano: podiže oči svoje i pogleda, *a to* čovjek stoji prema njemu s golim mačem u ruci; — ja pravim držalicu, *a ono* se načini kijak.

§ **165.** Rastavni veznik *ĭli* i zaključni *dăklē* potvrđeni su svaki po jednim primjerom na str. 23. — Izuzetni su veznici:

nego, samo (samo što), tek što. Primjeri: ništa drugo nijesu jučer radili, *nego* su se cio dan prepirali; — uzeše mu sve, *samo* mu ostaviše štap i praznu torbu; — taj zanat znadu i seljaci, *samo što* nemaju svi alata; — ne ću mu ništa drugo učiniti, *tek što* ću ga ozbiljno opomenuti.

Bilješka. Katkad se kao izuzetni veznici upotrebljavaju prijedlozi *do, osim*; vidi u § 243a.

§ **166.** a) Često se događa, da usporedni veznici *i, te, pa, ili* vežu samo riječi, a ne rečenice; tako i veznici *ni, niti.* Primjerima na str.24. dodaju se još ovi: bio je velik *i* jak; — idi *te* uzmi; — mnoga su carstva bila *pa* propala; — danas nijesam još vidio brata *ni* sestru; — ne idi k njima *niti* im reci; — jugoslavenska akademija izdaje na svijet rječnik hrvatskoga *ili* srpskoga jezika.

b) Kad navedeni veznici vežu samo riječi, onda pred njima ne stoji zarez. Ali pred suprotni veznik *a* meće se zarez i onda, kad veže samo riječi, na pr. bio je malen, *a* jak; — živjeli su siromašno, *a* zadovoljno.

c) Veznici *i, ni* često imaju službu, da jače istaknu koju riječ u rečenici, na pr. *i* ja sam bio mlad; — *ni* neznabožac ne bi to učinio. Ovakovo *i, ni* može stajati i na drugom kojem mjestu u rečenici, ali bez zareza ispred sebe, na pr. slušajući njezinu tugu *i* kamen bi se rasplakao; — ljepše kuće nema *ni* u Zagrebu.

Zavisno složene rečenice.

(Vidi na str. 22—23.)

§ **167.** a) Zavisne rečenice mogu biti: namjerne (finalne), vremenske (temporalne), načinske ili poredbene (modalne), izričnе (deklarativne), uzročne (kauzalne), posljedične (konsekutivne), pogodbene (hipotetične), dopusne (koncesivne), a vežu ih sa glavnima istoimeni veznici, t. j. namjerni, vremenski i t. d.

b) Među zavisne rečenice idu također odnosne (relativne) rečenice, koje se počinju s odnosnim zamjenicama (*tko, što, koji, čiji, kakav, kolik*) ili s odnosnim prilozima mjesnoga značenja (*gdje, kamo, kuda, otkud*).

c) Među zavisne rečenice idu također one, koje sadržavaju neupravna pitanja (§ 158b).

Namjerne rečenice.

§ **168.** a) Za izricanje namjere služe veznici: *da, ĕda, kȁko, li, nĕka.* Najobičniji je namjerni veznik *da*, koji u tome svojem značenju stoji s prezentom i s kondicionalom. Primjeri: nijesam ja ovamo došla, *da* s vama dangubim; — *da* biste to bolje razumjeli, spomenut ću još nešto; — došao sam k tebi, *da* bih te nešto upitao.

b) Mjesto namjernoga *da* govori se i *eda*, koji se veznik slaže s kondicionalom, na pr. privuče se polagano pod prozor, *eda* bi što čuo; — hajde da udarimo na nj, *eda* bismo ga kako satrli.

c) Namjerni je veznik i *kako*, koji se u tome značenju slaže s futurom i s kondicionalom, na pr. naumi da se združi s aždajom, *kako* će više zla činiti; — đakone su postavili apostoli za službu vjernima, *kako* bi se starješine mogle starati samo za propovijedanje.

d) Namjerni veznik *li* nalazi se samo u niječnim rečenicama, te se slaže samo s futurom i s kondicionalom, na pr. idi i pitaj strica, ne ćeš *li* od njega saznati; — pođe u lov, ne bi *li* i braću našao.

e) Namjerno *neka* (*nek*) imamo u primjerima: molit ćemo Boga istinoga, *nek* nam dade ključe od nebesa; — daj me, majko, na daleko, *neka* ti se rodom hvalim; — potkuj i mene mladi junače, *neka* bih konjem u goru utekla.

Vremenske rečenice.

§ **169.** a) Veznici su vremena: *čîm, dȍk* (*dȍklē*), *ȉstom, kàda* (*kàd*), *kȁko, pȍšto, tĕk.* — Veznik *čim* uzima se, kad se hoće da naznači, da se iza onoga, što se veli u zavisnoj rečenici, događa odmah ono, što se veli u glavnoj, na pr. *čim* k njima dođoh, oni prestadoše govoriti.

b) Veznik *dok* (*dokle*) upotrebljava se, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do onoga, što se veli u zavisnoj, na pr. budi u ovoj sobi, *dok* se vratim iz crkve; — možeš jesti grožđa po volji, *dok* se nasitiš; — ode pravo preko Bosne slavne, *dokle* stiže Drini valovitoj.

c) Kad veznik *dok* (*dokle*) ima pomenuto značenje, onda rečenica, u kojoj on stoji, može bez promjene značenja biti i jesna i niječna, ako je glavna rečenica jesna. Zato bi u

navedena tri primjera moglo biti i ovako: — — — dok se *ne* vratim, — — — dok se *ne* nasitiš, — — — dokle *ne* stiže. Ako li je glavna rečenica niječna, onda je i rečenica s veznikom *dok* (*dokle*) niječna, na pr. nikom ne kazujte, *dok* sin čovječji iz mrtvijeh *ne* ustane: — odande ga u jutru ne puštaju, *dok ne* ruča; — ne će se vratiti k meni, *dokle ne* svrši sve, što sam htio.

d) Veznik *dok* (*dokle*) upotrebljava se i onda, kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj, na pr. ime ti se svuda spominjalo, *dok* je sunca i *dok* je mjeseca; — *dok* duhan nije bio poznat, živjelo se lijepo i bez njega; — *dokle* su braća živjela u ljubavi i slozi, dobro im je bilo.

e) Katkad može *dok* isto značiti što *čim*: *dok* satrše koplja bojna, potegoše buzdovane; — vješt čovjek svakoga od njih, *dok* progovori, može poznati, iz koga je mjesta.

f) Veznik *istom* može se uzimati i u značenju, što ga ima veznik *čim*, i u značenju, što ga ima veznik *kada*, na pr. *istom* kneže naredio vojsku, na Kosovo udariše Turci; — *istom* care u besjedi bješe, Miloš ide, a kulaša vodi.

§ 170. a) Veznik se *kada* (*kad*) uzima u tri slučaja: *1.* njim se naznačuje, da se ono, što se veli u zavisnoj i u glavnoj rečenici, događa u isto vrijeme, na pr. *kad* čovjek tone, i za slamku se hvata: — *2.* naznačuje se, da se ono, što se veli u zavisnoj rečenici, događa prije onoga, što se veli u glavnoj, na pr. pohodit ću vas, *kad* se vratim s puta; — *3.* naznačuje se, da se ono, što se veli u zavisnoj rečenici, događa poslije onoga, što se veli u glavnoj, na pr. *kad* je sunce ogranulo, mi smo već bili otputovali.

b) Veznik *kako* znači isto što *čim*, na pr. *kako* djevojka ručak postavi, Medvjedović se odmah rukom hvati, da jede; — *kako* ti kažem, odmah ću umrijeti. Ispred *kako* može stajati prijedlog *od*, te *otkako* znači, da se ono, što izriče glavna rečenica, događa od onoga vremena, koje se izriče u zavisnoj, na pr. *otkako* ovaj grad stoji, još ovake lađe pred njim nije bilo. Ali često i samo *kako* znači ono, što *otkako:* evo ima četiri godine, *kako* s tobom, care, vojujemo.

c) Veznik *pošto* uzima se, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u zavisnoj rečenici, događa prije onoga, što se veli u glavnoj, na pr. *pošto* kaluđer vidje, šta se dogodilo, ukloni se za jedno drvo; — večerat ćemo, *pošto* svršimo ovaj posao.

Bilješka. Veznik *pošto* nije dobro upotrebljavati u uzročnom značenju, na pr. *pošto* nitko o tome ne sumnja, možemo i mi držati to za istinu. Tu treba uzeti uzročni veznik *jer* ili *budući da.*

d) Veznik *tek* (*teke*, *tek što*) znači isto što *čim*, na pr. *tek* Milana taknuh, on se probudi; — *teke* ispi onu čašu, počne amo tamo tumarati; — *tek što* uljeze u kuću, djeca skoče oko njega.

e) Među vremenske veznike može se stavljati *prije nego*, na pr. ustat ću *prije nego* dan svane; — *prije nego* te upitam, nemoj odgovarati. Upravo je tu veznik samo *nego*, a *prije* je prilog pa tek oboje zajedno ima značenje vremenskog veznika.

§ **171.** Kad glavna rečenica stoji iza zavisne vremenske, onda često u glavnoj stoji kakova riječ, koja odgovara vremenskom vezniku zavisne rečenice. Te su riječi osobito ove: *a, a to, a ono, ali, tada, onda.* Primjeri: kad pogibe vojvoda Momčilo, *a* gradu se otvoriše vrata; — kako paunice odlete, *a* carev se sin probudi; — tek što ona to reče, *a* buzdovan zauji više kuće; — dok su oni još to govorili, *a to* se pomole kola i konji; — kad se vrati kući, *a to* se onaj kamen pretvorio u zlato; — glas do neba, a kad dobro pogledaš, *a ono* mućak; — istom oni tako besjeđahu, *al'* eto ti sluge Milutina; — tek počnu jesti, *al'* eto ti pijetla; — dokle bješe vojevoda Mirko, bješe *tada* mnogo vojevoda; — kada gospodar iziđe iz crkve, *tada* mu reče njegov sluga; — kad ljeti nema dugo kiše, *onda* presahnu mnogi potoci; — pošto je tako nekoliko dana jednako radio, *onda* mu braća počnu zlobiti.

Načinske (poredbene) rečenice.

§ **172.** a) Za izricanje načina ili poređenja služe veznici *kȁko* (*kȁo*, *kȁo štȍ*), *nȅgo* (*nȅgoli*, *nȅgo štȍ*), *štȍ*. — Primjeri za veznike *kako* i *kao što:* neka svatko radi, *kako* misli, da je najbolje; — reći ću ti, *kako* sam čuo od svoga oca; — narod prije 500 godina nije govorio, *kao što* mi danas govorimo; — al' je Marković soko jogunica, *kao što* je i njegov gospodar.

b) Riječca *kao* veže rečenice samo u svezi s veznicima *kad*, *da*, na pr. govorio je bez smisla, *kao* kad čovjek bunca u bolesti; — srdili su se na me, *kao da* sam im ja kriv. Mjesto *kao da* govori se *kanda:* nàmrštio se, *kanda* će mu kiša iz čela udariti. — Inače *kao* veže samo riječi, i onda se ne piše pred njim zarez, na pr. tko je junak *kao* Marko Kraljević?

Bilješka. Mjesto *kao,* kad veže samo riječi, nije dobro uzeti *kao što,* koje se upotrebljava samo za vezanje rečenica. Pogrješno bi dakle bilo: hladno *kao što* led; — tko je junak *kao što* Marko Kraljević?

§ **173.** a) Riječ *nego* kao veznik načina govori se iza komparativa i iza riječi *drugi*, *drukčiji*, *prije*, *voljeti.* Primjeri: više um zamisli, *nego* more ponese; — radili su druge poslove, *nego*

im je zapovjeđeno; — ovo su drukčiji ljudi, *nego* su oni, s kojima smo se jučer sastali; — prije ću doći, *nego* se nadaš; — volio je ostati u siromaštvu, *nego* da od takovih ljudi prima darove.

Bilješka. U združenim riječma *prije nego* (vidi § 170e) riječ je *nego* upravo poredbeni veznik, a vremensko značenje je izišlo iz priloga *prije*.

b) Ovaj veznik često veže i same riječi u rečenici, na pr. nađu djevojku više mrtvu *nego* živu. U tom događaju ne stoji zarez ispred *nego*.

Bilješka. Mjesto *nego*, kad veže samo riječi, može se upotrebljavati i *nô*: bolje se pošteno skriti *no* sramotno prikazati; — volimo te *no* svu našu carevinu.

c) Mjesto *nego* upotrebljava se i *negoli*, *nego što*, ovo drugo samo onda, kad se veže rečenica s rečenicom. Primjeri: ti si to ljepše izradio, *negoli* sam se ja nadao; — tako narodu opet postane miliji rat *negoli* taki mir; — taj će sad još više znati, *nego što* je do sad znao.

d) Riječca *što* u značenju veznika *kako* govori se samo ispred komparativa i superlativa u primjerima, kao što su ovi: sedla konja, *što* ga ljepše može; — bježi natrag, *što* brže možeš; — obuče se, *što* najljepše mogaše. — U tim primjerima veže *što* rečenicu s rečenicom, ali može vezati i samo riječi, na pr. doći *što* brže. Pred takovim *što* ne piše se zarez.

Bilješka. Mjesto *što*, kad služi za izricanje načina, govore gdjekoji *čim*, na pr. doći *čim* brže. Ali je bolje *što*. — Tako nije dobro ni: *tim* brže ili *tim* više, nego treba: *to* brže, *to* više (koje se slaže sa: *što* brže, *što* više). Isto je tako: *to* prije (prema: *što* prije).

§ **174.** Među načinske rečenice broje se i one, koje se počinju s veznicima *kamoli, a kamoli, a nekmoli*, a upotrebljavaju se, kad se štogod uzima u mnogo većem ili u mnogo manjem stepenu, nego li je ono, što se kaže u glavnoj rečenici. Primjeri: sila otme zemlju i gradove, *kamol'* meni konja otet ne će; — nije dobro ni koga mnogo blagosiljaju, a *kamoli* koga kunu; — ne bih ga htio ni za slugu, *a nekmoli* za gospodara; — dosadio studenu kamenu, *a nekmoli* caru Sulejmanu.

Izrične rečenice.

§ **175.** a) Izrične su rečenice one, kojima se izriče što o takvima glavnima, u kojima je glagol govorenja ili mišljenja ili osjećanja, na pr. *govoriti, misliti, slušati, vidjeti, znati, vjerovati, sjećati se, zaboravljati*. Najobičniji je izrični veznik *da*; manje se upotrebljavaju veznici *ě, gdjě, kăko*. Primjeri za ova tri veznika: zbori mlada, *e* ih doma nema; — bi li rekao,

e sam ženska glava? — tu se odmah jadu osjetila, *gdje* je umr'o nejačak Jovane; — na um pade begu Radul-begu, *gdje* će njega krâlju prevariti; — pripovijeda se, *kako* je nekakav car pitao, koje je zlo najveće; — tužio se netko, *kako* jesti ne može.

b) Među izričnim rečenicama jedne se zovu subjektne, t. j. koje prema glavnoj stoje kao subjekt prema predikatu; druge se zovu objektne, a to su onakove, koje prema glavnoj stoje kao objekt prema predikatu. Subjektne su izrične rečenice na pr. govori se, *da* je Marko bio vrlo jak; — misli se, *da* je ovdje stajao nekad veliki grad. — Objektne su rečenice u primjerima: ljudi govore, *da* je Marko bio vrlo jak; — narod misli, *da* je ovdje stajao nekad veliki grad.

Bilješka. Ako izrična rečenica može odgovarati na nominativno *što*, onda je ona subjektna (jer je nominativ padež subjekta); ako li izrična rečenica može odgovarati na akuzativno *što*, onda je objektna (jer je akuzativ padež objekta). Kad na pr. velimo: „Govori se, da je Marko jak", tu se može pitati: „*Što* se govori?" A kad se veli: „Ljudi govore, *da* je Marko jak", tu se može pitati: „*Što* ljudi govore?"

c) Dosta često u glavnoj rečenici stoji koja riječ upravo uzeta iz izrične, na pr. *za Marka Kraljevića* zna se da je živio u vrijeme kneza Lazara (t. j. zna se, da je *Marko Kraljević* živio u vrijeme kneza Lazara); — o toj knjizi mnogi misle da ju je teško razumjeti (t. j. mnogi misle, da je *tu knjigu* teško razumjeti). U tom događaju ne piše se zarez ispred *da*.

d) Osobita vrsta izričnih rečenica jesu objasnidbene (eksplikativne); to su onakove, kojima se objašnjava kakova imenica ili pridjev ili prilog ili glagol glavne rečenice. I među objasnidbenim rečenicama jedne su subjektne, a druge su objektne. Subjektne su na pr. može biti, *da* ste i vi čuli; — treba, *da* to sav narod dozna; — bolje je, *da* ostanete kod kuće; — nijesmo voljni, *da* i to izgubimo; — vrijeme je, *da* i na to mislimo. Objektne su: ovo znači, *da* će skoro doći Luka; — dočekao sam, *da* me i to zlo bije; — car dopusti, *da* može svatko dolaziti; — dao Bog, *da* se zdravo vratiš; — nadam se, *da* ćete ozdraviti.

Uzročne rečenice.

§ 176. a) Za izricanje uzroka služe veznici: *budúći da*, *da*, *gdjè*, *jêr*, *kàda*, *kàko*, *štȍ*, *zàšto*. — Primjeri: *budući da* ga nijesam još poznavao, sve sam mu vjerovao; — hvali Boga, *da* sam se ja tamo desio; — stane se čuditi, *gdje* čobanin dolazi kući svako veče; — žali Šarac tebe gospodara, *jer* ćete se brzo rastanuti; — blago tebi, *kad* imaš dva veselja! — *kako* ovaca ne držim, pasa ne čuvam; — ja ću tebe učiniti čestita, *što* si me izbavio; — ne mogu ti to reći, *zašto* ni sam pravo ne znam.

Bilješka. Rijetko se upotrebljavaju uzročni veznici *bo* (ne dolazi *nikad* na početku rečenice) i *ě*. Primjeri: platit ću vam sjutra, danas *bo* još nemam novaca; — car hoćaše pogubiti ljubu, *e* mu ljuba mnogo sakrivila. — Mjesto *jer* govori se katkad *jerbo*.

b) U glavnoj rečenici stoji često kakva riječ, koja odgovara uzročnom vezniku zavisne rečenice. Te su riječi ove: *tako, to, zato*. Primjeri: budući da je on jelo gotovio, *tako* jednom skuha kupus bez mesa; — kad je tako, *to* ćemo mi učiniti da on ostane; — kako se između Turaka i Rusa opet rat otvori, *to* i ovi poslanici ostanu u zalozi; — budući da nije dobro vidjela, *zato* nije mogla odmah da pročita; — *zato* ste nastradali, jer nijeste mene slušali; — mi vam *zato* ne možemo ništa reći, zašto ni sami nijesmo ništa čuli.

Posljedične rečenice.

§ 177. a) Za izricanje posljedice služe veznici *da, te*. Primjeri: čitav dan sam kopao, *da* su me pred veče ruke boljele; — možeš li sve to izračunati, *da* se ne pometeš? — vi ste najviše učinili, *te* sam ja postao čovjek.

b) Prema posljedičnom vezniku *da* stoji vrlo često u glavnoj rečenici prilog *tako:* ovo se čudo razglasi po svijetu *tako,* da je na hiljade prosaca dolazilo; — *tako* je strašno vikao, *da* se i ovamo čulo.

Pogodbene rečenice.

§ 178. a) Za izricanje pogodbe služe veznici: *ȁko, da, kȁda, li*. — Pogodbene rečenice mogu biti trojake: jedne su stvarne (ili realne), to su one, kojima se izriče nešto stvarno; drugo su moguće (ili potencijalne), t. j. onakove, kojima se izriče nešto moguće; treće su nestvarne (ili irealne), t. j. kojima se izriče nešto nemoguće i protivno onome, što doista jest ili što doista nije.

b) Za stvarne pogodbe služe veznici *ako, kada, li*; u pogodbenoj rečenici stoji indikativ, a u glavnoj indikativ ili imperativ. Primjeri: *ako* slijepac slijepca vodi, obadva će u jamu pasti; — *ako* laže koza, ne laže rog; — *ako* sam pogriješio, ja sam se i pokajao; — pomozi, *ako* si mi prijatelj; — *kad* ti to sve dobro znaš, zašto šutiš? — *kad* to bogatiji ljudi nijesu mogli kúpiti, kako ću ja moći? — misliš *li* me mrtva požaliti, požali me, dok sam u životu.

c) Za moguće pogodbe služi obično veznik *ako* u savezu s kondicionalom; u glavnoj rečenici je indikativ ili kondicional. Primjeri: *ako* bi se zametnula kavga, teško onom, tko je blizu

Marka; — *ako* bih te u pjesmu pjevala, pjesma ide od usta do usta, pa će doći u pogana usta; — ti bi zlo učinio, *ako* bi danas bio lakom.

Bilješka. Rijetko se za ovakove pogodbe uzimaju veznici *da, kada.* Primjeri: *da* koje od vas upadne vreteno u tu jamu, one bi se mati odmah pretvorila u kravu; — bilo bi mi vrlo milo, *kad* bi mi još tko poslao pjesama.

d) Za nestvarne pogodbe služi veznik *da* obično u savezu s indikativom, rijetko u savezu s kondicionalom; za takve pogodbe služi i veznik *kada* u savezu s kondicionalom; u glavnoj je rečenici kondicional. Primjeri: *da* su ti ljudi pametni, oni bi drukčije radili; — *da* nije sirótā, ne bi sunce grijalo; — jučer bih kupio konja, *da* sam imao novaca; — *da* bi se oni toga opomenuli, imali bi vrijeme, da se vrate; — *kad* biste znali mene, znali biste i oca mojega; — *kad* bi svi ljudi uvijek bili zdravi, ne bi trebalo liječnika.

Bilješka. U tim primjerima pogodbene rečenice znače, da je protivno istina; kad se kaže na pr. u prvom primjeru: „*da* su ti ljudi pametni“ ili u drugom: „*da* nije sirótā“, to znači: ti ljudi doista nijesu pametni i: sirota doista imade.

§ 179. U glavnoj rečenici, kad stoji iza pogodbene, često se nalazi kakva riječ, koja odgovara pogodbenom vezniku zavisne rečenice. Te su riječi: *a, onda, tada, to.* Primjeri: ako ne možemo kako hoćemo, *a* mi ćemo kako možemo; — ako možeš tu bukvu iščupati iz zemlje, *onda* ću te pustiti; — da su pjesme ove preštampane vjerno, *onda* ja to ne bih ni spominjao; — kad bih ja ljudma ugađao, *onda* ne bih bio sluga Hristov; — ako te zapita ovaj narod, *tada* mu reci; — da su stajali u mom vijeću, *tada* bi kazivali moje riječi narodu; — ako tako bude, *to* smo mi propali.

Dopusne rečenice.

§ 180. Dopusne su rečenice po svojem značenju dvojake; jednima se nešto dopušta, što doista jest, a drugima se dopušta nešto moguće. — Za prve rečenice služe dopusni veznici: *àko i, ì ako, prèmda*; a za druge rečenice služe dopusni veznici: *àko, da, dȁ i, ì da, màkar, mȁ.*

b) Primjeri: žao mi je djeteta, *ako* je *i* crno; — *i ako* sam bio u tamnici, dosta si me vinom napojio; — mnogi se ljudi izopače, *premda* su imali u mladosti dobre roditelje i učitelje; — idem onamo, *ako* se baš ne ću vratiti; — tko prosi, *da* krunu nosi, valja mu dati; — štogod zaišteš u mene, dat ću ti, *da* bi bilo *i* po carstva moga; — ne bih ja to učinila, *i da* odmah poginem; — kaže, da će to učiniti, *makar* glavu izgubio; — čekat ću, *makar* bilo tri dana; — *ma* šta bilo, otići ću.

Bilješka. Mjesto *premda* nije dobro uzimati *prem*, kako neki pišu.

c) Katkad se dopusni veznici *ako i*, *makar*, *premda* upotrebljavaju za vezanje riječi (a ne rečenica), i onda se pred njima ne piše zarez. Primjeri: ljubljaše više mlađega *ako i* nepokornoga sina; — prodat ću *makar* za groš; — odmetnuše se od svoga kralja *premda* zakonitoga.

§ 181. U glavnoj rečenici, kad stoji iza dopusne, često se nalazi kakova riječ, koja odgovara vezniku zavisne rečenice. Te su riječi: *ali*, *ipak*, *opet*. Primjeri: ako je Hristos i u grob sišao, *ali* je razbio silu pakla; — i ako je moj mali gradac, *ali* sam ja u njemu dizdarac; — ako i nijesi zaslužio, *ipak* ću ti dati; — ako je i najgore dijete, *opet* je roditeljima milo; — premda je bio opak, *opet* pomisli, hoće li dati svoju dušu.

Odnosne rečenice.

§ 182. Odnosne se zamjenice moraju s riječju, na koju se odnose, slagati u rodu i u broju, a padež im se upravlja prema smislu. Primjeri: *koga* se treba bojati, onoga nemoj srditi; — učinio je ono, *čega* bi se drugi stidio; — u narodu našem ima mnogo ljudi, *koji* ne znaju čitati ni pisati; — to su mi kazivale žene, *koje* si jučer vidio; — u šumama raste cvijeće, *kakvoga* nema po vrtovima; — Sokrat se odlikovao tolikom mudrosti, *kolikom* se nije odlikovao nijedan Grk prije njega.

b) Među odnosne rečenice idu i one, koje imaju kakav odnosni prilog mjesnoga značenja, na pr. braća će se nastaniti, *gdje* ih bude volja; — idemo, *kamo* nas dužnost zove; — *kud* je voda prije tekla, opet će teći; — *otkud* sam se nadao suncu, odonud me led bije.

c) Uklopljenim odnosnim rečenicama možemo se često ukloniti tako, da odnosnu rečenicu metnemo pred glavnu. Tako na pr. mjesto da rečemo: „Učenici, *koji u školi paze i marljivo uče*, ne boje se loše svjedodžbe“, možemo i ovako reći: „*Koji učenici u školi paze i marljivo uče*, ne boje se loše svjedodžbe“, pa to je gotovo ljepše i bolje nego li ono s uklopljenom rečenicom. Takav je i ovaj primjer: *koji se spisatelj plaši kritike*, neka ne uzima pera u ruke (mjesto: spisatelj, *koji se plaši kritike*, neka ne uzima pera u ruke).

d) Ako se ovim načinom izgubi u glavnoj rečenici koji padež, on se naknađava istim padežom zamjenice trećega lica. Mjesto da rečemo: „Ruku, *koja može posjeći*, valja cjelivati“ možemo reći (gotovo ljepše i bolje): „*Koja ruka može posjeći*, valja *je* cjelivati“. Drugi su primjeri: *koji čovjek zna pedeset narodnih*

pjesama, ***njemu*** je lasno novu pjesmu spjevati; — *koji seljaci ne će raditi kućne i poljske poslove*, ***njima*** nema pomoći; — *s koga drveta samo voće pada*, ne valja ***ga*** tresti.

Rečenice s neupravnim pitanjem.

(Vidi na str. 115—116.)

§ **183.** a) Neupravna se pitanja mogu brojiti među zavisne rečenice. Od njih neka sadržavaju u sebi promjenu lica, na pr. pitala me Milica, *može li ona to naučiti;* — pitaju nas ljudi, *gdje je naša domovina.* Prema tim neupravnim pitanjima glase upravna: pitala me Milica: *„Mogu li ja to naučiti?“* — pitaju nas ljudi: *„Gdje je vaša domovina?“* U navedenim neupravnim pitanjima promjena lica je znak zavisnosti njihove o glavnoj rečenici.

b) U kojim neupravnim pitanjima nema promjene lica, njima je znak zavisnosti to, što se ne izgovaraju onim osobitim upitnim glasom, kojim se izgovaraju upravna pitanja i što je odmor u govoru kraći (vidi § 158 b), na pr. pitam te, *hoćeš li i ti doći;* — želimo znati, *što su oni učinili.*

Period.

§ **184.** Period se zove poveći vješto sastavljeni rečenični sklop od dva skladna dijela; prvi je od tih dijelova priprava na glavnu misao, a drugi sadržava tu glavnu misao; prvi se dio zove prednjak (protasis), drugi se zove zadnjak (apodosis). I u prednjaku i u zadnjaku treba da su bar dvije rečenice, a gdje se oni dodiruju, tamo se rastavljaju dvotočjem. To se mjesto zove prekret. Primjeri perioda:

1. Ako je istina, da je zdravlje najveće blago na svijetu i da bez njega nikakvo drugo blago ne vrijedi ništa; ako je istina, da čovjek sve, što ima, može nerazumno živeći izgubiti; ako je istina, da je čovjek mnogo nesretniji, kad izgubi ono, što je imao, nego li ako toga nikad ni imao nije: onda ne može biti sumnje o tome, da samo nerazuman čovjek ne zna cijeniti vrijednosti svoga zdravlja, već ga lakoumno kvari, a pametan čuva svoje zdravlje, što brižnije zna i umije.

2. Premda u prirodi ima preveliko mnoštvo bijeda i nevolja, koje vrebaju ljude, da im naude i da ih upropaste, kad se i ne nadaju, i premda svaka takva nesreća ljuto boli onoga, koga je

snašla, a s njime i one, kojima je on mio i drag: ali ja bih opet rekao, da je više suza na svijetu prolito sa zala, što ih čovjek čovjeku čini ne mareći za glas Božji, koji nam je usađen u srce te nam kaže, da ne činimo drugima, što ne bismo htjeli, da drugi nama čine.

3. Neka teže, koliko hoće, jedni ljudi za slavom, drugi za vlašću, treći za zlatom ne poznajući u toj svojoj težnji i borbi odmora i gazeći sve, što im na putu stoji, dok ne dođu do svoga cilja; neka ih drugi svijet uzdiže do neba, što su slavni, neka im se klanja, što su u vlasti, i zavidi im, što su bogati: pravi mudrac zna, da čovjek ne ima sreću svoju tražiti u onome, što je izvan njega, već u samome sebi, u svome srcu, i da je najsretniji onaj, u koga je dobro i veselo i zadovoljno srce, kojemu ne treba ni slave ni vlasti ni zlata.

Bilješka. Periodi se svojom umjetnom građom udaljuju od običnoga prirodnog govora, koji perioda ne poznaje. Zato ih slabo upotrebljavaju oni, koji ne će da pišu kićenije, negoli govore. Valja znati, da mnogo ima dobrih i znatnih pisaca, u kojih djelima ne ćemo naći nijednoga perioda.

Sročnost.

§ **185.** Pravila tome, kako se riječi u rečenicama slažu među sobom u licu, u rodu, u broju i u padežu, zovu se gramatička sročnost (kongruencija).

Sročnost u licu.

§ **186.** a) Kad subjekt nije samo jedan, već su dva ili više njih, te su mješovita lica, onda predikat stoji u pretežnijem licu, a pretežnije je prvo lice od drugoga i trećega, a drugo od trećega; osim toga stoji predikat u pluralu. Primjeri: nemoj, da se *svađamo* ja i ti; — kad mi i vi zajedno *putovasmo*; — otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te; — ja i Jugović *ostanemo* u kući sami; — da li *ćemo* doći ja i mati tvoja i braća tvoja? — da *izginemo* ovdje i mi i stoka naša; — ti i sluge tvoje znam da se ne *ćete* bojati; — zato ti i sva družina *skupiste se*; — *sazovite* zbor ti i brat tvoj; — ako se i vi i sinovi vaši *odvratite* od mene.

b) Katkad se predikat i u licu i u broju slaže s prvim subjektom, ako je tik do njega, makar taj prvi subjekt i ne bio pretežnije lice, na pr. da ne *izginu* i oni i vi; — lijep *si* dar *ti* dobio i *ja*; — u kući *ostane* Jugović i ja.

Srodnost nekih imenica.

§ **187.** a) Imenice *sluga, starješina, vojvoda* i t. d. po svojem su obliku ženskoga, a po značenju su muškoga roda. One stojeći u sing. slažu se kao imenice muškoga, a u plur. kao imenice ženskoga roda, na pr. *vjeran sluga*, — *vjerne sluge*.

b) Samo neke od takovih imenica vole se i u singularu slagati kao imenice ženskoga roda, na pr. on je *najveća budala*; — bio je *turska uhoda*; — Janko je *grdna varalica*; — moj je stric *jaka ljudina*. To osobito vrijedi za imenice, koje samo u prenesenom značenju mogu značiti muško čeljade, na pr. reci *onoj besposlici* (t. j. onome besposlenom čovjeku); — idi *kukavico jedna* (t. j. strašivče); — danas čovjek, koji je *najgora rđa*, može ubiti najboljega junaka.

Bilješka. U narodnim pjesmama sve se imenice muškoga roda na *-a* (u nominativu sing.) mogu i u singularu slagati kao imenice ženskoga roda; na pr. *vjerna sluga, sibinjska vojvoda, neznana delija* i t. d.

c) Primjeri za plural: *starješine sve* osim Miloša Obrenovića, *koje* se dese oko Dunava, prebjegnu u Srijem, a *koje* se zateku unutra u zemlji, *one* se Turcima predadu; — iz Njemačke navale *različne druge poglavice, koje* nijesu *htjele* da idu u Besarabiju; — ovo su i *same vojvode morale* činiti; — *sve* su gotovo *zanatlije živjele* po selima; — *državne* su se *sudije birale* na neko vrijeme i sa zakletvom su *obećavale*, da će pravo suditi; — nato se *careve sluge* vrate i kažu, da nijesu *mogle* naći.

d) Pomenute se imenice mogu u pluralu slagati i kao imenice muškoga roda, ali ono, što se s njima slaže, ne stoji u istoj rečenici. Primjeri: onda on odmah raspiše svim starješinama, da ostave sve, što su gdje *zauzeli* i da se vrate na pređašnje granice; — oficiri su carske sluge, *koji* su danas ovdje, a sjutra Bog zna gdje; — vojvode sve prime novu uredbu i zakunu se Kara-Đorđiju, da će mu biti *vjerni*; — sudije moraju suditi ne po svojoj ili po tuđoj volji, već po zakonu, zato su među njima *oni* najbolji, *koji* najbolje poznaju zakone.

e) Pomenute imenice mogu se u sklopu ili u nizu rečenica slagati iz početka kao imenice ženskoga, a dalje kao one muškoga roda. Na pr. paše su tako *vjerne* svome caru, da su među njima vrlo *rijetki, koji* bi svoj život *branili* protiv carske volje i zapovijesti; — kolovođe bune iz početka su narodu *kazivale*, da je Miloš s njima u dogovoru, a može biti, da su i *sami mislili* i jedan drugoga *varali*, da će Miloš s njima pristati; — u gradu su se i na ostrvima dalmatinskim sudije *birale* između ljudi pouzdanih; stupajući u dužnost *oni* se zaklinjaše, da će pravo suditi.

*

§ 188. Imenice *mòmče*, *djèvōjče* i slične slažu se sad po obliku (t. j. kao imenice srednjega roda), sad po smislu (dakle kao imenice muškoga ili ženskoga roda); ovo drugo može onda biti, ako ono, što se ima s tim riječima slagati, ne stoji u istoj rečenici. Primjeri: *jedno momče* najviše smo zato držali u službi, što je vrlo lijepo *znalo* uz gusle pjevati; — momčad nagovore *Grče*, da se obrije, i budući da se *ono* malo prije *hvalilo*, da se grčki junaci, među kojima je *ono bilo*, suhi briju, tako i *ono* kaže brijaču, da ga ne mije; — kaže materi, šta mu je djevojče *kazalo*; — *momče* kad to čuje, stane plakati i moliti se, da *on* to ne može učiniti; — *djevojče* pristane za njim i stane ga moliti, da *joj* kaže.

Bilješka. Ovako se dvojako slažu također imenice s nastavkom *lo*, koje se od šale ili od poruge govore za mušku čeljad; na pr. *bäjalo, mäzalo, pâmtilo, pripovijèdalo, tumäralo, zadirkívalo* i dr. Govori se dakle: ja sam *slab* (ili *slabo*) pamtilo; — šta hoće *taj* (ili *to*) zadirkivalo? i t. d.

§ 189. a) Zbirne imenice *brâća*, *djèca*, *gospòda*, *vlastèla*, zatim *čèljād*, *mòmčād* i slične imaju atribut uza se svagda u ženskom rodu singulara, na pr. *moja* braća, *sitna* djeca, *velika* gospoda, *naša* momčad; glagol stoji u pluralu, na pr. braća *govore*, djeca *pjevaju*, gospoda *misle*, čeljad *jedu*, zvjerad *skaču*, *dođoše* vlastela.

b) Pridjevne riječi[1]) ako su u predikatu, stoje također u singularu, na pr. braća su *zdrava*, djeca su *zaspala*, čobančad su *došla*. Tako je i ovo: ova *su* mi gospoda *slala* novaca; — nemoj da učiniš, kao što *su naša* braća *učinila*; — doista *su* dubrovačka vlastela *ljubila* svoj jezik; — Mušicki je pitao za narodne pjesme nas momčad, koja *smo* se onda *nalazila* u Karlovcima.

c) Pridjevne riječi mogu stajati u pluralu u muškom obliku; ali to biva u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Primjeri: gospoda, koja to misle i govore, valjalo bi najprije da postave pravila i *sami* da ih se drže; — Josif pozna braću svoju, ali *oni* njega ne poznaše; — on je i djeci svojoj ostavio zavjet, da budu *vjerni* caru; — to čine ponajviše momčad, koja nemaju roditelja, ili ako ih imaju, a *oni* ih ne slušaju.

Bilješka 1. Kad se zamjenica 3. lica proteže na koju od ovih imenica, a ne stoji u nominativu, već u drugom kojem padežu, ponajviše se uzima u

[1]) Kratkoće radi uzimamo ovdje i dalje taj izraz za pridjeve, za brojeve što imaju sva tri roda, za takove zamjenice i za participe.

pluralu, n. pr. braća mi rekoše, da *im* to nije po volji; — njegova čeljad izjedu na jedan obrok pun kazan jela, pa *im* je i to još malo; — negdje nađe njegovu momčad, te *ih* dovede. — Rijedak je singular, i to samo uz imenice na *-ad*; na pr. nije mogao svoj čeljadi pomoći i izbaviti *je* od ropstva.

Bilješka 2. Katkad uz imenice na *-ad* stoji glagol u singularu, na pr. sva čeljad moja *ima* po dvoje haljine.

Sročnost brojeva i riječi, koje znače neku količinu.

§ **190.** a) Brojne imenice *dvòjica, obòjica, tròjica*... imaju glagol uza se gotovo svagda u pluralu; na pr. *prijeđoše* obojica suhim; — desetorica braće Josifove *otidoše,* da kupe žita. Sasma se rijetko uzima singular: blago pripadne siromasima, kojih *bijaše* trojica. Pridjevne se riječi s pomenutim imenicama slažu ili u singularu ženskoga roda ili u pluralu muškoga. Primjeri: tu su *bila* dvojica od njegovih najvećih protivnika; — ostala trojica jamačno su *imala* mnogo manje; — na ta dva pisma *potpisana* su obojica; — njih su dvojica *bili* pobratimi i *zadali* jedan drugom vjeru, da se ne izdadu; — mi smo obojica *jahali* na ovome magarcu; — kad su ova četvorica *hvatani.*

b) S pomenutim se imenicama može u jednoj rečenici nalaziti ženski rod singulara, u drugoj muški rod plurala; na pr. sumnjam, da li bi se među našim književnicima *mogla* naći trojica, *koji* bi to *znali*; — na gori su *bila* onda dvojica, *koji* su Boga *gledali,* Mojsije i Ilija.

§ **191.** a) Brojne imenice *dvòje, òboje, tròje, čètvoro* i dr. imaju uza se glagol ili u pluralu ili u singularu (ovo drugo osobito kad se misle stvari); na pr. vrana misli o bunjištu, a soko o mesu, pa oboje na Đurđev dan *izlete*; — poslije nekoliko dana *vjenčaju* se njih dvoje (t. j. momak i djevojka); — neka *raste* oboje (t. j. kukolj i pšenica) zajedno do žetve; — šta se ono troje *razgovara?*

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje uz rečene brojeve u pluralu muškoga roda, ako se misle odrasla čeljad: bijahu oboje *pravedni* pred Bogom (govor je o mužu i ženi); — što smo sinoć dvoje *besjedili*; — oboje (t. j. momak i djevojka) *mrtvi* na zemlju padoše. Gdje se ne misle odrasla čeljad, tamo je srednji rod sing.: ovdje se *igralo* troje djece; — ne bi ga *nadlajalo* devetoro pasa; — to je dvoje *urađeno.*

§ **192.** a) Kad brojevi *dvâ, ôba, trî, čètiri* imaju uza se dual, kad li plural, to se razabira samo pri riječima muškoga roda, jer riječi ženskoga roda nikako ne razlikuju duala od plu-

rala, a riječi srednjega roda razlikuju samo akcentom, i to ne sve (vidi u § 63). Glagol uz te brojeve stoji u pluralu; na pr. dva vojnika *dolaze*; — tri djevojke *zapjevaše.*

b) Pridjevne riječi, koje su dio predikata ili stoje u drugoj rečenici, mogu biti u dualu i u pluralu. Primjeri: još su mu *ostala* dva sina; — i ona su druga tri gospodina *govorila* koješta; — kod mene su danas *bila* četiri seljaka; — dva mlađa sina *bili* su kod starijega brata; — gdje su dva ili tri *sabrani* u ime moje, ondje sam ja među njima; — jesi li vidio ona četiri vojnika, *koji* su uza me *stajali?*

c) Može i to biti, da je uz pomenute brojeve iz početka dual, a dalje plural: *bila* tri brata, pa na bijelome svijetu ništa više nijesu *imali* do jednu krušku, te bi tu krušku redom *čuvali*; — ona četiri pastira *došla* su jučer k meni i *kazala* mi sve, što su *čuli* i *vidjeli.*

§ **193.** a) Brojevi *pêt*, *šêst*, *sȅdam* . . . i prilozi *kòliko*, *tòliko*, *mȁlo*, *mnȍgo*, *nȅkoliko*, *vȉšē*, *nâjvišē* mogu imati uza se glagol i u singularu i u pluralu. Primjeri: *vidi* se pet znakova; — oko njega se *sakupi* dvanaest prijatelja; — tada mu se *navršivaše* četrdeset godina; — *pade* ih u jedan dan dvadeset i tri hiljade; — devet se svjedoka *zakleše;* — jedanaest učenika *otidoše* u Galileju; — vino *piju* trideset Senjana; — *otidoše* tri sta janjičara; — koliko se ljudi *muči* oko toga posla; — malo učenika *misli*, kako je to potrebno znati; — nekoliko putnika *reče* mi; — najviše naših spisatelja tako *govore;* — koliko najamnika u kući oca mojega *imaju* hljeba i suviše! — više ljudi više uraditi *mogu.*

b) Pridjevne riječi mogu također stajati u singularu i u pluralu; ako su u sing., imaju oblik srednjega roda, a u plur. oblik onoga roda, kojega je imenica, što je združena s pomenutim brojevima i prilozima. Primjeri: novih vojvoda *postavljeno* je sedam; — u malom je vijeću *bilo* jedanaest vijećnika; — *ranjeno* je trideset vojnika, a *poginulo* ih je deset; — pet od tih djevojaka bijahu *mudre*, a pet *lude;* — ostalih dvadeset ljudi *razišli* su se kojekuda; — ondje su tri četiri stotine Turaka *bili načinili* šanac i *čuvali* ga; — ono nekoliko vojvoda *razbježalo* se po šumi; — na onom je pismu *potpisano* mnogo svjedoka; — nekoliko ljudi *mogli* su pisati kojekako; — ponajviše ondašnjih savjetnika nijesu to *znali.*

c) Nalazi se i to, da je iz početka singular, a dalje plural; na pr. iz rijeke *izađe* sedam krava debelih i lijepih, te *stadoše* pasti po obali; — *sastane*

se opet oko tri sta vojnika, pa se *dogovore*, da *idu* ono veče, da *udare* na dušmane; — onda se *podigne* iz Vidina nekoliko stotina Turaka i *pođu* na njega; — nekoliko stražara *ostane*, da *čuvaju* hranu.

d) Imenica, što zavisi o brojevima *pêt, šêst, sêdam* . . . stoji u genitivu plur.; na pr. pet *djevojaka*, deset *vojnika* i t. d., a pridjev, koji se na tu imenicu proteže, stoji također u genitivu plur., na pr. pet *mudrih* djevojaka, deset *hrabrih* vojnika i t. d. Ali zamjenice *ovaj, onaj, neki, svaki* i pridjev *sav* mogu stajati u nominativu (ili akuzativu) srednjega roda sing. Na pr. što se dogodilo *ovo* deset dana; — kamo ide *ono* sedam djevojaka? — došao je s *neko* osamdeset ljudi; — prije *neko* sedam mjeseci; — nato se diže *sve* dvanaest drugova; — posjekao je *sve* deset hrasta; — on dolazi u Zagreb gotovo *svako* osam dana. Ali bi dobro bilo također: što se dogodilo *ovih* deset dana; — kamo ide *onih* sedam djevojaka? i t. d.

Sročnost u rečenicama sa dva subjekta ili s više njih.

§ **194.** Za sročnost glagola u takvim rečenicama vrijede ova pravila:

a) Kad su subjekti u singularu, glagol stoji ili u singularu ili u pluralu. Primjeri: u svačemu pravda i istina kad tad *mora* nadvladati; — da *stane* Mojsije i Samuilo preda me; — ralo i motika svijet *hrani;* — mjesto zajedničke radnje *nasta* nadmetanje, buna i pravi rat među njima; — pravda i istina *imaju* samo po jedan put, a laž i budalaština *imaju* ih, koliko tko hoće; — krpež i trpež po svijeta *drže;* — njega *zagrle* car i carica kao svoga sina; — priroda, vjera i duh narodni u slozi *učiniše* to.

b) Kad su subjekti u pluralu, onda i glagol mora stajati u pluralu. Primjeri: krave, ovce i svinje mnogo ljudma *koriste;* — *obnoviše* se crkve i manastiri.

c) Kad su subjekti različnoga broja, glagol se upravlja po najbližem, a u pluralu može stajati glagol, ako mu i nije najbliže subjekt, koji je u pluralu. Primjeri: tada se *smrzne* baba i njezini jarići; — *počinje* se spremati ulje i vino, mirisne trave i korijenje; — kadšto knez i seoske poglavice *zovu* hajduke na predaju; — svi oni ugovori i sva radnja *iđahu* na korist trgovini; — nato *izišđoše* iz kuće Petrović i sestre njegove.

Bilješka. Rijetko se u ovom događaju upravlja broj glagola prema subjektu, koji je u singularu i prvi u rečenici, a glagol je od njega rastavljen, na pr. ja mislim, da odijelo i običaji *razlikuje* narod od naroda.

§ **195.** Za sročnost pridjevnih riječi vrijede ova pravila:

a) Pridjevne riječi u predikatu svagda stoje u onom broju, u kojem je glagol.

b) Kad su subjekti istoga roda, onda su i pridjevne riječi kao predikati u istom rodu. Primjeri: ovo je sve ovako meni *pripovijedao* Petar i Mladen; — tek što carev zet u avliju uljeze, ostade i on i konj mu i pas *mutav;* — dostojanstvo i značenje istinitoga vladaoca nije *dopuštalo* u državi silne gospode; — Dubrovnik, Spljet, Trogir i Zadar *stajali* su visoko u prosvjeti; — bogataši i siromasi pred Bogom su *jednaki*; — krave, ovce i svinje mnogo su narodu *korisne.*

Bilješka. Kad su subjekti srednjega roda u singularu, a glagol im je u pluralu, onda pridjevne riječi stoje u muškom rodu; na pr. pseto i jare *igrali* su se pred kućom; — nebo i more bijahu *mirni.*

c) Kad su subjekti različnoga roda, a glagol im je u singularu, onda se pridjevne riječi kao predikati upravljaju ponajviše po rodu najbližega subjekta. Primjeri: vlast im se je i gospodstvo u narodu *umalilo;* — *bila* je velika kiša i vjetar, a i pomrčina; — pak je njima Bog i sreća *dala;* — ako bi sva zemlja ili dio od nje *dopao* njemu; — jučer je kod nas *bio* Petrović i njegove sestre; — najviše se je iz te zemlje *izvozilo* žito, stoka i rude.

Bilješka. Rijetko se u ovom događaju upravlja rod po onome subjektu, koji je prvi u rečenici, na pr. ne bi li nam Bog i sreća *dao;* — žito i so bijaše im *ostavljeno* na volju.

d) Kad su subjekti različnoga roda, a glagol im je u pluralu, onda se pridjevne riječi kao predikati upravljaju ili po rodu najbližega subjekta ili dobivaju oblik muškoga roda, bio ili ne bio koji subjekt toga roda. Primjeri: u tih su ljetopisaca godine i imena *iskvarena;* — takovim su pismima svečano *potvrđivana* prava i slobode naroda; — *obnovljene* su crkve i manastiri; — ako tvoj brat ili tvoje sestre nijesu *došle*; — tako su Sava i Dunavo *opasali* Biograd sa tri strane; — tijelo i krv nijesu tebi to *javili*; — otac i mati su mi *ostarjeli*; — onda su pjevači i pjevačice veselo *pjevali*; — zanati i trgovina još se ne bijahu dosta *razvili;* — brda i doline *zasuti* su snijegom.

§ 196. a) Kad su subjekta dva ili ih je više, onda se iza njih, a ispred predikata može uzeti riječca *to* ili *sve.* Primjeri: zakon i vlast — *to* je temelj svakome državnom poretku; pjesme, zagonetke i pripovijesti — *to* je gotova narodna književnost; lav, ris, vuk i medvjed — *sve* su divlje životinje; jablan, topola, jagnjed i jasika — *sve* je nalik jedno na drugo, ali se opet jedno od drugoga razlikuje.

b) Ako iza dvije imenice ili iza više njih stoji odnosna rečenica, koja se jednako proteže na sve imenice, onda odnosna zamjenica mora stajati u

pluralu; na pr. naštampano je jedno pismo s takvijem predgovorom i pogovorom, u *kojima* ništa drugo nema do same laži i ruženja; — objavi rat Dubrovniku radi sina i žene, *koji* pobjegoše u nj. Iz ovoga se drugog primjera vidi dakle, da se odnosna zamjenica uzima u muškom rodu, kad se proteže na imenice pomiješanoga roda.

Još neki osobiti slučaji sročnosti.

§ **197.** a) Uz riječi *jèdan drȕgōga, jèdan drȕgōme* i t. d. može glagol stajati u singularu i u pluralu. Primjeri: kad se poslije sastanu vuk i lisica, *zapita* jedno drugo, kako uteče; — onda *ukori* jedan drugoga; — laž *govore* jedan drugome; — na to jedna strana drugoj *stanu* otpijevati.

Bilješka. Iz prvoga se primjera vidi, da se srednji rod *(jedno drugo)* uzima, kad su imenice pomiješana roda.

b) Uz riječ *svȁkī*, kad je bez imenice u singularu, može glagol stajati u singularu i u pluralu. Primjeri: seljaci, kako stanu puške pucati i učini se buna, *spopadne* svaki svoju pušku pa *trči* u pomoć; — pa *oprema* svaki konja svoga; — *pobjegoše* svaki k svojemu šatoru; — kad već sav narod iziđe, zahvale mu, što ih je izbavio i *otidu* svaki svojoj kući.

c) S imenicama *narod, jato, družina* i sličnima (t. j. s takovima, koje stojeći u singularu znače veće ili manje mnoštvo živih bića) glagol može svagda stajati u singularu, ali stoji dosta često i u pluralu, osobito ako nije u istoj rečenici. Primjeri: kaže narodu, da se ne *protive;* — čuvši to rod njegov *iziđoše*, da ga *uhvate*; — *čujete* li, sva moja družino! — *proletješe* jato golubova (u narodnoj pjesmi). — U plural mogu dolaziti i zamjenice, koje se protežu na pomenute riječi; na pr. vojska sva još onaj dan pozna, da Veljka nema među *njima*; — kad narod poteče za njim, on *im* (t. j. narodu) objavi.

d) Kad se kojemu čeljadetu muškome ili ženskom govori *vi*, treba ne samo glagol, već i pridjevne riječi u predikatu da stoje u pluralu, i to u muškom rodu, na pr. vi ste (gospodine) *rekli;* — vi ste (gospođo) *mislili;* — vi ste (gospodine) *dobri*; — vi ste (gospođo) *bili srditi.*

§ **198.** Imenice muškoga roda *sram, strah* i ženskoga *sila, sramota, zima* imaju često uza se srednji rod pridjevnih riječi u predikatu, na pr. sram te *bilo!* — strah me je *bilo*; — *upisalo* se sila učenika u školu; — *činilo* mi se sramota, da to uradim; — zima mu je *bilo.*

Bilješka. Ovo je zato, jer je pomenutim imenicama u navedenim primjerima značenje oslabilo, pa se uzimaju kao prilozi, a prilozi se slažu sa srednjim rodom, na pr. teško mi je *bilo*. — Kad pomenute riječi služe kao prave imenice, onda se slažu svaka prema svome rodu, na pr. strah ga je *hvatao*; — često je sila *nadjačala* pravo; — zima je malo *popustila*.

Red riječi i rečenica.

§ 199. Red riječi može biti od dvije ruke; jedno je obični, a drugo prigodni. Onaj prvi red je onda, kad čovjeku nije stalo do toga, da istakne kako važnije riječi od manje važnih, već ih namješta onako, kako običaj sa sobom donosi. Prigodni je red onda, kad se desi prigoda, da se važnije riječi stavljaju na važnija mjesta u rečenici. Važna su pak mjesta prvo i posljednje. Kad se na pr. veli: „*Homera* su držali Grci za svoga prvog pjesnika", tu je najvažnija riječ *Homera*, te ona stoji na prvom mjestu; a moglo bi se također kazati: „Grci su držali za svoga prvog pjesnika *Homera*", pa bi važnost riječi *Homera* ostala ista, i to bi se naznačivalo tim, što je na posljednje mjesto stavljena. Više o prigodnom redu riječi ne ćemo govoriti, jer za nj gotovo i nema stalnih pravila. Zato će dalje biti govor samo o običnom redu, po kojemu bi navedeni primjer glasio: „Grci su držali Homera za svoga prvog pjesnika"; — t. j. najprije subjekt, onda predikat, pa objekt i drugi dodaci. Ali red je riječi u jeziku našem uopće slobodan, t. j. nema za nj mnogo sigurnih pravila.

Namještaj posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva.

§ 200. a) Posvojne zamjenice *môj, tvôj* i t. d. mogu svagda stajati ispred svoje imenice; na pr. posve je dobro i obično reći: jesi li vidio *mojega brata*? — gdje je *tvoja kuća?* — ne poznajem *vašega strica*. Ali one mogu stajati također iza svoje imenice; na pr. mene *savjest moja* tješi; — stane kupovati za *kuću svoju* različne stvari; — uzalud prođoše *dani naši*; — uzimat će desetak od *vinograda vaših*.

b) To isto vrijedi i za pridjeve, koji znače pripadanje, a nastavci su im *ski* (o kojem vidi u § 76 b), *ov*, *in* i drugi; dakle ne samo na pr. *građanske dužnosti*, — *carevo blago*, — *Nikolina kuća* i t. d., nego i ovako: pismo je otvorilo put *umu ljudskome*, da se približi k Bogu; — on po *zapovijesti carskoj* ide njima u pomoć; — *rod djevojački* ode; — u ustima drži *grančicu lovorikovu*; — pomiluj nas, *sine Davidov*; — *otac vjereničin* uzme jabuku; — po *smrti očinoj* prođe neko vrijeme; — vještica se zove žena, koja po *pripovijetkama narodnim* ima u sebi đavolski duh.

§ 201. a) Pokazne zamjenice *ôvāj, tāj, ônāj* premda stoje vrlo često ispred svoje imenice (na pr. *ovaj* čovjek, *ta* djeca,

oni gradovi i t. d.), ali mogu stajati i iza svoje imenice: na pr. *knjiga* je *ova* vrlo znatna, — ja ovo činim kao član *društva toga*; — ljudi u *mjestu onom* pitahu.

b) Drugi pridjevi i zamjenice osim navedenih rijetko stoje iza svojih imenica; na pr. *narod prosti* nije znao, šta se radi; — onamo *ljudi svi* žive pod oružjem; — *životinja bezumna* može raditi svoje poslove bez pravila; — *Bože milostivi*, šta je to? — idem, da tražim *majstora kakvog*.

Bilješka. Što je ovdje rečeno o namještanju pridjeva, to vrijedi samo za slučaj, kad su atributi; a kad su predikatni atributi, onda ne vrijedi, jer u tom slučaju dolaze svi pridjevi vrlo rado iza svojih imenica; na pr. ušao je u kuću *neokrečenu*; — nađe svoje drugove vrlo *vesele*. O predikatnom atributu vidi u § 218b.

c) Kad se pridjev s kojom imenicom tako slaže, da oboje zajedno služi kao ime kojemu osobitom predmetu, onda je pridjevu mjesto pred imenicom; na pr. *Crna Gora*, *Novi Sad*, *Stara Srbija*, *časni post*, *mali Božić*, *Krstov dan*, *veliki petak*, *veliki župan*, *slijepi miš*, *suha bolest*, *živo srebro* i t. d.

d) Poznata iz povijesti imena imaju svoje atribute iza sebe, na pr. *Petar Veliki*, *Karlo Šesti*, *Ludovik Pobožni* i t. d.

Bilješka 1. Tako pišu i govore ljudi od knjige i pera, a narod govori: *Crni Đorđe*, *Visoki Stefan*, *Bogati Gavan*, *Premudri Solomun*.

Bilješka 2. U pjesmama se vrlo često među pridjev i njegovu imenicu umeće po koja riječ; na pr. al' on sjedi, *rujno* pije *vino*, a *Markova* služi mu ga *ljuba*; — Stojan *svoju* poslušao *majku*; — da mi *naše* izvedemo *roblje*; — *crne* nose oko glave *čalme*. Izvan pjesama (u običnom govoru i pisanju) ne valja riječi tako namještati.

§ 202 a) Kad uz koju imenicu stoje dvije pridjevne riječi, onda obje stoje često pred imenicom, ali kojim redom, za to nema pravila. Primjeri: ugostit će ga kao *najboljega svoga prijatelja*; — poslanici su se slali na dogovore s *velikom turskom gospodom*; — pored *sve moje želje* to se nije moglo; — ostavila je *sadašnjemu crnogorskome vladici*; — *ovaj* je *sav kraj* bio pod vladom njihovom; — kad se čovjek zavjetuje u *kakoj velikoj nevolji*.

Bilješka. Nikakva pogrješka ne bi bila i ovako reći: *svoga najboljega prijatelja*, — s *turskom velikom gospodom*, — *sav ovaj kraj* i t. d.

b) Imenica stoji često među pridjevnim riječima; u tom slučaju pred imenicom može stajati svaka pridjevna riječ, a za imenicom posvojne zamjenice i pridjevi,

koji znače pripadanje; druge pridjevne riječi stoje rijetko za imenicom. Primjeri: po tom *taj prijatelj njegov* otide; — tako je i danas po *svemu narodu našemu*; — vrati se u *pređašnje carstvo svoje*; — gdjekoji se čovjek otpadi od *običnoga društva ljudskoga*; — jednom ga je pokazivao *mnogoj gospodi turskoj*; — to su bili zadnji dani *zemaljskoga života Hristova.*

Bilješka. Rijetko je ovako: uzeo kaluđer *malo dijete muško*, pa ga odnio u Svetu Goru; — oni rade *svake poslove domaće*; — ona je *žalosnu dužnost ovu* izvršila; — *onaj će pas crni* pobjeći. U tim primjerima bilo bi običnije, da obje pridjevne riječi stoje pred imenicom; dakle na pr. *malo muško dijete*, — *onaj crni pas* i t. d.

c) Obje pridjevne riječi rijetko stoje za imenicom, kako je na pr. *prijatelj* je *taj njegov* namjeravao da ide; — neka naspe na *dlan svoj lijevi*; — vladika se pokaže u *haljini prostoj običnoj.*

§ **203.** Ima li imenica uza se po tri ili po četiri pridjevne riječi, onda imenica najvoli stajati ili iza svih pridjevnih riječi ili tako, da iza nje stoji samo jedna; a kojim će redom pridjevne riječi biti namještene, to se ne može odrediti; samo se za posvojne zamjenice i za pridjeve, koji znače pripadanje, može reći da rado stoje na posljednjem mjestu. Primjeri: svršivao je *druge različne narodne poslove*; — u pisanju *svake moje dojakošnje knjige* ja sam se oko toga starao; — u *ostalim svima starim slavenskim rukopisima* nalazi se; — kako bi to bilo važno za *ostale sve narode slavenske*; — vidi po kući *različne srebrne nakite konjske*; — u molitvama se pominjahu *sve duhovne potrebe njihove.*

Namještaj odnosne zamjenice.

§ **204.** a) Odnosna zamjenica ponajviše stoji tik do riječi, na koju se proteže; na pr. ovo su novci, *koje* sam jučer zaslužio; — dat ću vam sada ono, *što* sam vam obećao.

Bilješka. Ako je odnosna zamjenica združena s kojim prijedlogom, on stoji dakako pred njom; na pr. ovo su novci, *za koje* sam se toliko mučio; — sjećam se onoga, *na što* ste me lani opomenuli.

b) Od riječi, na koju se proteže, može odnosna zamjenica biti više ili manje odvojena, ali među njima ne smije biti nijedna takva riječ, na koju bi se oblik zamjenice također mogao protezati; to ne smije biti, jer bi nastala sumnja. Imamo na pr. od Dubrovnika idući pored mora k jugu odvaja

se od mora u suhu zemlju otoka gotovo svuda šira od Dunava niže Biograda, *koja* se onuda zove „kanal“ ili „konao“; — da ih ne bi Petar i Milenko s vojskom ruskom ondje sastali, za *koje* se već znalo da su na putu; — nađu nekoliko stotina ljudi po dvorištu i oko kuće, *koji* su bili došli s različnim poglavicama.

Bilješka. Rđavo bi bilo, kad bi se reklo: pred gostionicom opazih vojnika s crnim konjem duge grive, *koji* mi se činjaše poznat; — eto tako ondašnji pisci opisuju događaje, *koji* se još i danas mnogo spominju. U prvom se primjeru ne zna, proteže li se zamjenica na vojnika ili na konja; u drugom, da li se proteže na pisce ili na događaje.

c) Genitiv odnosne zamjenice stoji između prijedloga i imenice, kojoj prijedlog pripada. Primjeri: ode bez dopuštenja velikoga kneza, pod *kojega* zapoviješću on odsad ostaje; — dođe mome domaćinu, u *kojega* sam kući sjedio; — to su Crnogorci o *kojih* ćemo običajima poslije govoriti; — rekoše poudani ljudi, na *kojih* je presudu općina dužna bila pristati. — Ne bi dobro bilo: pod zapoviješću *kojega* . . .

d) Genitiv odnosne zamjenice stoji i ispred onake imenice, koja nije združena s prijedlogom; na pr. kazaše za Galilejce, *kojih* krv pomiješa Pilat sa žrtvama njihovim; — bješe neki carev čovjek, *kojega* sin bolovaše; — on stoji u Simona kožara, *kojega* je kuća kod mora. — Rđavo je: krv *kojih* . . . ili sin *kojega* . . .

Namještaj glagola.

§ **205.** a) U upitnim rečenicama glagol stoji na prvom mjestu, ako u rečenici nije druga upitna riječ osim veznika *li*. Primjeri: *govore* li ljudi još i danas o tome? — *jesi* li mirno putovao? — *ne znaš* kaka bilja od omraze?

Bilješka 1. Samo po prigodnom redu (§ 199) može katkad u takovim upitnim rečenicama druga koja riječ stajati na prvom mjestu, na pr. *sad* li oni to govore? — *za svoj* li rod više ne mariš?

Bilješka 2. Kad je u rečenici kakova osobita upitna riječ (osim veznika *li*), onda ona stoji na prvom mjestu, na pr. *tko* za me pita? — *zar* on to ne vidi?

b) Glagol ne smije biti odviše udaljen od svoga subjekta. Rđavo bi na pr. bilo: *Jovan* haljinu od dlake kamilje i pojas kožan oko sebe *imaše*. Mnogo je bolje i običnije: *Jovan imaše* haljinu . . .

Namještaj priloga, prijedloga i veznika.

§ **206.** Prilog može svagda stajati ispred svoga glagola, na pr. naši se vojnici *hrabro* boriše; — ovi se ljudi *slabo* trude i t. d. Ali dosta često prilog stoji iza svoga glagola, na pr. ja znam *dobro*, šta će biti; — vojska se na oba kraja održi *hrabro*; — izišavši na polje zaplaka *gorko*; — Živković obogativši se *prilično* zaželi živjeti *gospodski*; — tada se Mojsije rasrdi *vrlo*.

§ **207.** a) Po § 89a govori se: ni *od* koga, ni *za* što, ni *s* kim i t. d., a po § 91b ni *od* jednoga, ni *na* jednom i t. d. — Prema tome je i *ni od kuda* (na pr. nema pomoći) mjesto *od nikuda*.

b) Prijedlozi svi stoje ispred svoga padeža osim prijedloga *radi*, koji rado stoji iza svoga genitiva; na pr. subota je načinjena čovjeka *radi*, a nije čovjek subote *radi*; — on to *šale radi* govori. Ali prijedlog ovaj može stajati i ispred svoga genitiva, na pr. on to govori *radi* šale i t. d. — Kad je imenica združena s kojom pridjevnom riječi, onda *radi* može stajati pred obadvjema, među njima i za njima; na pr. to je načinjeno *radi* slabosti ljudske, — ili: slabosti *radi* ljudske, — ili: slabosti ljudske *radi*.

§ **208.** a) Veznik *da* u namjernim rečenicama veoma rado stoji iza jedne ili više riječi, osobito ako drugo *da* stoji u rečenici, koja je pred tom. Na pr. čovjeka je Bog odredio, da se jednako uči i sve naraštaj od naraštaja pametniji *da* postaje; — najposlije smisli, da Nenadović ostane tamo i razgovor o predaji s Turcima *da* povede; — tako sam dakle želio i trudio se, svuda *da* kažem istinu; — oni nijesu ustali, carevu zemlju *da* otmu; — nije gledao Petra lijepijem riječima, *da* ublaži. — Rjeđe u rečenicama, koje nijesu namjerne, stoji *da* iza drugih riječi; na pr. da ih metne u začelje, pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima *da* dâ, oni ne bi toliko jeli; — volim ja postiti za njega, nego on za mene *da* posti.

b) I veznici *kad, ako* nalaze se dosta često iza jedne ili više riječi u rečenici; na pr. sve ove poreze *kad* se skupe ujedno, manje dolazi; — cijela trećina ovijeh poslovica ostala bi neskupljena, a Bog zna i ove druge *kad* bi na svijet izišle; — to *ako* ostavite, ostalo je sve propalo; — kúma kûma *ako* nije darovala, nije mu ni brige zadala.

c) Veznik *ali* mora stajati uvijek na prvom mjestu, zato je velika pogrješka uzimati ga na drugome kojem mjestu, na pr. svašta se po gradu o tom pripovijeda, nitko *ali* pravo ne zna, što je istina. Mora se reći: svašta se . . . ., *ali* nitko pravo ne zna . . . .

d) Veznik *kao što* često se rastavlja; na pr. narod prije 500 godina nije govorio, *kao* mi danas *što* govorimo; — na jednoj glavici imaju zidine od gradića, koji se zvao Koviljača, *kao* i selo iznad njega *što* se zove; — ja ću za svaku pjesmu kazati u predgovoru, od koga sam je dobio, *kao* i za ove dojakošnje ovdje sad *što* sam kazao. — Nikakve pogrješke nema, ako se *kao što* ne rastavlja; na pr. nije govorio, *kao što* mi danas govorimo.

Namještaj enklitika.

§ **209.** a) Enklitike na početku rečenice ne mogu stajati; izuzetak čini riječca *je* u pitanjima; na pr. *je* li došao, (vidi u 2. bilješki § 142 c). I kondicionalno *bih* može stajati na početku rečenice, premda je inače enklitično (vidi § 146 d).

b) Enklitike ne mogu stajati ni na početku drugoga dijela one rečenice, koja je uklopljenom rečenicom razdvojena. Rđavo bi dakle bilo: ljudi, koji rade oko napretka narodnoga, *su* dostojni pohvale; — u nekih naroda dužnik, koji nije mogao platiti, *je* postajao rob. To treba reći: ljudi, koji . . . . dostojni *su* pohvale; — u nekih naroda . . . . postajao *je* rob i t. d. Zlo bi bilo i ovo: koji ljudi rade oko napretka narodnoga, *su* dostojni pohvale; — ili: kad dužnik nije mogao platiti, *je* postajao rob; t. j. enklitika bi tu stajala na početku (glavne) rečenice, a to ne smije biti.

c) Kad u kojoj rečenici stoji particip prezenta ili particip perfekta I., onda enklitika ne može stajati pred onom riječju, koja bi, kad bi se particip razvezao u zavisnu rečenicu, bila prva iza nje. Ne bi dakle dobro bilo: dužnik ne mogavši platiti *je* postajao rob; — Janko znajući sve to *im* nije htio oprostiti. U prvoj rečenici treba *je* metnuti iza *postajao*, a u drugoj *im* iza *nije*. To je zato, jer particip *ne mogavši* znači isto, kao da se reče: kad nije mogao; — particip *znajući* isto što: jer je znao i t. d. (vidi u § 327 d i 328 a).

d) Enklitikama je u glavnim i usporednim rečenicama namještaj dosta slobodan, kad je samo jedna. Tako na pr. u rečenici: on sam ne može *se* uprijeti carskoj sili — riječca *se* mogla bi stajati i na drugom kojem mjestu, i to iza riječi *on*, iza *sam*, iza *uprijeti*. U rečenici: bez priče ništa ne govoraše *im*

— moglo bi *im* stajati također iza *priče* i iza *ništa*. U rečenici: brižljiva *ga* crkva ne pušta bez duhovne hrane — može se *ga* metnuti također iza riječi *crkva* i iza *ne pušta*.

§ **210.** a) Enklitikama je mjesto odmah iza veznika u zavisnim rečenicama i odmah iza upitnih i odnosnih zamjenica. Na pr. znam, da *su* mnogi bili; — ne znaš, premda *si* jučer čuo; — ako *te* Stojan zapita, reci mu; — kazat ću vam, kad *se* sjetim; — on se srdi, jer *mu* to nije po volji; — tko *će* sjutra s nama ići? — što *te* boli? — žena, koja *je* sve to gledala, reče. — Isto tako enklitika stoji odmah iza upitnoga veznika *zar*; na pr. zar *vam* nije nitko dao?

Bilješka. U usporednoj rečenici ne mora enklitika stajati odmah iza veznika; na pr. dobro si rekao, ali mnogo *je* teško razumjeti; — vi to ne ćete, dakle nema *vam* pomoći. Bilo bi posve dobro i: ali *je* mnogo teško razumjeti; — dakle *vam* nema. — Da odmah iza veznika *a*, *i* ne mogu stajati enklitike, to se zna iz § 83 b i 142 c.

b) Enklitika *li* stoji svagda iza prve riječi u rečenici ili iza druge, ako je pred tom prijedlog; na pr. znaš *li* čitati? — može *li* Stanko doći? — želiš *li* vidjeti, doći sjutra; — sad *li* oni to govore? — za svoj *li* rod više ne mariš? — lijepo *li* izmisliše!

Bilješka. Tako i slabo obični veznik *bo* stoji iza prve riječi u rečenici; na pr. on *bo* je znao. Mjesto toga je običnije: *jer* je on znao.

c) Enklitike obično stoje **ispred** glagolskoga oblika, kojemu pripadaju, pa onda mogu od njega biti rastavljene; na pr. po starim *je* zakonima dužnik, koji nije mogao duga platiti, postajao rob; — stari *su* hrišćani, koji nijesu bili pokvareni tako kao mi, po zapovijedi apostolskoj lijegali na pragu crkvenom i objavljivali grijehe svoje; — onda *se* usred dima i pojanja, kojega bijaše puna crkva, jedan anđel živim ugljenom s oltara dotače proroka.

d) Rjeđe enklitike stoje **iza** glagola, a onda ne smiju biti od njega rastavljene. Govori se na pr.: i odmah duh izvede *ga* u pustinju; — a oni donesoše *mu* novac; — tada skupiše *se* glavari svešteničkí i književnici. — Rđavo bi bilo na pr. i odmah duh izvede u pustinju *ga*; — a oni donesoše novac *mu* i t. d.

§ **211.** a) Kad se u kojoj rečenici nađu po dvije ili po tri enklitike, one stoje obično jedna do druge. Ako je od

njih jedna *li*, ona svagda stoji na prvom mjestu; na pr. hoćeš *li mi* dati? — ako *li ga* opaziš, reci mu; — lijepe *li su ti* one jabuke!

b) Kad među enklitikama, koje se zajedno nađu, nijedna nije glagolska (t. j. *sam, si . . ., ću, ćeš . . .*), onda genitiv i dativ stoje pred akuzativom, a dativ stoji i pred genitivom; na pr. proći *ga se;* — ne dohvataj *me se*; — ne bojimo *ih se*; — daj *mi ih*; — pokazah *vam ga*; — čudim *joj se*; — prodaše *nam ih*; — žao *mi ga* bijaše; — ako *ti nas* nestane. Ovamo ide i namještaj *je se*, gdje je riječca *je* enklitički oblik za genitiv sing. ženskoga roda; na pr. proći *je se;* — nijesam *je se* sjetio.

c) Od glagolskih enklitika *je* stoji poslije zamjeničkih, na pr. dao *mu je;* — vidio *ga je*; — možda *se je* probudila; — uzela *nam ga je;* — javio *vam se je.* — Sve druge glagolske enklitike stoje ispred zamjeničkih; na pr. dao *sam ti;* — tako *smo se* dogovorili; — mnogi *su mi se* izgubili; — reći *ću mu*; — Veljko *će se* pokajati; — danas *ćemo joj ga* predati; — jučer *bih vam ga* donio.

d) Enklitike u istoj rečenici rijetko se rastavljaju; u tom događaju enklitika *je* stoji pred zamjeničkima, a druge se drže svoga reda. Primjeri: tako *je* nekoliko dana po livadama i vrtovima krio *se* i gladovao; — po malo *je* hrane počelo *mu* nestajati; — želio *sam* već odavno nagledati *se* te ljepote; — kako *bi* pametan i bespristran čovjek mogao *me* kriviti? — ja sam čuo, da *su* Mačvani u ono doba molili *se* njemačkim vlastima.

e) Četiri enklitike jedna do druge nalaze se veoma rijetko; tako bi na pr. bilo: lijepo *li mi ga je* poslao! Za njihov namještaj vrijede poznata nam već pravila.

Bilješka. O namještaju enklitika, što ga imamo na pr. u: tko *se* god boji, — što *ti je* god rekao i t. d., govori se u bilješki § 89 e.

Red rečenica.

§ 212. a) Usporedne rečenice ne mogu **ispred** glavne nigda stajati, sasma rijetko mogu biti uklopljene (vidi u § 161 b); — gotovo svagda stoje one **iza** glavne rečenice, kako je u primjeru: san je laža, *a* Bog je istina.

b) Zavisne rečenice ponajviše mogu stajati ispred glavne i iza nje, a to se upravlja prema tome, koja se misao onome,

koji govori ili piše, čini važnija. Ako mu se čini misao zavisne rečenice važnija, on će reći: *ako misliš Božji biti*, čini dobro za života; — *kad se vratim s puta*, pohodit ću te; — *ma šta bilo*, otići ću; — *koga se treba bojati*, onoga nemoj srditi. Ako li mu se važnija čini misao glavne rečenice, on će reći: *čini dobro za života*, ako misliš Božji biti; — *pohodit ću te*, kad se vratim s puta; — *otići ću*, ma šta bilo; — *onoga nemoj srditi*, koga se treba bojati.

c) Za načinske ili poredbene rečenice s veznicima *nego*, *kamo li* (§ 173 i 174) i za posljedične (§ 177) treba reći da svagda stoje iza glavne.

d) Uzročne rečenice s veznikom *jer* stoje ponajviše iza glavne, a s veznikom *budući da* ponajviše ispred nje; na pr. malo imamo žita, *jer* je bila nerodica; — *budući da* je bila nerodica, malo imamo žita.

Sintaksa dijelova govora.

Imenice.

Imenice mjesto pridjeva.

§ **213.** a) U pjesmama se često uzima imenica kao atribut mjesto pridjeva; na pr. *desnica ruka* (mjesto: desna ruka), *žutica naranča* (mjesto: žuta naranča), *ljepota djevojka* (mjesto: lijepa djevojka), *crvenika vino* ili *rujevina vino* (mjesto: crveno ili rujno vino), *drvo vrbovina* (mjesto: drvo vrbovo). — U običnom se govoru to slabo nalazi; na pr. *jedinica kći* (t. j. jedina kći), *siromasi ljudi* (t. j. siromašni ljudi).

Singular i plural imenica.

§ **214.** Dosta se često od konkretnih imenica govori singular, gdje bi po smislu upravo morao biti plural. Primjeri: nije šala ratovati s *Nijemcem* (t. j. s Nijemcima); — *Turčin* (t. j. Turci) navali na njihovu zemlju; — jezgra je naroda našega *seljak* i *težak* (t. j. seljaci i težaci); — Grci slavno pobijediše mnogo jačega *neprijatelja* (t. j. neprijatelje); — danas je mnogo *ribe* na prodaju; — kad dođu na jedno polje, a tu *golub* pre-

krilio polje; — koji ore, pa sirote hrani, i sirote i *crva* i *mrava;* — **od kako** se u Srijemu *vinograd* počeo saditi; — ode u planinu, **gdje** se počela kopati *ruda srebrna*; — sve djevojke *ružu* beru.

§ **215.** Neke se imenice govore u singularu, makar koliko mnoštvo bilo onoga, što znače; na pr. *víno, kîša, snîjeg, sûša* i dr., ali kad se takve imenice misle na različnim mjestima ili u različna vremena ili u svojim različnim vrstama, onda se mogu uzimati u pluralu. Na pr. od *sriju hrvatskih vina* ovo je najbolje; — u proljeće rastu rijeke, **kad** se tope *snjegovi,* a i ljeti, kad udugòtēžē *velike kiše;* — na *velikim sušama* ne mogu vodenice da melju; — ta trava cvate u jesen pred *mrazovima;* — *bijezi* su sramni, ali su probitačni.

§ **216.** a) Neke se imenice govore samo u pluralu, premda znače jedan predmet (lat. pluralia tantum). Evo ih nekoliko: *grûdi, gûsle, hlâče, jâsle, kliješta, kôla, léđa, ljêstve, nâočāri, nôvine, úlozi, ústa, vîle, vráta* i t. d. — Gdjekoje se imenice bez promjene značenja govore i u singularu i u pluralu; takove su: *mòždāni* ili *mòzak, nebèsa* ili *nèbo, nôvci* ili *nòvac, tlê* ili *tlò* (vidi u § 74 c). Neke se imenice govore samo u pluralu zato, što doista znače neku množinu; na pr. *dûhovi* (jer traju tri dana), *mêsojeđe* (jer traju nekoliko dana), *rezánci, trgánci, bòginje* ili *ôspice, brojànice.*

b) Budući da zbirne imenice znače već same sobom neko mnoštvo, zato se od njih ne govori plural. Između njih i između pravoga plurala ima razlika; kad se veli na pr. *cvîjeće, grôžđe, kàmēnje, lîšće, pêrje* i t. d., misli se mnogo čega u skupu ne razabirajući pojedinih dijelova, od kojih je skup sastavljen; a kad se kaže *cvjètovi, grózdovi, kâmeni, lîstovi, pèra,* onda se te stvari misle pojedince. Zato se na pr. ne govori *deset kamenja* ili *petnaest perja,* već *deset kamena, petnaest pera* i t. d., jer kad se reče pravi broj čemu, onda mu se misli na pojedine dijelove; a onome, što je u hrpi, ne zna se broj. Ovo se ne tiče zbirnih imenica *braća, gospoda, momčad* (vidi u § 231 b).

Pridjevi.

Pridjevi kao imenice.

§ **217.** a) Pridjevi se često upotrebljavaju sami sobom kao imenice. Tako se na pr. govori: *stârī* mjesto: starac, *stârā* mjesto: starica, komparativ *stàrijī* mjesto: starješina; govori se *dòmāći* (u pluralu) mjesto: ukućani. Osobito je ovo obično u muškom rodu za singular i za plural, u određenom i u neodređenom obliku, ali sve samo za čeljad. Primjeri: ni *najučeniji* naši

ne znadu to; — ne trebaju *zdravi* ljekara, nego *bolesni*; — čovjek zato ima *mlađega*, da ga u poslu zamijeni; — *ludi* boj biju, a *mudri* vino piju; — nemoj psovati *gluha* ni pred slijepca metati što, da se spotakne; — *ponositom* i *obijesnom* ime je podsmjevač; — *mlad* može umrijeti, a *star* mora.

b) Srednji rod pridjeva mjesto imenica upotrebljava se samo u singularu, za stvari i za čeljad. Primjeri: ustaje na oružje *malo* i *veliko*; — onda iziđu na *suho;* — proklinju *staro* i *mlado,* tko rastavi *milo* i *drago;* — u dvorove kuga udarila, pomorila *muško* i *žensko;* -- sve ostane po *starome;* — Bogu *Božje*, a caru *carevo* (valja davati). Ovamo idu i riječi *dèvētō*, *dèsētō* (genit. *dèvētōga*, *dèsētōga* i t. d.), t. j. deveti dio, deseti dio; zatim riječi *blâgo, dòbro, zlō*, koje su postale prave imenice, da se već i ne osjećaju kao pridjevi.

Bilješka. U dobrom narodnom jeziku nije plural ovakovih pridjeva u običaju, na pr. *mnoga* se *takova* dogodiše u staro vrijeme. Ovo se bolje veli: *mnogo* se *takovo* dogodi, — ili *mnoge* se *takove stvari* dogodiše.

c) Ženski rod pridjeva nalazi se osobito u poslovicama tako, da uz pridjev treba u misli nadopuniti koju imenicu. Primjeri: Bog ti i *bratska* (t. j. ljubav); — tko *lijevom* (t. j. rukom) perčin drži, *desnom* (t. j. rukom) siječe, kuda hoće; — da je na *pasju* (t. j. *volju*), nigdje konja ne bi bilo; — *carska* se (t. j. riječ) ne poriče. — Ovoga ima i izvan poslovica, pa se dosta često ne može ništa nadopuniti ili se ne zna, koju bi imenicu uz pridjev trebalo uzeti; na pr. u Nišu je bio Rušić-paša poslanike dosta dobro primio, ali sad okrenuo i on *drugu*, te im kaže upravo, šta misli; — obrijao glavu na *hajdučku;* — stani, Mitre, *gȍrā* bi; — car na cara bez *velike* ne će; — nije to bez *neke.*

Bilješka. Imenica *zemlja* izostavljena je, kad kažemo na pr. *Hrvatska, Njemačka, Turska.* (Nije dobro *Ruska*, već *Rusija*). — Ženski rod pridjeva rijetko se upotrebljava mjesto imenica za čeljad; tako je *mlâdā, stârā, pravòslāvnā.*

Pridjevi kao atributi, predikati, epiteti.

§ 218. a) Kad pridjev stojeći uz imenicu ili zamjenicu označuje stalno svojstvo, onda je on **atribut.** Primjeri: *poštenu* čovjeku treba vjerovati; — *zlatan* je prsten skuplji nego *srebrn*; — pošto ćeš mi prodati ono *crno* jare? — evo je došao red i meni *jadnome*; — tko se *pametan* toga boji?

b) Kad pridjev označuje slučajno i prolazno svojstvo imenice ili zamjenice, on se zove **predikatni atribut.** Primjeri: oj Dunave, tiha vodo, što ti tako *mutna* tečeš? — dao Bog, sinko, da *zdrav* otideš i natrag dođeš; — *srdit* Marko jezdi niz Kosovo; — pade junak *trudan* na postelju; — *gladnu* ću mu hljeba dati; — gospodar slugu nađe *budna.*

Bilješka. Ime „predikatni atribut" dano je pridjevima u tim primjerima zato, jer oni služe i predikatu (t. j. glagolu) za bližu oznaku, t j. oni znače, u kakvom se stanju nalazi imenica ili zamjenica u vrijeme, koje se glagolom izriče.

c) Kad se pridjev dodaje glagolu *biti* (*jesam*) ili drugim glagolima nepotpuna značenja (§ 151.), onda je on **predikat,** a svojstvo je sad stalno, sad slučajno i prolazno. Primjeri: Bog je *pravedan;* — Rimljani bijahu *hrabri;* — Marko je jutros bio *srdit;* — Živko ostade *pošten;* — ova se žena čini *pobožna;* — vi se gradite *pravedni* pred ljudima.

d) Za pridjeve ima još jedno ime: **epiteti;** ali tim se ne naznačuje nikakova osobita služba, jer epiteti se zovu oni atributi, koji se u pjesmama često nalaze bez prave potrebe, već poradi pjesničkoga nakita. Epitete imamo na pr. ove: *bijela* ruka, *bijeli* dvori, *crna* zemlja, *hladna* voda, *jarko* sunce, *ravno* polje, *rujno* vino, *sivi* soko, *sitna* knjiga, *zelena* gora i t. d. — Odavde se vidi, da je svaki epitet atribut (ali svaki atribut nije epitet).

Poraba određenih i neodređenih pridjeva.

§ **219.** a) Kad je pridjev atribut, on odgovara sad na pitanje kakav?, sad na pitanje koji? U prvom se slučaju uzima neodređeni oblik, a u drugome određeni. Primjeri: Veljko je bio *tanka* i *visoka* struka; — on je čovjek *dobra* srca; — *rđav* pjevač i dobru pjesmu rđavo upamti, a *dobar* pjevač i rđavu pjesmu popravi; — donesi mi *crveni* pojas (t. j. ima i drugih pojasa, ali ti mi donesi onaj crveni); — izgubila sam *srebrni* prsten (t. j. imala sam na pr. još dva zlatna prstena, ali ja sam izgubila onaj od srebra); — u jednoga kralja bila dva sina: jedan bijaše lukav i nepravedan, a drugi dobar i pravedan; pošto im otac umre, reče *nepravedni pravednome.*

Bilješka. Rječe se atribut na pitanje kakav uzima u određenom obliku, na pr. ljudi *izopačenoga* uma; — koji su *čistoga* srca; — pjesma od *dobroga* pjevača nije protivna razumu.

b) Kad je pridjev predikatni atribut, on odgovara na pitanje kakav? ili na pitanje kako se nalazeći? te stoji u neodređenom obliku; na pr. danas Dunav *mutan* teče; — sinoć Miloje zaspa *gladan*.

c) Kad je pridjev predikat, on odgovara na pitanje kakav i stoji u neodređenom obliku; na pr. zec je *plašiv*; — Gundulić postade *slavan*.

d) Određeni se oblici obično govore, kad je pridjev u svezi s pokaznim i s posvojnim zamjenicama; na pr. dođe, da gladnoj sirotinji nosi taj *radosni* glas; — ovaj *tužni* događaj ostat će nam dugo u pameti; — povedoh sa sobom onoga *crnog* psa; — i drugome bi već dosta bilo ovakoga *teškog* posla; — pomozi svojemu *starom* prijatelju; — bili smo kod našega *milog* učitelja.

e) Uz neodređene zamjenice mogu pridjevi stajati u određenom i u neodređenom obliku. Primjeri: Stanu je prosio nekakav *bogati* (ili *bogat*) trgovac; — to ne može reći nikakav *pametni* (ili *pametan*) čovjek; — svaki *pravedni* (ili *pravedan*) sudija mora to priznati.

§ **220.** a) Određeni se oblik uzima, kad pridjev s imenicom čini kojemu predmetu ime. Tako na pr. *stârī svàt* je neki osobiti svat među svatovima, *mlâdā nèdjelja* je osobita nedjelja među drugima i t. d. Takovi su i primjeri: *Crnā Gòra, čàsnī pôst, Nòvī Sâd, nòvī závjet, stârī závjet, slîjepī mîš, sûhā bòlest, vèlikī žûpān* i t. d. (vidi u § 201 c).

b) Određeni se oblik mora uzeti u vokativu, kad je pridjev sam bez imenice; na pr. *ljubazni!* molim se Bogu, da ti bude dobro; — nepravdu izmišlja srce tvoje, *lukavi!* Tako je isto i: ti to ne znaš, moj *dragi!* (gdje je pridjev združen s posvojnom zamjenicom). Ako li uz pridjev u vokativu stoji imenica, može oblik biti određen i neodređen; na pr. *dobri* čovječe i *dobar* čovječe, *mladi* junače i *mlad* junače.

c) Samo određeni oblik uzima se onda, kad je pridjev sam bez imenice, ali se proteže na imenicu iz predašnjega dobro poznatu, na pr. Isus daje pleći, da ga biju, obraze, da ga priušavaju, lica ne odvraća od sramote i zapljuvanja, ali *bezazleni* sve prima drage volje; — kad je Adam prestupio zapovijest Božju, nije li ga Bog onda mogao predati smrti? pa šta bi? pravda Božja izagna *nedostojnoga* iz raja.

§ 221. Ima dosta pridjeva, koji su obični samo u jednom obliku; na pr. pridjevi su *brâtov*, *sèstrin* neodređeni, a pridjevi *gòspodskī*, *jùnāčkī* određeni (§ 76a, b). Oni dakle prvi pridjevi upotrebljavaju se i ondje, gdje bi trebalo uzeti određeni oblik; na pr. *Krstov* dân, *Pètrov* pôst (vidi u § 220a); a pridjevi kao *gòspodskī* i t. d. uzimaju se i ondje, gdje bi imao stajati neodređeni oblik; na pr. ručak im je bio *gospodski*; — ne bojte se, ja sam *domaći*; — tko je među vama *prvi?* — vuk ostaje uvijek *divlji*.

Pridjevi uz riječi *što, nešto, ništa* i t. d.

§ 222. Kad se srednji rod pridjeva združi s nominativom ili s akuzativom riječi *što, nešto, ništa, koješta, svašta, mnogo,* onda se i pridjev s njima slaže u padežu. Primjeri: da ti je kazao prorok što *veliko,* ne bi li učinio? — ljudi su ovi bili nešto *srednje* između seljaka i vlastela; — ne mogaše kazati ništa *bolje*; — govori se za njim koješta *ružno*; — govore za mnom svašta *rđavo*; — ima li još mnogo *neuređeno* od toga posla? Ne bi dobro bilo: što *velikoga*, nešto *srednjega* i t. d.

Bilješka. Ako li pomenute riječi *što, nešto* i t. d. stoje i u drugom kojem padežu, pridjev stoji u istom padežu; na pr. nijesam se ni nadao ničemu *boljemu*; — tko se dotakne čega *nečistoga*, neka se opere.

O komparativu i superlativu.

§ 223. a) Komparativ se uzima, kad se dva predmeta (koji mogu i u pluralu biti) porede pa se hoće da reče, da se koje svojstvo u jednoga nalazi u većoj mjeri nego li u drugoga; na pr. *šire* je nebo od mora; — *bogatiji* su trgovci od težâkā; — *jača* su dvojica nego sam Radojica.

b) Katkad se uzima komparativ u značenju pozitiva združenoga s prilogom *prilično* ili *razmjerno*; na pr. vino se onamo pije najviše na častima, i to kod *bogatijih* (t. j. kod prilično bogatih ili razmjerno bogatih) ljudi; — to i *bolji* učenici teško shvaćaju. Ovamo idu komparativi *više, češće*, koji se mogu upotrebljavati u značenju: *prilično mnogo, prilično često*; na pr. tako sam čuo od *više* ljudi; — znaš li, da me je *više* puta strah? — *češće* ću ih opominjati, ako zaborave.

Bilješka. Komparativ *brže* može značiti isto što pozitiv *brzo*, na pr. car se prepadne pa *brže* pošlje sluge, da ih traže; — *brže* zamijesi bijeloga brašna i ispeci pogače. Mjesto samoga *brže* govori se često *brže bolje*, na pr. on skoči pa *brže bolje* glavu zabode u snijeg.

c) Kad se pridjev s pridjevom poredi, stoje oba u komparativu; na pr. *sretniji* si nego *pametniji*.

d) Superlativ se uzima, kad se hoće da kaže, da je koje svojstvo u najvećoj mjeri u predmeta, koji se poredi bar s druga dva predmeta; kad velimo na pr. ovaj je hrast *najviši*, to znači, da je viši od druga dva ili od drugih pet ili dvadeset i t. d. — Kad se hoće reći, da je koje svojstvo u vrlo velikoj mjeri, ali se predmet, u kojega se ono nalazi, ni s čim ne poredi, onda se uzimaju pridjevi složeni s riječcom *pre*, na pr. *predobar*, *prekrasan* i t. d.

e) Dosta se često komparativ i superlativ uzima i od pasivnoga participa; na pr. oni su bogatiji i *odjeveniji* (t. j. ljepše i bolje odjeveni) od nas; tako je i: *obrazovaniji—najobrazovaniji*, *poznatiji — najpoznatiji*, *učeniji — najučeniji*, *uzvišeniji — najuzvišeniji* i t. d.

f) Katkad se pridjevi u sva tri stepena slažu s riječcom *po*, koja im značenje malo umanjuje, na pr. *podobar*, *polukav*, *pobolji*, *ponajstariji*, *ponajviše* i t. d.

Zamjenice.

O povratnim zamjenicama.

§ 224. a) Protezanje na subjekt kazuje se povratnom zamjenicom (*sebe*, *sebi*, *sobom*), a ne ličnom, bio subjekt makar u kojem licu ili broju; na pr. ja ću tražiti pomoćnika *sebi*, a ti traži *sebi*; — radit ću za *se*; — pogledaj na *se*; — povest ćemo ga sa *sobom*; — oni su *sebi* tim naškodili; — učenik drži knjigu pred *sobom*; — ljudi *sebi* pomažu, kako znadu.

Bilješka. Može se, istina, reći i: brat je *njemu* naškodio, ali tada se *njemu* ne proteže na subjekt (*brat*), već na drugoga nekog, t. j. smisao je sasvim drugi, negoli kad se reče: brat je *sebi* naškodio.

b) Pripadanje subjektu ne kazuje se zamjenicama *moj*, *tvoj*, *njegov*, *njezin*, *naš*, *vaš*, *njihov*, nego povratnom zamjenicom *svoj*; na pr. ja nađoh *svoju* knjigu; — ti ćeš *svoju* glavu izgubiti; — Veljko miluje *svoga* prijatelja; — svaka majka želi dobro *svojem* djetetu; — radimo za *svoj* narod; — molite *svoga* oca, da vam dopusti; — sluge treba da su vjerne *svojim* gospodarima.

Bilješka. Rijetko se mjesto *svoj* uzima posvojna zamjenica onoga lica, kojega je subjekt; na pr. ja nađoh *moju* knjigu; — sluge treba da su vjerne *njihovim* gospodarima.

c) Zamjenice *moj*, *tvoj* i t. d. uzimaju se za pripadanje riječi istoga lica, koja nije subjekt; na pr. meni je *moja* mala kuća milija nego tuđa velika; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *njegovo* mjesto; — tamo nam nema *naše* vjere.

Bilješka. Moglo bi se također reći (ali bi bilo manje obično): meni je *svoja* kuća milija; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *svoje* mjesto; — tamo nam nema *svoje* vjere.

O pokaznim zamjenicama.

§ 225. a) Razlika je među pokaznim zamjenicama *ovaj—taj—onaj*, da prva od njih pokazuje ono, što je blizu onome, koji govori, druga, što je blizu onome, s kim se govori, a treća, što je daleko i od onoga, koji govori, i od onoga, s kim se govori. Ovo vrijedi i za sve riječi, koje su od tih zamjenica izvedene, na pr. *ovaki*, *taki*, *onaki*, *ovamo*, *tamo*, *onamo* i dr. Primjeri: nesretan čovjek namjeri se na svoju sreću, a ona mu reče: „Da sam ja budna bila, ne bi ti dobio ni *tih* opanaka"; čovjek je onda upita: „A tko si ti, da ja ne bih dobio ni *ovih* opanaka?" (sreća dakle veli: *tih* opanaka, t. j. koji su na tebi, a čovjek kaže: *ovih* opanaka, t. j. koji su na meni); — ako Bog da, te *ovu* ranu prebolim, koja je sad na meni, bolje ću se čuvati; — šetajući se opazi Stojša u avliji veliku jamu, pa onda reče: a šta je *to*, zete? kako možeš u svome dvoru trpjeti *toliku* propast? zašto *to* ne zaroniš? — car Dušan loveći po planini ugleda na jednom mjestu, gdje se grane od drveća i dolje savijaju i gore uzvijaju; kad dođu na *ono* mjesto, a to dijete kod nekoliko ovaca udarilo svoju sjekiru u kladu, pa leglo te spava.

b) Zamjenica *ovaj* vrlo se rado upotrebljava za ono, što dalje dolazi u govoru; na pr. ja ne mogu na vašu ponudu pristati iz *ovih* uzroka: 1. što mi nije potrebno, 2. što bi to bilo na štetu mojim prijateljima i t. d.; — poslije Dunava *ovo* su najznatnije vode u našim zemljama: Sava, Drava, Drina, Bosna, Morava i t. d.

c) Kad se pokaznom zamjenicom ima pokazati na što, što je već naprijed u govoru spomenuto, obično se uzima *taj;* na pr. Milan nije rado naprijed u boju trčao, a Miloš je *to* najvolio i u *tome* nikom nije ustupao; — kod gdjekojih manastira skupi se o velikim godovima po nekoliko hiljada ljudi; *tu* prodaju trgovci različnu robu, *tu* se sa-

staju kumovi, prijatelji i poznanici. — Rjeđe se uzima u takovom događaju zamjenica *ovaj;* na pr. valja priznati, da je zemlja okrugla; da bi se još bolje potvrdila *ova* istina, navest ćemo neke dokaze; — starješina bi blagoslovio hljebove, pšenicu, vino i ulje; *ovaj* se stari običaj dodržao do danas.

d) Zamjenica se *onaj* upotrebljava mjesto koje naprijed rečene imenice, koju bi upravo trebalo ponoviti; na pr. takav bi spisatelj činio mnogo pametnije. da piše narječjem svojim, negoli da kvari i svoje i *ono* braće svoje; — mladići čestitoga vladanja mili su svakome, a *oni* rđava vladanja nikome.

O odnosnim i neodređenim zamjenicama.

§ **226.** a) Zamjenice *koji, kakav, tko, što, čiji* mogu se u nekim osobitim prilikama upotrijebiti u značenju neodređenih *nekoji, nekakav, netko, nešto, nečij.* Primjeri: svi su naši stari manastiri imali od starine *koji* manje, *koji* više sela i zemlje; — carev sin zađe s onom papučom ogledajući svakoj djevojci papuču na nogu, ali *kojoj* duga, *kojoj* kratka, *kojoj* uska, *kojoj* široka, ne može nijednoj da pristane; — stane dokazivati, da je naše stanje došlo od *kakove* prirodne bolesti; — *tko* ovim putem, a *tko* onim ide; — *što* lugom, *što* pijeskom, sve je oprala; — doći će *čij* sluga.

Bilješka. Prilozi *kada, gdje* mogu imati značenje neodređenih *nekad, negdje;* na pr. poreza nije svagda jednaka, nego je *kad* manja, *kad* veća; — tako se onda po svoj zemlji *gdje* manje, *gdje* više događalo.

b) Zamjenica *koji* ima katkad značenje *kojigod*; na pr. brat je mio, *koje* vjere bio. — U značenju *tkogod, štogod* mogu se uzeti i zamjenice *tko, što,* pa ako na njima nije sila govora, ne stoje one tada na prvome mjestu u rečenici; na pr. može *tko* reći, da ovaj stih nije dobar; — najprije ćemo kazati *što* o Bosni i Hercegovini; — sada će *tko* pomisliti, da sam ja to učinio; — ovo je upravo sve za kćer, ali mati ustavi *što* i za sebe; — *tko* zna bolje, široko mu polje!

§ **227.** a) U izričnim, pogodbenim i vremenskim rečenicama mogu stajati neodređene zamjenice *netko, nešto, negdje* i t. d. gdjegod ih misao ište, ali običnije stoji mjesto njih *tko, što, gdje* i t. d. Primjeri: on se ponosi misleći, da je *(ne)što* veliko, a nije ništa; — ako osiromaši brat tvoj i proda *(ne)što* od imanja svoga, pomozi mu; — ako je *(ne)tko* lud, ne budi mu drug; — svak bi se smijao, kad bi čuo, da je *(ne)gdje* i to zanat; — kad gdje nađoh *neku (koju)* pogrješku, ja je ispravih.

b) Kad je zamjenica *čȉjī (čȉj)* odnosna, ona se može protezati samo na riječi muškoga roda, koje stoje u singularu i znače čeljad; na pr. onaj učenik, *čija* je ovo knjiga, neka se javi; — blago čovjeku, u *čijem* duhu nema lukavstva; — ovu sam haljinu kupio od trgovca, *čiju* robu svi hvale.

Bilješka. Nije dakle zamjenica *čȉjī* dobro upotrebljena u ovim primjerima: nakupovao sam svakakvih stvari u trgovaca, *čiju* robu svi hvale; — sjedio sam pod hrastom, *čȉj* se vrh već osušio, već treba reći: u trgovaca, *kojih* robu . . ., pod hrastom, *kojega* . . . Ne valja ni: to je ona seljakinja, *čija* je kći postala gospođa; — sjedio sam pod drvetom, *čije* su grane lijepo ulistale, već treba: seljakinja, *koje* kći . . ., pod drvetom, *kojega* grane . . . Ali i gdje je slobodno uzeti *čȉjī*, svagda se mjesto te zamjenice može upotrijebiti genitiv zamjenice *koji*; dakle sasvim je dobro na pr. onaj učenik, *kojega* je ovo knjiga, neka se javi; — ovu sam haljinu kupio u trgovca, *kojega* robu svi hvale.

§ 228. a) Mjesto odnosne zamjenice *kòjī—kòjā—kòjē* vrlo se često uzima *što*, koje se ne mijenja. Na pr. podaj onom čovjeku, *što* je donio vreću; — reci onim ljudma, *što* stoje na polju; — teško onoj djevojci, *što* ne sluša svoje majke; — blago djeci, *što* slušaju svoje roditelje.

b) Ako ovakovo *što* zamjenjuje drugi koji padež osim nominativa, onda mu se još doda zamjenica trećega lica u onom padežu, u kome bi bila zamjenica *koji*. Primjeri: to je ona žena, *što* smo *je* vidjeli; — dobro je ono vino, *što* smo *ga* pili; — izgorješe kuće, *što* smo *ih* lani gledali; — dođoše k meni ljudi, *što* su *im* konji odvedeni; — vidio sam čovjeka, *što* su *mu* konja odveli; — je li dobro pero, *što njim* pišeš? — nađoh ključ, *što* mi *ga* zimus nestade.

Bilješka. Ne može se uzeti *što* mjesto genitiva (*kojega, koje, kojih*), kad mu je značenje posvojno. Vidi primjere u § 204 d.

c) Ako se *što* proteže na riječ, koja znači kakovu stvar, onda se oblici akuzativa i instrumentala od zamjenice trećega lica mogu izostaviti te ostaje samo *što*; na pr. donesi mi nož, *što* sam jučer kupio; — lijepa je ono knjiga, *što* si mi poklonio; — ljudi u toj zemlji žive dosta nalik na ona vremena, *što* pjesnici nazivaju zlatnim vijekom; — gdje je lopata, *što* se žito vije?; — donesi mi čekić, *što* se konji potkivaju.

d) Kad bi s ovakovim *što* imao stajati koji prijedlog, on se metne iza *što* i združi se s potrebnim padežem zamjenice trećega lica: na pr. rekao mi je čovjek, *što* smo *s njime* jučer govorili;

— gdje je knjiga, *što iz nje* učiš čitati?; — lađe druge ne bješe osim one jedne, *što u nju* uđoše učenici; — pohodiše me prijatelji, *što* sam *kod njih* lani bio.

e) Mjesto odnosne zamjenice *kòjī, kòjā* uzima se katkad riječca *da*; na pr. u tom narodu nema gotovo čovjeka, *da* ne zna čitati i pisati; — nema vlasti, *da* nije od Boga; — ima li još koga, *da* nije došao?; — nitko ne ostade, *da* nije onamo prešao. Rjeđe se ovako upotrebljava riječca *gdje*; na pr. poslije ćeš sresti drugoga čovjeka, *gdje* nosi ribu; — vidite li onu ženu, *gdje* kopa?

§ **229.** a) Kad se u rečenici nalazi neodredena zamjenica, kojoj je na početku *ni*, onda glagol mora biti zanijekan, na pr. to mu *nitko ne* vjeruje; — danas *ne* radimo *ništa*; — *ničemu* se više *ne* nadam. Ovo vrijedi i za priloge, kao što su: *nigdje, nikad, nikamo*, i za broj *ni jedan*, na pr. to *ne ću nikad* zaboraviti; — *ne* uloviše *ni jedne* ribe.

b) Katkad se događa, te koja od pomenutih riječi, što imaju na početku *ni*, znači nešto jesno; u tome događaju glagol nije zanijekan. Primjeri: on se na me srdi za *ništa* (t. j. za malenkost); — u knjizi, koju sam jučer čitao, jezik je *nikakav* (t. j. veoma je loš); — takova djela čine *nikakvi* (t. j. rđavi) ljudi; — svijet je stvoren iz *ničega* (tu se „ništa", premda je „ništa", ipak pomišlja kao neko stanje).

§ **230.** Kad se prijedlogom *bez* hoće osobitom silom izreći, da nečega nema, onda uza nj stoje neodređene zamjenice *itko, išta, ikakav* i t. d. ili *nitko, ništa, nikakav* i t. d. ili *sav, svaki*. Govori se na pr. bez *ikakvoga* (ili *nikakvoga* ili *svakoga*) straha, — bez *ikoje* krivice, — bez *nikakvoga* razloga, — bez *sve* šale i t. d. Inače se govori naprosto: *bez straha, bez šale* i t. d.

Brojevi.

§ **231.** a) Dosta se često uzimaju glavni brojevi sami, gdje se misle ljudi, na pr. *dva* bez duše, treći bez glave; — *dva* vuku, a *četiri* tuku. Ali u ovakovom je događaju za mušku čeljad običnije uzeti brojnu imenicu na *-ica*, na pr. *dvojica, trojica* . . . .

b) Sa zbirnom imenicom *braća* mogu se uzimati glavni brojevi, na pr. imam *pet* braće; — bilo nas je *devet* braće. Ali je sasvim dobro reći i: *petorica, devetorica* i t. d. braće. Uz druge zbirne imenice, koje znače mušku čeljad, govore se brojne imenice, na pr. *petorica* gospode, *troje* momčadi i t. d.

c) Kad se glavni brojevi pišu ciframa, iza njih se ne bilježi točka (ako nijesu na svršetku rečenice), a iza rednih se brojeva bilježi točka, kad se pišu ciframa. Primjeri: došlo je 20 ljudi i 15 žena; — car Josip II. umrije u Beču 20. veljače 1790. godine.

Bilješka. O brojevima i o njihovu slaganju s imenicama dosta se govori u § 91—95, u § 190—193 i § 216b.

Glagoli.

Glagoli povratni, prelazni i neprelazni.

§ 232. a) Često prelazni glagoli imaju kao objekt uza se riječcu *se*, i onda se kaže, da su povratni (refleksivni), jer im se radnja povraća na subjekt; na pr. *čúvati se*, *hváliti se*, *odijèvati se*, *umívati se*, *vȁrati se*, *vesèliti se* i dr. Kad velimo: *čûvām se*, ili *vȁrāš se* ili *veselímo se*, to je isto, kao da rečemo: čuvam *sebe*, varaš *sebe*, veselimo *sebe* i t. d.; tu dakle imamo objekt, kao kad kažemo: čuvam *kuću*, veselimo *roditelje* i t. d.

b) Povratni se glagoli zovu i oni, koji uza se uvijek imaju riječcu *se*, mjesto koje se ne može uzeti *sebe*, na pr. *bòjati se*, *brînuti se*, *čùditi se*, *nádati se*, *smìjati se*, *šàliti se*.

c) Gdjekoji neprelazni glagoli mogu, ali ne moraju imati uza se riječcu *se*; tako imamo na pr. *blìstati* i *blìstati se*, *potŕpjeti* i *potŕpjeti se*, *sjȁti* i *sjȁti se*, *súmnjati* i *súmnjati se*, *òbići*, *òbiknuti* pored *òbići se*, *òbiknuti se* (na pr. ovamo sam *obikao* dolaziti ili *obikao sam se*), *pristòjati* pored *pristòjati se* (na pr. okruži se dvoranima, kako *pristoji* caru ili *pristoji se*).

d) Prelazni se glagoli često uzimaju kao neprelazni, bez objekta; tako je na pr. jučer sam *čitao*, — sjutra ću *orati* i t. d., tu dakle nema objekta (na pr. *knjigu*, *njivu*). Gdjekoji prelazni glagoli kad stoje ovako bez objekta, mogu imati uza se riječcu *se*: *bòsti se* pored *bòsti* (na pr. ova *se* krava *bode*, t. j. ne sebe, već ljude ili druge životinje), *grèpsti se* pored *grèpsti* (na pr. ova *se* mačka *grebe*, t. j. ne sebe, već ljude ili životinje), *gúrati se* pored *gúrati* (na pr. ne *guraj se*, t. j. ne guraj druge ljude) *obèćati se* ili *obrèći se* pored *obèćati*, *obrèći*.

e) Obrnuti pojav nalazi se također u nekih glagola, t. j. glagolu riječca *se* pripada te se i govori s njom, ali i bez nje. Imamo na pr. *krétati* pored *krétati se* (na pr. vojska *kreće* na put), *obògatiti* pored *obògatiti se* (na pr. vrlo je obogatio trgujući), *pòčēti*, *pòčinjati* pored *pòčēti se*, *pòčinjati se* (na pr. tada *poče* borba za slobodu, — ovdje *počinje* naša livada), *svŕnuti*, *svrȁćati* pored *svŕnuti se*, *svrȁćati se* (na pr. zašto ne *svrnete* k nama? — ovamo *svraćaj*, junače), *ùčiti* pored *ùčiti se* (na pr. Milan dobro *uči*).

§ 233. a) Riječca *se* upotrebljava se uz prelazne glagole često, da se naznači nešto, što biva samo od sebe; na pr. drvo *se suši*, juha *se hladi*, kamen *se valja* s brda, kuća *se ruši*, mjesec *se okreće* oko zemlje, snijeg *se topi* i t. d.

b) Riječcom *se* uz prelazne glagole izričemo često pasiv, t. j. radnju, koja ne biva sama od sebe, već joj je izvor izvana; na pr. vino *se pije*, ovaj *se* čovjek *zove* Petrović, *čuju se* dobri glasovi i t. d. Takvi su i ovi primjeri: Miloje *se*

izbaci (t. j. bi izbačen) iz službe; — sjeme pade kraj puta i *pogazi se*; — rukama apostolskima *učiniše se* mnogi znaci i čudesa; — *dadu* im *se* na dar tri prstena; — bijeli mu *se poharaše* dvori, *odnese se* iz riznice blago.

Bilješka. Razlika između rečenica pod a) i između onih pod b) stoji u tome, što se one prve ne mogu pretvoriti u aktivne, a ove se druge mogu. Mjesto: vino *se pije*, — *čuju se* dobri glasovi možemo reći: ljudi vino *piju*. — *čujemo* dobre glasove i t. d. A rečenice: drvo *se suši*, — juha *se hladi* i t. d. ne možemo aktivom izreći. Ni u jednima ni u drugima mjesto *se* ne može se uzeti *sebe* (kao u § 232 a).

§ 234. a) Povratni se glagoli često upotrebljavaju u uzajmičnom (recipročnom) značenju; na pr. ovi *se* ljudi *miluju* (t. j. jedan drugoga miluje); — mi *se pozdravljamo* na ulici (t. j. pozdravljamo jedan drugoga); — zašto *se* stadoste *tući?*

b) Kad dolaze jedan do drugoga dva glagola, od kojih i jednome i drugom pripada riječca *se*, ona može uz obadva stajati; na pr. tada *se* opet spomenuste starati *se* za me. Ali češće *se* stoji samo uz jedan od takova dva glagola; na pr. i tako *se* upru braniti (mjesto: upru *se* braniti *se*); — bojim *se* nasmijati ovdje (mjesto: bojim *se* nasmijati *se*). — Stanko *se* boji i stidi (mjesto: boji *se* i stidi *se*).

c) Kad treba, da se načini pasiv od neprelaznih glagola, onda se uzme riječca *se*; na pr. kako *se* tu *sjedi?* — ovuda *se ide* u selo. — Kad treba izreći pasiv od povratnih glagola, oni ostaju bez promjene; na pr. odmah kako *se popne* na brijeg, vidi se crkva; — od takovih pastira ne može *se* ničemu boljemu *ni nadati*; — zato *se* tu mora najviše *starati*, da se ništa ne kaže drukčije, nego što jest; — traže, da im *se klanja* po ulicama; — to se kaže, kad *se raduje*, da je kakav nepovoljan posao prošao.

§ 235. a) Rijetko se neprelazni glagoli mogu upotrebljavati kao prelazni; takovi su *tŕkati* i *ùskrsnuti*; na pr. djeca *trču* po vrtu, Isus *uskrse* od mrtvih, — ali i: jučer sam *trkao* svoga konja (t. j. gonio ga, da trči), *uskrsao* ga Bog. Glagol *tèći* može biti i prelazan i neprelazan, ali s razlikom u značenju; neprelazno *tèći* imamo na pr. kad velimo: Drava *teče*, dani *teku*, a prelazno je, kad velimo: *teći* kuću, *teći* novce (t. j. stjecati).

Bilješka. Neprelazni glagoli *lèći* (lijègati), *sjèsti*, *ùstati* (ùstajati), *gòrjeti* upotrebljavaju se u pjesmama kao prelazni; na pr. u večer *me* rano *lijegaše*, u jutru *me* rano *ustajaše*; — s desne strane *sjede* (Jug Bogdan) *zeta Strahinića bana*; — bježʼ iz kule, da *te* ne *gorimo*. Gdješto se tako govori i izvan pjesama.

b) Neki neprelazni glagoli postaju prelazni, kad se slože s kojim prijedlogom. Na pr. *ìći—náći*, *lètjeti—prelètjeti*, *pȁsti—*

nàpasti (na pr. šta si *napao* toga čovjeka?), *plȁkati—òplakati, skòčiti—preskòčiti, stȁti—zàstati* (na pr. *zastao* ga kod kuće), *sjȁti —obàsjati, spávati—uspávati* i dr.

Glagoli trajni i trenutni.

§ **236.** a) Trajni su glagoli, koji u prezentu mogu odgovarati na pitanje: *što sada radiš?* a infinitivom mogu biti dopuna glagolima: *pòčeti, prèstati.* Trenutni su oni, s kojima se ne može odgovoriti na rečeno pitanje i koji ne mogu biti dopuna glagolima *pòčeti, prèstati.* Tako je na pr. glagol *čȉtati—čȉtām* trajan, jer na pitanje: što sada radiš? može se odgovoriti *čitam* i može se reći: počeh ili prestadoh *čitati;* a *pročitati* je glagol svršen, jer se na pomenuto pitanje ne može odgovoriti: *pročitām* i ne može se reći: počeh (prestadoh) *pročitati.*

b) Trajni se glagoli dijele u durativne (neprekidne) i u iterativne (učesne). Durativni znače radnju, koja teče bez prekida, na pr. *plèsti, gȉnuti, lètjeti, hváliti, glèdati, kupòvati* i t. d., a iterativni su oni, koji znače radnju s čestim ponavljanjem i prekidima; na pr. *polijètati, izglédati, zabádati, nalágati, pobolijèvati, izvláčiti* i dr.

c) Iterativni se glagoli dijele u iterativne I. i II. stepena, a razlika je u tome, što ovi drugi znače ponavljanje u još većoj mjeri; ali je značenje često zatrto, te znače jedni što i drugi. Iterativni II. stepena izvode se iz iterativnih I. stepena, a znak im je *-ava-* ili *-iva-* pred nastavkom *-ti* u infinitivu. Tako *púštati, dopúnjati, izmišljati, poglédati, ponúđati, umíljati se, zatískati* iterativni su glagoli I. stepena, a II. su stepena *puštávati, dopunjávati, izmišljávati, pogledívati, ponuđávati, umiljávati se, zatiskívati.* — Često iterativnoga glagola I. stepena nema, već samo drugoga; na pr. nema *sažaljati, uništati, oživljati, pokraćati, posvećati, primamljati,* već samo *sažaljávati, uništávati, oživljávati, pokraćívati, posvećívati, primamljívati* i t. d. Često opet prema iterativnome glagolu I. stepena nema takvoga glagola II. stepena; imamo na pr. *zabádati, nalágati, pogáđati, razmátrati,* ali nemamo: *zabadavati, nalagavati, pogođivati, razmotrivati.*

d) I trenutni gdjekoji glagoli mogu biti iterativni, t. j. radnja im se ponavlja, ali svaki put je trenutna; na pr. *pòpucati* (obruči su popucali, t. j. nekoliko njih, svi jedan za drugim), *porazbolijèvati se* (čeljad su se porazbolijevala, t. j. jedno za drugim), *poizvaljívati* (poizvaljivao vjetar drveta), *isprebíjati* (isprebijali ljudi vuka), *pozòbati* (ptice su pozobale grožđe).

e) Neki se glagoli mogu upotrebljavati i kao trajni i kao trenutni; to su ovi: *čȕti, ìmenovati, krstiti, písati, pŕste-*

novati, *razùmjeti*, *rúćati*, *túžiti*, *vàpiti*, *vèčerati*, *vézati*, *vîdjeti*, *vjěrovati* i gdjekoji drugi. — Odjelito treba spomenuti glagol *kázati*, koji je i trajan i trenutan u prezentu; u participu prezenta i u imperfektu je samo trajan, a u ostalim je oblicima samo trenutan. Glagol *dàti* je trenutan, a *nè dati* je trajan (vidi u § 133 d).

§ **237.** a) Glagoli bez prijedloga jedni su trajni, a drugi su trenutni. Trajni su na pr. *pèći*, *plèsti*, *gînuti*, *tònuti*, *lètjeti*, *trpjeti*, *hváliti*, *nòsiti*, *vòditi*, *čúvati*, *pàdati*, *stâvljati*, *vrâćati*, *kupòvati*, *mîlovati* i t. d., — trenutni su na pr. *rèći*, *sjèsti*, *dîgnuti*, *víknuti*, *kúpiti*, *pùstiti*, *ròditi*, *skòčiti*, *vrátiti* i t. d. Kad se ovi drugi i njima slični glagoli združe s prijedlozima, oni ostaju trenutni; na pr. *izrèći*, *òdsjesti*, *pòdignuti*, *dovíknuti*, *iskúpiti*, *prepùstiti*, *poròditi*, *doskòčiti*, *svrátiti*. Od onih prvih glagola jedni postaju trenutni, a drugi ostaju trajni, kad se združe s prijedlozima; na pr. trenutni su: *ispèći*, *splèsti*, *pòginuti*, *utònuti*, *dolètjeti*, *pretŕpjeti*, *pohváliti*, *sačúvati*, *pokupòvati*, *zàmilovati*, — a trajni su: *iznòsiti*, *prevòditi*, *pròpadati*, *pòstavljati*, *nàvraćati* i t. d.

b) Ima trajnih i trenutnih glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima združeni: *dokúćiti* — *dokućívati*, *pòčeti* — *pòčinjati*, *ùzēti* — *ùzimati*, *pòčinuti* — *počívati*, *priònuti* — *priánjati*, *opkòliti* — *opkoljávati*, *uzvísiti* — *uzvišívati*, *poníziti* — *ponizívati*, *približiti* — *približávati*, *sprémiti* — *sprémati*. Tako su i vrlo mnogi iterativni glagoli u običaju samo s prijedlozima složeni; na pr. prema *ubíjati*, *istrésati*, *promišljati* — *promišljávati*, *dopúnjati* — *dopunjávati*, *pokraćívati*, *obrezívati* nema prostih (bez prijedloga): bijati, tresati i t. d. Dosta su rijetki iterativi bez prijedloga, na pr. *bírati*, *bívati*, *ljètati*, *noćívati*, *puštávati*, *ručávati*, *svanjívati*, *večerávati*, *vjenčávati*.

Prilozi.

§ **238.** a) Prilozi ponajviše znače ili način ili mjesto ili vrijeme, t. j. odgovaraju ili na pitanje kako? (na pr. *lijepo* pišeš, *veselo* živimo, govorio je *latinski*) ili na pitanje gdje? (na pr. stajali su *vani*, *tu* sam bio, stani *dolje*) ili na pitanje kada? (na pr. *lani* sam bio, *onda* su rekli, *jutros* je otišla).

Bilješka. Rijetki su prilozi, koji odgovaraju na pitanje koliko?, na pr. *mnogo* sam dobio, *malo* sam izgubio, *dosta* je trpjela. — Mjesni prilozi mogu odgovarati i na pitanja kamo?, kuda?; na pr. iziđoše *van*, skitao se *ovuda*.

b) Koji prilozi znače mjesto ili vrijeme, oni služe za bližu oznaku glagolima; a oni, koji znače način, mogu izbliže označivati glagole, pridjeve i druge priloge (na pr. *lijepo* pišeš, *malo* bolji, *vrlo* lijepo).

Bilješka. Koji prilozi odgovaraju na pitanje koliko? oni mogu izbliže označivati imenice, koje stoje u genitivu, na pr. *mnogo* ljudi, *malo* vode, *dosta* brige, *nekoliko* ovaca.

c) Gdjekoji prilozi ne znače ni način ni mjesto ni vrijeme, već služe za isticanje drugim riječima (a te druge riječi mogu biti imenice, zamjenice i brojevi). Takovi su prilozi: *bâr*, *bâš*, *čâk*, *ěno*, *ěto*, *ěvo*, *gòtovo*, *jèdva*, *jȍš*, *mȍžda*, *pâče*, *sâmo*, *tàkōđer*, *tòbože*. Govori se na pr. daj mi *bar* tri jabuke; *evo* ja vam kažem; to je *gotovo* većina. — Među takove priloge ide i niječna riječca *ne*.

d) Kad se riječca *ne* složi s prilogom *malo*, izlazi nov prilog *nèmalo* (na pr. ja sam *nemalo* kao i ti velik) ili *màlo ne*. Ovaj drugi prilog ističe samo glagole, na pr. *malo ne* padoh, — *malo* me *ne* iskara, — *malo* u oko *ne* udari.

Bilješka. Zato je pogrješno: *malo ne* svi građani mišljahu, ili: potrošio sam *malo ne* polovinu novaca. Tu se mora reći: *gotovo* ili *skoro*.

e) Mjesto pridjeva u predikatnoj službi nalazi se katkad prilog. Primjeri: u obrazu je ban Strahinić *sjetno* i *neveselo*; — da li znadeš Budimliju Jovu? je li *zdravo*, je l' se oženio?; — *bolje* je Božić kužan nego južan; — *bolje* je prazna vreća nego vrag u vreći; — jeste li *zdravo* i *veselo?* Prema tome imamo također: *kako* ste?, — *kako* su moja braća?

§ **239.** a) Prilozi budući partikule (vidi na str. 4) nemaju padeža ni brojeva ni roda, ali mogu imati komparativ i superlativ; na pr. *drâgo* — *drâže* — *nâjdraže*, *mûdro* — *mùdrije* — *nâjmùdrije*. Tako je i *čêsto* — *čêšće* — *nâjčešće*, *žȃo* — *žàlije* — *nâjžàlije*, *ràdo* — *ràdije* — *nâjràdije* (nije dobro: *rađe* — *najrađe*).

b) Riječ *nalik* je prilog i zato se ne mijenja; govori se dakle: sestra *nalik* (a ne: *nalika*) na brata, — ili sestre *nalik* (a ne: *nalike*) na braću. Kad bi trebalo tu riječ sklanjati, uzme se pridjev *sličan*, na pr. u gimnazijama i *sličnim* školama.

c) Ima dosta priloga, koji su složeni od dvije riječi, od kojih je prva prijedlog, na pr. *bezobzìrkē*, *dodúšē*, *dòista*, *ìsprva*, *ìznova*, *nàtrāg*, *nàprijed*, *návlaš*, *nàpokōn*, *pogòtovu*, *ùvelikē*, *zacijèlo*, *zàrana* i t. d.

Prijedlozi.

§ **240.** a) Prijedlozi stojeći s kojim padežem najčešće izriču mjesto i vrijeme. Kad se na pr. veli: uđosmo *u* sobu, osta-

vih knjigu *na* stolu, vrt je *za* kućom i t. d.. tu se izriše mjesto, a vrijeme je u primjerima: radit ćemo *do* noći, doći ću k vama *na* jesen, to se dogodilo *o* Uskrsu i t. d.

b) Osim mjesta i vremena izriču prijedlozi zajedno s padežima i druge odnošaje među riječima. Tako imamo društvo, kad velimo: doći ću *s* Milojem, — raskidu: došao je *bez* brata svojega, — svrhu: idem *po* vodu; — uzrok: propao je *s* nerada; ne mogu ići *zbog* bolesti; — način: odvedoše ga *na* silu, — dopuštanje: *pored* svega velikog truda nije mogao to izraditi, — zamjenu: platit ću *mjesto* Ivana, — poređenje: konj je brži *od* vola.

c) Rjeđi su drugi odnošaji, što ih prijedlozi zajedno s padežima izriču. Takovi su: namjena: sve *na* slavu Božju činiše, — sredstvo: javiše mu *preko* poslanika, — protivština: učinio je *preko* moje volje, — svojstvo: oni su *od* boja junaci, — pripadanje: car *od* one zemlje, — izuzimanje: nitko nije znao *osim* tebe.

§ 241. a) Nominativ i vokativ nemaju nigda uza se prijedloga; svi drugi padeži često ih imaju uza se; a lokativ se i ne govori sam, bez prijedloga.

b) Mnogi se prijedlozi slažu samo s jednim padežem, na pr. *bez*, *kod*, *radi* samo s genitivom, — *k* samo s dativom, — *kroz* samo s akuzativom, — *pri* samo s lokativom; — neki se slažu po s dva padeža, takovi su: *s*, koji se slaže s genitivom i instrumentalom, *na*, *o*, *po* s akuzativom i s lokativom, *među*, *nad*, *pod*, *pred* s akuzativom i instrumentalom; — gdjekoji s tri padeža: *u* s genitivom, akuzativom i lokativom, *za* s genitivom, akuzativom i instrumentalom. Ni jedan od ovakovih prijedloga ne izriče isto sa dva (a kamoli sa tri) padeža, već s jednim padežem izriče jedno, s drugim drugo.

c) Prijedlozi se vrlo često slažu s glagolima u jednu riječ, na pr. *dòzvati*, *izmòliti*, *napísati*, *odvézati*, *pòliti*, *ùmrijeti*, *zabòsti* i t. d. U tom poslu prijedlozi služe za to, da značenje glagolu izbliže odrede. Ovamo idu i složeni glagoli, kao što su *prepísati*, *pročìtati*, *ràzbiti*, koji su složeni s takvim prijedlozima, koji sami ne dolaze nikad ispred kojega padeža. — Da ima glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima složeni, to je rečeno u § 237 b.

§ 242. a) Po dva se prijedloga često združuju u jedan, na pr. *ispod*, *iznad*, *između*, *pokraj*, *usred*. — Katkad opet koja imenica s prijedlogom služi kao prijedlog, na pr. *uoči* Petrova dne, — *uime* poreza plaćati, — *nadomak* Zagreba.

b) Prijedlozi stoje dosta često ispred priloga; na pr. *od* danas *do* sjutra, *odonda*, *otkad*, *otprije*, *zasvagda*; tako je i ovo: *za dosta* vremena, *u mnogo* kuća.

c) Prijedlozi *do*, *po*, *mjesto*, *osim* stoje katkad pred kojim padežem, koji je već združen s kojim prijedlogom; na pr. čekao je *do pred* zoru; — privezah svaki kraj *po za* jednu granu od drveta; — oni samo *po s* nekoliko momaka otidu; — došao je na posao s motikom *mjesto sa* sjekirom; — bili smo u svim kućama *osim u* ovoj.

d) Prijedlozi stoje katkad pred rečenicom; na pr. ljudi ga dočekaše i *s* dobro došao pozdraviše; — *mjesto* da mu se obraduju, poplaše se od njega; — i tako Srbi *mjesto* što su se nadali granice svoje rasprostraniti, jedva se održe u onome, što su prije imali; — *osim* što nas je prevario, sada nas još i opada.

Bilješka 1. Velika je pogrješka upotrebljavati ovako prijedlog *bez* te reći na pr. došli su i oni, *bez da* su bili pozvani. Ovo treba reći: došli su, a nijesu bili pozvani, — ili: premda nijesu bili pozvani.

Bilješka 2. Ne mogu stajati zajedno po dva prijedloga, od kojih svaki ima u rečenici svoj padež; zlo bi na pr. bilo: kupio sam *za u* Zagrebu zaslužene novce; — došao *s na* silu dognanim narodom. Treba reći: *za* novce zaslužene *u* Zagrebu; — *s* narodom *na* silu dognanim.

§ **243.** a) Riječi *do* i *osim* mogu se upotrebljavati u izuzetnom značenju, i onda one nijesu prijedlozi, već izuzetni veznici (vidi u § 165.). Primjeri: nikad se ne poplašismo *do* noćas; — ne znaju drugo *do* prositi; — nitko ne zna sina *do* otac, niti oca tko zna *do* sin; — ovaj se rod ničim ne može istjerati *do* molitvom i postom; — Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim *osim* krstom; — u dvoru mu nikog nema *osim* bolan sluga.

b) Riječca *po* znači katkad isto što veznik *i*, na pr. dlaka *po* dlaka, eto bjelača; — doći će jedan *po* jedan. To je, kao da se reče: dlaka *i* dlaka, jedan *i* jedan. Ne može se dakle reći, da je *po* ovdje prijedlog i da stoji s nominativom.

c) Ne valja združiti veznikom *i* onakova dva prijedloga, koji se slažu s različnim padežima; bilo bi na pr. vrlo rđavo: *u* i *izvan* škole moraju učenici biti pristojni, već se to mora reći: *u školi* i *izvan nje* (škole). Pogrješno bi bilo veznikom *i* združiti i onakova dva prijedloga, koji se slažu s istim padežem, ali jedan od njih ima ili obadva imaju samo jedan slog; ne bi

dakle valjalo: *pred* i *pod* stolom ima mrvica, — *nad* i *među* brdima lete ptice. To treba reći: *pred* stolom i *pod* njim (stolom), — *nad* brdima i *među* njima (brdima). Samo onakova dva prijedloga mogu se združiti veznikom *i*, koji se slažu s istim padežem i oba imaju više od jednoga sloga, na pr. voda na onom mjestu *preko* i *između* kamenja leti i uji; — bolovao je *prije* i *poslije* našega dolaska. Ali i tu bi obično bilo: *preko* kamenja i *između* njega, — *prije* našega dolaska i *poslije* njega.

Veznici.

Dioba veznika.

§ **244.** a) Veznici se najzgodnije dijele u tri reda U I. red idu veznici, koji služe za usporedno vezanje rečenica, te se poradi toga mogu zvati usporedni; — u II. red idu veznici, koji služe za zavisno vezanje rečenica, te se poradi toga mogu zvati zavisni; — a u III. red idu oni veznici, koji ne vežu ni rečenica ni riječi, već samo jače ističu značenje koje rečenice ili riječi.

b) U I. red veznika idu ovi: 1. sastavni (kopulativni), 2. suprotni (adversativni), 3. rastavni (disjunktivni), 4. zaključni (konkluzivni), 5. izuzetni (ekskluzivni).

Bilješka. Budući da se o tim veznicima dosta govorilo u § 163—166, zato se o njima ne će ovdje govoriti.

c) U II. red veznika idu ovi: 1. namjerni (finalni), 2. vremenski (temporalni), 3. načinski ili poredbeni (modalni), 4. izrični (deklarativni), 5. uzročni (kauzalni), 6. posljedični (konsekutivni), 7. pogodbeni (hipotetični), 8. dopusni (koncesivni).

Bilješka. Budući da se o tim veznicima dosta govorilo u § 168—181, zato se o njima ne će ovdje govoriti.

d) U III. red veznika idu ovi: 1. upitni (interogativni), 2. uznosni (emfatični), 3. uzvični (eksklamativni), 4. potvrdni (aseverativni), 5. željni (optativni).

e) Neki veznici imaju samo po jedno značenje; tako na pr. *jer* samo je uzročni, *zar* samo upitni veznik i t. d. Neki opet mogu imati više značenja od jednoga; na pr. *li* može imati značenje suprotno, namjerno, pogodbeno, upitno, uzvično; *kako* ima značenje namjere, vremena, načina i još značenje izrično i uzročno i t. d.

Veznici III. reda.

§ **245.** a) Upitni su veznici *da*, *dȁ li*, *ẽda*, *ẽda li*, *li*, *zâr*. — Upitno je *da* u primjerima: *da* ne ćeš još biti car nad nama i zapovijedati nam? — svještenik bi ga po svojoj dužnosti pitao, *da* nema na duši kakav grijeh; — nemam ni sam, koliko mi treba, a *da* dam vama?

Bilješka. Kad ovaj veznik stoji iza glagola *bojati se* i drugih sličnoga značenja, značenje mu je upravo upitno, premda se to danas slabo osjeća; na pr. bojao se Miloš, *da* Turci ne opaze (t. j. bojao se, ne će *li* Turci opaziti?); — svi se ukućani poplaše, *da* nijesmo oboje noću umrli (t. j. poplaše se, nijesmo *li* umrli?).

b) Primjeri za *da li*, *eda*, *eda li*, *li*: *da li* me sad g. Svetić razumije? — *da li* ti nijesam rekao? — *eda* mi može tko zabraniti? — zapita ih, *eda* bi imali što, da mu dadu za jelo; — za Boga, bako, *eda li* ti znaš? — zapita ga, *eda li* će joj dati; — jesi *li* čuo? — nije *li* Veljko ovdje?

c) Veznik *zar* se razlikuje od drugih upitnih veznika osobitom svojom porabom, i to ovako: pitajući s drugim veznicima ne zna se, kako će odgovoriti onaj, koji je pitan, da li niječno ili jesno; a *zar* kad stoji u jesnom pitanju, očekuje se odgovor niječan, i obrnuto; na pr. *zar* i ti tako misliš? — *zar* vi to još ne znate?

Bilješka. Riječca *zar* može i ne biti upitni veznik, već prilog u značenju: „možda“, „valjada“; na pr. doći će *zar* i on; — tako jer *zar* Bog odredio.

§ **246.** a) Uznosni su veznici *ljȅ*, *tȁ*; njima se koja riječ u rečenici uznosi s osobitom govornom silom. Na pr. veliš, da ti to dobro znaš, a ja ti kažem: *lje* ne znaš; — nemoj, brate, *ta* dobro nam je obojici; — *ta* pomozi, ako si čovjek; — *ta* ne vjerujte svakome sve. — Rečenica, u kojoj je *lje*, svagda je niječna.

b) Uzvični su veznici: *ȁ*, *alȁ*, *da*, *ê*, *li*, *nȕ*. Primjeri: *a* za Boga, tko to lupa? — *a* da vidiš Jakšića Stjepana! — *ala* imaš brza konja, gdje ga dobi? — *ala* ženo, lijepo ti je ova livada pokošena! — *da* čudno ti ga prevari! — *da* kakva je Roksanda djevojka! — *da* moj vjetre, ne lomi me! — pošto se pobratimiše, reče mu starac: *e* pobratime, sad da se darujemo; — *e* brate moj, šta ćemo sad? — čudno *li* si ga zapitao! — krasne *li* su ovo livade! — *nu* otidi na bijelu kulu! — *nu* tako ti Boga, daj mi reci.

Bilješka. Nije dobro uzimati *nu* mjesto *no* kao suprotni veznik; na pr. htio sam mu pomoći, *nu* nijesam mogao. Tu je bolje *no*.

§ 247. Potvrdni su veznici: *dȁ*, *dabògme*, *dàkako*, *dàšto*. Na pr. oni su *dabogme* (*dakako*, *dašto*) bili pametni ljudi, pa su opet često pogriješili. — Potvrdno *da* imamo u odgovorima; na pr. kada tko pita: jesi li bio u školi? a onaj, koji je upitan, odgovori: *da* (tu se ima dopuniti: bio sam).

Bilješka. Kad u odgovoru ili u opće u prihvatanju tuđih riječi stoji *da* iza glagola, kojim se odgovara, onda ono znači, da se odgovor ima shvatiti u protivnom smislu. Na pr. kada tko veli: molim te, donesi mi vina, — a onaj mu odgovori: hoću *dȁ*, to znači isto, što: ne ću; ili na pitanje: jesi li bio u školi? — odgovor: jesam *dȁ* znači isto što: nijesam (bio). Ili kad bi tko rekao: Stojan to još ne zna; — a drugi kad bi na to dodao: ne zna *dȁ*, to bi značilo: zna.

§ 248. a) Željni su veznici: *da*, *ẽda*, *kàda* (*kȁd*), *nẽka* (*nẽk*). — Željno *da* stojeći sa prezentom kojega glagola znači isto što imperativ; na pr. sad *da* mi kažeš (t. j. kaži mi), gdje su moja braća; — odmah to *da* ùčinīte (t. j. učinite). Kad stoji ovakovo željno ili imperativno *da* s trećim licem, znači isto, što *nẽka*; na pr. *da* Bog blagoslovi! — sjutra *da* svi ovamo dođu (t. j. *neka* blagoslovi, — *neka* dođu). Željno *da* može stajati i s prvim licem (kao i *neka*); na pr. o Jovane sinko, *da* te pitam, — da *odemo* danas k Milanu. Ovakovo *da* može stajati i s kondicionalom te izricati želju; na pr. crne oči, *da* bi ne gledale! — muči, kćerce, *da* bi zàmuknula! — *da* bih ja umr'o smrću pravedničkom! U tom događaju pred *da* može stajati uzvik *o*, na pr. *o da* biste zàmuknuli!

b) Željno *da* može stajati s perfektom, i to kad se izriče oštra zapovijed; na pr. *da* se nijesi makao odatle! (t. j. ne makni se), — *da* ste odmah to učinili (t. j. učinite).

c) Kad veznik *da* stoji s perfektom ili s aoristom, a pred njim je uzvik *o*, onda se izriče žalost, što se koja stvar nije drukčije dogodila (a i to je neka želja); na pr. *o da* nijesam juče onamo išao! — *o da* umrijeh! — *o da* ga nikad ne vidjeste!

d) Željno *eda* imamo, kad velimo na pr. *eda* Bog dâ, te ne dođe! — *eda* sunce sine danas! — Željno *kàda* stoji svagda s kondicionalom; na pr. *kad* bih ja bio postavljen, da sudim u ovoj zemlji! — *kad* biste me, braćo, poslušali! — O željnom vezniku *neka* vidi u § 146b.

Uzvici.

§ 249. a) Uzvici su riječi, koje se upotrebljavaju, kad hoćemo da očitujemo kakovo čuvstvo: čudo, žalost, bol, gnjev, veselje, želju, gađenje, također kad koga dozivamo, ili kad se kome odzivamo. Evo običnijih uzvika: *ȁh, ahȁ, ȃj, ȃo, ȁvāj, dȅ, dȅdȅ, ȇ, ȇj, glȅ, hȁ, hȃj, íju, íjujū, jȁo, jȁoh, jȕj, kȕku, lȅle, ô, ȍh, ohô, ôj, pȉ, ȕh.* Većina ovih uzvika upotrebljava se za različna čuvstva, ne samo za jedno; na pr. *ȃo* za žalost, gnjev, veselje, *ȇ* za čudo, žalost, veselje dozivanje. *ȍh* za žalost, bol, želju i t. d.

b) Među uzvike treba brojiti i ove riječce: *ȁis* (dovikuje se volu, da se okrene), *čȕk, čȕk* (tako se zovu kokoši), *ïš* (tako se tjeraju kokoši), *ljȍk* (tako se tjeraju telići), *vȃž* (tako se tjeraju guske). I ovo su uzvici: *cȉc* (kad se boće kome da kaže, da ne će dobiti ono, čemu se nada), *hȍp* (kad se hoće da naznači brzi skok; na pr. onda ja *hop* u vodu!), *křkac* (kad se hoće da naznači, kako što pada s bukom), *ljȍskac* (za padanje, na pr. *ljoskac* o zemlju!), *zvȉzgac* (na pr. *zvizgac* bičem! — t. j. da je sve zviznulo).

Sintaksa padeža.

Nominativ.

§ 250. a) Nominativ je padež gramatičkoga subjekta; na pr. *sunce* grije; — *godine* prolaze. U istom padežu stoji i predikat, kad je u njemu koja imenica ili pridjev ili zamjenica ili broj; na pr. Stanko postade *trgovac*, — Marko ostade *siromašan*, — i ja sam *netko*, — ja sam *drugi* za tobom.

Bilješka. Predikat može stajati i u instrumentalu, na pr. Vukašin postane *kraljem* (vidi u § 285 d).

b) Uz infinitiv može predikat stajati u nominativu, na pr. nemaš uzroka biti *nezadovoljan*; — ništa mu nije smetalo pokazivati se sasvim *prav;* — biti *građanin dubrovački* držaše se za veliku stvar.

Bilješka. Uz infinitiv može predikat stajati i u dativu, na pr. treba mu najprije postradati i *okrivljenu* biti (vidi u § 267 b) i u instrumentalu, na pr. lasno je pokraj čaša *junakom* biti (vidi u § 285 d).

c) Mjesto predikatnog akuzativa ili predikatnog instrumentala (§ 273 b i 285 e) uz glagol *zvati* može ono, čime koga zovu, ako je imenica, stajati u nominativu; na pr. i danas oni svoga starješinu zovu *vojvoda*; — i suho nazva Bog *zemlja*.

Genitiv.

§ **251.** Genitiv ponajviše služi za dopunu različnim riječima, uz koje stoji, a te su riječi osobito imenice, pridjevi i glagoli. Osobita je služba genitivu partitivna (ili dijelna), u kojoj taj padež dopunjava ne samo imenice, pridjeve i glagole, već i druge riječi. U nekim rijetkim slučajima genitiv je padež samostalan, t. j. ne dopunjava druge riječi.

Genitiv uz imenice.

§ **252.** a) Genitiv stojeći uz koju imenicu često izriče neko pripadanje. Primjeri: dođoše pred dvore *Bogatoga Gavana*; — sinu sablja *Jakšića Todora*; — u taboru *čestitoga kneza*; — istočni kraj *Dalmacije*; — na vrhu *roga* u govečeta; — ne dajte se opet u jaram *ropstva* uhvatiti.

b) Često se ovaki genitiv pripadanja zove subjektivni, i to zato, jer kad bi se radnja ili stanje izreklo glagolom, onda bi imenica, koja je u genitivu, došla u nominativ te bi bila subjekt. Subjektivni je genitiv u primjerima: oranje *Marka Kraljevića* (natpis pjesmi); — poslije smrti *cara Dušana*; — prije propasti *carstva rimskoga*. To se može razvezati u: *Marko Kraljević* ore; — pošto umrije *car Dušan;* — prije nego propade *carstvo rimsko*.

Bilješka. Subjektivni je genitiv i u primjerima: stade vika *dobrijeh junaka* (t. j. stadoše vikati dobri junaci); — stoji zveka *britkijeh sabalja* (t. j. britke sablje zveče).

c) Objektivni je genitiv u primjerima: zidanje *Ravanice*; — u pisanju *pripovijedaka;* — da se okani izmišljavanja *novih riječi*. Taj se genitiv zato zove tako, jer kad bi se radnja izrekla glagolom, mjesto genitiva bio bi akuzativ, t. j. padež objekta (vidi u § 271 a); na pr. zidati *Ravanicu,* — pisati *pripovijetke,* — izmišljavati *nove riječi*.

Bilješka. Rijedak je objektivni genitiv, koji bi stajao u drugom kojem padežu, a ne u akuzativu, kad bi se radnja glagolom izrekla: na pr. ja ne mogoh večerati sve od straha *malog Radojice* (t. j. strašeći se *Radojice*); — gospodar moj uzima od mene upravljanje *kuće* (t. j. da upravljam *kućom*).

§ **253.** a) Kad se genitivom pripadanja izriče, čije je što, onda je posvojni genitiv. Takav je genitiv u prva tri primjera u § 252 a. Posvojni genitiv treba da se zamijeni posvojnim pridjevom, ako takav pridjev ima i ako je genitiv

sam, bez dodatka. Na pr. mjesto: vidio sam kuću *Petra* ili krunu *careva* ili knjigu *sestre* mnogo je običnije: kuću *Petrovu*, krunu *carsku*, knjigu *sestrinu*.

Bilješka. Najobičniji su nastavci za posvojne pridjeve: *-ov* (ili *-ev*), *-in*, *-ji*, *-ski*, na pr. *Pètrov*, *brātov*, *učiteljev*; *ženin*, *sèstrin*; *Bôžjī*, *čovječjī*; *cârskī*, *grādskī*, *jùnāčkī*, *sirômaškī* (mjesto *junački*, *siromašski*, vidi u §. 76 b).

b) Od gdjekojih se imenica ne tvori nikakav posvojni pridjev, na pr. od *carstvo*, *crv*, *prst*, *svijeća*, *vrata* i dr. Takove dakle riječi moraju svagda stajati u genitivu, kad znače pripadanje; na pr. ne možemo drukčije reći nego: granice *carstva*, život *crvi*, zglavci *prsta*, plamen *svijeće*, slabost *vrátā* i t. d.

c) Posvojni se genitiv ne zamjenjuje pridjevom, kad se genitiv sastoji od dvije riječi, koje su ili obje imenice ili je jedna imenica, a jedna pridjev. Na pr. ne možemo drukčije reći nego: vidio sam kuću *strica Petra*; — na novcima se vidi kruna *austrijskih careva*; — sve su to darovi *svemogućega Boga* i t. d.

d) Stoji li iza posvojnoga genitiva apozicija ili odnosna rečenica, onda po pravilu imenica ostaje bez promjene, t. j. ne mijenja se u pridjev; na pr. u vrijeme *Avgusta*, prvoga cara rimskoga; — da se ne iskopaju iz zamke *đavola*, koji ih je ulovio.

§ 254. a) Genitivom se, kad je uza nj kakav atribut, često izriče svojstvo i potjecanje (izvor). Primjeri: čovjek visok, *bijela lica, crnih brkova;* — djevojka gologlava i *kose raspletene;* — konj *sive dlake*; — mladić *blage ćudi*; — narod *kršćanske vjere*; — ljudi *drugoga jezika;* — djevojka *roda junačkoga;* — ljudi *drugoga plemena.*

b) U genitivu stoji katkad riječ, koja pokazuje, oda šta je što (genitiv građe); ni tu nije imenica sama, već svagda s atributom. Primjeri: na dolami toke *suha zlata;* — vreteno *drva šimširova;* — na vojvodi kalpak *svile bijele.* Obično pred ovakovim genitivom stoji prijedlog *od.*

Bilješka. Posvojni genitiv i genitivi svojstva, potjecanja i građe nalaze se katkad u predikatu, a onda subjekt može biti ne samo imenica, već i zamjenica. Primjeri: vinograd je *Ljutice Bogdana;* — ja sam *gospodara Marka* (t. j. njemu pripadam, njegov sam); — vi ste *cesele ćudi;* — Hrvati su *roda slavenskoga;* — grane su joj *drobnoga bisera.*

Partitivni genitiv.

§ 255. a) Kad se ne misli sve ono, što znači riječ, koja stoji u genitivu, već samo neki dio, onda imamo partitivni

(dijelni) genitiv. Takav genitiv često zavisi o imenicama, na pr. komad *hljeba*, čaša *vina*, šaka *vune*, kolo *djevojaka*, četa *vojnika*, stado *ovaca* i t. d.

b) Partitivni genitiv zavisi često o brojevima; na pr. pet *djevojaka*, devet *Jugovića*, stotina *svatova* i t. d.; tako je i: desetak *ljudi*, trojica *putnika*, *njih* dvoje i t. d. Isti genitiv zavisi i o zamjenicama srednjega roda i o prilozima, koji znače količinu: *što*, *nešto*, *koliko*, *toliko*, *ovoliko*, *onoliko*, *nekoliko*, *mnogo*, *malo*, *više*, *manje*, *sila* (§ 198), *iole*, *dosta*. Primjeri: što je *ruha*, na meni je, što je *kruha*, u meni je; — prikupi još nešto *vojnika*; — koliko *ljudi*, toliko *ćudi*; — poslije nekoliko *vremena*; — imamo mnogo *brige*, a malo *mira*; — više je *dana* nego kobasica; — ima za to sila *pismenih svjedočanstva*; — ako imaš iole *pameti*; — dosta mi je *toga*.

c) Isto se nalazi katkad i uz zamjenice *oco*, *ono*, *to*; na pr. daj mi malo hljeba, da pojedem ovo *sira*; — on s ono *svoje vojske*, što je mogao izvesti, iziđe pred Turke; — ne jede ništa za to *dana*.

d) Partitivni genitiv od ličnih zamjenica stoji uz riječi: *koji*, *jedan*, *svaki*; na pr. koja *vas* je ono govorila? — on je jednoga *nâs* pozdravio; — svakome *njih* reci. — Rijedak je ovdje genitiv od imenica, na pr. zapita ga jedan *njegovih učenika*.

§ 256. a) Uz prelazne glagole objekt stoji u akuzativu, kad se misli čitav predmet, a u genitivu onda, kad se misli samo koji dio. Velimo: prodaj mi *tvoje vino*, kad se misli sve vino, što ga imaš; — prodaj mi *tvojega vina* velimo onda, kad mislimo: ne sve, što ga imaš, već samo nešto. Tako je i u primjerima: imam *roda* u ovom selu; — tko ima *novaca*; — uzmi *graha*; — da naberem *bilja*; — utočila u vrč *vode*; — donesi mi *mesa* i *hljeba*; — poželio sam *mira*; — dugo sam od njih čekao *pomoći*; — kúpit ću *sijena*.

b) Partitivni genitiv stoji uz glagole *biti*, *trajati*, *teći*, *ostati*, *nestati*; na pr. kad je *masla*, nije *brašna*; — pa će biti *vina* i *duhana*; — dokle traje *svijeta*; — dokle teče *sunca* i *mjeseca*; — i od tebe ne ostalo *traga*; — nesta *vina*, nesta *razgovora*. I uz glagol *imati*, kad znači isto što: *biti*, može stajati ovaki genitiv; na pr. u svakom žitu ima *kukolja*; — u onoj šumi ima *vukova*. Sve su to rečenice bez gramatičkoga subjekta (§ 150 c).

Bilješka. Glagol *imati* u značenju *biti* može se slagati i s nominativom (kako se i *biti* može slagati); na pr. na onom brdu *imaju* tri velika hrasta; — imaju *tjelesa nebeska* i *tjelesa zemaljska* (t. j. *jesu* tri hrasta, — *jesu* tjelèsa).

c) Povratni glagoli složeni s prijedlogom *na* imaju uza se partitivni genitiv; na pr. idi te se napij *vina;* — najeli su se *jabuka;* — *čuda* se nagledasmo danas; — ako to učiniš, ne ćeš se nanositi *glave;* — tko se *dima* ne nadimi, on se *vatre* ne nagrije. — Rijetko stoje s ovakovim genitivom povratni glagoli, koji nijesu složeni s prijedlogom *na;* na pr. a često se *sunca* ogrijao; — pa se muče *muka žestokijeh.*

e) I glagol *trebati* slaže se s genitivom; na pr. ne treba mi *njihovih knjiga*; — *takovih ljudi* treba narodu. Ali ovaj se glagol može slagati i s nominativom, na pr. ne trebaju mi *njihove knjige*; — *takovi ljudi* trebaju narodu.

Genitiv uz pridjeve i glagole.

§ 257. S genitivom se slažu pridjevi: *pun, sit, gladan, žedan, željan, dostojan, vrijedan*; na pr. tuđa koza puna *loja*; — sit sam već *njegova hljeba*; — vuk vije, što je *mesa* gladan i *krvi* žedan; — već sam željan *zavičaja svoga*; — radin je dostojan *svoje plate*; — vrijedno je *vječnoga spomena.*

§ 258. a) Genitiv kao dalji objekt stoji uz glagole, koji po svojem značenju stoje u svezi s navedenim pridjevima: *napuniti* (ispuniti), *nasititi, ožednjeti, uželjeti se* (zaželjeti se), *udostòjiti se, vrijediti*; na pr. napunite sudove *vode*; — Bog da vas ispuni *svake radosti*; — nijesam te *mesa* nasitio; — ja nijesam ožednio *vina*; — sestra se *brata* uželjela; — da se udòstojīte *carstva Božjega*; — vrijedi *careva grada.* Prema glagolu *nasititi* slažu se s genitivom kao daljim objektom i glagoli *nahraniti, napojiti*; na pr. hvala Bogu i čestitom caru, koji nas je nahranio *hljeba* i napojio *vina.* — S glagolom *vrijediti* u značenju je srodan *stajati* (*stati*), kad se na pr. veli: to stoji *silnih novaca,* ili: stoji *velike muke.*

b) Genitiv kao dalji objekt stoji uz mnoge povratne glagole, koji znače neko primicanje. Takovi su: *primiti se, držati se, latiti se*; — *hvatati se* (dohvatiti se, prihvatiti se); — *mašiti se, dotaći se* (ticati se), *dodjeti se, dodirnuti se*; — *dokopati se, dočepati se, dobaviti se.* Primjeri: da se *ovoga posla* primim; — žile se *korijena* drže; — *čista* se *zlata* rđa ne hvata; — nijesam se *jabuke* mašio; — dotače se *haljine njegove*; — dodirne se rukom *ognja*; — ne bi li se dobavio *blaga.* — Takav je genitiv i s glagolima: *doći, pasti, dopasti, zapasti* u ovakovim primjerima: ako mu gdjegod *ruke* dođem; — ako mi

padneš *šaka*, znam, što ću s tobom činiti; — eda Bog dâ, *tamnice* dopao! — kad zapadoh *ropstva*. Ovamo ide i izraz: doći kome *glave*, t. j. ubiti ga; na pr. čoban tako dođe *glave* aždaji.

c) Genitiv kao dalji objekt stoji i s glagolima, koji znače neko odmicanje ili rastavljanje. Takovi su: *izbaviti, oprostiti, osloboditi*; — *lišiti*; — *sačuvati*; tako isto i povratni: *izbaviti se, oprostiti se, čuvati se, kloniti se, proći se, mahnuti se, okaniti se*; — *odreći se, odmetnuti se, odvrći se.* Primjeri: izbavi me *muke*; — tri put si me *ropstva* oprostio; — čuvaj se *moga konja*; — prođi se *onih ljudi*; — mahni se ti *toga posla*; — da se ne odmetnete *Gospoda Boga svojega*; — oni se odvrgoše *mene.*

d) Neko odmicanje znače i glagoli *bojati se, plašiti se, strašiti se, prepasti se*; — *stidjeti se, sramiti se*; na pr. on se ne boji *Boga* i *ljudi* se ne srami; — prepao sam se *toga čovjeka* (vidi § 264 a).

e) Genitiv se kao dalji objekt nalazi i uz glagole: *opomenuti, opomenuti se, spomenuti se, sjetiti se*; na pr. opominjući ih *očine zakletve*; — opomeni se i *mene*; — sjetiše se *starih vremena.*

f) Genitiv se nalazi i uz glagol *igrati se*; na pr. da se igramo *slijepoga miša.* Mjesto *igrati se* može biti i drugi koji glagol, kojim se naznačuje kakova igra; na pr. skaču *skoka*, meću se *kamena.*

g) Glagol *žaliti* obično se slaže s akuzativom, na pr. žalim *izgubljene novce*; ali katkad stoji i s genitivom; na pr. žalim *izgubljenih novaca.* S genitivom se slaže ovaj glagol u svezi: *žali Bože*; na pr. žali Bože *tolike muke.* — I prilog *žao* ima uza se genitiv; na pr. tada mu je *žao* brata bilo. Mjesto *žao je* može se reći *milo je*, pa se i to slaže s genitivom; na pr. meni *ga* je milo.

§ **259.** a) Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekt stoji u genitivu; na pr. dogovor *kuće* ne obara; — nijesam se jošte oženio ni *djevojke* za se isprosio ni djevojci dao *vjere tvrde*; — nijesam našao *svoga prstena*; — slijepac ne vidi *vedroga neba* ni *žarkoga sunca.* Ovo biva, i kad o kojem zanijekanom glagolu zavisi infinitiv, a tek o ovome objekt; na pr. ne mogahu *puta razaznati*; — ne da mu *nijedne riječi* reći.

Bilješka. Mjesto infinitiva može se uzeti veznik *da* s prezentom (na pr. počeše *da dolaze*, ne mògu *da nađem* mjesto: počeše *dolaziti*, ne mògu *naći*, vidi u § 323), pa i u tom događaju može, ako je glavni glagol zanijekan, objekt stajati u genitivu, na pr. ne će drugome *volje* da kvari; — nè mogū *svojih poslova* da rade.

b) Mjesto genitiva uz prelazne zanijekane glagole može biti i akuzativ; na pr. *gradove* i *varoši* i *mnoge druge stvari* Bog nije stvorio, nego su ih ljudi načinili; — zašto mi ne oprostiš *grijeh moj?* — ne zažegoše *svijetnjake.* — Osobito često ostaju u akuzativu zamjenice *ovo, ono, to, što*; na pr. koji *ovo* ne priznaje i ne vjeruje; — što iskaše. *ono* ne dobi; — ja *to* ne odobravam; — nadamo se onome, *što* ne vidimo.

c) S glagolom *ne biti* stoji genitiv, tako isto s glagolom *nemati*, kad znači: ne biti. Na pr. u Rimu tada nije bilo *nijednoga filosofa*; — da mi nije *ove nevolje*, ja bih to učinio: — vojska odmah pozna, da nema *Veljka*; — svako Ture može vezir biti, a *junaka* nema kao Marko.

Bilješka 1. U tim rečenicama nema gramatičkoga subjekta. Takove su rečenice i u § 256b, ali tamo je partitivni genitiv, a ovdje stoji genitiv poradi zanijekanoga glagola. — Rijetko se uz *ne biti*, a još rjeđe uz *nemati* govori nominativ; na pr. u Rimu tada nije bio *nijedan filosof*; — s njime nema *nitko* pod čadorom.

Bilješka 2. Kao *ne biti* i *nemati* slažu se katkad s genitivom zanijekani glagoli pasivnoga značenja, koji su združeni s riječcom *se* (§ 233b); na pr. tome se ni *imena* ne zna; — u cara se ne nađe *junaka*; — nigda se *toga* nije vidjelo.

Samostalni genitiv.

§ **260.** a) Genitivom se naznačuje vrijeme, u koje što biva; u tom genitivu imenica ne stoji sama, već je združena ili s atributom ili s apozicijom. Primjeri: šta je bilo *ovih dana*; — Bog ne plaća *svake subote*; — mi ćemo te pohoditi *svakoga mjeseca*; — *druge godine* udari grâd te pobije polja; — tvoj se brat rodio *sretne noći*; — bio sam u Beču *mjeseca septembra.* — U tim primjerima imenica, koja stoji u genitivu, znači sama sobom neko vrijeme (*dan, noć, godina* i t. d.); rjeđe stoji druga kakova riječ, koja svojim trajanjem ispunjava neko vrijeme; na pr. to se dogodilo *francusko-njemačkoga rata*; — eda bi nam dobro bilo *ovoga svijeta* i *onoga.*

b) Genitiv se uzima u zakletvama, kakove su na pr. *Boga* tebi, đakone Stefane! — jeste tako, *današnjeg* nam *dana!* — nijesam majko, *života* mi *moga!* — tako mi *vjere* i *zakona!* — tako vam *duše!*

c) Genitiv imamo i u čuđenju; na pr. Bože mili, *čuda velikoga*, — *dobra konja*, a *loša junaka!* — da *čudna čovjeka!* —

velike li *nesreće!* — jao *moje štete* i *sramote!* — U svezi s takovim primjerima stoje i onakovi, u kojima se nešto pokazuje ili nuđa; na pr. evo ti *prijatelja!* — eto ti *matere!* — eno ti *vode!* — S prilozima *evo*, *eto*, *eno* može stajati i nominativ; na pr. evo ti *prijatelj!*

Genitiv s prijedlozima.

§ **261.** Ni s jednim padežom ne slaže se toliko prijedloga koliko s genitivom. Evo ovi prijedlozi stoje s genitivom: *bez*, *blizu*, *do*, *duž*, *iz*, *kod*, *kraj*, *mjesto*, *niže*, *od*, *oko* (*okolo*), *osim*, *poslije*, *preko*, *prije*, *protiv*, *put*, *radi*, *s*, *sred*, *u*, *van*, *više*, *vrh*, *za*, *zbog*. Zatim stoje s genitivom ovi složeni prijedlozi: *ispod*, *ispred*, *iza* (mjesto: *izza*), *između*, *iznad*, *izvan*, *nakon*, *pokraj*, *poput*, *poradi*, *pored*, *posred*, *povrh*, *usred*, *zaradi*.

§ **262.** a) Prijedlozi stojeći s genitivom vrlo često znače mjesto. Primjeri: kad su svati *blizu dvora* bili; — spuštaj grane *do zelene trave*; — to izreče, *iz kule* uteče; — ona se *između naroda* nekako ukrade; — i *kod nas* je dobra nestalo; — studen vjetar *od istoka* duhnu; — krave riču *oko kuće*; — prevest ću ti snahu *preko mora*; — listak pade *s topole*; — raslo drvo *sred raja*; — ostani, brate, *u nas*.

b) Prijedlozi s genitivom mogu značiti i vrijeme. Primjeri: *do Božića* nije ni gladi ni zime; — oni su *iz početka* pisali rđavo; — *iza kiše* sinu sunce; — *od toga* je *doba* živio mirno kod svoje kuće; — živio je *oko polovine* XVII. vijeka; — *poslije boja* kopljem u trnje; — postaraj se, da dođeš *prije zime*; — otvorena su vrata jošte *s večera*; — kaže mu, da se *za života* njegova nikoga ne boji.

c) Raskidu znači prijedlog *bez*: teško bratu jednom *bez drugoga*.

d) Uzrok znače neki prijedlozi s genitivom: predali su ga *iz zavisti*; — crna zemlja ispuca *od suše*; — ja ću *s tebe* izgubiti glavu; — koji su *njega radi* propali; — *zbog sirota* sunce sjaje.

e) Način je u ovim primjerima: trudio se *iz sve snage*; — gledali su *iz prijevare* da ga ubiju; — svoga je prijatelja ljubio *preko mjere*; — doći ću *s drage volje*; — ne bi *s gorega* bilo.

f) Dopuštanje znače katkad prijedlozi *kod* i *pored*: *kod oružja* i *kod konja tvoga* on će te uhvatiti (t. j. premda imaš

oružje i konja . . .); — on je *pored svega prevelikoga bogatstva* bio vrlo tvrd (t. j. premda je imao preveliko bogatstvo . . .).

g) Zamjenu znači prijedlog mjesto: *mjesto vode* poteče vino.

h) Poređenje znači prijedlog *poput*: govoriš *poput moga brata* — i *od* uz komparativ: šire je nebo *od mora*.

§ 263. Prijedlozi stojeći s genitivom mogu značiti i sredstvo (na pr. javiše mu *preko poslanika*), protivštinu (na pr. to su oni učinili *preko moje volje*; — stadoše govoriti *protiv vjere kršćanske*); izuzimanje (na pr. sve se mijenja *do volje Božje*; — nitko drugi nije mogao čuti *osim njih dvojice*).

§ 264. a) Genitiv s prijedlozima često služi kao dopuna glagolima. Primjeri: *do vas* stoji, da to bude ili da ne bude; — nije meni *do vaše večere*, već je meni *do moje nevolje*; — izbavi ga *od sviju nevolja* (vidi § 258c); — on će vas sačuvati *oda zla*; — obraz *od obraza* stidi se (vidi § 258d); — *od vješta lovca* plaši se lisica; — zabavio se *oko računa*; — trudio se *oko svoga dobra* kao i prije; — otimaju se *oko carstva*; — svadili se vrapci *oko tuđe prohe*; — što sam junak *u Boga* želio; — izmoli *u njega* novaca za put; — *u koga* si to kúpio?

b) Ovamo idu i primjeri, gdje genitiv s prijedlogom *od* stoji uz pasivne oblike i gdje ima značenje partitivno. Primjeri: poštovan je bio *od svega naroda*; — on je *od ljudi* odbačen, ali *od Boga* izabran; — koji su ondje potonuli pa su poslije *od ribara* izvađeni; — dajte nam *od ulja* svojega; — tko pije *od ove vode*, opet će ožednjeti. — Partitivni genitiv s prijedlogom *od* rijetko se upotrebljava.

c) Genitiv s prijedlozima služi kao dopuna imenicama u ovakim primjerima: kuće *od drveta* lako mogu izgorjeti; — na glavi mu je vijenac *od trnja*; — Moskovi su *od boja* junaci; — ja imam kćer *od udaje*; — ovo nijesu rane *od prebola*; — car *od one zemlje* dozove ga preda se; — oj Lazare, *od Srbije* glavo! — gledali smo zidine *od nekakve kule*; — odlikovao se u ratu *protiv Turaka*.

Bilješka. U prva dva primjera je genitiv građe (§ 254b), u trećem, četvrtom i petom primjeru je genitiv svojstva (§ 254a), a u šestom, sedmom i osmom je genitiv pripadanja (§ 252a).

d) Rijetko genitiv s prijedlozima služi za dopunu pridjevima, na pr. bolestan *od groznice*; — sjajan *poput mjeseca*; — visok *oko metra* i po.

Dativ.

Dativ uz glagole.

§ 265. a) Dativom se naznačuje smjer, osobito uz glagole, koji znače kakovo micanje; na pr. dođe *kući* oca njezina; — pa odoše svaki *svome dvoru*; — kad ja pođem *rodu mome*; — nijesu ih mogli *Bogu* obrnuti; — pustit ću te *tvojoj majci*; — stiže bane *pitomoj Požezi*; — sve djevojke *zemlji* pogledaše; — bojna koplja *zemlji* položiše.

b) Kao dalji objekt stoji dativ uz mnoge glagole, kakovi su na pr. *davati*, *govoriti*, *opraštati*, *pomagati*, *služiti*, *trebati*, *uzimati*, *vjerovati* i t. d. Primjeri: dat ću *ti* prsten; — Isus govoraše *učenicima* često u pričama; — oprosti *mi* krivicu moju; — ljudi treba jedni *drugima* da pomažu; — nitko ne može *dvjema gospodarima* služiti; — šta *nam* trebaju svjedoci? — uzmi *djetetu* nož iz ruke; — nemojte *svakome* vjerovati.

c) I uz mnoge povratne glagole stoji ovako dativ; takovi su na pr. *bojati se*, *činiti se*, *čuditi se*, *dopadati se*, *nadati se*, *radovati se*, *smilovati se* i t. d. Primjeri: ne bojte se *svojoj glavi*; — *meni* se čini ovo ljepše; — mudri se ne čude *nićemu*; — to *nam* se dopada; — nadam se *sreći*; — radujemo se *njegovu dolasku*; — smiluj *mi* se, Bože! — Često se dativ uzima i uz glagole, koji se u jeziku nalaze i bez riječce *se*; na pr. htjelo *im* se slobode; — svatko je morao biti veseo, ako *mu* se i ne će; — *Ivanu* se na ino ne može; — tko hoće da *mu* se vidi, neka nosi svijeću; — *majci* se malo zadrijema; — ne kazuje baba, kako *joj* se snilo, nego kako joj je milo; — moram odmah otići, jer *mi* se hiti.

Bilješka. Dativ u ovim i sličnim primjerima može se zvati logički subjekt (vidi u bilj. § 150c). Svi se navedeni (i slični) primjeri vrlo lako mogu pretvoriti tako, da imaju pravi gramatički subjekt, na pr. *oni* su htjeli slobode; — morao je biti veseo, ako (*on*) i ne će.

§ 266. I uz glagole *biti* (*jesam*), *htjeti* stoji dativ; na pr. šta *vam* je? — ništa *mi* nije; — gdje su *ti* konji? — šta će zanat *carevu sinu?* — Glagol *biti* s dativom može značiti imanje, na pr. dok je *nama* zdravlja i pameti, mi smo kadri upraviti gradom; — otkud *njemu* sve ovo? (u tom primjeru glagol *biti* nije izrečen). — Glagol *biti* s infinitivom drugoga kojeg glagola može značiti mogućnost ili moranje, a u dativ dolazi riječ, što znači predmet, koji može ili mora. Na

pr. da je *meni* leći pa umrijeti (t. j. da mogu leći pa umrijeti); — da je *kome* poslušati bilo (t. j. da je tko mogao poslušati); — *kome* je putovati, nije mu vremena drijemati (t. j. tko mora putovati); — kuda *mi* je sad ići najpreče (t. j. kuda moram ići)?

Bilješka. Ove i slične rečenice nijesu bez subjekta, jer tu infinitiv ima službu subjekta (vidi u § 149e).

§ **267.** a) U dativu stoji ono, čemu je radnja glagolska na korist ili na štetu, ugodna mu je ili neugodna; na pr. *sebi* oreš, *sebi* siješ, *sebi* ćeš i žeti; — kúpit ću *ti* konja; — da su *njemu* dvori poharani; — desila *mi* se lijepa prilika; — *caru* se razboli najmlađi sin. Ovamo idu i primjeri, gdje dativ znači, da je što učinjeno za koga: skovao sam bolju sablju *boljemu junaku*; — osedlaj *mi* konja.

b) Predikat uz infinitiv može stajati u dativu, na pr. treba mu najprije postradati i *okrivljenu* biti; — muka se *srećnu* roditi; — to i jest najbolji način *zdravu* biti; — u ono vrijeme lasno je bilo biti *pjesniku*.

Bilješka. Ovakav predikat može stajati i u nominativu (§ 250b) i u instrumentalu (§ 285d).

Dativ uz imenice i pridjeve i neke druge mu službe.

§ **268.** a) Dativom se dopunjavaju gdjekoje imenice, da bi se znalo, na što se protežu; na pr. hvala *Bogu* na njegovu daru; — na čast *mu* laž; — *nezvanu gostu* mjesto za vratima; — *tvome konju* i *tvome junaštvu* svud su brodi, gdjegod dođeš vodi; — savjet *dobrim materama;* — opomena *slabim učenicima.*

b) Dativ uz imenice često znači pripadanje; to se vidi otud, što se takav dativ može zamijeniti posvojnim genitivom ili posvojnim pridjevom (vidi u § 253a). Primjeri: Milica je *Lazu* (t. j. *Lazina*) suđenica; — ja sam rođena sestra *Milanu* (t. j. *Milanova*); — ja ne mogu *svima* (t. j. *sviju*) biti sluga; — koji ulazi na vrata, jest pastir *ovcama* (t. j. *ovaca*); — ne budi *svakoj ptici* kobac; — izvadi ga *vodi* na obalu; — da ne bi ostao rob *grijehu;* — zraci sunčani već obasjavaju vrhove *visokim gorama.* — Dativ lične zamjenice često znači u rečenici isto, kao da stoji posvojna zamjenica; na pr. umre Jovo, žalosna *mu* (t. j. *njegova*) majka; — krepka *ti* (t. j. *tvoja*) desna ruka bila; — tamo su *mi* dva nejaka brata; — oni su kao i otac *im;* — *meni* je otadžbina daleko; — nitko *sebi* zlotvor nije. — Dativ pripadanja može se zvati posvojni.

c) Dativ je dopuna različnim pridjevima, kakovi su u primjerima: sirotinjo, i *selu* si teška, a kamo li *kući*, u kojoj si; — tko je *sebi* zao, kako će *drugom* biti dobar? — što je pravo, i *Bogu* je drago; — vi nemojte *raji* gorki biti, veće *raji* vrlo dobri bud'te; — knezovi nijesu radi *kavzi;* — svagda su bili protivni *buni;* — bit ćemo *ti* pokorni; — milostiv budi *meni grješnome;* — više *mu* nijesam dužan; — vješt *poslu*; — sličan *ocu;* — jednaka *sestri.*

§ **269.** a) Dativ se nalazi zakletvama; na pr. Boga *tebi*, mlad junače! — oj Boga *vam*, dva putnika stara! — tako *mi* zdravlja! — tako *ti* sreće!

b) Dativni enklitični oblici *mi, ti, nam, vam* često se uzimaju, kad se hoće da naznači neko čuvstvo i mar prvoga ili drugoga lica za ono, o čemu je govor. Takav se dativ zove etički (t. j. čuvstveni). Primjeri: jesi li *mi* zdravo putovao? — nju *mi* pita Gromovnik Ilija; — lijepa *ti* konja vidjeh danas; — što *nam* radi Stanko? — ja sam *vam* se zaželio majke.

Bilješka. Bez ikakve potrebe govori se katkad dativni enklitični oblik *si*, na pr. teško *si* meni bez tebe! — blago li *si* njemu!

c) Dativni oblik *čemu* (od upitne zamjenice *što*) znači svrhu, u koju biva što; na pr. *čemu* tršiš? — *čemu* si to ostavila?

Dativ s prijedlozima.

§ **270.** a) Najobičniji je prijedlog s dativom *k* (ili *ka*), drugi su rjeđi. — Prijedlog *protiv* upotrebljava se ponajviše s genitivom, ali katkad i s dativom, na pr. on to uze *protiv Bogu* i *pravdi.* S dativom se uzima *suprot* i *nasuprot* (na pr. da se ne bi hvalio *suprot meni;* — često je trebalo pletke staviti *nasuprot pletkama*), ali dosta rijetko. Slabo se upotrebljava i riječ *unátoč* kao prijedlog s dativom, na pr. vi radite *unatoč onome*, što ste obećali.

b) Prijedlog *k* (*ka*) obično ima mjesno značenje; na pr. svaka ptica *k svome jatu* leti; — *ka gradu* je glavu okrenuo; — sve djevojke *k nebu* pogledaše. Rijetko se *k* upotrebljava za vrijeme; na pr. kad je bilo *k večeru* (t. j. na veče); — udat će se *k jeseni* (t. j. na jesen). Kao dopunu imenici vidimo taj prijedlog s dativom u primjerima: ako imate ljubav *k meni;* — ja ovo činim iz ljubavi *k našemu narodnom jeziku.*

Akuzativ.

Akuzativ uz glagole i pridjeve.

§ **271.** a) Akuzativ je padež bližega objekta, t. j. akuzativom se izriče ono, na što prelazi radnja gla-

gola. Prelaznih glagola ima golemo mnoštvo, kao što su u primjerima: vodim *konja*, piješ *vino*, ljubi *prijatelje*, kujemo *sablju*, pletete *vijence*, šiju *košulju* i t. d.

Bilješka. Prelazni se glagoli mogu upotrebljavati bez objekta; na pr. jučer sam cio dan čitao; — sjutra ću orati; — ovaj vo bode; — moji psi ne grizu i t. d. Vidi u § 232d.

b) Gdjekoji glagoli imaju uza se takav objekt, koji je sadržan već u samoj glagolskoj radnji; na pr. *lov* loviše po gori zelenoj; — *žetvu* žele tri jetrve; — *jad* jadujem, nikom ne kazujem; — večeraše gospodsku *večeru;* — daj račun, kako si kućio *kuću;* — da tihi i mirni *život* poživimo u pobožnosti i poštenju; — nekolike je *zime* zimovao u nekakoj stijeni; — putovasmo teške i daleke *pute;* — *vijek* svoj vjekovaše u postu i u molitvi.

Bilješka. Ovakovi se akuzativi mnogo uzimaju u pjesmama, ali nijesu baš neobični ni izvan pjesama.

c) Ima nekoliko glagola, koji se slažu s dativom i s akuzativom. Takovi su: *dopasti* (*zapasti*), *pomoći* (*pomagati*), *služiti*, *smetati*, *svjetovati*, *voljeti*. Primjeri: koliko *me* (ili *mi*) dopade od cijeloga kraljevstva; — zapao *ga* (ili *mu*) je manji dio; — Bog pomogao *sve dobre ljude* (ili *svim dobrim ljudma*)! — služio sam *dobra gospodara* (ili *dobru gospodaru*); — koji *vas* (ili *vama*) smeta, sagriješit će; — svjetujem *te* (ili *ti*), to da učiniš; — volim *brata* nego drûga; — mi volimo *carstvu nebeskome* nego zemaljskome.

§ 272. a) Glagoli *boljeti*, *svrbjeti* neprelazni su, pa opet u akuzativ uz njih dolazi predmet, koji ono osjeća, što glagol znači, na pr. grlo *me* boli; — svrbe *ga* leđa. — I glagol *stajati* je neprelazan, ali u prenesenom značenju slaže se s akuzativom, na pr. koliko *te* stoji ta kuća? — ovi *me* konji skupo stoje.

Bilješka. Da su glagoli *boljeti*, *svrbjeti*, *stajati* neprelazni, vidi se otud, što od njih nema pasivnoga participa.

b) Uz neprelazni glagol *jesam* stoji akuzativ, ali samo onda, kad je taj glagol združen s kakovom imenicom, s kojom zajedno znači kakovo osjećanje. Primjeri: strah je *mene*; — sram *ga* bilo; — nije *ih* briga; — koliko *te* je god volja; — stid *ju* je priznati to.

c) Akuzativ stoji uz pridjeve *dužan*, *voliji* (§ 78b), na pr. mi smo mu zato dužni *blagodarnost*; — voliji sam *brata* za krvnika nego tuđina za gospodara; — ja bih *đerdan* najvolija.

*

Još neke službe akuzativa.

§ 273. a) Glagoli *učiti*, *pitati* mogu imati uza se po dva akuzativa, jedan znači čeljade, drugi stvar, t. j. jedan odgovara na pitanje *koga?* drugi na pitanje *što?* na pr. učitelj je naučio *svoje učenike* neke nove pjesme; — ja ću *vas* upitati jednu riječ.

b) Neki opet glagoli imaju uza se po dva akuzativa zato, jer s jednim nemaju potpuna smisla; jedan im je akuzativ pravi objekt, drugi se zove predikatni akuzativ. Takovi su glagoli: *činiti*, *držati*, *naći*, *postaviti uzimati*, *zvati* i slični. Primjeri: srebrno sedlo ne čini *konja* dobra; — ne držah *sebe* dostojna, da ti dođem; — kad me globiše, kriva *me* nađoše; — postaviše *ga* poglavara gradu; — uzmi *mene* gospodara; — *nijednoga čovjeka* ne zovem pogana ili nečista; — Bog je mogao *njega* stvoriti bezgrješna; — da *ga* metne (postavi) velikog vezira.

Bilješka 1. Mjesto predikatnoga akuzativa može stajati i instrumental (§ 285e). Uz glagol *zvati* može stajati i nominativ mjesto predikatnog akuzativa (§ 250c). Kad je taj akuzativ pridjev, on je predikatni atribut (§ 218b).

Bilješka 2. Glagol *smatrati* ima ispred predikatnog akuzativa veznik *kao*, na pr. on je smatrao sebe *kao* nezavisna vladaoca. A može imati i prijedlog *za* (vidi u § 279a).

§ 274. a) Zamjenički akuzativi *što* i *to* stoje dosta često mjesto drugoga kojeg padeža s prijedlogom. Primjeri: bojao se, da i njega *što* (t. j. u čemu) ne okrive; — *to* (t. j. u tom) je majka Maru poslušala; — *to* je njemu dobra sreća bila. Tako se upotrebljava i akuzativ *sve*; na pr. Turcima se učini, da Živković ima *sve* (t. j. u svemu) pravo, što govori; — on laže i *ostalo sve* (t. j. u ostalome svemu), što kaže, da je učinio. — Mjesto genitiva s prijedlogom *zbog* ili *radi* akuzativ je u primjerima: on se *nešto* zavadio s Milošem; — *što* si se zabrinuo?

b) Oblik akuzativa *što* (*šta*) često se upotrebljava mjesto dativa *čemu* (o kojem vidi u § 269c); na pr. *što* vičeš ovdje? — *šta* se svađate? (t. j. *čemu* vičeš? *čemu* se svađate?).

§ 275. a) Akuzativom se kazuje mjera, na pr. kamen *jedan lakat* visok i *jednu ped* debeo; — *ovo* teži *jednu funtu*. — Istim se padežom izriče i vrijednost; na pr. ova ura vrijedi *stotinu* kruna; — ovo vrijedi *silne novce*.

b) Akuzativ znači i vrijeme te odgovara ili na pitanje kako dugo? ili na pitanje kada?; na pr. on osta *neko vrijeme* u Rimu; — liječio se *godinu* dana; — trudili su se *čitav dan*; — ustavši *onaj čas* vratiše se; — *svako jutro* ide u crkvu.

c) Katkad mjesto nominativa od riječi *nedjelja*, *godina*, *mjesec* stoji akuzativ; na pr. nije prošlo ni *nedjelju* (*godinu*, *mjesec*) dana.

Bilješka. Ovo se može reći i: nije prošla ni *nedjelja* (*godina*) dana (nije prošao ni *mjesec* dana). U prvom dakle događaju rečenica ima logički, a u drugom gramatički subjekt. — Tako i od brojeva 100 i 1000 mjesto nominativa može stajati akuzativ (vidi u § 95 d, e); na pr. bilo mu je *stotinu* godina; — osta živih *hiljadu* vojnika. U tim rečenicama nema subjekta, a sa subjektom su: bila mu je *stotina* godina; — osta živih *hiljada* vojnika. Na to je nalik i ovo: nestalo mu *polovinu* društva (pored: nestala mu *polovina* društva).

Akuzativ s prijedlozima.

§ 276. Akuzativ se često upotrebljava s prijedlozima: *kroz*, *među*, *mimo*, *na*, *nad*, *niz*, *o* (*ob*), *po*, *pod*, *pred*, *u*, *uz*, *za*.

Bilješka 1. Nije dobro slagati prijedlog *mimo* s genitivom, na pr. prođoh *mimo njegova vinograda*.

Bilješka 2. Prijedlog *ob* uzima se samo za vrijeme, i to s imenicama *dan*, *noć*. Vrlo rijetko stoji *ob* s akuzativom u mjesnom značenju, na pr. sjediti kome *ob desnu* ili *ob lijevu* stranu. I u mjesnom i u svim drugim značenjima osim vremenskoga treba svagda uzimati *o*, a ne *ob*; ne valja dakle: udario se *ob* ovaj zid, već treba: *o* ovaj zid.

§ 277. a) Izuzevši samo prijedlog *po* može akuzativ sa svakim drugim značiti mjesto. Primjeri: prođosmo *kroz jedno selo*; — zamakne *među zgrade*, da traži majku; — prođoh *mimo kuću njegovu*; — popni se *na brdo*; — brat brata *nad jamu* vodi, ali ga u nju ne tiska; — bukva padne *niz brdo*; — objesi pušku *o klin*; — soko se diže *pod oblake*; — ne smjedoše *pred Marka* izići; — doveo ga je *u svoju kuću*; — može *uz drvo* puzati kao mačka; — sunce zađe *za goru*.

b) S većinom prijedloga može akuzativ značiti vrijeme. Primjeri: doći ćemo *na proljeće*; — *ob dan* ide, a *ob noć* počiva; — *po vas dan* marljivo radi; — *pod samu zimu* ode u Bosnu; — dođe *pred noć* u grad; — tko *u ljeto* ne radi, *u zimu* gladuje; — Radič *uz onaj rat* postade kapetan; — vatra *za jedan čas* obuzme svu varoš.

c) Društvo može akuzativ značiti samo s prijedlogom *uz*; na pr. *uz kriva čovjeka* propadne katkad i prav.

d) Svrhu izriče akuzativ s prijedlozima *na*, *po* i *za*, na pr. ova je knjiga napisata narodu *na korist*; — car *po Marka* opravio sluge; — pripravi vodu *za umivanje*.

e) Uzrok imamo s prijedlozima *kroz* (rijetko) i *za*, na pr. konj se *kroz dlaku* ne hvali, nego *kroz brzinu*; — da ne budemo tuženi *za današnju bunu*. — Uzrok je i kad se pita *zašto* (t. j. za što), na pr. *zašto* plačeš? — *zašto* taj čovjek ne miruje?

Bilješka 1. „*Zašto* plačeš?“ ne znači dakle isto što: „*čemu* plačeš?“, — jer onim se pita za uzrok plača, a ovim za svrhu (vidi u § 269c).

Bilješka 2. Kako se mjesto *čemu* može (po § 274b) reći *što* ili *šta*, tako se *što* ili *šta* može uzeti i mjesto *zašto*, na pr. *što* plačeš? *šta* ne mirujete?

f) Način izriče akuzativ s prijedlozima *na*, *pod*, *u*. Primjeri: *na silu* ga odvedoše; — učinio *na brzu ruku*; — on to uze *pod silu*; — to sam obećao *pod zakletvu*; — svi *u jedan glas* povikaše; — *u jednu ruku* imaš pravo.

g) Zamjenu može značiti prijedlog *za*, na pr. ja ću *za te* na mejdan izići; — dadosmo srebro *za olovo*.

h) Poređenje izriče akuzativ s prijedlozima *mimo* i *nad*. Primjeri: vidimo, da je sve to lijepo *mimo išta* na svijetu (t. j. ljepše nego išta); — postao nevaljao *mimo sve ostale ljude*; — danas nema *nada te* junaka; — nema učenika *nad učitelja svojega*; — misli, da nema pametnijega čovjeka *nad njega*.

§ **278.** a) Namjenu imamo s prijedlozima *na*, *u*, *za*. Primjeri: *na slavu* Božju učiniše; — dušu svoju dâ *u otkup* za mnoge; — ja mu napih *u zdravlje*; — *za znak* najtvrđe vjere zakune mu se živim Bogom.

b) Sredstvo izriče akuzafiv s prijedlozima *kroz*, *o*, *u*. Primjeri: rodoljublje ne rađa se s čovjekom, nego se dobiva *kroz nauku* i *odgojenje*; — na jednoj se vodi umivali, *o jedan* se ručnik otirali; — jedan čovjek trgovaše *u magarad*; — zvonili su *u sva zvona*.

§ **279.** a) Akuzativ s prijedlozima *na*, *o*, *pod*, *za* može služiti za dopunu glagolima. Primjeri: ustat će djeca *na roditelje*; — mnogi svjedočiše lažno *na njega*; — mrzili su *na me*; — otimlju se *o carstvo*; — zavadiše se *o kuću* i *o vinograd*; — Bosna pade *pod Turke*; — ne brine se ni malo *za ovce*; — *za zdravlje* se pitaju; — kad on *za to* dozna; — želi Milicu uzeti *za ženu*; — držite li još ono *za istinu?* — Austrija ih smatraše *za svoje podanike*.

b) Akuzativ s prijedlozima *na*, *za* može dopunjavati imenice: pokaže svoj gnjev *na kneza Simu*; — *na kurjaka* vika, a lisice meso jedu; — mržnja *na grijeh*; — peć *za hljeb*; — sud *za rakiju*; — to će *za me* biti najveća sreća.

c) Akuzativ s prijedlozima *na*, *u*, *za* može dopunjavati pridjeve: hajduk lakom bješe *na dukate*; — gotov kao baba *na kar*; — bio je slijep *u jedno oko;* — ostane sakat *u nogu*; — mjesto zgodno *za vojsku*; — knjiga vrlo važna *za naš jezik.*

Vokativ.

§ 280. a) U ovom padežu stoji predmet, koji se zove; na pr. smiluj se, *Bože*, meni grješnome! — o *sokole*, kakvo sam ti dobro učinio? — zla ti sreća, *neznani junače!*

b) Kad je vokativ u sredini rečenice, piše se zarez pred njim i za njim; kad je na kraju rečenice, piše se pred njim zarez, a za njim uzvičnik; kad je na početku rečenice, onda se za njim piše zarez, ako je vokativ u tješnjoj svezi s ostalom rečenicom; ako li je iza takvoga vokativa mali odmor u govoru, onda se iza njega piše uzvičnik, na pr. Gospodo! Nitko pametan ne misli, da je sve zlato, što se sja.

c) U pjesmama se često uzima vokativ mjesto nominativa; na pr. mače vojsku *herceže Stjepane*; — opremi se *Strahiniću bane*; — te je *Vuče* knjigu proučio; — jedno bješe *Vukašine kralju.* Ovaki se vokativ ne odvaja nikakvim razgotkom od ostalih riječi.

Lokativ sam i s prijedlozima.

§ 281. a) U starom se jeziku lokativ upotrebljavao i sam, bez prijedloga; danas od te porabe ima samo nekoliko tragova u riječima, koje su postale prilozi: *gòre*, *dȍlje*, *zîmi*, *ljȅti*, *lâni*, *onomádne* (postalo od *onomdne*, t. j. *onom dne*, pa je među *m* i *d* došlo nepostojano *a*), *ònomlāni.* Sve su ovo u davnini bili lokativi sing.

b) S lokativom se slažu prijedlozi: *na*, *o*, *po*, *prema*, *pri*, *u.*

Bilješka 1. Mjesto *o*, kad stoji s lokativom, ne valja nikad uzimati *ob*, ni ispred vokala; ne valja na pr. *ob* ovom poslu, *ob* istini, već treba da bude; *o* ovom poslu, *o* istini i t. d. Vidi 2. bilj. § 276.

Bilješka 2. Prijedlog *po* s lokativom nije dobro uzimati uz pasivne oblike mjesto prijedloga *od* s genitivom; nije dobro na pr. pjesme sakupljene *po Vuku Karadžiću*; — kuća sagrađena *po domaćim majstorima*; već treba: *od* Vuka Karadžića, — *od* domaćih majstora.

§ **282.** a) Lokativ sa svima svojim prijedlozima može značiti mjesto. Primjeri: Bog *na nebu*, a car *na zemlji*; — novo sito *o klinu* visi; — oblak se vije *po nebu*; — ovdje se ustavi *prema vojsci austrijskoj*; — pas leži *pri vratima*; — bio sam *u crkvi*.

b) Vrijeme izriče lokativ s prijedlozima: *na, o, po, u*. Primjeri: Srbi *na svršetku* 1806. godine uđu u Biograd; — da ti meni *o jeseni* dođeš; — *po smrti* nema kajanja; — dogodi se *u jutru*.

c) Način se nalazi u ovakim primjerima s prijedlozima *na, u*: skaču *na jednoj nozi*; — to se govori *u šali*; — da se *u zdravlju* opet sastanemo.

d) Dopuštanje može katkad značiti lokativ s prijedlogom *pri*: on *pri svemu svome obricanju* ništa nije učinio (t. j. *premda* je obricao).

e) Poređenje može značiti lokativ s prijedlogom *prema*: jadan je *prema njemu* Marko.

f) Sredstvo se nalazi u ovakim primjerima s prijedlogom *po*: posla Marku knjigu *po Tataru*; — *po porukama* vuci mesa ne jedu.

§ **283.** a) Lokativ s prijedlozima *na, o, po, u* služi za dopunu glagolima: bolje je *na mekinjama* dobiti nego *na zlatu* štetovati; — djevojka im je zahvalila *na ljubavi* i *na prijateljstvu*; — ne živi čovjek *o samom hljebu*; — zašto mu radite *o glavi?* — to se *po sebi* razumije; — Roksandu ću *po braći* poznati; — valjalo bi, da se *u tome* ugledaju na nj; — promijeni se *u licu*.

b) S prijedlozima *po, prema, u* može lokativ služiti za dopunu imenicama: moj *po Bogu* brate! — on mi je rod *po krvi*; — ljubav *prema narodu*; — imao je mnogo štete *u stoci*; — *u piću* su teške pijanice, a *u kavzi* ljute kavgadžije.

c) S prijedlozima *po, u* može lokativ biti dopuna pridjevima: *po srcu* i po tjelesnom junaštvu bio je najslavniji; — *u struku je* tanka i visoka; — *u ovome poslu* vješt čovjek.

Instrumental.

§ **284.** a) Ovaj padež često ima mjesno značenje te odgovara na pitanje *kuda?* na pr. on otide *zemljom* i *svijetom*; — *Dunavom* plovi lađa; — ševe *nebom* lete. Rijetko odgovara instrumental u svojemu mjesnom značenju na pitanje *gdje*; na pr. kad su bili *poljem širokijem*; — netko pjeva *drumom*.

b) Instrumental može značiti i vrijeme, kada što biva: cvijet, koji se *noću* razvija; — *nedjeljom* idu u crkvu; — otputovat ću *zorom*; — *ćasom* vedro, a *ćasom* oblačno. S imenicama, koje stoje u instrumentalu vremena, nije dobro uzimati pridjev; nije dobro na pr. to možemo očekivati *svakim danom*, već treba reći: *svaki dan* (§ 275 b).

c) Instrumentalom se izriče oruđe ili sredstvo; na pr. trava se *srpom* žanje; — jednu vojsku *buzdovanom* bije, drugu vojsku *britkom sabljom* sijeće; — *svijećom* je slamu zapalio; — često *okom* pogleduje; — progovori *gromovitim glasom*; — neka prosi, nek se *hljebom* hrani; — *mlijekom* vas napojih; — *glavom* će *svojom* platiti; — narod će napuniti kulu *novim žitom*.

d) Često instrumental znači način te odgovara na pitanje *kako?* ili *koliko?* Na pr. *redom* rđa po družini hoda; — *šapatom* zbori sirotinja; — kiša pada *kapljicama*, pak napada *lokvicama*; — skakavci *jatima* dolijeću iz Azije; — car ih je *glavom* pohodio; — podajte joj *dvojìnōm* onoliko.

Bilješka. Ovaj se instrumental nalazi od nekih imenica, koje nemaju osim toga padeža nijednoga drugog; na pr. *tonom* tone, tonući besjedi; — vrata otvorena *širom*; — ode *kradom*; — *poredom* se u vodenici melje.

§ **285.** a) Instrumental može biti dalji objekt različnim glagolima. Primjeri: pismo *ovim riječima* završuje; — počinjaše se *dvjema molitvama*; — siromah se oženio *gospođom*; — Jovan mu se *Bogom* kunijaše; — Bog se brine *sirotama*; — Solomun se proslavi *svojom mudrosti*; — koji dobro upravljaju *svojim kućama*; — polje nam je rodilo *pšenicom*; — ni luk jeo ni *lukom* vonjao; — narod uskipi *osvetom*; — *ćudom* se začudiše; — klonuo *duhom*; — ljubi Boga *svim srcem svojim*.

b) Rijetko se upotrebljava instrumental uz pasivne glagolske oblike; na pr. koji su posvećeni *Bogom ocem* i održani *Isusom Hristom*.

c) Instrumental služi često za dopunu pridjevima, katkad i imenicama: budite zadovoljni *svojom platom*; — izobilan sam *radošću*; — blago vama, koji ste siromašni *duhom*; — starješina nije svagda *godinama* najstariji u kući; — ne budite djeca *umom*. Na te su primjere nalik i ovi: koji je bio *rodom* Bugarin; — on je moj *Bogom* pobratim; — kaluđer *imenom* Maksim.

d) Imenice, koje su dio predikata, stoje ne samo u nominativu (§ 250 a), nego i u instrumentalu. Tako je na pr. car ti bijah, dok *djevojkom* bijah; — Vukašin postane *kraljem*; — lasno je pokraj čaša *junakom* biti; — tko se *ovcom* učini, kurjaci ga izjedu; — Dušan se nazove *carem srpskim*; — njihova se do-

movina prozvala *Hrvatskom.* — Rijetko u ovom poslu stoji sam pridjev: ova se zemlja upravo može nazvati *rodnom.*

e) Uz glagole *činiti, postaviti, zvati* i druge slična značenja stoje (po § 273b) po dva akuzativa. Mjesto predikatnog akuzativa stoji često predikatni instrumental: učini ga družba *starješinom;* — tko je mene postavio *sudijom* nad vama? — tuđu majku *majkom* zoveš; — dadu mu otvoreno pismo, u kome ga naimenuju *vojvodom.* — U ovoj se službi nalazi i sam pridjev: što me zoveš *blagim?*

§ **286.** Kad se riječju *kao* izriče svojstvo, te ona stoji ispred nominativa ili akuzativa, onda se mjesto ta dva padeža može uzeti instrumental, ali onda se *kao* izostavlja. Govori se na pr. došao si k nama *kao gost;* — uđe *kao kadet* u regementu; — žene, koje su *kao djevojke* bile dobre; — da je vidimo *kao nevjestu;* — odvedoše ga *kao roba.* To se može reći: došao si k nama *gostom;* — uđe *kadetom* u regementu; — žene, koje su *djevojkama* bile dobre: — da je vidimo *nevjestom;* — odvedoše ga *robom.* Tako je i ovo: potkuj i mene, mladi junače, neka bih *konjem* u goru utekla, t. j. kao konj.

Bilješka. Ako riječca *kao* služi za to, da se izreče poređenje, onda se ona ne može izostaviti, niti se može mjesto nominativa i akuzativa uzeti instrumental; na pr. Luka je bogat *kao* Marko; — ljubio sam ga *kao* brata.

Instrumental s prijedlozima.

§ **287.** S instrumentalom se slažu prijedlozi *među, nad, pod, pred, s* (*sa*), *za.*

Bilješka. Mjesto *s* ili *sa* govori se katkad *su,* na pr. *su* dva *su* tri drûga, — *su* čim. Ovo se *su* nalazi i u nekim složenim riječma, na pr. *sukòbiti, sùkrvica, sùlud, sùmrāk.* Mjesto onoga *s* ili *sa,* što se slaže s genivom, ne može se uzeti *su.*

§ **288.** a) Instrumental sa svima svojim prijedlozima osim s prijedlogom *s* može značiti mjesto. Primjeri: dva su bora naporedo rasla, *među njima* tankovrha jela; — *nad vodom* je lice ogledao; — teško nogama *pod ludom glavom;* — *pred kućom* stojeći pjevaju; — nezvanu gostu mjesto *za vratima.*

b) Instrumental s prijedlozima *pred, za,* a katkad i s prijedlozima *pod, s* može značiti vrijeme. Primjeri: molio se Bogu *pred jelom* i poslije jela; — puče puška, puče *za njom* druga; — ne valja *pod službom Božjom* drijemati; — tako *sa svršetkom* jeseni svrši se prva godina ovoga vojevanja.

c) Instrumental s prijedlogom *s* može značiti društvo i neku zajednicu: tu je malo počinuo *s vojskom;* — gora se *s gorom* ne sastaje, a čovjek *s čovjekom* vazda; — knjigonoša dođe *s ovom knjigom* u Loznicu; — djevojke *s vijencima* na glavi.

d) S istim prijedlogom instrumental često znači i način: *sa suzama* pročitah žalosno to pismo; — *s najvećim veseljem* odoše u grad; — ova je kuća *s pravdom* stečena; — *s neiskazanom hrabrošću* vojevao je nekoliko godina.

e) S istim prijedlogom može instrumental značiti i raskidu, ali samo uz glagole *rastaviti, rastati se, oprostiti se,* na pr. ako si me *s konjem* rastavio, *sa sabljom* me rastavio nijesi; — jučer sam se oprostio (rastao) *sa svojim prijateljima.*

Bilješka. Pogrješka je uzimati instrumental s prijedlogom *s* za izricanje oruđa ili sredstva; ne valja na pr. odreži *s nožem,* taknuo ga *s palicom,* već mora biti sam instrumental: *nožem, palicom.* — Druga je pogrješka izostavljati *s* pred instrumentalom načina, na pr. odoše *najvećim veseljem.*

§ **289.** a) Instrumental s prijedlozima *nad, pod, s* može služiti za dopunu glagolima. Primjeri: da on caruje *nad nama*; — zakon vlada *nad čovjekom*; — šta ti razumiješ *pod mudrom politikom?* — Mlečići su to zaprijetili *pod smrtnom kazni;* — činite *sa mnom,* šta hoćete; — koji se *s knjigama* zabavlja; — da se *s tobom* djeca podruguju; — ovaj čovjek trguje *s vinom;* — težio je *za narodnom koristi;* — idi *za svojim poslom.*

Bilješka. U primjerima, gdje su glagoli *zabavljati se, podrugivati se, trgovati,* dobar bi bio i sam instrumental bez prijedloga *s.*

b) Instrumental s prijedlozima *nad, za* može služiti za dopunu imenicama: nitko dosad nije bio *nada mnom* gospodar; — tko je bio upravitelj *nad tom vojskom?* — prevelika želja *za blagom* mnoge je upropastila; — spopade ih žeđa *za osvetom.*

c) Vrlo rijetko instrumental s kojim prijedlogom služi za dopunu pridjevima. To imamo u primjeru: jeste li zadovoljni *s tom plaćom?* Tu bi mogao biti i sam instrumental (§ 285 c).

Sintaksa glagolskih oblika.

Prezent.

Prezent za sadašnjost.

§ **290.** a) Govori li se o čemu, što doista jest u vrijeme, kad se govori, onda je to **prava sadašnjost.** Ako na pr. na pitanje: „Što sada radi tvoj brat?“ ja odgovorim: „*Čita*

narodne pjesme", onda je to prava sadašnjost, jer u vrijeme, dok sam pitao i dok odgovaram, brat moj doista to čini.

b) Govori li se o čemu, što se događa svagda, kadgod se prilika desi (dakle i u sadašnjosti i u prošlosti i u budućnosti), onda je to **neprava sadašnjost.** Ako na pr. kažem kome: „Moj brat rado *čita* narodne pjesme" i s time mislim reći, da on to čini, kadgod se prilika desi, pa da je on i dosad narodne pjesme rado čitao te će ih i odsad rado čitati, onda je to neprava sadašnjost ili **neodređeno vrijeme.**

Bilješka. Kad neprava sadašnjost znači događaje ne samo u sadašnjosti, nego i u prošlosti i u budućnosti (kadgod se prilika desi), zato se ne treba čuditi, što se za nepravu sadašnjost ne uzima samo prezent, t. j. sadašnje vrijeme, nego i aorist i perfekt (vidi u § 298b i 304b), t. j. prošla vremena, pa i futur (vidi u § 316b), t. j. buduće vrijeme. — Za čistu, pravu sadašnjost ne može se uzeti ni aorist ni perfekt ni futur.

c) Za pravu sadašnjost može se upotrijebiti prezent samo trajnih glagola, na pr. kiša *pada*; — kiša *ne pada*; — *pada* li kiša?

§ 291. a) Za nepravu sadašnjost uzima se prezent i trajnih i svršenih glagola bez razlike u značenju. Osobito lijepo vidi se to u poslovicama, na pr. zrela voćka sama *pada*: — prijatelj se u nevolji *poznaje*; — ralo i motika svijet *hrani*; — ruka ruku *pere*, a obraz obadvije; — vino i mudroga *pobudali*; — voda svašto *opere* do pogana jezika; — nebojšu najprije psi *ujedu*; — potajni ugljen najgore *ožeže*.

b) I izvan poslovica upotrebljava se prezent i trajnih i svršenih glagola za nepravu sadašnjost, na pr. mnogi ljudi mnogo *rade* i *štede*, pa opet *ostaju* siromašni; — nitko ne *lijeva* nova vina u mjehove stare, inače novo vino *prodre* mjehove i vino se *prolije* i mjehovi *propadnu*.

c) Prezent od trajnih i od svršenih glagola uzima se za nepravu sadašnjost i u zavisnim rečenicama; na pr. tko se *boji* vrabaca, nek ne sije proje; — ne ničí, gdje te *ne siju;* — kad čovjek *tone*, i za gvožđe se hvata; — pokvarit ćeš se u zlu društvu, jer čovjek obično lakše *prima* zlo nego dobro; — ne zove se pijanica onaj, koji mnogo *popije*, nego onaj, koji se *opije*; — poslije Preobraženja kažu, da se i na zemlji sve *preobrazi* i gora *počne* žutjeti.

d) Često se uzima izmiješano prezent trajnih i svršenih glagola za nepravu sadašnjost. Primjeri: rđav pjevač i

dobru pjesmu rđavo *upamti* i pokvareno je drugome *pjeva* i *kazuje*, a dobar pjevač i rđavu pjesmu *popravi* prema ostalim pjesmama, koje on zna; — kad tko *putuje* po onim krajevima, on *ide* na konak u selo, gdje ga *zastane* mrak, pred najbolju kuću, pa *pita*, može li noćiti, a domaćin mu ili drugi tko iz kuće *odgovori*: „Možeš, brate, s drage volje“ ili mu *kaže*, da ne može, jer nema na pr. sijena za konja ili drugo što, pa ga *uputi*, gdje može.

Prezent za prošlost.

§ 292. a) **Historički prezent** zove se onaj, koji se upotrebljava u pripovijedanju prošlih događaja. Takav historički prezent vrlo je običan od trenutnih glagola, i to u glavnim, u odnosnim i u vremenskim rečenicama; na pr. Stefan Dušan, car srpski, *uzme* od Grka Maćedoniju, Tesaliju, Etoliju, Akarnaniju, Epir i Arnautsku i *nazove* se carem. On rašireno, a neutvrđeno carstvo *razdijeli* na vojvode i knezove, koje njegov osamnaestoljetni sin i nasljednik Uroš ne *bude* kadar pod uzdom držati, nego *ostanu* svaki po sebi, i još Vukašin najsilniji između njih ne mareći za Uroša *postane* kraljem. U tom Turci *navale* na srpsko domaćim neslogama razdrto carstvo. Kad Vukašin braneći od Turaka svoje kraljevstvo *izgubi* život, onda *stupi* na prijestol srpski knez Lazar, koji 1389. godine na polju Kosovu *završi* srpsko carstvo i kraljevstvo. Po smrti Lazarevoj *postane* srpsko despotstvo pod turskom vladom, no i njega Turci naskoro *pretjeraju* iz Srbije u Srijem, a ondje se po tom i *zatamani*. I tako Turci malo po malo sasvim *obladaju* svom Srbijom i Bosnom i Hercegovinom.

b) Historički prezent od trenutnih glagola običan je i u posljedičnim rečenicama; na pr. ove Turke Miloš tako opkoli i stijesni, da se sutra dan *predadu* i *polože* oružje; — srknuvši vruća jela tako se ožeže, da mu suze *udare*; — tako se poplaše, da *stanu* govoriti i spremati se, da bježe.

c) Rijetko se pomenuti oblik uzima u dopusnim, uzročnim i u pogodbenim rečenicama: na Drini su ovoga ljeta Bošnjacima i Francuzi pomagali, ali se Srbi održe, premda *izgube* nekoliko znatnih ljudi; — prođu s mirom kroz Turke, jer nigdje puška ne *pukne*; — zaluta gladan vuk u selo i da se ne *strče* ljudi te ga ne *ubiju*, bilo bi zlo. U ovim i sličnim primjerima mjesto prezenta običniji bi bio aorist ili perfekt (dakle: *izgubiše* ili *izgubili su* mjesto *izgube* i t. d.).

d) U izričnim rečenicama ne upotrebljava se prezent historički od trenutnih glagola; bilo bi na pr. vrlo neobično: kad knez to vidi, pomisli, da ljudi *pobjegnu* u planinu, već treba: da *pobjegoše* ili: da *su pobjegli* i t. d.

§ **293.** a) Historički prezent od trenutnih glagola u narodnim pjesmama se ne upotrebljava, već one mjesto njega uzimaju prezent od trajnih glagola. Primjeri: knjigu *piše* Žura Vukašine u bijelu Skadru na Bojani, te je *šalje* na Hercegovinu bijelome gradu Pirlitoru Vidosavi ljubi Momčilovoj, tajno *piše*, a tajno joj *šalje*, u knjizi joj ovako *besjedi*; — vino *piju* Senjani junaci na kapiji Senja bijeloga, među njima *je* barjak sav od svile, vjetar *duše* pak barjakom *njiše*.

b) Prezent trajnih glagola nalazi se za prošle događaje dosta često i u pripovijedanju, ali tu treba da je pomiješan s drugim oblicima, kojima se izriče prošlost: kad je bilo oko ponoći, ali kurjaci zaurlaju, a psi zalaju; kurjaci *govore* svojim jezikom: „Možemo li doći, da učinimo štetu, pa će biti mesa i vama? a psi *odgovaraju* svojim jezikom: „Dođite, da bismo se i mi najeli;“ a to gazda sve *sluša* i *razumije*; — usta čoban, usta i djevojka, pa se staše opremati na jezero; čoban *je* veseo, veseliji nego igda, a djevojka tužna, suze *prolijeva*, pa je čoban *tješi*; — oni njega puste, te otide kući; kad tamo dođe, a to *ima* što vidjeti: skupili se ljudi iz obližnjih sela oko kuće, a iz daljnih jednako *dolaze* pa *viču*, da im je velika poreza; — pođe unutra; kad on unutra, a to na vatri veliki kazan, *kuha* se u njemu večera, a pored vatre *sjedi* domaćin.

§ **294.** a) Kad je u glavnoj rečenici prošlost dovoljno naznačena, onda se prošlost u zavisnim rečenicama može izricati prezentom trajnih glagola. Dobro je na pr. reći: slugama i sluškinjama, što darove *donose*, davalo se što, da piju. Tu oblik *donose* ne znači, što je sada, već što je bilo, t. j. kao da se veli: *donošahu* ili: *donosili su*; a to je zato, jer je prošlost u glavnoj rečenici naznačena oblikom *davalo se*. Drugi primjeri: razumjevši, šta je bilo, naklopi se i on za onima, što *lježe* (t. j. što su bježali); — stanu ljude globljavati i iskati što *nema*; — a kad ču Isus, udivi se i reče onima, što *idu* za njim; — o svakom prazniku bijaše običaj u sudije, da pusti narodu po jednoga sužnja, koga oni *hoće*; — nitko nije smio pokazati, da se poplašio, nego je svaki morao biti slobodan i veseo, ako mu se i *ne će* (t. j. ako mu se i nije htjelo); — uđe u ljude buna te ostave logor i topove i pobjegnu, kud tko *zna*; — braneći Deligrad od Turaka tako se proslavi i osili, da nije mario za svoje poglavare, kao da ih i *nema* na svijetu; — oštro mu je bilo zaprijećeno činiti drukčije, nego što mu knjiga *kaže*.

b) Rijetko se prezent od trajnih glagola ovako upotrebljava u usporednim rečenicama: u manastiru Tronoši bio je naslikan nekakav starac, kojega su guje opasale te ga *kolju* i *piju* mu oči (t. j. klale su i pile su); — ja sam se kao dijete čudio gledajući u kući ikonu sv. Arandela, a Đurđev dan se *slavi*, i pitao sam oca i strica, kako je to.

Prezent za budućnost.

§ 295. a) Prezent trajnih glagola u glavnim rečenicama sasma rijetko znači budućnost: to mi ne *gine* ni poslije (t. j. ne će mi poginuti); — ako za sedam dana to ne uradiš, *nije* na tebi glave; — ako mi je ne dovedeš, na tebi *nema* glave.

b) Prezent trenutnih glagola ne može se u glavnim rečenicama uzimati za budućnost; ne valja na pr. sutra ti *platim*, već se mora reći: sutra *ću* ti *platiti*. — Ali u zavisnim rečenicama, i to u odnosnima, u vremenskim, načinskim, pogodbenim i dopusnim, prezent trenutnih glagola vrlo često znači budućnost; na pr. tko *dođe* k meni, vidjet će; — koga *ugledaš*, reci mu; — gdje ga *ugledate*, recite mu; — kad *dođem* k tebi, vidjet ću; — ostani tu, dok se *vratim;* — bit će mi onako, kako Bog *odredi;* — ako *dođete* k meni, vidjet ćete; — *dođu* li k meni, vidjet će; — ako i *dođeš* k meni, ne ćeš vidjeti. — Osobito trenutni glagoli složeni s prijedlogom *uz* imaju često tu službu: ako mi u tome poslu jednako *uzradimo* onako, kao što smo dosad radili, a oni ako samo ovako *uznapreduju*, kao što su dosad napredovali, onda ne samo to može, nego će morati biti; — štogod mi više ovu razliku *uščuvamo*, to će biti bolje; — blago vama, ako vas *uzasramote* i *usprogone;* — ja sam zadovoljan, ako *uzìmām* manje pogrješaka nego drugi.

c) U izričnim rečenicama, ako je u njima pomiješano i nešto namjere ili želje, može se uzeti prezent trenutnih i trajnih glagola u značenju futura. Primjeri: Pavle je stao prijetiti, da *otme* (t. j. da će oteti); — svijetli knez govorio je, da *načini* (t. j. da će načiniti) crkvu ondje; — kurjak se zarekao, da ne *kolje* više ništa i da ne *jede* mesa (t. j. da ne će klati i da ne će jesti), i pošao u pustinju, da se posveti; — oni se dogovore, da *bježe*; — vi sad velite, da se *oprete* carstvu Gospodnjemu.

d) Prezent trajnih glagola mjesto futura uzima se katkad, ako je u drugoj kojoj rečenici budućnost dovoljno naznačena: tada će car reći onima, što mu *stoje* s desne strane (t. j. što mu *budu stajali*); — u taj će mah pasti tama, da se ništa ne *vidi*; — činit će, što *hoće*; — udarit će kiša i snijeg, te će nestati hrane, i onda nama *valja* gladovati.

Aorist i imperfekt.

§ 296. a) Aorist od trenutnih glagola upotrebljava se u pripovijedanju za svršene događaje u prošlosti, znači dakle isto, što historički prezent od trenutnih glagola i perfekt od takovih glagola. — Imperfekt služi za događaje,

koji su u prošlosti trajali ili su se ponavljali, znači dakle isto, što perfekt od trajnih glagola. Primjeri: roditelji njegovi (t. j. Isusovi) *iđahu* svake godine u Jerusalim o prazniku pashe. I kad mu *bi* dvanaest godina, *dođoše* oni u Jerusalim po običaju praznika; i kad dane *provedoše* i oni se *vratiše, osta* dijete Isus u Jerusalimu, i ne *znade* Josif i mati njegova, nego misleći, da je s društvom, *otidoše* dan hoda i *stadoše* ga tražiti po rodbini i po znancima. I ne našavši ga *vratiše* se u Jerusalim, da ga traže, i poslije tri dana *nađoše* ga u crkvi, gdje sjedi među učiteljima, i sluša ih i pita ih, i svi, koja ga *slušahu, divljahu* se njegovu razumu i odgovorima. I vidjevši ga *začudiše* se, i mati njegova *reče* mu: „Sine, šta *učini* nama tako? Evo otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te". I *reče* im: „Zašto ste me tražili? zar ne znate, da meni treba u onom biti, što je oca mojega?" I oni ne *razumješe* riječi, što im reče. I *siđe* s njima i *dođe* u Nazaret i *bijaše* im poslušan, i mati njegova *čuvaše* sve riječi ove u srcu svojemu.

Bilješka. Oblici prezenta „i *sluša* ih i *pita* ih" u navedenom primjeru razumiju se iz onoga, što je navedeno u § 293 b.

b) Aorist od trajnih glagola znači isto što imperfekt. Na pr. vidjevši to učenici *diviše* se govoreći; — Isus mu odgovori: ja *govorih* javno svijetu, ja svagda *učih* u zbornici i u crkvi i ništa tajno ne *govorih;* — Stefan Lazarević *pomaga* Turcima pokoriti Bugarsku; — kad dođoše dvoru djevojačkom, tu *sjediše* tri bijela dana.

§ 297. a) Aorist se uzima često, kad se kome **priopćuje** štogod, što mu je vrijedno i potrebno znati, ili kad se kome **javlja,** što se nedavno dogodilo, a njemu nije to poznato. Primjeri: koje ova recenzija, koje g. Pavle Solarić *podbuniše* me i *natjeraše*, da dodam ovome rječniku još i gramatiku; ja sam još od lani sastavljao koješta za gramatiku i mislio sam malo docnije da je izdam, a evo me sad rečeni događaji *natjeraše*, te evo ovu malu *skrpih* kojekako (ovo pisac priopćuje čitateljima); — snio sam, kneže, gdje ti jašeš na konju pak *zàgazī* u veliko blato; *zàglībī* se, a ja se *desih* blizu tebe, ti me *pòbratī*, te te *izvadih* iz blata; — u jedan put obore vatru iz pušaka i stanu vikati: „Bježite, *ràzbi* nas hajduk Veljko!" — kad bude u jutru pred zoru, poviču stražari: „*Utekoše* Turci!" — glas dopade crnom Arapinu: „Zla ti sreća, crni Arapine, *stiže* junak u tvoje svatove, kako *stiže*, on *zametnu* kavgu, *pògubī* ti kuma i djevera".

b) Običan je aorist i onda, kad se štogod **spominje,** što je poznato onome, kome se govori, ili bi bar trebalo, da mu je poznato. Primjeri: već su mi dodijale tužbe na vas, i ja sam vam nekoliko puta pisao i govorio, da se umirite i zuluma okanite, i vi me do danas ne *poslušaste*; — već *proðoše* gotovo tri mjeseca dana, kako sam vam obećao (ovo je uzeto iz nekoga pisma).

c) Kada tko što govori u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, može upotrebiti aorist za prošlost. Na pr. onda se gdjekoji starci uhvate za bradu govoreći: „Boga mi i Gospoda, evo bijela brada, a barjaka hajdučkoga ne *vidjesmo* do danas!“ — paša navali na Vuicu i na Nenadovića: „Kamo Miloš! Mene *prèvarī* Miloš!“ — moj sinko, nije ono zec, nego je ono aždaja; toliki svijet *pòmorī* i *zàtomī!* — Savo, Savo, sebe nè *zabijelī*, a mene *zàcrnī!* (to je kazao nekakav siromah, koji je imajući u zdjeli malo mlijeka pritiskao zdjelu u Savu, da bi malo vode zahvatio i tako više da bi načinio, ali u jedan put napuni se zdjela vode, i mlijeko pomiješavši se s ostalom vodom izgubi se sasvim).

d) Često se nalazi aorist u upravnim i neupravnim pitanjima. Primjeri: on poviče sv. Nikoli: „Ej, kako ti *rèče* meni da se molim Bogu?“ — Isus pruživši ruku uhvati Petra i rèče mu: „Malovjerni, zašto se *posúmnja?*“ — ala imaš brza konja! gdje ga *dòbī*, tako ti Boga! — skoči na noge i poviče: „Šta *ūradiste*, da od Boga nađete!“ — jeste li vidjeli, kako me lijepo vojnik *pòzdravī?* — ne zna ništa za snahu i sam se čudi, kud *pòbježe* i gdje se *sàkri*.

e) Kad se aorist upotrebljava u pripovijedanju, mjesto njega se **može** uzeti historički prezent od trenutnih glagola, i razlike u značenju nema nikakove. Ali gdje aorist znači priopćivanje, javljanje, spominjanje, ili gdje on stoji u rečenicama, kojima se izriče čudo, ljutina, žalost ili prekoravanje, i u pitanjima, tamo se mjesto njega **ne može** uzeti historički prezent od trenutnih glagola.

§ 298. a) U zavisnim rečenicama dosta je običan aorist. Primjeri: tako se vojska pobuni i uteče natrag, a Veljko pomisli, da Srbi *udariše* na Turke, pa udari i on; — kad on sad ovaku nevjeru *ūčinī* i tolike ljude na vjeri *pòbi*, kako ću mu ja sutra vjerovati? — po zakonu našemu valja da umre, jer *nāčinī* sebe sinom Božjim; — govorahu tako, da *vjĕrovā* veliko mnoštvo

Jevreja; — a kad *dođoše* na mjesto, koje mu Bog *káza,* načini ondje žrtvenik.

b) Aorist se nalazi u poslovicama, kad se izriče neprava sadašnjost ili neodređeno vrijeme, t. j. ono, što se svagda događa, kadgod se prilika desi. Primjeri: dva loša *ubiše* Miloša; — *dođoše* divlji, pa *rastjeraše* pitome (govori se, kad gosti smetaju u čemu domaćima); — čudo pasa *ujedoše* vuka; — što *omilje,* ne *omrznu.* Ovaki se aorist zove poslovički (gnomički).

§ **299.** a) Katkad se aorist upotrebljava za buduće događaje, osobito za takove, koji se drže za sigurne i koji su gotovi, da se svaki čas dogode (ali se još nijesu dogodili u vrijeme, kad se govori). Primjeri: Gospode, izbavi nas, *izgibosmo!* — odriješi moje bijele ruke, jer mi obje *otpadoše*; — avaj meni do Boga miloga, gdje *pogiboh* junak u tamnici! — *umrijeh* od žeđi, daj mi čašu vode; — ja ću uzeti jednoga konja pa *odoh* po svijetu.

b) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* stoji katkad aorist u značenju budućnosti (tu je mnogo običniji prezent od svršenih glagola, vidi u § 295b): ako ovi sad *izmakoše* i mi *ostadosmo* sami, zlo će nam biti; — ako *zapeh* strijele moje, ustrijelit ću tebe, Janko; — braćo, mi neprijatelje ovdje ne možemo čekati, jer je njih mnogo više nego nas; već hajdemo, da mi udarimo noćas na njih, pa ako ih kako *zbunismo* i *razbismo,* dobro će biti za nas.

Bilješka. Mjesto kondicionala stoji aorist u primjeru: da ne bi prednjih zuba, *ode* riječ preko devet brda (t. j. da nije bilo zuba, otišla bi). To je vrlo rijetko.

§ **300.** a) Za imperfekt evo još jedan primjer (osim onoga, što je naveden u § 296a, gdje je je pomiješan s aoristom), i to u pripovijedanju: u ponoći *ustajahu* negdašnji hrišćani na prvu molitvu kao po glasu strašne trube posljednjega suda. Malo počinuvši opet se *skupljahu* u zoru, da javno ispovjede grijehe svoje. U prvi sahat dana oni se u molitvi *predavahu* Bogu, a u treći *prizivahu* blagòdat njegovu. Da je Spasitelj u šesti sahat raspet i u deveti na krstu umr'o, pobožno *spominjahu* hrišćani u iste sahate, a poslije svete liturgije, koja ih s njim *sjedinjavaše,* zahvalnim večernjim molitvama *završivahu* dan.

b) Imperfekt se može uzimati i za priopćivanje, javljanje i spominjanje, tako isto, kad se govori u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, i u

pitanjima, napokon se može uzimati i u zavisnim rečenicama. Sve su ovo službe i aorista (vidi u § 297—298). Ali ako se i može u svima tim službama uzimati imperfekt, ne biva to često, već se obično mjesto njega upotrebljava perfekt od trajnih glagola, na pr. *hvalili su* mjesto: *hvaljahu* i t. d.

Imperativ.

§ **301.** a) Da imperativ ili zapovjedni način znači zapovijed, to mu samo ime svjedoči, na pr. *donesi* vode; — *mirujte*, djeco! Ali često imperativ znači molbu i želju, na pr. Bože, *smiluj* nam se; — *putujte* sretno. Može također značiti opomenu, nagovaranje i nutkanje, na pr. *čuvajte* se grijeha; — *slušaj* starijega i pametnijega; — *zapjevajmo*, braćo! — Ako je imperativ zanijekan, onda znači zabranu, na pr. *ne diraj* u me; ali može značiti također molbu, želju, opomenu i odvraćanje, na pr. *ne daj* mi, Bože, to dočekati, — *ne budi* uroka, — *ne druguj* s rđavim ljudma, — *ne vjerujte* sve, što čujete.

b) U narodnim pripovijetkama drugo lice sing. imperativa uzima se često uza subjekte 1. i 3. lica sing. i plur. za prošle događaje, dakle u značenju historičkoga prezenta ili aorista ili perfekta. Primjeri: dijete spopadne bukvu pa *povuci* tamo, *povuci* amo, ali ne može da je iščupa; — ona tri zmaja uteku u onu jamu, onda ova dvojica brže *vuci* slamu pa *turaj* u onu jamu, pa onda zapale; — padne mi na um, da mi je dugačka kosa, pa uzmem nož pa sve dlaku po dlaku *odrezuj* pa *navezuj*; — ona skine svoju torbu, a mi s konja svoje vreće pa *puni* i *mjeri*, dok napunimo vreće.

c) Izvan narodnih pripovijedaka slabo se imperativ tako upotrebljava. Samo oblici: *bježi*, *udri* često se uzimaju i izvan narodnih pripovijedaka za prošle događaje; na pr. kako on to reče, a mi *bježi*; — nekakva je djevojka tako u sebi govorila, pa onda *udri* u plač. Tako se može upotrebljavati i riječ *hajde*, koja je upravo uzvik, a uzima se kao imperativ: Živko zovne mene k sebi u kuću, a ja onda *hajde* polako k njemu.

d) Rečenica, u kojoj je imperativ, znači katkad isto, što pogodbena rečenica s veznikom *ako*, na pr. *pusti* koku na policu, ona će i na stolicu (t. j. *ako pustiš* . . .).

e) U § 248 a, b rečeno je, kako neke rečenice s veznikom *da* mogu imati značenje imperativa.

Perfekt.

§ **302.** a) Ima slučajeva, kad perfekt može biti bez riječca *je* i *su* (na pr. hvalio *je*, hvalili *su*). Osobito često nalazi se to

u pjesmama; na pr. kad to *čula* gospođa kraljica, ona njemu tiho *besjedila*; — istom oni u riječi *bili*; — lijepo ih tamo *dočekali*; — od Jajca ih nitko ne *vidio*.

b) Dosta se često perfekt bez pomenutih riječca nalazi na početku pripovijedaka. Primjeri: jedan čovjek idući iz varoši kući *jahao* na magarcu, a njegov sin *išao* pored njega pješice . . ., — *postavila* kuma kumi zdjelu graha, pa *sjele* obje da jedu . . ., — *bila* dva brata zajedno u kući, pa jedan sve *radio*, a drugi jednako *besposličio* i gotovo *jeo* i *pio*. — Ovo se i inače nalazi u pripovijedanju i priopćivanju, osobito ako je naprijed koji potpun oblik ovoga vremena. Primjeri: Milan bude u redu onijeh poglavara, koje nitko nije postavio, nego se u samom početku bune sami *načinili*; — drugi je top negdje u šumi bio sakriven, pa ga sad *našli* i *opravili*; — tako je i meni moj otac kazivao, da se onaj starac zvao Gavan i da je pored svega bogatstva bio vrlo tvrd, pa ga zato Bog onako *osudio*; — vidiš, da nijesmo kadri mira načiniti: narodu zulum *dodijao*, pak sad ne sluša nikoga, a Turci *osilili*, pa ne će da sjede s mirom.

c) Običan je ovaki oblik u veselju i u čudu; na pr. kad su oni čuli, da je Miloš u Biogradu, po cijeloj vojsci ovaj se glas čuo: „Hvala Bogu, *došao* Miloš!“ — dakle *umr'o* Štipkalović! Bog da mu dušu prosti!

d) Često se nalazi u poslovicama: *bilo* pa i *prošlo*; — Bog *dao*, Bog i *uzeo*; — brada *narasla*, a pameti ne *donijela*.

e) Sasma rijetko skraćuje se perfekt u 1. i u 2. licu sing. i plur. na pr. ja se mašim rukom, a to nema glave! *zaboravio* (t. j. zaboravio sam) je na vodi; — šta pobratime, ako Boga znaš! Pa to tvoja žena! i ti *mogao* s njom živjeti, i opet *došao*, da je izvadiš!

f) Rijetko se u zanijekanim rečenicama nalazi skraćivanje perfekta. Takav je posljednji primjer naprijed pod *a* i pod *d*, a sad evo još dva: kad u tom vojska turska navali u Srbiju, a njemačka još ne *stigla*, onda se narod stane predavati; — u sitno se ne *desilo*, a u krupno nema.

Bilješka. U § 146a rečeno je, da se iza riječce *se* može *je* izostaviti; na pr. Milan *se* mnogo trudio.

§ 303. a) Nema nijednoga prošloga događaja, koji se ne bi mogao izreći perfektom od trajnih ili od trenutnih glagola; t. j. perfekt se može za prošlost svuda uzeti mjesto prezenta historičkoga i mjesto aorista i imperfekta.

b) Mjesto perfekta ne može se uzeti ni prezent historički ni aorist ni imperfekt, kad se izriče događaj, koji se do duše dogodio u prošlosti, ali mu posljedice ili plodovi traju još u vrijeme, kad se govori. Takove događaje možemo zvati prošlo-sadašnjima. Primjeri: ovaj je manastir u neiskazanoj vrléti: odovud se *nadnijele* nad njega jedne stijene, a odonud druge, a i odozdo i odozgo tako *su* se *sklopile*, da se ništa ne vidi (stijene su se dakle nadnijele, pa su još i danas nadnesene, one su se sklopile, pa su sklopljene još i danas); — i prah od grada vašega, koji je *prionuo* za nas, otresamo vam; — ja sam ga vidio, on je čak u drugome carstvu, tamo se *oženio* i caruje; — pogledaj, što *si* na ovoj hartiji *potpisao* (t. j. nekad si potpisao, a potpis se dobro vidi i sad).

c) Ovaki događaji mogu biti prošlo-sadašnji prema drugim događajima, o kojima se govori, a nijesu taki prema vremenu, u koje tko govori. Na pr. kad kum otide, a on ustane opet, da dohvati kokoš i pogaču, da jede, ali se ono sve *pretvorilo* u kornjaču; — iduć tako po svijetu nađe lisicu, gdje se *uhvatila* u gvožđa; — kad u jutru ustanem, a to vuci *došli* te *zaklali* moga konja. Ni u tim (i sličnim) primjerima ne bi mogao stajati ni prezent historički ni aorist ni imperfekt.

§ **304.** Perfekt se može upotrebljavati za događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Na pr. tako propade ovaj sav šanac osim desetak ljudi, koji su se među Turke *umiješali* i ostali; — kad car to čuje, on se naljuti na svoja dva starija sina i otjera ih odmah od sebe, a trećega sina oženi djevojkom, koju *je* sebi *izabrao*.

Bilješka. U primjerima, što su ovdje navedeni (i u sličnima), ne bi se mogao mjesto perfekta uzeti prezent historički, a ni aorist mjesto njega ne bi bio običan; imperfekt pogotovu ne bi mogao biti, jer treba uzeti trenutne glagole. Ali bi se mogao uzeti pluskvamperfekt, vidi u § 305b.

b) I perfekt se nalazi kao i aorist (§ 298b) u poslovicama, kad se izriče neprava sadašnjost ili neodređeno vrijeme; na pr. i mačka *je* kralja *gledala*, ali ga se *nije bojala*; — *nijesu* vuci *stekli* po poruci; — *nije umrla* baba od korbe, već od prazne torbe; — *trla* baba lan, da joj prođe dan.

c) Katkad se perfekt uzima za budućnost, kad se drži da je u njoj što sigurno, na pr. ako ne pogodiš biljege, ti *si poginuo* (t. j. poginut ćeš); — jaši vranca, bježi u Kotare, oboje *smo izgubili* glave (t. j. još nijesmo, ali za čas ćemo).

Pluskvamperfekt.

§ **305.** a) Za ovo vrijeme služe tri oblika, na pr. *bijah hvalio* ili *bjeh hvalio* ili *bio sam hvalio.* U značenju i porabi tijeh oblika nema nikakve razlike.

b) Često se pluskvamperfekt upotrebljava za takove prošle događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Primjeri: odmah se raspali u njoj gnjev, i ona navali na me koreći me i psujući, a ja sve to podnesem, jer *sam* već *bio počeo* priznavati, da sam kriv; — vide, da ih je lisica prevarila, pak onda za njom u potjeru, ali ona *bijaše* već daleko *umakla*; — tako je Petra i Pavla poslao sav zbor apostolski u Samariju, da utvrde u vjeri one, koji *bijahu* ondje *primili* sveto krštenje; — dvanaest godina *bjehu služili* tome caru, pa trinaeste godine odmetnuše se; — da *nijesam bio došao* i govorio im, ne bi grijeha imali. U toj se službi može uzeti i perfekt (§ 304a).

c) Dosta često služi pluskvamperfekt u opće za prošlost, te na pr. *bijah (bjeh, bio sam) hvalio* znači isto što: *hvalio sam.* Primjeri: očeve riječi nije sin razumio, te se *bio zabrinuo,* kako će on to učiniti; — kad se ni sunce ni zvijezde za mnogo dana ne pokazaše i bura ne mala navalila, *bijaše propala* sva nada, da ćemo se izbaviti; — štogod Ture pjano govorilo, to trijezno *bješe učinilo*; — kad to vidje care Konstantine, on se *bješe* vrlo *začudio.*

Kondicional.

§ **306.** a) Kondicional ima dva osnovna značenja, a ta su: želja i mogućnost.

b) Veoma rijetko kondicional sam sobom (t. j. bez kojega veznika) znači želju, kako je u primjerima: Bog *bi dao,* da bi dobro bilo! (t. j. da Bog dâ); — gdje je on i šta radi, Bog *bi znao* (t. j. Bog neka zna).

c) Često kondicional s veznicima *da* i *kada* znači želju (§ 248 a, d): crne oči, da *bi* ne *gledale!* — da *bih* ja *umr'o* smrću pravedničkom! — kad *bih* ja *bio* postavljen, da sudim u ovoj zemlji! — kad *biste* me, braćo, *poslušali!*

d) Kondicional može imati i namjerno značenje (koje vrlo blizu stoji željnome). Ovo značenje može kondicional imati samo s namjernim veznicima. Primjeri: da *bismo* se što prije

složili, ja ću rado učiniti sve, što se od mene ište; — pokazat će lažni proroci velike znake i čudesa, da *bi prevarili* i izabrane; — vidjevši iz daleka smokvu dođe, ne *bi* li što *našao* na njoj. Više primjera vidi u § 168.

§ **307.** Kondicional u pitanjima dolazi često i onda on znači mogućnost. Primjeri: poplaši se od riječi njegove i pomisli: kakav *bi* ovo *bio* pozdrav? (t. j. kakav pozdrav *može* to *biti*); — zapita ih, eda *bi imali* što, da mu dadu za jelo (t. j. eda može biti imaju); — stane misliti u sebi, šta *bi bilo* u dvanaestom podrumu (t. j. šta može biti).

Bilješka. U bilješki § 245a rečeno je, da su rečenice s veznikom *da* iza glagola *bojati se* (i drugih sličnoga značenja) upravo upitne. I u tom događaju može stajati kondicional; na pr. bojao se, da ga vojvoda ne *bi ostavio* ondje za upravitelja; — poplaši se knez, da ne *bi* vojska u tim vrletima *propala*. Da se i tu izriče mogućnost, vidi se otud, što bi uz kondicional mogao stajati prilog *možda*.

§ **308.** a) Kad se za što veli, da se može dogoditi, a ne kaže se upravo, dali se događa ili ne događa, onda se uzima kondicional; na pr. nama su blagoglasne ove riječi: „prst", „krst", „srp" i ostale ovakove, a Grk i Talijan *zatisnuli bi* uši od ovakovih riječi; — *zavadio bi* i dva oka u glavi (t. j. takav je pletkaš); — i kamen *bi* riječma *podigao* (t. j. tako lijepo zna govoriti).

b) Katkad se koja tvrdnja ublažuje tim, da se i za ono, što doista jest, uzme kondicional: što se tiče starine naših narodnih pjesama, ja *bih rekao*, da imamo starijih ženskih nego junačkih (pisac ovo upravo i doista veli, pa ipak uzima: *rekao bih*); — još *bih* te *molila*, da pročitaš ono pismo.

§ **309.** a) Kad se pogodbenim veznikom *da* izriče moguća ili nestvarna pogodba (§ 178.), onda u glavnoj rečenici stoji kondicional, i to za sadašnjost i za prošlost. Primjeri za sadašnjost: da me hoće u svatove zvati, ja *bih pošla* i dar *ponijela;* — da se jadna za zelen bor hvatim, i on *bi* se zelen *osušio;* — da nije sirôtā, ne *bi* sunce *grijalo*; — i moja *bi* majka *znala* gibanicu umijesiti, da je sira i masla. Primjeri za prošlost: i ovo *bi* se zaista *dogodilo*, da nijesmo zarana čuli i utekli, — u jedan put da je iskao hljeba i sira, koliko mu treba, ne *bi* mu *dali*; — da sam kojom srećom mogao otići u Bosnu i u Hercegovinu, jamačno *bih našao* još mnogo znatnijeh riječi.

b) Ako se pogodba izriče veznikom *kad*, onda stoji kondicional i u glavnoj i u zavisnoj rečenici; na pr. kad on ne *bi*

bio zločinac, ne *bismo* ga predali tebi; — *bilo bi* mi vrlo milo, kad *bi* mi još tko *poslao* pjesama. — To biva katkad i onda, kad se nestvarna pogodba izriče veznikom *da*, na pr. od junaka da *bih poginuo*, ne *bi* meni ni po jada *bilo*. — Kad veznik *ako* znači moguću pogodbu, uzima se bar u pogodbenoj rečenici kondicional, na pr. ako *bi* te Ivan za to *pitao*, reci mu, da ne znaš; — ti *bi* zlo *učinio*, ako *bi* danas *bio* lakom.

c) U odnosnim i u vremenskim rečenicama stoji često kondicional te znači mogućnost, t. j. da se što može ili se moglo dogoditi. Na pr. bila mu je kuća otvorena za svakoga, koji *bi* mu otkud *naišao*; — ne samo što je ovako častio i dočekivao, nego je i novaca davao, kad *bi* tko u potrebi *zaiskao*. a u njega *bi* se *desilo*; — bolesnicima i onima, koji ne *bi došli* u crkvu, raznosili su pričešće po kućama đakoni; — molim svakoga, kad *bi* mu *pala* na um kakva poslovica, da bi je zapisao i meni poslao.

§ **310.** Kad se kazuje, da je što u prošlosti često bivalo, može se za takove događaje uzeti kondicional. Primjeri: tako prođu tri godine dana, i kad *bi* god majstor *zapitao* dijete, što je naučilo, ono *bi* mu svagda *odgovorilo*, da nije ništa; — kad *bi došla* kakva sirota pred kuću, svekrva *bi* je *otjerala*, a snaha *bi* svoj zalogaj siroti *udijelila*; kad *bi* mlijeko *nosila* kući, ona gdje *bi* god *vidjela* rupicu na putu, odmah *bi rekla:* „Ovdje mora biti kaka bubica“, pak *bi* joj *usula* mlijeka; — u djelima apostolskijem ostao je i način, kako su se sveštenici postavljali: apostoli *bi polagali* ruke izabranome na glavu, a svi *bi* se skupljeni *molili* Bogu, i ova *bi* mu molitva *dala* blagòdat sv. Duha.

§ **311.** Pored kraćega kondicionala (na pr. *hvalio bih*) ima i dulji, na pr. *bio bih hvalio*. Taj se dulji kondicional upotrebljava za izricanje mogućnosti i pogodbe (s veznikom *kad*) u prošlosti. Na pr. naume opet, da podignu bunu protiv Turaka, i to *bi* već odavno *bili počeli*, ali su jednako očekivali, dok se Miloš vrati; — kad *bi* Luka onu knjigu *bio napisao*, on bi je pod svojim imenom i izdao. Prema pogodbenoj rečenici s veznikom *da* može u glavnoj biti dulji kondicional, ali opet samo za prošlost; na pr. možda *bi* bolje *bio učinio*, da je izostavio; — da nijesam još iz djetinjstva znao od svojih starih, da je od starine moje prezime „Karadžić“, ja *bih* se *bio počeo* potpisivati „Bandula“. — U svim tim (i sličnim) primjerima mogao bi se uzeti i kraći kondicional, i razlike u značenju ne bi bilo nikakve.

§ **312.** a) U značenju kondicionala uzima se sámo *bih* uz pridjev *rȁd*, te na pr. *rad bih* znači isto, što: *htio bih* ili *radi bismo* isto, što: *htjeli bismo*. Primjeri: ja ne velim, da mi u pisanju knjiga možemo sasvim biti bez tuđih riječi, nego *bih rad*, da se ne uzimaju bez nevolje; — mi *bismo radi* od tebe znak vidjeti; — Jakov i Milenko nikako ne *bi radi*, da im Đorđije zapovijeda; — vi *biste radi*, da se vaše neznanje primi za znanje; — *radij bih* ondje biti nego ovdje.

Bilješka. U ovome posljednjem primjeru imamo dakle komparativ *radij* (t. j. *radiji*); tome odgovaraju ovi primjeri, u kojima *bih* stoji uz komparativ *volij* (t. j. *voliji*) i uz superlativ *najvoliji* (vidi u § 78b): ja *bih volij* odlaziti; — ja *bih* mlada sada *najvolija*, da ja imam đerdan od dukata.

b) U primjeru: *bi* li, majko, kakovih ponuda? uz oblik *bi* izostavljen je particip *htjela* (t. j. *bi* li *htjela*); tako je i ovo: ja *bih* vode (t. j. *htio*).

Futur.

§ **313.** a) Budući da se infinitiv (kako ćemo vidjeti u § 323.) često zamjenjuje prezentom uzevši preda nj veznik *da*, zato se ta zamjena infinitiva dosta često nalazi i u futuru; na pr. samo *ću* nešto *da* vam *naznačim* (t. j. naznačit ću); — on neka popravlja jezik, a ja *ću da* ga *učim* i *da* se *trudim* dobro pisati (t. j. učit ću, trudit ću se); — nijesu znali, što *će* to *da bude* (t. j. što će to biti); — sjutra *ćemo* da im *javimo* (t. j. javit ćemo).

b) Veoma je običan futur u glavnim i u usporednim rečenicama, na pr. *bit će* svašta kao i na Božić; — *doći će* sunce i pred naša vrata; — danas Janko pjeva, a sjutra *će plakati*; — ne ću mu ništa drugo učiniti, tek što *ću* ga ozbiljno *opomenuti*; — sjutra će kiša padati ili *će duhati* vjetar.

c) Između zavisnih rečenica nalazi se futur u namjernima (s veznicima *kako*, *li*), u načinskima (ili poredbenima, — s veznicima *kao što*, *kao da*, *nego*), u izričnima, uzročnima, posljedičnima, dopusnima i u neupravnim pitanjima. Primjeri: naumi, da se združi s aždajom, kako *će* više zla *činiti*; — idi i pitaj strica, *ne ćeš* li od njega *saznati*; — kao što *ću* ti *pokazati*, tako učini; — namrštio se, kao da (kanda) *će* mu kiša iz čela *udariti*; — bit će sve drukčije, nego *ćeš* i *misliti*; — mislim, da *će* i ona *doći*; — žali Šarac tebe gospodara, jer *ćete* se brzo *rastanuti*; — pokrit će skakavci sve polje, da se *ne će vidjeti* zemlje; — idem onamo, ako se baš *ne ću vratiti*; — on to čini, premda *će* se poslije *kajati*; — pitala me je, tko *će* danas k nama *doći*.

d) U odnosnim rečenicama stoji futur, kad se njima izbliže određuje ono, na što se protežu, te se mjesto *koji, što* ne bi mogle uzeti neodređene zamjenice *kojigod, štogod*. Primjeri: dat ću vam znak, po kojem *ćete* me lako *poznati*; — tamo imaš prijatelje, koji *će* te lijepo *dočekati*; — poslat ću im ono, što *će* ih vrlo *obradovati*; — nađi mi učitelja, koji *će* me dobro *učiti*. U prva tri primjera mjesto futura ne bi mogao biti prezent trenutnoga glagola, a u četvrtom ne bi mogao biti futur eksaktni. Sve ovo vrijedi i za rečenice s odnosnim prilozima *kako, gdje*; t. j. ako se mjesto tih riječi ne bi mogle uzeti neodređene *kakogod, gdjegod*, onda se upotrebljava futur; na pr. sve je ono dobro urađeno, kako *ćete* se i sami poslije *uvjeriti*; — još pográdi bijele manastire, gdje *će živjet* mnogi kaluđeri.

Bilješka. Sasma rijetko dolazi prezent trenutnoga glagola mjesto futura u odnosnim rečenicama ove vrste; na pr. ženit će se o jeseni, koja prva *dođe* (mjesto: koja *će* prva *doći*).

e) Ako odnosna zamjenica ne određuje izbliže ono, na što se proteže, nego ga raširuje, te bi se mjesto *koji, tko, što* (*kako, gdje*) moglo uzeti *kojigod, tkogod, štogod* (*kakogod, gdjegod*), onda se u odnosnoj rečenici ne upotrebljava futur, nego prezent trenutnoga glagola ili (ako je glagol trajan) futur eksaktni. Primjeri: sad će sluge iz lova mi doći, u kog *bude* ponajviše cvijeća, onoga ću tebi pokloniti; — više moje glave ružu usadite, sniže mojih nogu vodu izvedite: koje mlado *prođe*, nek se ružom kiti, koje l' staro *prođe*, neka žeđu gasi; — tko *ne dođe* na boj na Kosovo, od ruke mu ništa ne rodilo! — što vam tamo ljudi *budu kazivali*, sve dobro pamtite; — kako *posiješ*, onako ćeš i žeti; — kako *prostreš*, onako ćeš i ležati; — gdje *ugledaš* moga brata, pristupi k njemu i pozdravi ga.

Bilješka. Sasma rijetko u odnosnim rečenicama ove vrste stoji futur; na pr. što *ćete* god *činiti*, gledajte, da se ne osramotite.

§ **314.** a) Ako je riječ *kada* prilog, t. j. ako ne služi za tvorbu zavisne rečenice, onda se uza nju budućnost izriče futurom, na pr. kada *ćeš doći?* — kad *ćemo večerati?* Isto je i onda, kad bi se mjesto rečenice s veznikom *kada* mogla uzeti odnosna rečenica sa zamjenicom *koji* (ne sa *kojigod*); na pr. tako će biti i u onaj dan, kad *će* se *javiti* sin čovječji (t. j. *u koji će* se javiti); — ide čas i već je nastao, kad *će* oni *čuti* glas sina Božjega (t. j. *u koji će* čuti). Inače se uz vremenski veznik *kada*

izriče budućnost prezentom trenutnih glagola; na pr. kad *dođem* k tebi, vidjet ću; — kad *pročitamo*, reći ćemo i t. d. (vidi u § 295b). Pogrješka bi bila: kad *ću doći* k tebi, vidjet ću; — kad *ćemo pročitati*, reći ćemo. Ako je glagol trajan, uzima se eksaktni futur, na pr. kad *budete* onuda *prolazili*, vidjet ćete.

b) Katkad se nalazi, istina, futur i s veznikom *kada*, ali onda se ne izriče toliko budućnost, koliko ono, što ima biti; na pr. tu sad drugoga spasenja nema, nego da se branimo: kad *ćemo* vezani *mrijeti* od dušmana, bolje je da mremo junački na bojnom polju (t. j. kad *imamo* vezani mrijeti); — kad *ću* mnoge *rascvijeliti* majke, bolje, neka plače moja sama; kad *ću* seje s braćom *rastaviti*, bolje, neka stoji moja sama (t. j. kad *imam* rascvijeliti, kad *imam* rastaviti).

§ **315.** a) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* ne uzima se futur, već mjesto njega prezent od trenutnih glagola (vidi u § 295b), na pr. ako *dođete* k meni, vidjet ćete; — ako *nađem* gdje onu knjigu, poklonit ću je tebi. Rđavo bi bilo reći: ako *ćete doći* . . ., ako *ću naći* . . . Od trajnih glagola uz pogodbeno *ako* uzima se eksaktni futur, na pr. ako *budete* marljivo *učili*, ne će vam teško biti. Ne bi dobro bilo: ako *ćete učiti* . . .

b) Uz veznik *ako* može stajati futur samo u dva slučaja: *1.* gdje *ako* ima dopusno značenje (po § 180) u sadašnjosti ili u budućnosti, — *2.* gdje *ću*, *ćeš* . . . znači *hoću*, *hoćeš* . . ., gdje se dakle ne izriče budućnost, već volja. Primjeri: *1.* kad otac ostari, on preda starješinstvo najpametnijemu sinu, ako *će biti* i najmlađi (t. j. ako je i najmlađi); — onda djevojke započnu pjevati redom svima, koji se nalaze u kući; ako *će* ih koliko *biti*, one će svakome pripjevati (t. j. makar ih koliko bilo); — bit će tebi vina izobila, ako caru *ne će* ni *dostati*; — ako *će* i *postiti*, ne će Bog uslišiti vike njihove. — *2.* ako *ćeš* mene *slušati*, nemoj to činiti (t. j. ako *hoćeš* slušati); — ako *ćemo uzeti*, da i naš jezik ima svoja pravila, onda su ovo sve pogrješke; — ako *ćete učiniti* ljubav i vjeru gospodaru mojemu, kažite mi; — ako *ćeš pustiti* s nama brata našega, ići ćemo.

§ **316.** a) Futur se uzima u dvojbi za ono, što se samo misli da bi moglo biti u sadašnjosti. Primjeri: dva ili tri takova čovjeka teško *će* se *naći* u ovom selu (t. j. dvojba je, da se nalaze, ali se možda ipak nalaze); — u svakoj knjizi ima štamparskih pogrješaka, ali ja se nadam, da ih u ovom rječniku *ne će biti* tako mnogo kao u drugim našim knjigama; — ljúdi, koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji, a po svoj prilici *ne će* ih *biti* ni u Bosni; — dosta *će* stara *biti* ova poslovica.

b) Futur se može upotrebljavati i za nepravu sadašnjost ili neodređeno vrijeme (§ 290b); na pr. ako se tko od raje poturči, odmah ima sva prava kao i ostali Turci, i ne samo što ga *ne će* nitko *prekoriti* predašnjom vjerom, nego *će* ga svaki još radije *pomoći* nego rođenoga Turčina; — pravi hajduk nikad *ne će ubiti* čovjeka, koji mu ništa ne čini; — podmuklo pseto najprije *će ujesti*.

§ **317.** a) Dosta se često u zavisnim rečenicama uzima futur u značenju kondicionala. Primjeri: ne našavši, kuda *će* bolesnika *unijeti* od naroda, popeše se na kuću i kroz krov spustiše ga pred Isusa (t. j. kuda *bi unijeli*); — ti se mene ne boj, ja nijesam pobjegljiva, da *ću pobjeći* (t. j. da *bih pobjegla*); — soko leti preko Sarajeva, traži hlada, gdje *će počinuti* (t. j. gdje *bi počinuo*); — mišljaše samo, kako *će utvrditi* svoje granice (t. j. kako *bi utvrdio*).

b) Futur se uzima mjesto imperativa, kad se zapovijed ili nalog blaže izriče; na pr. *pozdravit ćeš* Stojana i *reći* mu, da sam primio njegovo pismo; — do petka *ćete naučiti* ovu pjesmu naizust.

§ **318.** a) U pripovijedanju se uzima katkad futur za onakove događaje, koji su u prošlosti doista bili; na pr. jednom stane se car razgovarati sa svojim sinovima: „Kud se to dijeva rod s naše jabuke?“ Na to *će reći* (t. j. reče, rekao je) najstariji sin: „Ja ću noćas čuvati jabuku;“ — kad ih car sagleda, reče svima, koji su se ondje desili: „Šta ćemo sad?“ Onda *će* anđeo *reći*: „Znate li šta?“

b) Češće se futur uzima za događaje, koji su u prošlosti imali biti ili su se spremali da budu. Primjeri: onda se podigne iz Vidina nekoliko stotina Turaka i pođu na Veljka; a kad dođu na posljednji konak, pa *će* kao sjutra *udariti*, onda on skupi sve svoje momke pa im reče; — paša ne samo što nimalo nije sumnjao, da će ih pokoriti, nego povuče sa sobom mnoštvo ličina, kojima *će* poglavice *vezati*, ali se među to pripravljala nesreća, koja *će* sve to *učiniti* u ništa; — Dubrovnik svagda se staraše činiti ugovore, koji *će* mu *biti* korisni; — na tri dana prije nego *će pobjeći*, napiše Petar pismo starješinama.

§ **319.** Od sveze futura glagola *biti* i od participa perfekta II. nastaje osobiti oblik, na pr. *bit ću hvalio*, *bit ćeš hvalio* i t. d. Taj se oblik upotrebljava u dvojbi za događaje, za koje se

misli da su se možda dogodili, a možda i nijesu. Ta poraba odgovara dakle porabi običnoga futura (na pr. *hvalit ću*) za dvojbene događaje u sadašnjosti; vidi § 316a. Primjeri: po svoj prilici *bit će* tu riječ g. Svetić *uzeo* iz psaltira; — ti imadeš brata jedinoga, on je tebi na vojsci carevoj, strah je mene, *bit će poginuo*; — ako si često onuda prolazila, *bit ćeš opazila* onaj suhi hrast.

Futur eksaktni.

§ **320.** a) Futur se eksaktni uzima u zavisnim rečenicama za događaje, koji se u budućnosti imaju dogoditi prije drugih događaja, koji se spominju. Na pr. za mene će biti velika radost, ako *budem mogao* i najmanje biti vam u pomoći; — što se više *budeš protivio*, sve ćeš se više zapletati u neprilike; — kad *budemo polazili* u Zagreb, svratit ćemo se k vama. Ponajviše se ovo vrijeme tvori od trajnih glagola, vrlo rijetko od trenutnih, kako je u primjeru: ako tko *bude naumio*, da ti učini zlo, ja ću ti javiti (običnije bi bilo: ako tko *naumi*).

Bilješka. Velika je pogrješka uzimati ovaj oblik za budućnost u glavnim rečenicama; na pr. ja mu sutra *budem pisala*. To se mora reći: *pisat ću* mu. Ne uzima se ovo vrijeme ni u neupravnim pitanjima, na pr. vi nas pitate, šta mi *budemo radili* danas; to treba reći: šta *ćemo raditi* i t. d.

b) Dosta se često oblik futura eksaktnoga upotrebljava za prošlost u pogodbenim rečenicama. Primjeri: tako sam ja dakle želio i trudio se, svuda da kažem istinu; a ako se protiv te želje i truda *bude* što *potkralo*, to je bilo po slabosti ljudskoj; — najposlije mu dadu pero i hartiju, pa mu kažu, da napiše, šta će mu se učiniti, ako i on *bude* za taj posao *znao*; — da me budeš za Ivana *dala*, sad bi ono moji svati bili. U tim (i sličnim) primjerima futur eksaktni znači isto što i perfekt; dakle bi se u prvom primjeru bez ikakve razlike u značenju moglo reći: ako se *je* što *potkralo* i t. d.

c) Osobiti futur eksaktni ima šest glagola, t. j. *htjeti, moći, dati, imati, smjeti, znati*. Taj oblik nastaje, ako se pokraćeni infinitiv (t. j. bez skrajnjega *i*) združi s prezentom *budem, budeš . . .*, na pr. *htjedbudem, htjedbudeš . . .* ili *mogbudem* (mjesto: moć budem) i t. d. Taj se futur upotrebljava samo u zavisnim rečenicama. Ponešto su obični oblici *htjedbudem* i *mogbudem*, a *dadbudem, imadbudem, smjedbudem, znadbudem* mnogo su rjeđi. Primjeri: ako im ne *mogbudemo* ništa učiniti, a mi ćemo pobjeći: — ako Bog *htjedbude*, vratit ću se opet k vama; — tko *htjedbude*, da im učini na žao, onaj valja da bude kažnjen; — oni će doći, kad *imadbudu* vremena.

Pasiv.

§ **321.** a) Pasivni oblici dosta se upotrebljavaju, ali im se često i uklanja, te se uzimaju mjesto njih aktivni oblici. Govori se na pr. *pohvaljen je* od svih učitelja; — *bit ćete* od mene dobro *posluženi*; — koji tako rade, oni *bivaju nagrađeni* od Boga; ali je običnije: *pohvališe* ga svi učitelji; — dobro *ću* vas *poslužiti*; — koji tako rade, Bog ih *nagrađuje* i t. d.

b) U ovakim aktivnim rečenicama, koje stoje mjesto pasivnih, često se po § 150a izostavlja subjekt „ljudi"; na pr. napokon ga *uhvatiše* (t. j. ljudi, — mjesto: bi uhvaćen); — onda ga *bace* u tamnicu (mjesto: *bi bačen*) i t. d.

c) Pasiv se često izriče aktivnim oblicima dodavši im riječcu *se*, na pr. Miloje *se izbaci* iz službe (t. j. bi izbačen) i t. d. Vidi u § 233b.

Bilješka 1. Gdjekoji uz ovaki pasiv u trećem licu sing. uzimaju objekt te govore na pr. *Ivana* se svuda spominje; — kad se čitalo *ovu knjigu* i t. d To nije dobro, već treba reći: Ivan se svuda spominje, ili Ivana svuda spominju; — kad se čitala ova knjiga i t. d.

Bilješka 2. Oblik *piše* od glagola *pisati* može se uzeti za pasiv, na pr. gledaj, šta *piše* na tom kamenu (t. j. šta je napisano); — na ovoj knjizi ne *piše*, kad je štampana.

Infinitiv.

Infinitiv kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima.

§ **322.** a) Infinitiv često služi za dopunu mnogim glagolima. Takovi su (osim mnogih drugih) ovi: *bojati se*, *imati*, *moći*, *počinjati*, *pomagati*, *prestajati*, *stidjeti se*, *željeti*. Primjeri: ako se bojiš meni *kazati*; — imam s tobom nešto *govoriti*; — ne mogu *naći*; — počeo je *vikati*; — pomažu nam *raditi*; — sad ptice prestaju *pjevati*; — drugi bi se ljudi vrlo stidjeli to *učiniti*; — želiš li *ostati* kod nas? Takovi su i ovi primjeri: hoćeš li *jesti?* — ako misliš Božji *biti*; — moram *odlaziti*; — nadali su se *dobiti* štogod; — stoga naumi *bježati*; — obećao mi je *poslati*; — poslaše ga *pitati*; — ne smjedoše *reći*; — spremaju se *otići*.

Bilješka 1. Da i glagolu *biti* (jesam) može dopuna ovako stajati u infinitivu, to se vidi iz § 266.

Bilješka 2. Uz glagol *htjeti* često se izostavljaju oblici *ići*, *činiti*; na pr. kažu, da oni *ne će* niz Dunavo (t. j. *ići*); — zapitali baku, kuda *će* (t. j. *ići*); — oni pomisle: šta *ćemo* sad (t. j. *činiti*)? — šta *ću* sad bez vatre (t. j. *činiti*)?

b) Ima dosta i imenica, kojima za dopunu služi infinitiv. Takove su (osim drugih) ove: *čast*, *dužnost*, *način*, *običaj*, *prilika*. Primjeri: Bog zna, kad ću ja opet imati čast ovdje među vama *sjediti*; — ja držim za svoju dužnost *opomenuti* te na to; — to je jedini način *izbaviti* se ove bijede; — on je imao običaj na to pitanje ovako *odgovarati*; — nijesam imao prilike to *naučiti*. Takovi su i ovi primjeri: kažu, da je grjehota to *učiniti*; — nije ga ostavljala misao *vratiti* se u svoj zavičaj; — bila bi nepravda to ne *priznati*; — njima je glavni posao bio *čuvati* kuću; — u prostom narodu nitko ne drži za kakvu slavu *spjevati* pjesmu.

c) Infinitiv često služi za dopunu i pridjevima, tako između drugih ovima: *dostojan*, *dužan*, *kadar*, *rad*, *željan*. Primjeri: njemu ja nijesam dostojan *odriješiti* remena na obući; — dužni smo *pokoravati* se starješinama; — nijesam kadar *naučiti* to danas; — rad sam *otići* kući; — sestra je moja rada vas *poznati*; — bio je željan *pohoditi* me. Takovi su i ovi primjeri: neka bude svaki čovjek brz *čuti*, a spor *govoriti*; — dúga je lijepa *gledati*; — vojnicima nije bilo slobodno *gaziti* usjeve; — tê su stvari teške *razumjeti*; — bijaše vješt *kovati* svašta od mjedi i gvožđa.

§ **323.** a) Mjesto dopune u infinitivu često se može uzeti prezent s veznikom *da*. Govori se na pr. htio sam ti *kazati*, — željela je *doći*, — stadosmo *čekati*, ali se može bez ikakve promjene u značenju reći također: htio sam *da* ti *kažem*, — željela je *da dođe*, — stadosmo *da čekamo*. Tako se isto govori ne samo: ako smijem *pitati*; — trebalo mi je *odlaziti*; — možemo li i mi to *vidjeti?* — ljudi se počeše *skupljati*, već i ovako: ako smijem *da pitam*; — trebalo mi je *da odlazim*; — možemo li i mi to *da vidimo?* — ljudi počeše *da* se *skupljaju*.

b) U § 313a rečeno je, da se mjesto infinitiva može i u futuru uzeti prezent s veznikom *da*, te se govori na pr. nešto *ću da* vam *naznačim*, — sjutra ćemo *da* im *javimo*, mjesto: nešto ću vam *naznačiti*, — sjutra ćemo im *javiti* i t. d.

c) Tako može biti i u zanijekanom imperativu, kako je u primjerima: nemoj *da* me *rasrdiš*, t. j. nemoj me *rasrditi*; — nemojte sve *da potrošite*, t. j. nemojte sve *potrošiti*.

d) Ovakovo se zamjenjivanje nalazi također uz imenice i uz pridjeve, uz koje može (po § 322.) stajati infinitiv, na pr. glavna mu misao bijaše *da oslobodi* svoj narod; — njihov je

posao *da skupe* dosta novaca; — ja sam rad *da* vas *naučim*; — nijesu kadri ovo *da razumiju*.

e) Ispred veznika *da*, kad se upotrebljava u smislu ovoga §-a, ne piše se zarez.

§ **324.** a) Kad glagolima *protiviti se, smetati, zabranjivati, zaprečivati* dopuna stoji u infinitivu, on nije zanijekan, na pr. uzalud se protive *platiti*, što su dužni; — ovi nam ljudi smetaju *učiti*; — oštro mu je bilo zabranjeno *navraćati* ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio *ići* u onu kuću.

b) Ako li pomenutim glagolima dopunu čini rečenica s veznikom *da*, onda je ona ponajviše zanijekana; dakle: uzalud se protive, da *ne plate*, što su dužni; — ovi nam ljudi smetaju, da *ne učimo*; — oštro mu je bilo zabranjeno, da *ne navraća* ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio, da *ne idem* u onu kuću. — Rijetko je ovakova rečenica s *da* jesna, na pr. smetaju nam da *učimo*.

Još neke službe infinitiva.

§ **315.** a) Infinitiv može u rečenici biti subjekt, na pr. lasno je iza grma *strijeljati* (vidi § 149 e). U tom događaju može infinitivu biti predikat posvojni pridjev ili posvojna zamjenica u srednjem rodu; na pr. *carevo* je zapovijedati, a *vaše* je slušati; — kako je to mogao učiniti, nije *naše* ispitivati.

Bilješka. Infinitivu može za predikat služiti katkad genitiv pripadanja (§ 252), na pr. *dobroga* je *pastira* ovce strići, a ne derati.

b) Subjekti se (po § 196 a), kad ih je više, s predikatom vežu rado riječcom *to*. Ista se riječca dosta često uzima i onda, kad je subjekt infinitiv, osobito ako su dva ili više. Primjeri: *dati* kome zemlju, da je uživa, *to* još ne znači odreći se vrhovnoga prava nad njom; — ne *primati* ništa novo, nego se držati sve starine, *to* je zlo, ali *primati* svašto prije vremena i bez izbora, *to* je još gore; — prijatelju ili znancu svome, koji je na daleko preko bijelog svijeta, *poslati* misli svoje na komadu hartije, *čitati*, što su drugi pisali prije dvije hiljade godina, i *napisati*, da mogu drugi poslije nekoliko hiljada godina čitati, *to* je nauka, koja um ljudski gotovo nadilazi.

§ **326.** a) Katkad se infinitiv upotrebljava sasvim slobodno, t. j. ne zavisi ni o kojoj drugoj riječi. To biva u uzvikivanju (kad se čovjek na što ljuti ili se čemu čudi i t. d.); na pr. kakova rijetka budalaština: sve susjedstvo *pobuniti*, *dati* se tako mučiti, samo da ne izgubi okladu! — šta? ja svoju poštenu riječ *pogaziti!*

b) Slobodno se infinitiv *reći* upotrebljava u ovakovim primjerima: to kvarenje jezika traje i upravo *reći* napreduje još do današnjega dana; — ja sam mu konja prodao ili bolje *reći* poklonio; — neka se primi pravopis što je moguće lakši i savršeniji, ili najkraće *reći:* prema svojstvu jezika.

Bilješka. Vrlo je rđavo upotrebljavati infinitiv s prijedlogom *za;* na pr. to nije dobro *za jesti;* — taj je vaš posao *za smijati se.* Mjesto toga treba govoriti i pisati: to nije dobro *jesti* ili *za jelo* (ili *za jedenje*), — taj je vaš posao *za smijeh* (ili *za smijanje*). Velika je pogrješka i to, kad se infinitiv s prijedlogom *za* uzme u značenju namjerne rečenice; na pr. *za uvjeriti se* o svemu tome nužno vam je pročitati ovo pismo. To treba reći: *da biste se uvjerili* o svemu tome, nužno je . . .

Particip prezenta i particip perfekta I.

§ **327.** a) Budući da se oblici na pr. *pletući, pletavši* (ili *pletav*) govore ponajviše u tom jedinom obliku bez obzira na rod ili na broj riječi, s kojom su u svezi, zato su to pravi prilozi kao na pr. *dobro, slabo, bratski* i t. d., koji se također ne sklanjaju, već ostaju u tom svojem jedinom obliku. Zato ćemo mi ta dva participa ovdje zvati glagolski prilozi.

b) Ni ispred glagolskih priloga ni iza njih ne piše se zarez.

c) Oblici *pletući, pletavši* (*pletav*) kao pravi prilozi odgovaraju na pitanje *kako?* t. j. znače način kao i drugi prilozi (§ 238 a). Kad se na pr. veli: mati mu *plačući* odgovori, tu oblik *plačući* znači doista način, t. j. odgovara na pitanje: *kako* odgovori? Tako je i u ovim primjerima: danas sam ručao *stojeći;* — *zapjevavši* ode iz kuće; — *zaplakavši* progovori mu.

d) Glagolski prilozi odgovaraju često i na pitanje *kada?* te znače vrijeme, a tu službu imaju i drugi prilozi (§ 238 a). Tako je na pr. *putujući* sluga kraj mora nađe nekakvu djecu; — *čuvši* to car odmah dozove onoga momka. U tim primjerima stoje glagolski prilozi zato, jer se pita: *kad* je sluga našao djecu? — *kad* je car dozvao momka? — i na ta se pitanja odgovara: *kad je putovao;* — *kad* (*čim, pošto*) *je čuo.* Takovi su i ovi primjeri: *idući* tako i *tražeći* ga svuda dođe k sunčevoj majci; — *došavši* ona kući preobuče se.

§ **328.** a) Glagolski prilozi često znače uzrok, te bi se rečenica, u kojoj oni stoje, mogla razvezati u rečenicu s kojim uzročnim veznikom. Primjeri: ne *imajući* nikakva posla danju

smo spavali, a noću pripovijedali (t. j. *budući da* ili *jer* nijesmo imali posla); — car *doznavši* od slùgū, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer (t. j. *jer* je ili *budući da* je doznao); — Timotije ili ne *znajući* za tu zapovijest ili *misleći*, da je on može prestupiti, izbaci pušku; — oni *osilivši* i već gotovo *zavadivši* se s carem turskim stanu se spremati za boj.

b) Prilozi se glagolski upotrebljavaju također za pogodbu, te bi se rečenica, u kojoj oni to značenje imaju, mogla razvezati u rečenicu s pogodbenim veznikom. Na pr. on je i meni mnogo puta govorio, da ću *pišući* ovako narodnijem jezikom ostati do vijeka samo prostonarodni spisatelj (t. j. *ako* budem pisao); — gospodin Matić *uzevši* jedno s drugijem ima pravo (t. j. *ako* se uzme).

c) Glagolski prilozi mogu značiti i dopuštanje, pak bi se rečenica, u kojoj oni s tim značenjem stoje, mogla pretvoriti u rečenicu s dopusnim kojim veznikom. Na pr. zato im govorim u pričama, jer *gledajući* ne vide i *čujući* ne čuju niti razumiju (t. j. *premda* gledaju, *premda* čuju); — ljúbite neprijatelje svoje i činite dobro i dajite u zajam ne *nadajući* se ničemu (t. j. *premda* se ne nadate, *ako* se *i* ne nadate); — nikad mu ništa na žao ne *učinivši* dosta sam prepatio od njega (t. j. *premda* nijesam učinio).

d) I mjesto odnosne rečenice, t. j. rečenice s odnosnom zamjenicom *koji*, nalazi se katkad glagolski prilog. Na pr. kako ti, Jevrejin *budući*, možeš to govoriti (t. j. ti, *koji si* Jevrejin)? — poslanik, *budući* rodom čak iz Grčke, može biti da nije znao (t. j. poslanik, *koji je bio*); — dođe glas iz neba *govoreći* (t. j. koji je govorio).

e) Oba glagolska priloga mogu značiti također sastavljanje i suprotnost. Prvo je u primjerima: pred njim i za njim iđahu *govoreći* (t. j. iđahu *i* govorahu); — on uđe te sjedne *držeći* u ruci klobuk (t. j. sjedne *i* držaše); — Stojša legne malo u hlad *pokrivši* se po licu maramom (t. j. legne *i* pokrije se); — ja ću knjigu izdati na svijet *kazavši* u predgovoru, da ste mi vi mnogo pomogli (t. j. izdat ću *i* kazati). Suprotnost pokazuju zanijekani prilozi u primjerima: moramo promisliti, kako ćemo to učiniti *ne prestupajući* zakona (t. j. kako ćemo to učiniti, *a* zakona ne prestupati); — ni sad ne mogu na to pomisliti *ne nasmijavši se* (t. j. *a* ne nasmijati se); — otidemo svaki u svoju sobu spavati *ne progovorivši* jedan s drugim ni jedne riječi (t. j. *a* ne progovorismo).

§ 329. a) Katkad je glagolski prilog sadašnji združen s riječju, koja stoji u akuzativu, na pr. nađe *brata plačući*; — ostavih *ga* u sobi *igrajući se*; — da su tebe zaboljele ruke *ljuljajući* nejaka unuka.

b) Češće se združuje glagolski prilog sadašnji s riječju, koja stoji u dativu; na pr. *njemu* se dosadilo *sjedeći* besposlenu pa otišao kući; — tebi će se dosaditi *čitajući* ove pjesme; — *sv. Pavlu idući* u Rim razbila se lađa; — teško *vuku ne jedući* mesa, a *junaku ne pijući* vina; — teško *loncu* iz sela začine *čekajući*.

c) Često se nalazi, da su glagolski prilozi združeni doduše s riječju, koja stoji u nominativu, ali u istoj rečenici ima dativ lične zamjenice, koji se proteže na onaj nominativ. Primjeri: Irod *vidjevši* Isusa bi *mu* (t. j. Irodu) vrlo milo; — prije nekoliko godina *govoreći* ja o tome s jednim profesorom on *mi* reče; — Medvjedović *gledajući* u ručkonošu, koja je bila zdrava i lijepa djevojka, omili *mu* i reče ocu njezinu; — Ćaja-paša *došavši* s vojskom onamo dođe *mu* narod i donese hranu.

§ 330. Glagolski se prilozi često upotrebljavaju uz nominativ, koji je različan od onoga nominativa, koji je subjekt u glavnoj rečenici, ako se prilog razveže u rečenicu, kojoj po smislu odgovara. Govori se na pr. *došavši* ja k svojemu starom prijatelju on zaplaka od radosti. Ova rečenica po § 327d znači isto što: kad sam ja došao k svojemu starom prijatelju, on zaplaka od radosti, — i tu se vidi, da subjekt u glavnoj i u zavisnoj rečenici nije isti. Takovi su i ovi primjeri; *videći* sad Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvorio, dođe njihov general u Zemun; — ne *budući* pristanište zgodno za zimovnik svjetovahu mnogi, da se odvezu odande; — tako oni tiho *govoreći* puče puška iz kaurske vojske; — *uzevši* on mene u kola odvezemo se kući.

§ 331. Oba glagolska priloga imaju upravo aktivno značenje, ali se uzimaju dosta često i u pasivnom značenju. Govori se na pr. *sudeći* po nekim slovima to je pisao Živko; ovdje oblik *sudeći* ima pogodbeno značenje (§ 328b), a k tome i pasivno, t. j. kao da se reče: ako *se sudi* po nekim slovima, to je pisao Živko. Takovi su i ovi primjeri: ovo je prvi manastir *idući* uz Moravu (t. j. kad *se ide*); — *ulazeći* u donji grad s lijeve strane stoji slavna kula (t. j. kad *se ulazi*); — pokraj peći *sjedeći* ništa se ne dobiva (t. j. ako *se sjedi*); — od crkve k jugoistoku *pošav* ima u po brda jedan kamen (t. j. kad *se pođe*); — u donjemu gradu *ušav* na desno stoji crkva (t. j. kad *se uđe*); — pravo *uzevši* ovaj vinograd ništa danas ne vrijedi (t. j. ako *se* pravo *uzme*).

*

Particip perfekta II. i particip pasivni.

§ **332.** a) Particip perfekta II. služi ponajviše za tvorbu različnih složenih oblika, kao na pr. *hvalio* sam, *hvalila* bih, bijasmo *hvalili* i t. d. Ali se dosta često upotrebljava i izvan tih sveza sasvim kao pridjev, t. j. ne samo u nominativu, već i u drugim padežima, u atributnoj i u predikatnoj službi (§ 218). To se nalazi gotovo samo od neprelaznih glagola. Evo primjera: vidiš brda *obrasla* malom šumom; — on je bio suhih dugačkih obraza s *ispalim* jagodicama; — prijeđe preko *smrzle* vode; — bježi od *usijaloga* željeza; — gospodar od oštećene baštine ili od *pobjegla* čeljadeta; — primio je k sebi *osiromašile* rođake; — rijetko je veselo srce u *iznemoglu* tijelu; — molimo se za duše danas *umrlih*; — šta se činiš ne *čuo*?

b) Ima ovakovih oblika, koji su sasvim postali pridjevi; takovi su: *vrȅo* (vrȅla—vrȅlo), *izgòrio* (izgòrjela—izgòrjelo), *kljùćao* (kljùćala—kljùćalo, na pr. polila je *kljućalom* vodom), *nevàljao* (nevàljala—nevàljalo), *prìstao* (prìstala—prìstalo, na pr. pristala djevojka, t. j. lijepa), *sústao* (sústala—sústalo, na pr. odvedi tê *sustale* konje u staju); tako je i *ògrijalō* sunce (t. j. žarko), *òstarjelā* majka. Neki od ovih pridjeva mogu imati i komparativ i superlativ, na pr. *vreliji*, *nevaljaliji*, *najpristaliji*.

c) Pasivni particip uzima se često u atributnoj službi i u službi predikatnoga atributa; na pr. na njemu je *izderana* kabanica; — slabo su urodili oni *hvaljeni* vinogradi; — *nošenu* haljinu poklonio je sluzi; — tako nam ostade hljeb *nedopečen*; — vratio sam se kući *izmučen*.

d) Pasivnoga participa nemaju neprelazni glagoli. Od toga ima izuzetaka, ali vrlo malo. Imamo na pr. pruži mu svoju *ispucanu* ruku (običnije bi bilo: *ispucalu*); — pogledaj one *rastrkane* kuće; — što ste tako *zamišljeni*?

d) Katkad pasivni particip nema pasivno značenje, već neko osobito, koje niti je aktivno ni pasivno. Tako se na pr. govori *kršteni* kum (a to je onaj, koji drži koga na krstu), *kršteno* kumstvo, *kršteno* ime (što ga je tko na krstu dobio), *vjenčani* prsten (s kojim se tko vjenčava), *rođena* majka (t. j. prava).

Željni particip.

§ **333.** a) Tako se zove particip perfekta II., kad sam sobom znači želju; na pr. *živio* kralj! — živ i zdrav *bio*, sinko! dobro *došli*, mili gosti! — ne *vidio* ja toga zla više nikad!

b) Željni particip od glagola *biti* (jesam) izostavlja se dosta često u uzvikivanju; na pr. na čast mu laž (t. j. *bila*)! žalosna mu majka (t. j. *bila*)! — tako ti zdravo putovati i natrag se vratiti (t. j. *bilo*)! — tako mi umrijeti (t. j. *bilo*) Boga zovući! — hvaljen Isus (t. j. *bio*)!

c) Željni particip stojeći s dopusnim veznicima *ma*, *makar* ima dopusno značenje (primjere vidi u § 180b); ali željni particip i bez tih veznika često znači dopuštanje. Primjeri: bogme, gospodaru, ti se *šalio* ili *ne šalio*, ja sam za istinu primio; — nije teško dobru riječ reći, pa *pomogla* ne *pomogla*; — mili Bože, lijepa junaka! da mi hoće u dvorove doći, dao bih mu polovinu carstva, *bio* ženjen ili neoženjen; — Bog ljubi ljude, pa *naumili* mi kad mu drago ostaviti grijeh, svagda će nam pomoći.

d) Kad je u glavnoj rečenici željni particip u svojem osnovnom značenju, pa je s tom rečenicom združena pogodbena (s veznikom *ako*) ili vremenska (s veznikom *kada* ili *dok*) ili odnosna, onda i u toj zavisnoj rečenici stoji često isti particip (mjesto eksaktnoga futura ili mjesto prezenta od trenutnih glagola u značenju futura). Primjeri: ako *bio* torbonoša, *bio* majci živ (t. j. ako budeš)! — kad ovaj buzdovan *izišao* iz mora, onda se i Turci *vratili* amo (t. j. kad ovaj buzdovan iziđe)! — tako me oružje ne *izdalo*, kad mi najveća potreba *bila!* — ti *nemao* groba ni poroda, dok turskoga cara ne *dvorio* (t. j. dok ne budeš dvorio)! — kukavica *bio*, tko ti *pobjegao!* — koliko hljeba *pojela*, toliko sreće *imala!* — kudgod *hodila*, sretna *bila!*

ČETVRTI DIO.

□□□

TVORBA RIJÈČĪ.

Korijeni.

§ **334.** a) Svaka riječ nešto znači. Ovaj dio riječi, u kojemu je bitno njeno značenje, zove se **korijen.**

Korijen može biti jedan jedini glas ili je sastavljen od nekoliko glasova; ako je samo jedan glas, taj je svagda vokal; ako je glasova u korijenu više od jednoga, onda je jedan vokal, a drugi su konsonanti.

b) Primjeri različnih korijena:

1. Korijen je jedan jedini glas; takovi su korijeni: *i* (ì-ći), *u* (òb-u-ti).

2. Korijen ima dva glasa, od kojih je prvi vokal, a drugi je konsonant; takav je korijen: *or* (òr-ati), — ili je prvi konsonant, a drugi je vokal; takvi su korijeni: *da* (dä-ti), *pi* (pĭ-ti).

3. Korijen ima tri glasa, od kojih je jedan vokal, a druga su dva konsonanti; takvi su korijeni: *isk* (isk-ati), *pad* (pästi mjesto: pad-ti), *vid* (vĭd-jeti), *sta* (stä-ti), *zna* (znä-ti).

4. Korijen ima četiri glasa, od kojih je jedan vokal, a drugi su konsonanti, na pr. *rast* (rásti mjesto: rast-ti), *krad* (krästi mjesto krad-ti), *plet* (plèsti mjesto: plet-ti).

5. Korijen ima pet glasova, od kojih je jedan vokal, a drugi su konsonanti, na pr. *prask* (präsk-ati), *strig* (strĭći mjesto: strig-ti).

§ **335**. a) Gotovo od svakoga korijena postalo je po nekoliko riječi, a ne samo jedna. Tako na pr. od korijena *krad* postale su riječi: krästi, dokrádati se, krâđa, kràdljiv, kràdljivac, krâdom i t. d., — od korijena *zna* imamo riječi: znäti, znâk, znáčiti, znánje, znàmēnje, znāmenit, znānac, poznávati i t. d.

b) Budući da se posao oko traženja i postavljanja korijèna zove (grčkom riječju) etimologija, zato se za riječi, koje su postale od jednoga istoga korijena, kaže da su etimološki (ili: po etimologiji) srodne.

§ 336. a) Ima mnogo korijena, koji u svim riječma, što su od njih postale, imaju isti vokal; takovi su na pr. korijeni *krad*, *zna* i mnogi drugi. Ali ima dosta i takovih korijena, kojima vokal nije u svim riječma isti, nego se mijenja. Tako na pr. od korijena *plet* nijesu samo riječi: *plèsti*, *plètīvo*, *plèter*, *plètkāš*, *rásplet*, nego i riječ *plôt*; — od korijena *tisk* postale su ne samo riječi *tȉskati*, *tȉsnuti* (mjesto: *tisknuti*), *tíštati* (mjesto: *tiskéti*, vidi u § 126.), *prȉtīsak* (genitiv sing.: *prȉtīska*), nego su postale i riječi: *tjeskòba*, *tjesnòća*, *tjèsnac* (mjesto: *tjesknota*, *tjesknac*); — od korijena *pi* nijesu samo riječi *pȉti*, *pìjan*, *pîvo*, *napítak*, nego i riječi *nápoj*, *pòjiti*, *pòjīšte*, pa i riječ *napájati*. Više primjera ovakove vokalne promjene u korijenima ili prijevoja vidi u § 13.

b) Prijevoj donese katkad sa sobom, te korijen u gdjekojoj riječi nema nikakvoga vokala. To se u prvi mah može kome činiti protivno onome, što je rečeno u § 334, da u svakom korijenu mora biti jedan vokal. Ali protivštine tu nema, jer se pored takovih riječi nalaze druge srodne, koje u korijenu imaju kakav vokal. Tako na pr. pored *ȕz-m-ēm* imamo *ȕz-im-ati*, pored *prî-d* imamo *prì-da-ti*, pored *sà-g-nu-ti* (mjesto *sagbnuti*, vidi u § 121.) imamo *sa-gíb-ati*, pored *nà-sp-ēm* imamo *nà-sū-ti* (mjesto *na-sup-ti*, § 106 c), pored *prò-str-ēm* imamo *prò-stir-ati* i t. d.

Bilješka. Tako i za prijedloge *k*, *s* ne treba misliti da im korijeni nigda nijesu imali vokala, jer treba znati, da su ti prijedlozi nekad imali na kraju vokal *z*, t. j. glasili su *kz*, *sz*, pa i danas se još često govori *ka*, *sa*, na pr. *ka kćeri*, *sa sinom* (vidi u § 7. i 8.).

c) Ima dosta primjera, gdje koji korijen sam sobom, t. j. bez ikakvoga nastavka, služi kao gotova riječ. Ovamo ide osobito nominativ sing. nekih imenica i pridjeva muškoga roda, kao što su: *grȏb*, *mîg*, *mràz*, *rôd*, *skôk*, *vîd*, *dȕg*, *mȉo* (mjesto: *mil*), *mlâd*, *sûh*, *tȉh* i t. d. Nekad su sve te i slične riječi imale na kraju vokal *z*, koji im je bio padežni nastavak, glasile su dakle *grob-z*, *tih-z* i t. d. — Ovamo ide i 2. i 3. lice sing. aorista nekih glagola, na pr. *dȃ*, *stȁ*, *pî* (od: dàti, stàti, pȉti). Ti su oblici u vrlo staro doba imali svoje osobite nastavke, koji su poslije otpali (vidi § 120. bilj.); ne možemo dakle ni za njih reći da su od početka bez nastavaka.

Nastavci i osnove.

§ 337. a) Osim korijena imaju riječi ponajviše i nastavke, a nastavak je u riječi onaj dio, kojim se bitno značenje, što je u korijenu, za nešto osobito privezuje.

Nastavci su dvojaki; jedni su oblični, a drugi su osnovni. Oblični su nastavci oni, kojima postaju različni oblici u deklinaciji i u konjugaciji, a osnovni su nastavci oni, kojima se tvore osnove riječi, t. j. ono, čemu se pridijevaju oblični nastavci. Od korijena *plet* imamo na pr. imenicu *plȅtīvo*, kojoj genitiv sing. glasi *plȅtīva* i t. d. Tu su skrajnji vokali *-o*, *-a* oblični (ili upravo: padežni) nastavci, koji su dodati osnovi *pletiv*, gdje je *-iv* osnovni nastavak. — Od korijena *vid* imamo pridjev *vîdan—vîdna—vîdno*, kojemu je osnova *vid(a)n*[1]), osnovni je nastavak *(a)n*, a *a*, *o* u ženskom i srednjem rodu su padežni nastavci. — Od korijena *pad* je glagol *pȁdati*, kojemu je osnova *pada*, osnovni je nastavak *a*, a infinitivni je nastavak *ti*.

b) Kao što se osnove *pletiv*, *vid(a)n*, *pada* razlikuju od korijēnā *plet*, *vid*, *pad*, tako se i vrlo mnoge druge osnove razlikuju od korijena. Ali često su korijen i osnova isto, t. j. među njima nema razlike. Takove su na pr. one imenice i pridjevi, što smo ih naveli u § 336c; dakle *grob*, *tih* u oblicima *grȍba*, *grȍbu*, *tȉha*, *tȉho* jesu i osnove i korijeni zajedno. Tako isto u glagolskim oblicima *plȅtēm*, *plȅtēš*, *čȕti*, *čȕo* i t. d. glase i osnove i korijeni jednako, t. j. *plet*, *čū*.

c) U riječima, koje su etimologički srodne (kao one u § 335a), korijen je svagda jedan (makar i bio po prijevoju različan), ali ȍsnōvā može biti po nekoliko. Tako na pr. riječi *pȉsac*, *pìsāljka*, *pȉsmo*, *pisȁmce*, *pȉsati*, *piskȁrati* sve imaju isti korijen *pis*, a osnova je prvoj riječi *pis(a)c*, drugoj *pisaljk*, trećoj *pism*, četvrtoj *pisamc*, petoj *pisa*, šestoj *piskara*.

§ 338. a) Često se osnovni nastavci dodaju neposredno korijenu, i riječi tako postale zovu se **korjenite**. Korjenite su riječi na pr. *krȁđa* (mjesto: krad-ja), *pȉs-mo*, *plȅt-īvo*, *krȁd-ljiv*, *ljȕb-(a)k*, *vîd-(a)n*, *čȕ-ti*, *ȍr-a-ti*, *tȉs-nu-ti* (s ispalim *k* mjesto: *tisknuti*) i t. d.

b) Često se osnovni nastavci dodaju drugoj osnovi, a ne korijenu neposredno; tako postale riječi zovu se **izvedene**. Ime nice na pr. *beràčica*, *krȁdljivac*, *mogućstvo* nijesu postale nepo-

[1]) Slovo (*a*) znači nam ovdje i dalje nepostojano *a*.

sredno od korijena *ber*, *krad*, *mog*, nego su izvedene od osnova rijèči *bèrāč*, *krȁdljiv*, *mògūć* s nastavcima *ica*, *(a)c*, *stvo*; — pridjevi opet *ljȕbāvan*, *pàstīrskī*, *rjèčit* nijesu načinjeni neposredno od korijena *ljub*, *pas*, *rek*, nego od osnova imenica *ljúbav*, *pàstīr*, *rȉječ*; — glagoli napokon *daròvati*, *grebènati*, *prosjáčiti* nijesu postali neposredno od korijena *da*, *greb*, *pros*, nego od osnova imenica *dâr*, *grȅbēn*, *prȍsjāk*.

c) U tim sada navedenim primjerima stoji između izvedene riječi i između korijena jedna riječ, i to korjenita; ali često između koje izvedene riječi i korijena stoji po više drugih riječi, od kojih je prva korjenita, a sve su druge izvedene. Primjeri: *mògūć—mogúćan—mogúćnōst* (korijen *mog*), *žîv—žìvot—živòtinja—živòtīnjskī* (od korijena *ži*, koji se vidi u riječima *ù-ži-ti*, *u-ží-tak*), *mȉlo—mȉlōst—mȉlostan—milòsnīk—milosníkov* (korijen *mil*), *táman—tàmnica—tàmničār—tàmničārka—tàmničārkin* (korijen *tam*) i t. d.

d) Osim korjenitih i izvedenih riječi imamo još **složene**, t. j. onakove, gdje se po dvije ili po tri riječi ili njihove osnove združuju u jednu cjelinu; takove su riječi na pr. *národ*, *nèmio*, *pòsjeći*, *crnook*, *dàngubiti*, *glavòbolja* i t. d. — Kad su po tri riječi združene u jednu cjelinu, onda je bar jedna od njih ili kakav prijedlog ili riječca *ne;* na pr. *nàzlobrz*, *neznàbožac*, *raspròdati*. Vrlo se rijetko događa, da ni jedna od tri riječi složene u jednu cjelinu, nije ni prijedlog ni riječca *ne*, takove su na pr. *prvobrȁtućed*, *drȕgobrȁtućed*, *hrvātsko-slàvōnsko-dalmàtīnskī*. Poradi akcenta takovih riječi vidi § 37 c.

Tvorba imenica.

§ **339**. Imenice, koje znače činitelja kakove radnje (nomina agentis), tvore se različnim nastavcima, od kojih evo ovdje nekoliko običnijih.

(a)c: kòsac, lȁžac, lòvac, plátac, pròsac, ròbac. — Ovamo idu i imenice na *l(a)c*, koje su izvedene od osnova participa perfekta II.: čúvalac, dávalac, hvàlilac, kȕdilac, prȁtilac, prélac, tkálac, vládalac.

āč: bèrāč, gùdāč, izmišljāč, kòpāč, kòvāč, otīmāč, skītāč, vȉkāč.

Bilješka. Rijetko imenice s ovim nastavkom znače stvar, kojom se što čini, na pr. ogȑtāč (dio odijela za ogrtanje), otirāč (čime se čovjek otire), pokrivāč (čime se čovjek pokriva), zastirāč (čime se zastire što, na pr. soba).

ār: čùvār, gàtār, kùhār, pèkār, pisār, štàmpār, vòzār, zìdār.

ica (za žene i za ljude): bäjalica, ćútalica, dòjilica, ìzjelica (mjesto: izjedlica), pòpilica, prìstalica, ràdilica, väralica. Sve su te imenice izvedene od osnove participa perf. II.

ljа (za žene): prâlja, prêlja, prìmalja, tkâlja, — bjèlilja, dòjilja, mùzilja, plètilja, rèdilja, ròdilja. Ovamo ide i švâlja (načinjeno prema: tkâlja) ili švêlja (načinjeno prema: prêlja).

o (samo u šali ili za porugu): blebètalo, drijèmalo, mäzalo, namigívalo, pripovijèdalo, tumàralo, zadirkívalo. I te su sve imenice izvedene od osnove participa perf. II.

telj: čitatelj, hrànitelj, mùčitelj, pobjèditelj, tjèšitelj, ùčitelj, upràvitelj.

§ **340.** Neki nastavci služe za tvorbu imenica, koje znače kakovu radnju (nomina actionis) ili stvar, koja iz radnje izlazi.

āj, jāj: dögađāj, kòračāj, ökršāj, öprostāj, pömišljāj, pòrođāj, slùčāj, zälogāj. Rijetke su ovake imenice, da nijesu složene s kakovim prijedlogom; takva je: röđâj (sunca). — Mjesto *-(j)aj* katkad je *-ljaj:* gùtljāj, kòrakljāj, ödgonetljāj.

(a)k: dobítak, dodátak, napítak, osnútak, ostátak, užítak. Te su imenice izvedene od osnove pasivnog participa, i prema njima je načinjena imenica: gubítak.

ba, dba: bérba, bòrba, dvòrba, nàgodba, náredba, pògodba, seòba, svjèdodžba, tùžba; — kòsidba, kŕčidba, pròsidba, ùdadba, vjèridba, žènidba.

īvo: jēdīvo (t. j. ono, što se jede, jelo), mēljīvo (ono, što se melje), pēcīvo, plētīvo, prēdīvo, tēcīvo, vārīvo.

je. Ovaj nastavak služi za tvorbu t. zv. glagolskih imenica (substantiva verbalia), a dodaje se na osnovu pasivnoga participa. Primjeri: bránje, čúvānje, držānje, kupòvānje, nòšēnje, píće, plètēnje, vézānje. Ima dosta primjera ovakovih imenica, gdje prema glagolskoj imenici nema pasivnoga participa, jer je glagol neprelazan; na pr. bíće, cärovānje, ludòvānje, pādānje, skákānje, vòjvodovānje, življēnje. Obično se glagolske imenice tvore od trajnih glagola, ali ih ima podosta i od trenutnih; na pr. dopuštènje, ponižénje, postánje, pozlaćénje, priznánje, propéće, uskrsnúće, uzéće. Iz ovih se primjera vidi, da glagolske imenice od trenutnih glagola imaju uzlazni akcent na predzadnjem slogu; izuzeci su veoma rijetki, na pr. preòbražēnje, spásēnje.

nja: gŕdnja, hítnja, ljútnja, mŕžnja, nòšnja, pàtnja, pròšnja, rádnja, slútnja, šétnja.

§ 341. Neke imenice znače spravu, koja služi za kakav posao (nomina instrumenti).

āljka: kàzāljka (na uri), pisāljka, sìsāljka, štìpālja, šétāljka, (na uri), štrcāljka.

ica: kàdionica, pljùvaonica (posuda za pljuvanje), pràšionica (u čemu stoji prah za posipanje), ribaonica (sprava za ribanje kupusa, ribež), umìvaonica (posuda, iz koje se umiva). Te su imenice izvedene od osnove pridjeva na *-oni* (na pr. *kadioni*), koji su se izgubili.

lo: cjèdilo, crtalo, držalo, klècalo, läzila (skele, po kojima se ide, t. j. upravo lazi, kad se što zida, — samo u pluralu), mjèrila (na čemu se mjeri, važe), oglèdalo, omèlo (mjesto: omet-lo), òralo, tùcalo (čim se što tuca u avanu, tùčak).

§ 342. Mnoge imenice znače mjesto, gdje je što ili gdje se što radi (nomina loci).

ana: barutàna, ciglàna, kavàna, krečàna, kuglàna, mehàna, svilàna. (Taj je nastavak iz turskoga jezika).

ara: bràšnara, drvara, hljèbara, pivara, svilara, vùnara.

ica: gòstionica, kùpaonica, ràdionica, štèdionica, ùčionica. Te su imenice izvedene od osnove pridjeva na *-oni* (na pr. *gostioni*), koji su se izgubili.

Bilješka. Neki mjesto *-onica* pišu *ona*, na pr. *gostiona*, ali to nije dobro.

īk (imenice s tim nastavkom znače mjesto, gdje kakvog drveća mnogo ima): bòrīk, brèzīk, bùkvīk, gràbrīk, lìpīk, šljìvīk, topòlīk.

īšte: dànīšte, kònopljīšte, ljètīšte, nòćīšte, ògnjīšte, pristanīšte, sàjmīšte, ùtočīšte (ili ùtecīšte); — ìgralīšte, počìvalīšte, rvalīšte, trkalīšte, šétalīšte (ove imenice na *-lište* izvedene su od osnove participa perf. II.).

lo: bjèlilo (gdje se bijeli platno), jägnjilo (gdje se se jagnje ovce), mòčilo (gdje se lan moči), pòjilo (gdje se stoka poji), počìvalo, prélo (mjesto: pred-lo), sòlilo (gdje se ovcama sô daje). Riječ pèrilo (gdje se peru košulje) ima *-ilo* prema bjèlilo i t. d.

§ 343. Nekim je imenicama značenje, otkle je tko, t. j. iz kojega je mjesta, grada, zemlje, ili koje je narodnosti (nomina originis).

(a)c: Biògradac, Bosánac, Budímac, Kösovac, Ogulínac, Sarajévac, Srijèmac, Varaždínac, Zemúnac, Vukovárac.

Bilješka. Neke od ovakih imenica primaju nastavak na pokraćenu osnovu onoga imena, od kojega su postale; takove su: Hèrcegovac, Maćedónac, Pòsavac, Slavónac (prema: Hercegovina, Maćedonija, Posavina, Slavonija).

anin i ***janin:*** Béčanin, Máčvanin, Tüzlanin, vàrošanin, — Banáćanin, Kârlovčanin, Líčanin, Pòžežanin, Rímljanin, Vínkovčanin. Ovamo idu i imenice: bŕđanin, grȁđanin, òstrvljanin, púčanin (čovjek iz puka), sèljanin.

in: Àrapin, Bügarin, Làtinin, Sŕbin, Tùrčin (mjesto: Turk-in), Ügrin.

ka, kinja (samo za žene): Biògratka, Bùdimka, Kösövka, Ogùlinka, Vukòvārka, — Bêčkinja, Fràncūskinja, Mlètačkinja, Òsječkinja, Pòžeškinja, Rüskinja. Neke ovakove imenice mogu imati i jedan i drugi nastavak, na pr. Àrapka i Àrapkinja, Misirka i Mìsirkinja, Sŕpka (rijetko) i Sŕpkinja.

lija: Bèćlija, Budìmlija, Bosànlija, Mostárlija, Vidìnlija. (Taj je nastavak iz turskoga jezika).

§ **344.** Za imenice, koje znače ž i v o t i n j e, nalaze se nastavci:

ālj (rijetko): gùbālj (konj, na kojemu je guba), kùsālj (kus konj), mŕkālj (ime ovnu), sĭvālj (ime konju), zèkālj (konj zeko ili zelenko).

avica (rijetko): gùjavica (glista), kùkavica, làstavica, pìjavica, pljücavica (neka riba).

onja (za volove): bijèlonja, cvjètonja (t. j. cvjètast ili lĭsast), krílonja (bijel po trbuhu, kao da ima krilo), kúsonja, mŕkonja, rógonja, sívonja, šáronja.

Bilješka. Imenice s tim nastavkom mogu značiti i ljude, ali samo za šalu ili za porugu, na pr. bŕkonja, glávonja, dûgonja, mlákonja, mlítonja, tŕbonja, žděronja.

ōv: bjèlōv (pas), gàrōv (pas), kùdrōv (pas), lìsōv (pas), màzgōv, mŕkōv (konj ili pas), rògōv (vo), šàrōv.

Bilješka. Rijetko se taj nastavak (koji je uzet iz madžarskoga jezika) upotrebljava za ljude: lùdōv, pràznōv (koji nema ništa), slùtōv (koji svašta sluti).

ulja (za krave): cvjètulja (cvjetasta), kùsulja, mèdulja (slična medvjedu), mŕkulja, plàvulja, rògulja, sìvulja, šàrulja.

Bilješka. Katkad ovaj nastavak služi i za imenice drugoga kakvog značenja, na pr. crèpulja (t. j. crijepnja), grđulja (grdna žena), pjèskulja (pjeskovita zemlja), srbulja (stara srpska knjiga), smùkulja (neka zmija, koja se zove i smük).

§ **345.** Za imenice, koje znače mlado čeljade ili mladu životinju, služe ovi nastavci:

če: Àrapče, Bùgārče, golúpče, kúmče, pàripče, pastírče, ròpče, siròče (mjesto: sirotče).

e: jâre, júne, kljúse, prâse, tèle, Tùre. Ovamo idu i imenice: đáče, mòmče, ùnuče, gdje se *k* ispred *e* po zakonu pretvorilo u *ć*.

ić: djètlić, golùbić, kùkavičić, labùdić, òrlić, sokòlić, vòjvodić.

§ **346.** Zbirne (kolektivne) imenice tvore se ovim nastavcima:

ād: jārād, jùnād, pĭlād, prāsād, tèlād, Tùrād. Ovamo idu i riječi: mòmčād, ùnučād, koje imaju *ć* (mjesto *k*) poradi istoga konsonanta u: mòmče, ùnuče.

adija (rijetko): pješàdija, Srbàdija, Turàdija. Ovamo idu i imenice: Grčàdija, momčàdija, njemčàdija, paščàdija.

čād: Àrapčād, Bùgarčād, kùmčād, pàstirčād, ròpčād, sĭročād.

ija: Aràpija (t. j. mnoštvo Arapa), Brđànija (t. j. mnoštvo Brđana), Cigànija (t. j. mnoštvo Cigana), hajdùčija (t. j. mnoštvo hajduka), Latìnija (t. j. mnoštvo Latina), Madžàrija (t. j. mnoštvo Madžara), soldàtija (t. j. mnoštvo soldata).

ĭnje (rijetko): mùškĭnje, pàščĭnje, zvjèrĭnje, žènskĭnje.

je: bôrje, cvĭjeće, dȓvlje, gòlūblje, grânje, grôžđe, ìvērje, kàmēnje, klâsje, pȓstēnje, rèmēnje, zvĭjerje.

§ **347.** Neki nastavci služe za to, da se prema imenici muškoga roda načini imenica ženskoga roda; takovi su:

a: drúga (prema: drûg), kúma (prema: kûm), pàstōrka prema: pàstorak), sùpruga (prema: sùprug), sûsjeda (prema: sûsjed), ùnuka (prema: ùnuk).

ica: bànica (prema: ban), càrica (prema: car), čizmàrica, golùbica, gospodàrica, Hrvàtica, lāvica, paùnica, próročica, vùčica.

inja: Gȓkinja (prema: Gȓk), prōsjakinja, rōbinja, Tùrkinja, vršnjàkinja, zemljàkinja.

Bilješka. Ovamo ide i riječ knèginja prema: knêz (gdje je *z* postalo od *g*).

ka: domìšljānka (prema: domišljan), govèdārka, lutòrānka, nādničārka, pàstirka, ròditēljka, tàmničārka, unìjatka, vodènīčarka. — Gdje riječ muškoga roda izlazi na *-in*, tamo se riječ ženskoga roda s nastavkom *ka* tvori bez toga *-in*, na pr. Bùgārka (prema: Bùgarin), grāđānka, Làtīnka, sèljānka, Sènjānka.

§ 348. Imenice apstraktnoga značenja tvore se ovim nastavcima:

ilo (rijetko): bjèsnilo, lùdilo, mŕtvilo, ništàvilo, pomàmilo.

ina: bjelìna, brzìna, dužìna, ljutìna, milìna, oštrina, tišina, veličìna. Ovamo idu i: lúpeština, sirómaština, ùboština. Prva je riječ postala od *lupeščina*, a to od još starijega *lupeškina* po § 32a (*lupeškina* je izvedeno od pridjeva *lúpeškī* kao *veličìna* od *vȅlīk*). Što je rečeno za *lúpeština*, to vrijedi i za *sirómaština*, *ùboština* (od pridjeva *sirómaškī*, *ùboškī*). Tako je i *gospòština* (od pridjeva *gȍspodskī*, — dakle mjesto *gospodština*).

oba: gnusòba, grdòba, hudòba, rugòba, tegòba, tjeskòba, zlòba.

oća: bistròća, čistòća, hladnòća, jeftinòća, kratkòća, mirnòća, stidnòća, tvrdòća, zlòća.

ōst: blágōst, čèstitōst, dúžnōst, hrábrōst, jednákōst, lùdōst, mlȁdōst, mogúćnōst, slȁbōst, vjérnōst.

ota: čistòta, dobròta, grjehòta, ljepòta, milòta, prostòta, sramòta, strahòta.

stvo: bláženstvo, bògatstvo, dostojánstvo, kúmstvo, lùkāvstvo, prijatéljstvo, poznánstvo, proklétstvo, sùsjedstvo, tùđinstvo.

Bilješka. O imenicama, kao što su próroštvo, mnòštvo, sirómaštvo, vidi u bilješki 1. § 24c.

ština: bezòbraština, budaláština, ìzvrština (od: izvrstština), lùkāvština, neìmaština, neùmještina, nevaljálština. Te su imenice načinjene prȇma navedenima već: lúpeština, sirómaština, ùboština.

Bilješka. Gdjekoje imenice, što se svršuju na *ština*, imaju konkretno značenje, na pr. đakóvština (t. j. okolina Đakova), hŕvāština (t. j. hrvatsko vino), skùpština, valpóvština (t. j. okolina Valpova). — Nijesu dobre novije riječi *čakavština*, *kajkavština*, *latinština* i t. d mjesto: čakavski govor, kajkavski govor, latinski jezik i t. d.

t: môć (mjesto: mog-t), slâst (mjesto: slad-t), strâst (mjesto: strad-t; ova je riječ najprije značila: stradanje, muka). Imenice s tim nastavkom obično su složene s kakvim prijedlogom: dòbīt, nápast (mjesto: napad-t), pòmōć (mjesto: pomog-t), prìpovijest (mjesto: pripovijed-t), pròpāst (mjesto: propad-t), smŕt, závist (mjesto: zavid-t).

§ 349. Za imenice umanjena značenja (substantiva deminutiva) služe ovi nastavci:

(a)c: brȁtac, dućánac, grádac, hljȅbac, húmac, ìzvorac, klȉnac, rukávac, vinográdac. — O imenicama, kao što su lúčac, krȕšac, staràčac, vidi u § 24c i 27b.

(a)k: crvak, cvijètak, djevérak, golúbak, hládak, rédak, sokòlak, zalogájak.

ašce: brdāšce, grlāšce, kòritāšce, psètāšce, sedlàšce, ustàšca (samo u pluralu), vratàšca (samo u pluralu). — Ovamo idu i riječi srdāšce, sünāšce.

ca: kćérca, krvca, nòćca, paméca, rijèčca, stvárca, zópca.

ce: grloce, jájce, jèzerce, krioce, líšce (mjesto: ličce), njèdārca, pérce, pisàmce, seòce, vínce.

čić: brèščić (t. j. mali brijeg), kamènčić, kremènčić, òbraščić, ròščić, trbuščić, ugljènčić.

ènce: burénce, djeténce, jarénce, pilénce, staklénce, telénce, ždrebénce. U genitivu sing. imaju ove riječi i *-a* i *-eta,* na pr. *burénca* i *burénceta* i t. d.

ešce: djètešce, dùgmešce, jägnješce, jàrešce, tèlešce, tjèmešce, vîmešce. U genitivu sing. može biti dvojako, na pr. *djètešca* i *djètešceta.*

ica: cîkvica, čèstica, îskrica, jäbučica, knjîžica, livadica, mâjčica, vòdica, zèmljica, živînica. Katkad se riječi, koje su već ovim nastavkom umanjene, još jednoć njime umanjuju, na pr. glàvičica, mjèričica, rùžičica, slobòdičica.

ić: crvić, đàčić, grmić, junàčić, klobùčić, kòvčežić, komàdić, manastirić, oblàčić, trgòvčić.

§ **350.** Za imenice, koje znače što uvećano (substantiva augmentativa), služe ovi nastavci:

ešina: hartijèšina, kćerèšina, materèšina, rakijèšina, sestrèšina.

Bilješka. Ne ide ovamo ni značenjem ni postanjem imenica *starješina,* koja je nastavkom *-ina* izvedena od osnove negdašnjega komparativa te je upravo značila: stariji; prema *starješina* načinjena je riječ *mlađèšina.*

etina: babètina, bukvètina, čuturètina, guščètina, knjižètina, ptičètina, torbètina, ženètina.

ina: brdina, djevòjčina, grāšina, hajdùčina, jèzičina, junàčina, lònčina, mèsina, svjètina, zìdina.

urina i *jurina*: britvùrina, čorbùrina, jamùrina, kladùrina, lađùrina, ribùrina, torbùrina, travùrina, vodùrina; — knjižùrina, nožùrina, ptičùrina, šačùrina.

§ **351.** Neki nastavci služe za to, da se od jednih imenica izvedu druge, a po značenju svome te izvedene ime-

nice stoje u kakvojgod svezi s onim, što znači imenica, od koje su izvedene. Takovi su nastavci:

ār i ***jār***: bȁčvār, čizmār, glàvār, kȍlār, kòzār, lùgār, nȍvinār, rešètār, vinogràdār, zlàtār, — gràničār (mjesto: granicjar), klobùčār, knjìžār (mjesto: knjig-jar), lònčār, nådničār, òvčār, opànčār, òrašār (tko rado jede orahe), svèčār, tàmničār.

Bilješka. Kad su dobro načinjene imenice gràničār, klobùčār i t. d., moglo bi se misliti, da su dobro načinjene i ove: *gramatičar*, *kritičar*, *matematičar*, *političar*, *tragičar* i t. d., kako u novije vrijeme neki pišu. Stariji i bolji pisci pisali su: gramàtik, kritik, matemàtik, politik, tràgik i t. d., pa tako i danas treba pisati i govoriti. Te su imenice uzete iz grčkoga ili latinskog jezika; u prvome izlaze one na *-ikos* (na pr. grammatikos), u drugom na *-icus* (na pr. grammaticus); otud je postalo *-ik*, na pr. gramàtik, po istom pravilu, po kojem je postalo *kanonik*, *katolik*, koje se dvije riječi u grčkom jeziku svršuju na *-ikos*, a u latinskom na *-icus*. Što su noviji pisci počeli pisati *gramatičar*, *kritičar* i t. d., to su oni načinili prama njemačkom nastavku *-iker*, na pr. Grammatiker, Kritiker; Nijemci su morali uzeti takav nastavak za razliku od riječī Grammatik, Kritik, koje njima znače ono, što nama: gramàtika, kritika. — Prema imenicama gramàtik, kritik možemo tvoriti imenice ženskoga roda nastavkom *-inja*, dakle: gramàtikinja, kritikinja i t. d.

āš: brȁdāš, dùpljāš (golub), gàjdāš, kàrtāš, kočìjāš, lakrdijāš, mèđāš, plètkāš, tambùrāš.

bina: čȁzbina (t. j. čast, gozba), òtadžbina (mjesto: otačbina, a to od: otacьbina, pa se *c* pred ь pretvorilo u *č*), rodbìna, tàdbina, tazbìna (mjesto: tastbina).

ina: brodàrina, cȁrina, gòvedina, jàretina, ljȅtina, mjèsečina, pȁučina, pràsetina.

jāk i ***njāk***: Bòšnjāk, ȉmenjāk, sèljāk, sjènjāk, — dȉmnjāk, jȁgodnjāk, kòšutnjāk, pȁšnjāk, vȍćnjāk.

ka: bìlješka, bȋljka, grȋješka, krȋška, sjênka, slâmka, trâvka, vȍćka, žênka.

ovina: dòmovina, hladòvina, jùgovina, medòvina, svȅtkovina, tr̀govina.

uša: djevèruša, gr̀muša (neka ptica), kokòtuša (kokoš, koja je nalik na kokota), pjèskuša (pjeskovita zemlja), ròguša (krava velikih rogova), seljàkuša (t. j. seljanka).

§ **352.** Neki se nastavci upotrebljavaju za tvorbu imenica od pridjeva, a značenje takovih imenica stoji u kakvojgod svezi sa značenjem pridjeva, od kojih su postale. Imamo na pr.

(a)c: bijèlac, čȕpavac, ćȅlavac, gȕbavac, krívac, lȁkomac, skúpac, slijèpac, stârac, svétac.

āk: glûhāk, golûbinjāk, ljèvāk, lûdāk, mràvinjāk, pròstāk, telèćāk, vjèštāk.

an: dìvljan, dràgan, mŕtvan, rîđan, šàran, tùpan.

āš (rijetko): bjèlāš (ime konju), bogàtāš, plemenìtāš, velìkāš.

ica: domàćica, dèsnica, kîselica, kràdljivica, làžljivica, mlàdica, stârica, šljîvovica, tàmnica, zdràvica.

ić: bánović, králjević, stríćević. Ovamo idu i prezimena, kao što su: Jòvanović, Kováčević, Milòšević, Nováković, Pâvlović, Pètrović, Sokòlović, Stòjanović i t. d.

īć (rijetko): bŕzīć (t. j. brz čovjek), mlàdīć, mùškīć (t. j. muško dijete), sljèpīć, zlîć (t. j. zlikovac).

īk se često združuje s osnovama pasivnoga participa i s osnovama pridjeva, koji u nominativu sing. muškoga roda imaju nastavak *(a)n*; primjeri: mûčenīk, pòslānīk, poturčènīk, pòznanīk, rànjenīk, suđènīk, ûčenīk, utopljènīk, vjèrenīk; — bolèsnīk, dûžnīk, grjèšnīk, knjîževnīk, nèvjernīk, prâvednīk, pròtivnīk, ùgodnīk.

ina: bànovina, cârevina, djêdovina, kràljevina, — òvnovina, pràščevina, rîsovina, — brêzovina, glògovina, lîpovina, òrahovina. Vidi imenice s ovim nastavkom i u § 348.

jāk: bèzbožnjāk, crkvènjāk, kisèljāk, mjèsečnjāk, nèvjernjāk, slobòdnjāk, vesèljāk.

ka (rijetko): bîjelka (bijela kokoš), crnka, jàlōvka (jalova krava ili ovca), mirîsāvka (mirisavo grožđe ili kruška), plâvka.

Tvorba pridjeva.

§ 353. Mnogi pridjevi imaju p o s v o j n o značenje, t. j. znače, čije je što. Svi su oni izvedeni od imeničkih osnova, a nastavci su im ovi:

in: bâbin, câričin, gòspođin, kórnjačin, mladòženjin, nèvjestin, šévin, vlàdičin, vòjvodin, žènin. Ponajviše se ovaj nastavak veže s osnovama imenica ženskoga i muškoga roda, koje se u nominativu sing. svršuju na *a* i znače što živo; rijetko s drukčijim osnovama, na pr. brâtin, očin, rúžin, svâstin. Pridjevi s nastavkom *in* znače pripadanje singularu osnovne imenice, na pr. žènin: što pripada (jednoj) ženi i t. d.

inskī: brâtinskī, gâzdinskī, gòstinskī, nèvjestinskī, očinskī, pâpinskī, pašînskī. Ovi pridjevi ponajviše znače pripadanje množini osnovne imenice, na pr. brâtinskī: što pripada braći i t. d.

injī: djètinjī, golùbinjī, gùjinjī, kokòšinjī, mràvinjī, zmijinjī. Kako se vidi, svi su ovi pridjevi načinjeni od osnova imenica, koje znače što živo; vrlo ih je malo od osnova, koje znače što neživo: jàjinjī, òčinjī. Pridjevi s ovim nastavkom mogu se uzimati i za jedninu i za množinu osnovne imenice, na pr. golùbinjī: što pripada golubu i golubima.

jī: gòveđī, jàrećī, kòzjī, krävljī, lìsičjī, magarèćī, mìšjī, päsjī, rîbljī, tèlećī. Ovi se pridjevi tvore ponajviše od osnova imenica, koje znače kakvu životinju, rijetko od osnova drukčijih imenica, na pr. bäbljī, Bõžjī, čovjèčjī vrážjī. Pridjevi s nastavkom *ji* mogu se uzimati i za jedninu i za množinu osnovne imenice, na pr. kòzjī: što pripada kozi i kozama.

ljev: bjelòvljev, garòvljev, Jakòvljev, Moskòvljev, Rädosavljev, Stànisavljev, šaròvljev, Vlàdisavljev. Pridjevi s ovim nastavkom postaju samo od osnova imenica, koje se u nominativu sing. svršuju na *v*, a znače pripadanje jednini osnovne imenice, na pr. bjelòvljev: što pripada bjelòvu i t. d.

ov ili ***ev*** (iza palatala): bánov, brätov, cärev (vidi § 45 b), Mârkov, oráčev, räkov, stârčev, stvòriteljev, Vîdov, zětov. Ovi se pridjevi tvore od osnova imenica muškoga roda, koje znače što živo; vrlo su rijetki pridjevi s ovim nastavkom od osnova drukčijih imenica, na pr. jügov, mjěsēčev, sûnčev. Ali i od gdjekojih imenica muškoga roda, koje znače što živo, ne tvore se posvojni pridjevi na *ov* (*ev*), već s drugim kojim nastavkom; na pr. od imenica Bôg, čövjek, kònj, päs glase posvojni pridjevi: Bõžjī, čovjèčjī, kònjskī, päsjī. Pridjevi s nastavkom *ov* (*ev*) znače pripadanje jednini osnovne imenice, na pr. brätov: što pripada (jednome) bratu i t. d.

Bilješka 1. Nastavak *ov* služi i za tvorbu pridjeva, koji znače: od čega je što, a tvore se od osnova imenica osobito muškoga i ženskog roda, koje znače što neživo, na pr. biserov, hràstov, jàbukov, jèlov, krûškov, lîpov, lûkov, òrahov, šljîvov, vinov. Iza palatala ne mijenja se u ovakovih pridjeva *o* u *e*: òskorušov, trěšnjov, višnjov.

Bilješka 2. Od imena, koja se svršuju na *ski*, na pr. Dobrovski, Rački (mjesto: Račski), Zrinjski, ne valja tvoriti posvojne pridjeve na *ov*, nego treba uzimati ta imena u genitivu, na pr. junaštvo *Zrinjskoga* (a ne: Zrinjskovo).

ovljī ili ***evljī*** (iza palatala) je rijedak nastavak: mužèvljī, sinòvljī; — čvorkòvljī, drozgòvljī, kosòvljī, pužèvljī. Znači pripadanje i jednini i množini osnovne imenice.

ovskī ili ***evskī*** (iza palatala): bĕgovskī, kmĕtovskī, knezòvskī, králjevskī, kumòvskī, svatòvskī, zětovskī, zmajèvskī. Ovi

se pridjevi tvore od osnova imenica, koje znače što živo i muškoga su roda, vrlo rijetko od drukčijih, na pr. tòpovskī, vilòvskī. Pridjevi s nastavkom *ovski (evski)* mogu značiti pripadanje i jednini i množini osnovne imenice, na pr. bȅgovskī: što pripada begu i begovima.

skī: bȑdskī, cârskī, gòrskī, gospòdārskī, gràdskī, hȓvātskī, jèsēnskī, kȍnjskī mòrskī, pàstīrskī, sëoskī, ùčiteljskī, žȅnskī. Iz tih se primjera vidi, da se pridjevi s nastavkom *ski* tvore od osnova imenica svih triju rodova bez obzira, znače li što živo ili neživo. Ispred nastavka *ski* pretvaraju se konsonanti *c* i *k* u *ć*, a *g* i *h* u *ž* i *š*, iza *ć*, *ž*, *š* ispada *s*, i tako imamo na pr. lòvačkī, jùnāčkī, lúpeškī, sirȍmaškī (vidi bilj. 1. u § 24c). Konsonant *s* ispada ponajviše i iza *ć*, na pr. plȅmićkī (običnije nego li: plȅmićskī). — Pridjevi od imenica, koje znače što neživo, znače pripadanje jednini i množini osnovne imenice, na pr. gràdskī: što pripada gradu i gradovima (bȅčkī dakako znači samo što pripada Beču, jer ta imenica nema množine); pridjevi od imenica, koje znače što živo, ponajviše znače pripadanje množini, na pr. cârskī: što pripada carevima (rijetko: što pripada caru).

§ **354.** Umanjeno značenje pokazuju pridjevi s ovim nastavcima:

ač(a)k: (rijetko): lägačak, lùdačak, nejàčak, pȕnačak, slȁbačak, sȕhačak, ùzačak.

ah(a)n (rijetko): lägahan, màlahan, pȕnahan, žìvahan. Govori se i: mlȁđahan, gdje je upravo nastavak *jah(a)n*.

jan (rijetko): bljȅđan, glȁđan, hlȁđan, mlȁđan, sȉćan, žȅđan.

kast: cȓnjkast, crvenkast, rùmenkast, šȁrkast, zèlenkast, žȕćkast (mjesto: žutkast prema komparativu: žȕći).

§ **355.** Ovdje ćemo navesti nekoliko običnijih i znatnijih pridjevnih nastavaka, s kojima je rijetko kada vezano kakovo odjelito (specijalno) značenje. Za njih ćemo reći da po svome značenju stoje u nekoj svezi s korijenom ili s osnovom, otkle su postali.

aćī: brȉjaći (na pr. nož, t. j. kojim se brije), jàhaći (na pr. konj, t. j. na kojemu se jaše), òraći (na pr. oraća zemlja, t. j. koja se ore), pìsaći (na pr. stô), spàvaći (na pr. spavaća soba), šìvaći (na pr. šivaća igla) i t. d. Ti su pridjevi i neki drugi izvedeni od osnova glagola, koji se u infinitivu svršuju na *-ati*; samo je pridjev *dòmāćī* izveden od imeničke osnove (*dôm*).

(a)k: gȉbak, krátak, krȅpak, krȍtak, ljȕbak, mȓzak, nȉzak, slȁdak, ùzak. Ovamo ide i pridjev tȅžak, o kojemu se vidi u § 24c.

*

(a)n: bijèsan, blätan, čüdan, kòristan, míran, ölövan, pämetan, slâvan, táman, vřlětan. Glasovi *k, g, h* prelaze (po § 24 c) ispred ovoga nastavka u *ć, ž, ś*, tako isto prelazi *c* u *ć* (po § 27 b): mûčan, dúžan, sirómašan, pràvičan.

an i *jan:* čöhan, räžan, solànī, zëmljan, — däščan, nòvčan snjèžan, sunčànī, vöštan (mjesto *vošćan*, od vösak).

ast i *jast:* budàlast, dřvenast (koji je kao drvena srca), grřivast, òkruglast, pjëgast, žärkast (na pr. žarkasto lice); — ljùbičast, pepèljast, rûžičast, šïljast. — Gdjekoji pridjevi s nastavkom *ast* znače: sličan onome, što osnovna imenica znači, na pr. jastrèbast (sličan jastrebu), kòritast (nalik na korito), màjmunast (sličan majmunu), räčvast (nalik na račve).

at: bràdat, glàvat, gránat, krïlat, òkat, plèćat, rògat, üsnat, zùbat. Ti i slični neki pridjevi znače, da tko ima obilno onoga ili u velikoj mjeri ono, što osnovna imenica znači.

av i *jav:* bälav, bòdljikav, dläkav, gřbav, krästav, ljüskav, pjëgav, žïlav, — gròzničav, gùsjeničav, öspičav.

en: bäkren, dřven, hïmben, länen, mëden, mjëden, stàklen, sûknen; — crkvènī, kletvènī, lađènī, mòlitvenī, žènidbenī.

it: glävit, ïstinit, kämenit, öčit, plëmenit, pònosit, ràzborit, rjëčit, srdit, temèljit.

iv (rijetko) i *ljiv* (običnije): mïlostiv, nečàstiv, plàšiv, pòmnjiv, — bòdljiv, crvljiv, dosjètljiv, govòrljiv, grabèžljiv, làžljiv, màrljiv, osvètljiv, promjènljiv, stìdljiv.

nji i *šnji:* dônjī, gôrnjī, jütarnjī, krâjnjī, sûdnjī, vèčërnjī, zàludnjī; — tako je i: dànašnjī, jütrošnjī, ljètošnjī, prema kojima su načinjeni pridjevi: nègdašnjī, öndašnjī, sàdašnjī, sjütrašnjī, tämošnjī.

ov(a)n ili *ev(a)n:* därövnī, dùhövnī, düšëvan, gròmövnī, kùpövnī, küćëvan, pläčëvan, svjetòvnī, vřhövnī.

ovit: baròvit, brdòvit, glasòvit, ljekòvit, maglòvit, pjeskòvit, silòvit, valòvit. Iza palatala u nekih pridjeva prelazi *o* u *e*, a u nekih ne prelazi: ognjèvit, zmajèvit, kišòvit, mješòvit.

Tvorba glagola.

§ **356.** a) Glagoli prve vrste svi su korjeniti, t. j. postaju neposredno od korijena, na pr. bòsti, čüti, pèći, plèsti, rèći, vïti i t. d. Izveden je glagol u prvoj vrsti samo: ùmjeti (od osnove imenice: ûm).

b) U drugoj vrsti neki su glagoli korjeniti, na pr. čèznuti, dàhnuti, gȉnuti, krénuti, pȉsnuti. Neki su izvedeni od pridjevnih osnova: čvȓsnuti, glûhnuti, mȅknuti, stvȓdnuti se, zgûsnuti se, — a neki od osnova drugih glagola: jávnuti se, júrnuti, skȍknuti, svȉrnuti, zijèvnuti, zȍvnuti.

c) U trećoj vrsti ima dosta korjenitih glagola, na pr. bjèžati, bòjati se, gòrjeti, lètjeti, múčati, tŕpjeti, vȉdjeti. Ima dosta i glagola izvedenih od pridjevnih osnova, na pr. bijèljeti, blijèdjeti, glàdnjeti, stärjeti, tàmnjeti, zelènjeti, žèdnjeti. Ovi glagoli znače početak stanja, koji se glagolom izriče, dakle na pr. bijèljeti znači: postajati bijel.

§ **357.** a) U četvrtoj vrsti mnogi su glagoli izvedeni od imeničkih i od pridjevnih osnova, te im značenje stoji u kakvojgod svezi s osnovnom riječi. Primjeri od imeničkih osnova: bèsjediti, govòriti, hrániti, míriti, nòćiti, prosjáčiti, sokòliti, sòliti, žèniti. Primjeri od pridjevnih osnova: bijèliti, blážiti, crníti, dúljiti, jáčiti, käsniti, pitòmiti, pûniti, slàbiti, súšiti. — Dosta ima u četvrtoj vrsti glagola, koji su izvedeni od osnova drugih glagola, a svi se od svojih osnovnih glagola razlikuju vokalom u korijenu (prijevoj!). Takovi su glagoli na pr. gòniti (prema gnäti), nòsiti (prema: nèsti), vláčiti (prema: vúći), vòditi (prema: vesti, vedem, koje se danas ne govori), vòziti (prema: vesti, vezem, koje se također danas ne govori). Nekima je od ovakovih glagola značenje kauzativno (uzročno), t. j. oni znače: činiti, da tko ili što bude u stanju, što ga osnovni glagol izriče, ili da ono čini; na pr. búditi (t. j. činiti, da tko bdi), lòžiti (t. j. činiti, da tko leži), mòriti (t. j. činiti, da tko mre), pòjiti (t. j. činiti, da tko pije), tòčiti (t. j. činiti, da što teče), vrátiti (t. j. činiti, da se što vrne).

b) Neki glagoli četvrte vrste imaju ispred osnovnoga *i* osobite osnovne nastavke, koji ostaju u svim oblicima. Takovi su nastavci (osim drugih): *ar*, *ur*, *uš*, na pr. klat-*ár*-iti se, živ-*ár*-iti ili život-*ár*-iti, šćuć-*úr*-iti se, zabaš-*úr*-iti, pjev-*úš*-iti (umanjeno: pjevati), pjen-*úš*-iti se (umanjeno: pjeniti se).

c) Dosta ima glagola u četvrtoj vrsti, kojima se ne zna postanje; na pr. báciti, cúriti, gäziti, júriti, vädити i t. d.

§ **358.** a) U petoj vrsti dosta ima korjenitih glagola (u prvom razredu te vrste ima ih najmanje), na pr. bräti, däti, glòdati, kázati, òrati, písati, präti, sȉjati, znäti i t. d. Vrlo mnogi glagoli pete vrste izvedeni su od imeničkih osnova, a gotovo

svi idu u prvi razred te vrste; na pr. čèšljati, grebènati, komàdati, prâvdati, sûnčati se, šîbati, ûžinati, večerati, vèslati; — kàšljati. Manje ima glagola izvedenih od pridjevnih osnova, a što ih ima, gotovo svi idu u prvi razred; na pr. brzati, dìvljati, mùdrati, ràvnati; — hrámati; neki su od ovakovih glagola izvedeni od komparativnih pridjevnih osnova: dèbljati, jàčati, mèkšati. — Mnogi su glagoli pete vrste izvedeni od osnova drugih glagola. Osnovni su nastavci za ove izvedene glagole: *a*, *ja*, *va*. Gdjekoji se vokalom u korijenu razlikuju od onih glagola, od kojih su izvedeni (prijevoj!). Mnogima je od ovih glagola značenje iterativno (§ 236 i 237).

b) Nastavak *a* je u glagola: bírati (prema: brȁti), lijètati (prema: lètjeti), lúpati (prema: lûpiti), pádati (prema: pásti), skákati (prema: skòčiti), svîtati (prema: svànuti, koje je postalo od: svatnuti kao krènuti od: kretnuti; vidi § 121). Mnogi od ovakovih glagola u običaju su samo s prijedlozima složeni, na pr. istrésati, izgovárati, polágati, pròstirati, ùmirati, ùpletati, razgrízati i t. d.

c) S nastavkom *ja* izvedeni su glagoli: jávljati (prema: jáviti), mijènjati (prema: mijèniti), plaćati (prema: plátiti), púštati (prema: pùstiti), rađati (prema: ròditi), sjećati se (prema: sjètiti se), vraćati (prema: vrátiti). Konsonanti *k*, *g* prelaze sa *j* ovakovih glagola u *c*, *z*, na pr. dȉzati (prema: dȉgnuti), mȉcati (prema: màknuti), nȉcati (prema: nȉknuti), pûcati (prema: pûknuti), tûcati (prema: túći, 3. lice plur. prez. túkū, particip perf. II. tûkao), stȉzati (prema: stȉgnuti). I ovdje su mnogi glagoli u običaju samo s prijedlozima složeni: dopúnjati, otézati, ponávljati, promíšljati, sakúpljati i t. d.

d) S nastavkom *va* izvedeni su glagoli: dávati (prema: dȁti), obećávati (prema: obèćati), puštávati (prema: púštati), ručávati (prema: rúčati), večerávati (prema: vèčerati), vjenčávati (prema: vjènčati). Mnogi su u običaju samo s prijedlozima složeni: iskušávati, potkopávati, sakrívati, umívati, zamotávati.

e) Neki glagoli imaju ispred osnovnoga *a* osobite osnovne nastavke, koji ostaju u svim oblicima. Od takovih glagola idu neki u prvi, a neki idu u drugi razred pete vrste. Evo nekoliko nastavaka takovih glagola: *ak* ili *jak*, na pr. bac-*àk*-ati se, voz-*ák*-ati se, mol-*ják*-ati, sel-*ják*-ati se, — *ar*, na pr. lup-*àr*-ati, pušk-*àr*-ati, tum-*àr*-ati, — *c*, na pr. kljû-*c*-ati, kû-*c*-ati, pljû-*c*-ati, — *et*, na pr. bleb-*èt*-ati, klep-*èt*-ati, krek-*èt*-ati, — *k*, na pr. gòvor-*k*-ati, grȉs-*k*-ati, štȉp-*k*-ati, — *kar*, na pr. pis-*kàr*-ati, puc-

kàr-ati, trč-*kàr*-ati, — *ot*, na pr. cvok-*òt*-ati, klok-*òt*-ati, klop-*òt*-ati, — *t*, na pr. klìk-*t*-ati, tòp-*t*-ati, zvèk-*t*-ati, — *uc*, na pr kašlj-*úc*-ati, pij-*úc*-ati, svjetl-*ùc*-ati se, — *ušk*, na pr. ljùlj-*ušk*-ati, vàlj-*ušk*-ati, — *ut*, na pr. cvrk-*ùt*-ati, skak-*ùt*-ati, srk-*ùt*-ati i t. d.

f) I u petoj vrsti ima dosta glagola, kojima se postanje ne zna; na pr. gàtati, glòdati, pitati, skitati se, tjèrati i t. d.

Bilješka. Iz njemačkoga jezika potječe osnovni nastavak *ir* u glagolima tuđega izvora, na pr. deklamirati, komandirati, kritizirati, prenumerirati, reformirati, titulirati i t. d. Iz grčkoga opet jezika (i to upravo iz grčkoga aorista) potječe osnovni nastavak *s* ili *is* što ga imaju neki glagoli, na pr. krùnisati, lìpsati, malàksati, mirisati, sabòrisati, žigosati i dr. — Budući da su pomenuti glagoli na *-irati* uzeti iz njemačkoga jezika, zato nije potrebno mijenjati njihovo *-irati* u *-ovati* te govoriti na pr. *deklamovati*, *titulovati*. Ne može se odobriti, što neki pisci mjesto *-irati* pišu *-isati*, na pr. *deklamisati* (deklamišem) *reformisati* (reformišem) i t. d., jer *-isati* nije ni malo narodniji nastavak od *-irati*; jedan je i drugi tuđ.

§ **359.** a) Korjenitih glagola u šestoj vrsti ima vrlo malo; takovi su samo: kòvati, snòvati, štòvati, tròvati. Vrlo ih mnogo ima izvedenih od imeničkih osnova, na pr. banòvati, daròvati, drugòvati, ìmenovati, kraljèvati, ljètovati, putòvati, rätovati, vòjvodovati, zimòvati. Manje ih ima izvedenih od pridjevnih osnova: mìlovati, mudròvati, òbilovati, tamnòvati, tvrdòvati. Od priloga su izvedeni: nálikovati, nàpredovati, nàzadovati. Od osnova drugih glagola izvedeni su: klȉkovati (prema: klȉknuti), kupòvati l(prema: kúpiti); ovakovi glagoli ponajviše izlaze u infinitivu na *ivati*, i mnogi su od njih u običaju samo s prijedlozima složeni: ipsívati (prema: lìpsati), noćívati (prema: nòćiti), svanjívati (prema: svànuti), strovaljívati (prema: strováliti), — dobacívati, ispisívati, oplakívati, pogrješívati, razdražívati. Neki od ovakovih glagola mjesto *ivati* imaju *-jivati*, pa se *j* s konsonantom, koji je pred njim, po svojim pravilima mijenja; na pr. dograđívati, iscjeđívati, podjeljívati, posvećívati, primamljívati, zabranjívati.

b) Gdjekoji glagoli na *ivati* imaju značenje umanjeno, a znak je tome konsonant *k*, što ga imaju ispred *-ivati;* na pr. pokuckívati, postajkívati, prisluškívati, zadirkívati, zapitkívati.

Složene imenice i pridjevi.

§ **360.** a) U širem smislu idu ovamo i one riječi, koje su složene s kakvim prijedlogom ili s riječcom *ne*, na pr. národ, òdlomak, prórok, ùskok, bèzbrižan, domìšljat, pòćudan, ùredan, nèprijatelj, nèsreća, nèsretan, nèvješt i t. d. U užem smislu

ovamo idu samo one složenice, gdje se u jednu cjelinu združuju riječi (ili njihove osnove), koje nijesu prijedlozi ni riječca *ne*. Mi ćemo ovdje govoriti samo o složenicama u u ž e m smislu.

b) Te se složenice dijele u tri vrste. U p r v u vrstu idu one, gdje su u jedno složene dvije riječi ili više njih, koje bi se bez ikakve promjene mogle rastavljeno pisati i govoriti; na pr. svemògūćī je isto, što: sve mogući, a domàzet je isto, što: doma zet. — U d r u g u vrstu idu onakove složene imenice ili pridjevi, gdje je prvi dio glagol, na pr. mŕsipētka, neznàbožac. U t r e ć u ćemo vrstu metnuti složenice od imenica i pridjeva, koje se onakve, kakve su, rastaviti ne mogu, na pr. glavòbolja, praznòruk.

§ **361.** Primjeri složenica p r v e vrste osim navedenih jesu još ovi: nàzlobŕz, vasionī (svijet, t. j. vas sioni), Bòžidār (mjesto: Božji dar), Mĭodrāg (muško ime), Biògrad, Slànkamen, Šàrengrād, Vùčitŕn (mjesto: Vučji trn). Ovamo ide i Cărigrād; gdje je prvi dio (*cari*) negda bio određeni pridjev u značenju: *carski*. — Od nekih riječi ove vrste mogu se izvoditi druge, tako imamo na pr. domàzetstvo, Nàzlobŕzović (kao prezime), Biògradac, slànkamenskī. Među složenice prve vrste ide i riječ očênāš (genitiv očenáša i t. d.), gdje je od vokativa dviju riječi postao nominativ jedne složene.

§ **362.** Prvi dio složenica u d r u g o j vrsti obično je imperativ, na pr. čìstikuća (žena, koja kuću čisti), kàžipūt, mùzikrava, nàdriknjiga (koji ne izuči knjigu, već je samo nadre), nazòvirōd, pàmtivijek, ràspikuća, vìsibaba (ime cvijetu). Ovamo idu i riječi plàčidrūg i pjèvidrūg, od kojih je druga načinjena prema prvoj (t. j. imamo *pjevi* mjesto *pjevaj*). Rijetko prvi dio složenica ove vrste izlazi na *o*, na pr. bùljook (koji ima izbuljene oči), šĭšobŕk (koji šiša brk), vrtòglav (kojemu se glava vrti). U složenici neznàbožac prvi dio izlazi na *a*.

§ **363.** a) Drugi dio složenica t r e ć e vrste ne može biti drugo do imenica ili pridjev (particip), a i prvi dio obično je imenica ili pridjev, rjeđe zamjenica (na pr. našòzemskī, òvostranskī) ili broj (na pr. tròglav, stònoga). Prvi se dio ponajviše svršuje na *o*, za koji se vokal misli da je prastari osnovni nastavak; imamo ga na pr. u: bogòrodica, kŏlovođa, mladòženja, ručkònoša, samòživ i t. d. Iza palatalnih konsonanta ostaje *o* bez promjene, na pr. dušògubac, konjòmora, zĕmljopīs; promijenjeno je samo u vŏjevoda (ali se običnije govori: vŏjvoda). Katkad se prvi dio svršuje na konsonant, na pr. Bògdān, duhànkesa, stràmputica, vŏjvoda, zĭmzelēn.

b) Sasma malo ima složenica, u kojima dijelovi stoje među sobom kao dvije samostalne riječi, a među njima je veznik *i*. Takove se složenice zovu kopulativne (ili sastavne, jer je *i* kopulativni ili sastavni veznik). Primjeri: cȓnožūt (t. j. crn i žut), jugozapad, sjeveroistok, tamnomodar, staròdrēvan, zlȍpāk (t. j. zao i opak). Od nekih ovakovih složenica mogu se izvoditi druge riječi, na pr. jugozapadni, sjeveroistočnjak.

c) U nekim složenicama prvi dio prema drugome stoji kao atribut prema imenici. Takove se složenice zovu determinativne, jer se u njima drugi dio determinira (označuje) prvim. Primjeri: bjelògrab (t. j. bijeli grab, ime drvetu), bjelòšljiva (neka šljiva), dȉvokoza (t. j. divlja koza), hȉtroprēlja, mladòženja (t. j. mladi ženik), starosjèdilac, sȕhozīd (t. j. zid bez kreča i zemlje), zlòtkālja. — Ima i takovih složenica, u kojima prvi dio prema drugome stoji kao prilog ili pridjev prema glagolu, na pr. brzòrek (koji brzo reče), drägokūp (drago kupljen), mȓkoglēđa (koji mrko gleda), samòuk (koji se sam uči), samòhran (koji se sam hrani). Neke se složenice, koje bi ovamo išle, ne govore, ali se od njih izvode druge, koje su u običaju. Tako na pr. nema složenica: *Crnogora*, *donjozemlja*, *gornjozemlja*, *Novosad*, *sitnogora*, *Svetogora*, ali se govori: Crnògorac, donjòzemac, gornjòzemac, Novòsađanin, sitnògorica, Svetògorac.

d) Mnogo ima složenica, u kojima prvi dio prema drugome stoji kao riječ u kojem padežu, obično u akuzativu. Takove se složenice zovu zavisne, jer u njima jedan dio zavisi o drugom. Primjeri: bogobȍjāzan (koji se Boga boji), čudotvórac (koji čudesa tvori), glasònoša (koji glas nosi), glavòbolja (bolest glave), kȍlovođa (koji kolo vodi), kotlòkrp (koji kotlove krpi), lȉstopād (padanje lišća i po tome mjesec, u kojem je to), rȕkopīs (što je rukom pisano), zȉmzelēn (što je zimi zeleno), zlòrad (koji je zlu rad) i t. d. — Padež, u kojem se misli da prvi dio složenice stoji, ne mora biti sam, već i s kojim prijedlogom; na pr. Bògdān (t. j. od Boga dan), krajòber (koji s kraja bere), strȁmputica (gdje put ide na stranu), sȕncokrēt (cvijet, koji se prema suncu okreće), ȕholaža (bubica, koja zalazi u uho). Od složenica, koje po svojem značenju ovamo idu, često se izvode druge riječi, na pr. glavòboljan, lȉstopādski, zlòradnīk.

e) Mnoge složenice naznačuju, da tko ima ono, što im pojedini dijelovi znače, zato se zovu posvojne ili po-

sesivne složenice. Primjeri: gològlav (koji ima golu glavu), tankòvrh (koji ima tanak vrh). Takove su i ove složenice: bjelògrlı, crnook, dvòrog, krivòvrat, praznòruk, tròglav, zlatòust, zlòćud. — I ovdje ima izvedenih riječi, na pr. dvòrogast, tvrdòglāvstvo, zlòćudnōst i t. d.

Bilješka. Ima i nekoliko složenih priloga; takovi su: četveronòškē, gologlàvkē, jednòglasicē (jednògrlicē), mrtvòuskē ili mrtvòuzicē (na pr. svezati što, čvrsto, t j. ne na zamku), naočiglècē, objèručkē, pustòpašicē (na pr. pasti, t. j. slobodno, bez pastira), strmoglàvcē ili strmòglavicē.

Složeni glagoli.

§ **364.** a) Sasma su rijetki složeni glagoli, kojima je prvi dio imenica ili pridjev ili prilog, na pr. dàngubiti, staròsvatiti (t. j. činiti koga starim svatom), zlòpatiti, zlostáviti. Ovamo ne treba brojiti onakove glagole, koji su izvedeni od složenih imenica ili pridjeva, na pr. četveronóžiti se (prema: četverònožan), dvòumiti (prema: dvòuman), objelodániti (prema: bjelòdan), ozlòvoljiti se (prema: zlövōljan), stràmputičiti (prema: stràmputica). — Isto su tako od složenih imenica (u širem smislu) izvedeni glagoli: bèsposličiti (prema: bèsposlica), dòručkovati (prema: dòručak), òbjedovati (prema: òbjed), pričéstiti (prema: príčest), prórokovati (prema: prórok). Takove (rijetke) glagole treba razlikovati od onakovih, koji su doista složeni s prijedlozima, t. j. koji nijesu izvedeni od koje s prijedlogom složene imenice.

b) Prijedlozi u glagolskim složenicama često imaju ono značenje, što ga imaju i izvan njih, na pr. izbáciti (t. j. baciti *iz* čega), navòditi (t. j. voditi *na* što), odgòniti (t. j. goniti *od* čega), pòtpadati (t. j. padati *pod* što), spàsti (t. j. pasti *s* čega), upùstiti (t. j. pustiti *u* što) i t. d. U tim i sličnim primjerima prijedlog daje glagolu svoje pravo značenje; ali često prijedlog daje glagolu kakvo osobito značenje.

§ **365.** a) Prijedlozi *iz* i *na* mogu značiti radnju u obilnoj mjeri, a prijedlog *pre* u preobilnoj; na pr. ispávati se, ispòstiti se, ìzmučiti se, nàgrabiti, nàjesti se, nakupòvati, napísati se, — preplátiti, prèpuniti, presòliti.

b) Prijedlozi *na*, *po*, *pri*, *pro*, *za* mogu značiti radnju u maloj mjeri ili početak njezin; na pr. nàčuti, nàdrijeti, nàšaliti se, pobojávati se, pòkucati, pomòliti se (Bogu), pribojávati se, prìčekati, prìdići, prògaziti, pròmučiti se, pròšaliti se, zàgristi, zagúdjeti, zàsjeći.

c) Prijedlozi *do, iz, po, pre* mogu značiti radnju do kraja dovedenu; na pr. dohrániti, dopèći, doslúžiti, iscijèpati, ìspjevati, izgovòriti, pòpiti, porúčati, prebòljeti, prebròjiti, prèpatiti.

d) Prijedlozi *iz, po* mogu značiti, da ono, što znači glagol, čine mnogi subjekti (ako je glagol neprelazan) ili da se ono čini na mnogim objektima (ako je glagol prelazan), na pr. ìzginuti, pòpucati, poskákati; — istròšiti, izbúditi, pogásiti, polòmiti.

e) Prijedlog *o* ili *ob* može značiti radnju sa svih strana, na pr. oblètjeti, òbrezati, oglòdati, okòpati; — prijedlog *pre* znači radnju, koja ide na dvije strane, ili s jedne strane na drugu, na pr. prèbiti, prègristi, prelòmiti; — premámiti, prenízati, pretòčiti; — prijedlog *raz* može značiti, da se radnja razilazi na različne strane, na pr. rasplòditi se, ràstjerati, ràzgaziti.

f) Prijedlozi *raz, uz* mogu značiti, da se radnja u velike, živo započela; na pr. raspísati se, razgòrjeti se, razìgrati se, uscìktati se, ushódati se, ustumàrati se.

g) Prijedlozi *iz, od* mogu značiti, da se radnjom što postizava ili zaslužuje; na pr. ìsplakati, izmòliti, izvarati (na pr. izvarao je u mene konja), odráditi, odslúžiti, òtpjevati.

h) Prijedlozi *po* i *pre* mogu značiti ponavljanje radnje, koje može biti drukčije i bolje; na pr. pobrìjati, pògrijati, pogovòriti, prekròjiti, preòrati, pretòpiti.

§ **366.** a) Prijedlozi imaju često službu, da od trajnoga glagola načine trenutni bez druge osobite razlike u značenju, na pr. izgùbiti, napísati, ohrábriti, pòkuditi, probúditi, skròjiti, ùgristi, zàgrliti. — A biva i to, da neprelazni glagol postane prelazan, ako se združi s kojim prijedlogom, na pr. prelazni òplakati prema neprelaznom plàkati. Više primjera vidi u § 235 b.

b) Dosta ima glagolskih složenica, koje imaju na početku po dva prijedloga; u takvim slučajevima značenju, što ga glagolu daje drugi prijedlog, dodaje prvi prijedlog svoje značenje. Primjeri: ispogíbati (t. j. jedan za drugim), isprelámati, izùmrijeti, nadòliti, obùhvatiti, podùprijeti, ponàmjestiti, potpomòći, raspròdati, zaòstajati i t. d.

c) Sasma je malo glagolskih složenica sa tri prijedloga, kao što su: isporazbolijèvati se, poisprelámati, poisprevaljívati, poizodgrízati, poizodnòsiti.

Imenice od mila.

(Substantiva hypocoristica).

§ 367. a) Prvi način, kako se imenice od mila tvore, stoji u tome, da se od koje imenice uzme samo prvi slog s jednim ili katkad sa dva konsonanta na kraju, pa se tome dodaju nastavci. Tako s nastavkom *o* imamo: gós-o (od: gospodar), méd-o (od: medvjed), póbr-o (od: pobratim), róđ-o (od: rođak), Bóž-o (od: Božidar), Ćír-o (od: Ćirilo), Gávr-o (od: Gavrilo), Jóv-o (od: Jovan), Váso (od: Vasilije); — s nastavkom *a* imamo: gósp-a (od: gospođa), kók-a (od: kokoš), név-a (od: nevjesta), Áněd-a (od: Anđelija), Jél-a (od: Jelena), Júl-a (od: Julijana), Már-a (od: Marija), Stán-a (od: Stanisava); — s nastavkom *e* imamo: kál-e (od: kaluđer), gŕl-e (od: grlica), Rád-e (od: Radosav), Tád-e (od: Tadija), Már-e (od: Marija), Kát-e (od: Katarina).

b) Za imena od mila, koja ovako postaju, nalaze se i drugi nastavci; na pr. *an:* Mìlan (t. j. Milosav), Stòjan (t. j. Stoisav), Vlàdan (t. j. Vladisav); — *ko, ka:* Bŏško, Văsko, Jêlka, Jûlka; — *ica:* Đŭrica, Jŏvica, Jĕlica, Mărica; — *ša:* Jăkša (t. j. Jakov), Sîmša (t. j. Simeun); — *oje:* Ljŭboje (t. j. Ljubomir), Mĭloje (t. j. Milosav), Răđoje (t. j. Radosav); — *ić:* Mìlić, Vùkić (t. j. Vukosav) i t. d.

§ 368. Drugi način za tvorbu imenica od mila stoji u tome, da se od koje imenice uzme samo prvi slog s vokalom na kraju, i tome se dodaju nastavci. Tako s nastavkom *co, ca* imamo: Á-co (t. j. Aleksa), Jó-co (t. j. Jovan), Jé-ca (t. j. Jelisaveta), má-ca (t. j. mačka), Má-ca (t. j. Marija); — s nastavkom *jo, ja:* Gá-jo (t. j. Gavrilo), Pá-jo (t. j. Pavao), zé-jo (t. j. zec), lí-ja (t. j. lisica), sé-ja (t. j. sestra); — s nastavkom *ko, ka:* Đó-ko (t. j. Đorđije), Lá-ko (t. j. Lazar), strí-ko (t. j. stric), bá-ka (t. j. baba), Jé-ka (t. j. Jelena), sé-ka (t. j. sestra); — s nastavkom *šo, ša*: Mí-šo (t. j. Mihajlo), prí-šo (t. j. prijatelj), Tó-šo (t. j. Todor), sná-ša (t. j. snaha); — s nastavkom *o:* Pé-ro (t. j. Petar) i t. d.

Sadržaj.

□□□

Pristup u gramatiku.

Strana

Početak pristupa 1
Vrste riječi 3
Deklinacija 4
Imenice 5
Imenice muškoga roda 5
Bilješke 6
Imenice srednjega roda 7
Bilješke 7
Imenice ženskoga roda 8
Bilješke 8
Pridjevi 9
Deklinacija neodređenih pridjeva 9
Bilješke 9
Deklinacija određenih pridjeva 10
Bilješke 10
Komparativ i superlativ 10
Zamjenice 11
Lične zamjenice 11
Povratne zamjenice 12
Posvojne zamjenice 12
Pokazne zamjenice 12
Odnosne i upitne zamjenice 12
Neodređene zamjenice 13
Brojevi 13
Konjugacija 14
Infinitiv 15
Prezent 15
Aorist 16
Imperfekt 16
Imperativ 17
Particip prezenta 18
Particip perfekta I. 18
Particip perfekta II. 18
Particip pasivni 18
Futur 19

Strana
Futur eksaktni 19
Perfekt 19
Pluskvamperfekt 20
Kondicional 20
Proste, čiste i raširene rečenice 21
Složene rečenice 22
Upravni i neupravni govor 24
Razgoci (interpunkcije) 24
Velika početna slova 25
Pravopis 25

Prvi dio: Glasovi.

Latinska slova 29
Ćirilovska slova 30
Dioba glasova 30
Vokali 30
Nepostojano *a* 30
Prelaženje vokala *o* u *e* 31
Vokal *ě*. 32
Prelaženje glasova *el, er, ol, or* u *lě, rě, la, ra* 33
Prijevoj i prijeglas 34
Zijev 35
Konsonanti 35
Sljubljivanje (asimilacija) konsonanta 35
Ispadanje konsonanta 36
O konsonantu *h* 37
Prelaženje konsonanta *k—g—h* u *č—ž—š* 38
Prelaženje konsonanta *k—g—h* u *c—z—s* 39
Prelaženje konsonanta *c—z* u *č—ž* 39
O glasovima *kt, gt* 40
Konsonanti *t, d* pred *t* i pred *l* 40
Prelaženje glasa *l* u *o* 41
Glas *j* iza različnih konsonanta 41
O glasovima *šć, šć, št* 43
O kvantiteti i akcentu 44
O kvantiteti 44
O akcentima uopće 44
Akcenti na *ě* (ѣ). 46
Skakanje akcenta na prijedlog 46
Enklitike 48

Drugi dio: Oblici.

Deklinacija 49
Imenice muškoga roda. 49
Nepostojano *a* 49
Mijenjanje konsonanta *l* u *o* 50
O akuzativu singulara 51

Strana

O vokativu singulara 51
O instrumentalu singulara 52
O kratkom i dugom pluralu 53
O pluralu imenica na *in* 54
O genitivu plurala 55
O dativu, lokativu i instrumentalu plurala 55
O imenicama *brat, gospodin, vlastelin, čovjek* 55
O imenicama *dan, veče* 56
O imenicama muškoga roda na *o* i na *e* 56
O dualu (dvojini) 57
O akcentu ove deklinacije 57
Imenice srednjega roda 58
O genitivu plurala 59
O dativu, lokativu i instrumentalu plurala 60
O imenicama *oko, uho, pleće, doba* 60
O dualu 61
Imenice ženskoga roda 61
O rodu imenica ove deklinacije 61
O nominativu sing. 61
O dativu i lokativu sing. 62
O vokativu sing. 63
O instrumentalu sing. 63
O genitivu plurala 64
O dativu, lokativu i instrumentalu plur. 66
Osobine nekih imenica 66
O akcentu i kvantiteti 67
Pridjevi 67
Komparativ i superlativ 69
Zamjenice 71
Lične zamjenice 71
Povratna zamjenica 73
Posvojne zamjenice 73
Pokazne zamjenice 73
Odnosne i upitne zamjenice 74
Neodređene zamjenice 74
Brojevi 75
Konjugacija 79
Prva vrsta 82
Prvi razred 82
Drugi razred 84
Treći razred 85
Četvrti razred 86
Peti razred 88
Šesti razred 90
Sedmi razred 92
Druga vrsta 94
Treća vrsta 95
Prvi razred 95

Strana
Drugi razred 97
Četvrta vrsta 98
Peta vrsta 100
Prvi razred 100
Drugi razred 101
Treći razred 102
Četvrti razred 104
Šesta vrsta 104
Nepravilni glagoli 106
Složeni glagolski oblici 108

Treći dio: Sintaksa.

Rečenica 110
O subjektu i predikatu 110
O dodacima 113
Izjavne, upitne i željne rečenice 114
Jesne i niječne rečenice 115
Upravni i neupravni govor 115
Nepotpune rečenice 116
Složene rečenice 117
Uklopljene rečenice 118
Usporedno ili nezavisno složene rečenice 119
Zavisno složene rečenice 120
Namjerne rečenice 121
Vremenske rečenice 121
Načinske (poredbene) rečenice 123
Izričine rečenice 124
Uzročne rečenice 125
Posljedične rečenice 126
Pogodbene rečenice 126
Dopusne rečenice 127
Odnosne rečenice 128
Rečenice s neupravnim pitanjem 129
Period 129
Sročnost 130
Sročnost u licu 130
Sročnost nekih imenica 131
Sročnost brojeva i riječi, koje znače neku količinu 133
Sročnost u rečenicama sa dva subjekta ili s više njih 135
Još neki osobiti slučaji sročnosti 137
Red riječi i rečenica 138
Namještaj posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva 138
Namještaj odnosne zamjenice 140
Namještaj glagola 141
Namještaj priloga, prijedloga i veznika 142
Namještaj enklitika 143
Red rečenica 145

Strana

Sintaksa dijelova govora 146
Imenice 146
Imenice mjesto pridjeva 146
Singular i plural imenica 146
Pridjevi 147
Pridjevi kao imenice 147
Pridjevi kao atributi, predikati, epiteti 148
Poraba određenih i neodređenih pridjeva 149
Pridjevi uz riječi *što, nešto, ništa* i t. d. 151
O komparativu i superlativu 151
Zamjenice 152
O povratnim zamjenicama 152
O pokaznim zamjenicama 153
O odnosnim i neodređenim zamjenicama 154
Brojevi 156
Glagoli 157
Glagoli povratni, prelazni i neprelazni 157
Glagoli trajni i trenutni 159
Prilozi 160
Prijedlozi 161
Veznici 164
Dioba veznika 164
Veznici III. reda 165
Uzvici 167
Sintaksa padeža 167
Nominativ 167
Genitiv 168
Genitiv uz imenice 168
Partitivni genitiv 169
Genitiv uz pridjeve i glagole 171
Samostalni genitiv 173
Genitiv s prijedlozima 174
Dativ 176
Dativ uz glagole 176
Dativ uz imenice i pridjeve i neke druge mu službe 177
Dativ s prijedlozima 178
Akuzativ 178
Akuzativ uz glagole i pridjeve 178
Još neke službe akuzativa 180
Akuzativ s prijedlozima 181
Vokativ 183
Lokativ sam i s prijedlozima 183
Instrumental 184
Instrumental s prijedlozima 186
Sintaksa glagolskih oblika 187
Prezent 187
Prezent za sadašnjost 187
Prezent za prošlost 189

Strana

Prezent za budućnost 191
Aorist i imperfekt 191
Imperativ 195
Perfekt 195
Pluskvamperfekt 198
Kondicional 198
Futur 201
Futur eksaktni 205
Pasiv 206
Infinitiv 206
Infinitiv kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima . . . 206
Još neke službe infinitiva 208
Particip prezenta i particip perfekta I. 209
Particip perfekta II. i particip pasivni 212
Željni particip 212

Četvrti dio: Tvorba riječi.

Korijeni 214
Nastavci i osnove 216
Tvorba imenica 217
Tvorba pridjeva 225
Tvorba glagola 228
Složene imenice i pridjevi 231
Složeni glagoli 234
Imenice od mila 236

Dodatak „sadržaju“.

Čuvajmo se pogrješaka u ovoj gramatici navedenih i popravljenih!

(Priloženi brojevi znače §-e).

Aleksander ne valja, nego *Aleksandar* ili *Aleksandro*, 42 c.

ali (veznik) smije stajati samo na prvom mjestu u rečenici, 208 c.

bez da, na pr. došli su, *bez da* su bili pozvani, ne valja, nego: *a* nijesu ili *premda* nijesu bili pozvani, 242 d, bilj. 1.

bje (2. i 3. lice sing. imperfekta od *biti*) ne valja, nego *bješe*, 118 b, bilj.

Bosna, ne valja dat. i lok. *Bosnoj*, nego *Bosni*, 66 e.

crpiti, *crpim*, bolje *crpsti*, *crpem* ili *crpati*, *crpam*, 105, bilj.

čeg (gen. sing. od *što*), bolje *čega*, 88 b.

čem (dat. sing. od *što*), bolje *čemu*, 88 b.

Češka, *češki* ne valja, nego *Češka*, *češki*, 24 c, bilj. 2.

čiji mjesto *kojega*, *koje*, *kojih* kad se ne smije uzimati, 227 b, bilj.

čim pred komparativom, na pr. *čim* brže; bolje je: *što* brže, 173 d, bilj.

dativ sing. na pr. *bratovom(u)*, *sestrinom(u)*, *njegovom(u)*, bolje: *bratovu*, *sestrinu*, *njegovu* i t. d., 76 a.

dojdući, na pr. *dojduće* nedjelje, ne valja, nego: *buduće* nedjelje, 99 c, bilj. 2.

enklitike ne mogu dolaziti odmah iza uklopljene rečenice, 209 b, — ni iza participa 209 c, — ne smiju biti rastavljene od glagola, kad stoje za njim, 210 d.

futur u vremenskim rečenicama, na pr. kad *ću doći* k tebi, vidjet ću, ne valja, nego: kad *dođem* k tebi, 314 a.

futur u pogodbenim rečenicama, na pr. ako *ćete doći* k meni, vidjet ćete, ne valja, nego: ako *dođete* k meni, 315 a.

futur eksaktni ne smije stajati u glavnim rečenicama, na pr. sutra mu *budem pisala*, nego: sutra *ću* mu *pisati*, 320 a, bilj.

*

gđe, bolje *gdje*, 10 d.

genitiv sing., na pr. *bratovoga*, *sestrinoga*, *njegovoga*, bolje: *bratova*, *sestrina*, *njegova*, 76 a.

glagol ne smije biti odviše udaljen od subjekta, 205 b.

hrvati se, *hrvam se*, ne valja, nego *rvati se*, *rvem se*, 137 d, bilj.

i u brojenju (kad su glavni brojevi) ne treba izostavljati, na pr. dvadeset jedan, bolje: dvadeset *i* jedan, 96.

-ičar, na pr. *gramatičar*, *kritičar*, *matematičar*, bolje *-ik*, dakle *gramatik* i t. d. 351, bilj.

ie mjesto *ije*, na pr. *rieka*, *sieno*, nije dobro, 10 e, bilj.

-ijah, *-ijaše* . . . . u imperfektu III. i IV. vrste, na pr. *trpijah*, *branijaše* ne valja, nego *trpljah*, *branjaše* i t. d. 124 b, bilj. 1. i 129 e, bilj.

ije ne smije biti ispred naglašenoga sloga, na pr. *bijelìna*, *procijenjívati* i t. d.

infinitiv donesti (*iznesti*, *unesti* i t. d.), običnije: *donijeti* i t. d., 104 b.

infinitiv na *-ti* pred *ću*, *ćeš* u futuru gubi *i*, dakle *govorit* ću, *pitat* ćeš i t. d., a ne *govoriti* ću, *pitati* ćeš, 99 a, bilj. Ali *reći* ću, *strići* ćeš (str. 19).

infinitiv s prijedlogom *za*, na pr. dobro *za* jesti, ne valja, 326 b, bilj.

instrumental vremena od imenice združene s pridjevom, na pr. *svakim danom*, ne valja, mora biti: *svaki dan*, 284 b.

-isati nije dobro u tuđih glagola, na pr. *deklamisati*, *reformisati* i t. d., 358, bilj.

-it u pas. participu IV. vrste, na pr. *izbavit*, *pokvarit*, bolje *izbavljen*, *pokvaren*, 129 e, bilj.

je za akuz. plur. zamjenice 3. lica, na pr. vidim *je*, ne valja, nego: vidim *ih*, 83 d.

je mjesto *jest* kad nije dobro uzimati, 142 c, bilj.

je li ne valja uzimati kao upitni veznik, na pr. *je li* Stanko dobro uči?, 142 c, bilj. 2.

jerbo (veznik), bolje *jer*, 176 a, bilj.

ju, akuz. sing. ž. roda, na pr. vidim *ju*, bolje: vidim *je*, 84 c.

Jupiter ne izbacuje *e* u deklinaciji, dakle je gen. i dat. *Jupitera*, *Jupiteru* i t. d., 42 c.

kao što nije dobro uzimati mjesto *kao*, na pr. hladno *kao što* led, 172 b, bilj.

kog (gen. i akuz. od *tko*), bolje *koga*, 88 b.

kojega, *kojih* stoji pred genitivom, na pr. pod *kojega* zapoviješću, — *kojih* krv i t d., a ne: pod zapoviješću *kojega*, — krv *kojih*, 204 c, d.

kom (dat. od *tko*), bolje *komu* ili *kome*, 88 b.

lokativ sing. na pr. *bratovom*, *sestrinom*, *njegovom*, bolje *bratovu*, *sestrinu*, *njegovu*, 76 a.

malo ne kad ne valja uzimati mjesto *gotovo*, *skoro*, 238 d, bilj.

menom (instrum. sing.), bolje *mnom*, 83 c.

morati, nije dobar aorist *moradoh* ni imperfekt *morađah*, *moradijah*, 133 b.

nalik ne sklanja se, na pr. sestra *nalik* na brata, 239 b.

nȁm, dat. plur., mora biti *nȁma* (drugo je enklitično *nam*), 83 d.

našast part. pas. od *naći*, bolje *nađen*, 144 e, bilj.

nu nije dobro uzimati kao suprotni veznik mjesto *no*, *nego*, 246 b, bilj.

nje za akuz plur. zamjenice 3. lica ne valja, nego *njih*, 83 d.

njeg, *njem* za genitiv (akuzativ), dativ i lokativ zamjenice 3. lica ne valja, nego: *njega*, *njemu*, 84 b.

ob ne valja uzimati mjesto *o*, 276, bilj. 2 i 281 b, bilj. 1.

objekt uz pasiv, na pr. *Ivana* se svuda spominje, ne valja, 321 c, bilj. 1.

-oc (u nom. sing.), *-ōcā* (u gen. plur.), na pr. *kudioc*, *kudiōcā*, ne valja, nego *kudilac*, *kudilaca*, 43 b.

-ona, na pr. *gostiona*, *učiona* i t. d. ne valja, nego *gostionica*, *učionica*, 342, bilj.

onđe, bolje *ondje*, 10 d.

-ov, na pr. *Zrinjskov*, *Račkov*, ne valja, nego *Zrinjskoga*, *Račkoga*, 353, bilj. 2.

ovđe, bolje *ovdje*, 10 d.

particip pas. donešen, *trešen*, *ugrižen* (u 2. razredu I. vrste) ne valja, nego *donesen*, *tresen*, *ugrizen*, 104 c.

particip perf II. donesao—donesla (*iznesao—iznesla*, *unesao —unesla* i t. d.), obično bolje *donio—donijela* i t. d. 104 b.

po uz pasiv nije dobro, na pr. pjesme skupljene *po* Vuku, mora biti: *od* Vuka, 281 b, bilj. 2.

pošto nije dobro mjesto *jer* ili *budući da*, 170 c, bilj.

prem nije dobro mjesto *premda*, 180 b, bilj.

prezimena na *-i*, na pr. *Zrinjski*, *Hunjadi* kako se sklanjaju, 76 c.

prijedloga po dva jedan uz drugi neka se ne uzimaju, na pr. *za u* Zagrebu zaslužene novce, — *pred* i *pod* stolom ima mrvica, 242 d, bilj. 2 i 243 c.

rađe, *najrađe*, komparativ i superlativ, nije dobro, nego: *radije*, *najradije*, 239 a.

rekući je pogrješka, na pr. tako *rekući*, 99 c, bilj. 2.

Ruska nije dobro, nego *Rusija*, 217 c, bilj.

s ne valja uzimati za sredstvo, na pr. *s* nožem, — a ne valja izostavljati, kad se izriče način, na pr. nije dobro: najvećim veseljem, 288 e, bilj.

si (dat. sing.) kad se mora izostaviti, 85 b, bilj.

sto nije dobro uz brojeve 2, 3 i t. d., dakle ne *dvje sto*, *tri sto*, *četiri sto*, *pet sto*, *šest sto* i t. d. nego *dvjesta* (dvje sta), *trista* (tri sta), četiri *stotine*, pet *stotina*, šest *stotina* i t. d., 95.

-ština, na pr. *čakavština*, *kajkavština*, *latinština*, bolje: *čakavski* govor, *kajkavski* govor, *latinski* jezik, 348, bilj.

tim pred komparativom, na pr. *tim* brže; bolje je: *to* brže, 173 d, bilj. Ali može biti i: *s tim* brže, *s tim* više i t. d.

tkem, *tkeš* i t. d. ne valja, nego *tkam*, *tkaš*, 135 e.

užgati, prezent *užgam*, *užgaš*, a ne: *užgem*, *užgeš* i t. d. 133 b, bilj.

vȃm, dat. plur., mora biti *vȃma* (drugo je enklitično *vam*), 83 d.

vi ima predikat u pluralu, a ne u sing.; ne valja dakle: vi ste *rekao*, vi ste *mislila*, nego: *rekli*, *mislili*, 197 d.

visočiji (komparativ), običnije *viši*, 80 c, bilj. 2.

žestočiji (komparativ), običnije *žešći*, 80 c, bilj. 2.

živsti, *živem*, *živući*, običnije *živjeti*, *živim*, *živeći*, 106 c.

* * *

U § 91 a treba dodati, da se riječ *jedan* često uzima mjesto *neki*, *nekakav*, na pr. bio *jedan* car pa imao tri sina; — bježeći uz *jedno* brdo sustane; — tako sam čuo od *jednoga* starog gospodina i t. d. — Grdna je pogrješka, što neki noviji pisci uzimaju bez ikakve potrebe riječ *jedan* prema njemačkome neodređenom članu *ein*, na pr. to je *jedna* sramota; — u onoj se zemlji *jednome* putniku može svašta dogoditi; — ako možeš navesti *jedan* dobar razlog, navedi ga.

U § 166 a treba dodati, da sastavni veznik *te*, kad služi za vezanje riječi, veže samo glagole, na pr. idi *te* uzmi. Pogrješka je dakle: proputovao je Hrvatsku i Slavoniju *te* Bosnu i Hercegovinu; — svi ljube dobra i plemenita *te* razumna čovjeka.

U § 180 b, bilj. dodaj: Ni *akoprem* (mjesto *premda*) nije dobro.

Iz § 260 a izlazi, da sama imenica (bez atributa ili apozicije) u genitivu ne može služiti za vrijeme. Pogrješka je dakle: U Zagrebu *septembra* 1910.; mora biti: *mjeseca septembra*.

Popravci.

Str. 7. redak 3. (odozdo) riječ „sve“ neka se izostavi.
„ 14. redak 2. (odozdo) „intrasitivni“ popravi: „intransitivni“.
„ 18. redak 12. (odozdo) „*grȉzen*“ popravi: „*grȉzen*“; — a u 2. retku (odozdo) „*vȍden*“ popravi: „*vȍđen*“.
„ 35. § 16. u 1. retku „u riječi“ popravi: „u kojoj riječi“.
„ 36. § 16. bilj. 2. iza riječi „*hȓvātskī*“ neka se izostavi riječ „*bȍgatstvo*“.
„ 59. § 59a u 2. retku „*šljeme*“ popravi: „*sljeme*“.
„ 67. § 75a u 3. retku „*stvâr*“ popravi: „*stvâr*“.
„ 97. § 125b. u posljednjem retku iza „*bdȅći*“ neka se umetne: „ili (rjeđe) *bdȉjūći*“.
„ 145. § 211d u 6. retku „bespristran“ popravi: „nepristran“.
„ 150. § 219d u 3. retku „dođe“ popravi: „pođe“.
„ 162. § 240a u 1. retku „izriše“ popravi: „izriče“.
„ 178. § 269a u 1. retku mjesto: „zakletvama“ neka bude: „u zakletvama“.
„ 192. § 296a u 10. retku „koja“ popravi: „koji“.
„ 224. § 351 bilj. u 8. retku riječma *kanonik*, *katolik* dodaj *heretik*.
„ 231. § 359a u 9 retku prvo slovo „l“ neka se briše, a u 11. retku „ipsívati“ popravi: „lipsívati“.
„ 236. § 368. u posljednjem retku *o* popravi: *ro*.

* * *

„ 80. § 99c bilj. 2, — str. 188. § 291a, b, c, d, — str. 194. § 299b riječ „svršenih“ popravi: „trenutnih“; — str. 159. § 236a u 8. retku „svršen“ popravi: „trenutan“.

k – g – h

č – ž – š

c – z – s

N.	junak	Bog	duh
(Vokativ)	junače	Bože	duše
nu plus	junaci	Bozi (Bogovi)	dusi (duhovi)